

tutkimuksia

Kaupunkilaisen
elinympäristöongelma

Tuntematon henkilö tuo peräkärnyllä jätesäkkejä puistoon. Naapuri tupruttaa parvekkeella tupakkaa. Lokki nappaa kaupahallista ostetun lohileivän suoraan kädestä. Kaupunkielämään kuuluu harmeja ja haittoja, mutta missä kulkevat sietokyvyn rajat?

Tämä kirja on sosiologinen analyysi urbaaneista elinympäristöongelmista. Huomion kohteena ovat kaupunkilaisten omat kokemukset. Tutkimuksen tuloksena on neljä erilaista tapaa käsitteellistää elinympäristöongelma. Niiden pohjalta on löydettävissä ongelmaan puuttumista kuvaavia kulttuurisia malleja: pihapoliisi, aidanrakentaja, puistovahti ja miljöönhoitaja.

Kirjan keskeisiä teemoja ovat välipitämättömyys, leväperäisyys ja vastuuttomuus. Elinympäristöongelmat koettelevat asumisen arjen sosiaalista järjestystä. Niiden ehkäiseminen edellyttää kaupunkilaisilta joustavuutta ja urbaania yhteisvastuullisuutta.

JULKAISUTILAUKSET

p. (09) 169 2423

INTERNET

www.hel2.fi/tietokeskus

tutkimuksia

RISTO HAVERINEN

Kaupunkilaisen elinympäristöongelma

RISTO HAVERINEN

Kaupunkilaisen elinympäristöongelma

Käsitteellistämistavat ja puuttumisen mallit

Sisällys

Alkusanat	7
OSA I: Elinympäristöongelma tutkimuskohteena	9
1 Johdanto	11
Lähiöongelmasta kasvukeskuksen arkeen	12
Urbaanin elinympäristön laadullinen muutos	13
Tutkimustehtävä ja -kysymykset	16
2 Teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat	19
Kulttuurisesti muuttuvat käsitykset	19
Urbaani elinympäristöongelma	23
Arkielämän sosiaalinen organisaatio	25
Havahtuminen	28
Ympäristöongelman todenperäisyys ja merkityksellistäminen	30
Fyysisen ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutus	33
3 Aineisto ja menetelmät	37
Ympäristökeskuksen asiakkaiden teemahaastattelut	37
Haastateltavat	40
Haastattelujen kulku	42
Fenomenografinen käsitteellistämistapojen analyysi	43
Teoriasidonnainen haastattelupuheen kategorisointi	48
Ympäristö- ja terveystarkastajien ryhmäkeskustelut	51
OSA II: Ongelman käsitteellistäminen	53
4 Elinympäristöongelman monimuotoisuus	55
Reagointitaipumus	55
Yleisyys ja jatkuvuus	59
Yksityisyys ja julkisuus	60
5 Vakuuttamisen vaikeus ja puuttumisen pulma	63
Negatiivinen solidaarisuus	63
Puuttuminen koetaan kiusallisena tekona	66
Parasta vain toimia matalalla profiililla	69
Ongelmaa joutuu kovasti vakuuttelemaan	70
Kuin kamppailua tuulimylyjä vastaan	72
Kynnysten ylittyminen	74
Yhteenveto	76

6	Kamppailu tilan ja paikan hallinnasta	77
	Territoriaalinen käyttäytyminen	78
	Kodin puolustus murtuu	82
	Kodin piirissä omilla ehdoilla	84
	Ympäristöongelma on kodin häpeä	87
	Ongelma koettelee järjestyssääntöjä	90
	Liikaa toimintaa pienessä tilassa	90
	Yhteenveto	93
7	Kun leväperäisyys rehottaa	95
	Kohtelias välinpitämättömyys koetuksella	96
	Huolimattomuus ja leväperäisyys ärsyttävät	98
	Samat säännöt oltava kaikille	100
	Ongelmat kasaantuvat ja paisuvat	102
	Ambivalentit elinympäristöongelmat	103
	Yhteenveto	106
8	Rapautuva urbanismi	107
	Toleranssi ja elinympäristön yhdenmukaisuus	107
	Tekemällä tehtyjä ongelmia	110
	Yhteiskunta olemme me kaikki	113
	Syyttävä sormi	116
	Opittava kaupunkilaisten tavoille	119
	Yhteenveto	121
	OSA III: Kaupunkilaisten puuttuminen ongelmiin	123
9	Puuttumisen mallit	125
	Käsitteellistämistavat ja kulttuuriset mallit	126
	Hämärtynyt vastuu elinympäristöstä	129
	Toisten huomioon ottaminen ja joustavuus	131
	Puuttujien tyypittely	135
10	Kohtaamisia ympäristökeskuksen kanssa	143
	Tynnyreitä ja akkuja metsä täynnä!	143
	Eteneekö asia?	145
	Ympäristökeskus auktoriteettina	147
	Pallottelua ja byrokraattista väistelyä	148
	Viihtyvyyys- vai terveyshaitta?	151
	Kasautuvat ongelmat, pilkotut ratkaisut	152

11 Johtopäätökset ja pohdinta	154
Mallit ja joustavuus	154
Mallit ja kulttuurinen riskiteoria	156
Puuttumisen politiikka	158
Jatkotutkimuksen aiheita	162
Suuria pieniä elinympäristön ongelmia	164
Tiivistelmä	166
KAUPUNKILAISEN ELINYMPÄRISTÖONGELMA – käsitteellistämistavat ja puuttumisen mallit	
Sammandrag	168
OLÄGENHETER I STADSBORNAS LIVSMILJÖ – konceptualisering och typer av ingripande	
Summary	170
PROBLEMS IN THE LIVING ENVIRONMENT OF URBAN RESIDENTS – conceptualisation and models for interference	
Liitteet	
Liite 1: Tiedoksi haastateltaville.	172
Liite 2: Haastattelujen teemarunko	173
Liite 3: Tiivistelmä haastateltavien ympäristökeskukselle ilmoittamista ongelmista	176
Liite 4: Ympäristökeskuksen yksiköistä valitut haastateltavat	182
Liite 5: Ympäristökeskuksen neuvonnan seurantalomake	183
Liite 6: Ryhmäkeskustelujen teema-alueet ja kysymykset	184
Liite 7: Haastatteluaineiston teemoittelu ja kategorisointi Atlas.Ti -ohjelmalla	186
Lähteet	197

Alkusanat

Väitöskirjani on tässä Arkielämän ympäristöpolitiikka -tutkimushankkeen ansiosta. Hakeuduini Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan jatko-opiskelijaksi syksyllä 2000. Tarkoitukseni oli tuolloin ryhtyä tutkimaan suomalaisen kaupunkilaisen luontoarvostuksia ja kaupunkiluonnon käyttöä. Aiheeni oli abstrakti ja epämääräinen, mutta rohkenin esitellä sitä Ilmo Massalle, jonka tapasin laitoksemme käytävällä kiireisen näköisenä matkalla johonkin tärkeään kokoukseen. Ensimmäisestä tutkimussuunnitelmasta käymämme keskustelun jälkeen aiheeni oli vielä pitkään Ilmon sanoin ”luomapuilla”. Ympäristöministeriölle kirjoittamamme esitutkimuksen kautta pääsin todenteolla kehittämään tutkimusta, jonka tulosta tämä väitöskirja nyt on. Kiitän lämpimästi professori Ilmo Massaa väitöskirjatyöni ohjauksesta ja kaikesta yhteistyöstä matkan varrella.

Tutkimukseni alkuvaihetta muistellessani kaksi henkilöä ansaitsevat erityiskiitokset. Tutkija Inkeri Vähä-Piikkiö Helsingin kaupungin tietokeskuksesta solmi aktiivisesti yhteistyöverkostoa ja rohkaisi työssä eteenpäin. Tutkimusasiames Eeva Linkola antoi vinkin siitä, että Helsingin kaupungin ympäristökeskuksessa saattaisi olla arkielämän ympäristöpolitiikka –hankkeeseen liittyvää kiinnostusta ja yhteistyöhalua. Niin todella olikin. Jo ensimmäisestä käynnistäni alkaen ympäristökeskuksen työntekijät ovat aina ystävällisesti tarjonneet apuaan. Olen saanut kokea tekeväni kaupunkilaisia kiinnostavaa tutkimusta, joka lisäksi koskettaa ympäristö- ja terveystarkastajien käytännön työtä. Kiitos teille kaikille ympäristökeskuksen asiantuntijoille yhteistyöstä. Suuret kiitokset myös haastateltavilleni, jotka ovat avoimesti kertoneet minulle kokemistaan elinympäristöongelmista ja siten antaneet tutkimukselleni arvokkaan aineiston.

Haastattelujen litteroinnissa minua ovat avustaneet Liisa Mazzillo ja Minna Seitälä. Heidän lisäksi kiitän ryhmäkeskusteluaineiston hankkimiseen ja käsittelyyn osallistunutta VTM Jyri Liukkoa hyvästä työstä ja hyödyllisistä kommentteista. Myös ryhmäkeskusteluihin osallistuneet tarkastajat kommentoivat aktiivisesti kuntalaisten ja ympäristökeskuksen kohtaamista käsittelevää raporttiani, joka ilmestyi ympäristökeskuksen monistesarjassa syksyllä 2004. Kiitän tutkimukseni rahoituksesta Suomen Akatemiaa, Maj ja Tor Nesslingin Säätiötä sekä Helsingin kaupunkia.

Ensimmäistä käsikirjoitusversiota kommentoivat marraskuussa 2005 Ilmo Massan lisäksi yliopistonlehtori Ullamaija Seppälä, dosentti Timo Kopomaa, professori Antti Karisto ja VTT Arto Lindholm. Empiirinen aineistoni on läpikäynyt melkoisen myllytyksen. Ullamaija on valanut uskoani siihen, että laadullisen aineiston käsittely on monivaiheinen ja sisua koetteleva prosessi, joka vain on vietävä läpi silläkin uhalla, että

kirjassa paljon tehtyä työtä jää näkymättömäksi. Timo ja Antti puolestaan valottivat kaupunkielämän ilmiöitä, mikä auttoi minua korjaamaan puolitiehen jääneitä ajatuskulkujä.

Kevät 2006 kului esitarkastukseen tarkoitetun uuden käsikirjoituksen kirjoittamiseen. Sain maaliskuussa Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian Lahden yksiköstä selvitystyön, joka tuli juuri sopivaan ajankohtaan. Tärkeä tehtävä asiantuntijahaastatteluihin oli minulle erittäin mieluisa ja toi mukanaan tarpeellista aktiviteettia, joka tuki väitöskirjan edistymistä. Kiitän lämpimästi johtaja Samuli Koivulaa, koulutuspäällikkö Teija Onnilaa ja projektikoordinaattori Marja Mesimäkeä joustavuudesta ja mahdollisuudesta saattaa työ esitarkastukseen.

Kiitän väitöskirjani esitarkastajia, HTT erikoistutkija Lasse Peltosta ja VTT dosentti Hannu Ruonavaaraa erittäin perusteellisista ja rakentavista kommentteista. Olen ottanut niistä suurimman osan huomioon tässä kirjassa. Esitarkastuslausuntojen perusteella olen tarkistanut teoreettista ja metodologista ajatteluani ja parannellut käsikirjoituksen rakennetta, joka toivottavasti on nyt aikaisempaa selkeämpi.

Kirjan viimeistelyvaiheessa pyysin vielä kommentteja VTT Arto Lindholmilta. Kiitos Arto tekstin läpikäymisestä tiheällä kammalla ja kannustuksista työn loppumetreillä. Kiitos myös MMM Paula Schönachille tarkasta kielenhuollosta. Jäljelle jääneistä puutteista ja virheistä vastaan tämän jälkeen itse. Kiitän yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkijakollegoitani Sannaa, Kaisaa, Sarkkua, Arhoa, Sonjaa, Tinaa, Jyriä, Elinaa, Miraa, Annukkaa sekä aiemmin väitelleitä keventävistä keskusteluista, joista huumoria ei puutu. Vanhempani ansaitsevat kiitoksen uskosta ja lujasta luottamuksesta pitkäjänteiseen työhön.

Omistan väitöskirjani perheelleni, joka on usean vuoden ajan sietänyt työhuoneeseensa vetäytyvää tutkijaa. Vaimoni Pia on tukenut ja suonut mahdollisuuden toteuttaa unelma. Kiitos Erno, Viena ja Vilppu arjen iloista ja jatkuvuudesta! Oven takaa on kuulunut enteilevää kirjoituskoneen naputusta, jota 2006 euroviisuvoittajan tahdit ovat siivittäneet. Siitä se lähtee.

Kirkkonummella 26.11.2006

Risto Haverinen

OSA 1: Elinympäristöongelma tutkimuskohteena

1 Johdanto

Tässä tutkimuksessa tarkastelen urbaaneihin elinympäristöongelmiin liittyviä sosiaalisia jännitteitä ja vastoinikäymisiä, kamppailua tilan ja paikan hallinnasta, arkielämän sosiaaliseen organisaatioon kohdistuvia sääntöjen ja normien rikkomuksia sekä kaupungistumiskehityksen eräitä lieveilmiöitä. Empiirisessä työssä analysoin Helsingin kaupungin ympäristökeskukseen yhteyttä ottaneiden kaupunkilaisten omia käsityksiä heille merkityksellisistä elinympäristöongelmista. Erilaisten käsitteellistämistapojen perusteella muodostan ajattelemisen ja toiminnan kulttuurisia malleja, jotka kertovat ongelmiin puuttumisen tavoista. Tutkimukseni yhdistää ympäristösosiologista tutkimusotetta, kaupunkitutkimuksen teoriaperinnettä ja kunnallisen ympäristöpolitiikan tutkimusta.

Kun modernin suurkaupungin asukas havahtuu elinympäristöongelmaan, hän joutuu tekemisiin kohteliaaksi välinpitämättömyydeksi nimetyn ilmiön kanssa (Sennett 1978, 264; Bauman 2002, 116–120). Tilanteessa on kyse arkisesta puuttumisen politiikasta: havahtunut ajattelee, että ongelmalle pitäisi tehdä jotakin, mutta toisaalta kaupunkielämän implisiittinen normi on, ettei toisten asioihin pitäisi sotkeutua (Karp ym. 1991, 89). Esimerkiksi roskaamisesta närkästyvän ei ole aivan helppoa mennä huomauttamaan asiasta suoraan roskaajalle, tai parveketupakoinnista valittava voi joutua kiusallisiin tilanteisiin naapurinsa kanssa. Suora puuttuminen merkitsee yleensä tuntemattoman osapuolen ja tämän mahdollisten vastareaktioiden kohtaamista. Riskinä on joko kasvojen menettäminen (Goffman 1967), tai puuttumistilanne voi kehittyä jonkinasteiseksi konfliktiksi. Suoraa kohtaamista voi vältellä ottamalla yhteyttä kaupungin viranomaisiin ja tekemällä valituksia. Helsingin kaupungin ympäristökeskus on taho, jossa tiiviin kaupunkiasumisen mukanaan tuomille mitä moninaisimmille elinympäristöongelmille yritetään löytää ratkaisuja.

Ympäristöongelmat ovat yleensä jääneet marginaaliseen asemaan sekä sosiologian klassikoiden tutkimuksissa että niiden pohjalta virinneessä kaupunkisosiologiassa. Niiden huomioiminen ja problematisointi yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on edellyttänyt ympäristötietoisuuden kasvua, joka laajeni ympäristöpolitiikaksi 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alkupuolella (Haila 2001). Kyseinen aikakausi opittiin Suomessa tuntemaan maaltapaon ja suuren muuton vuosikymmeninä. Kaupungistumisen kasvukivut, kuten maalta muuttaneiden selviytyminen ja suoranainen olemassaolon taistelu erilaisine sosiaalisine ongelmineen, tarjosivat tuolloin ajankohtaisen tutkimusaiheen yhteiskuntatieteilijälle (Kortteinen 1982, 125). Ympäristöongelmien mukaantulo yhteiskuntatieteiden tutkimuskenttään tapahtui vähitellen. Uuden tutkimussuuntauksen kehittyminen huipentui alan ensimmäisen perusoppikirjan (Massa & Sairinen

1991) ilmestymiseen noin kymmenen vuotta Kortteisen Lähiö-tutkimuksen julkaisemisen jälkeen.

Lähiöongelmasta kasvukeskuksen arkeen

Ympäristötietoisuuden nousun aikaan 1970-luvun alussa Suomen kaupungistumiskehityksen keskeisiä piirteitä oli muuttajien sopeutuminen kaupunkiasumiseen, mikä liitettiin julkisessa keskustelussa erityisesti lähiöongelmaan. Uusiin olosuhteisiin sopeutumisen ja niissä selviytymisen ohella muuttajat kohtasivat sen aikaiselle suurkaupungille ominaiset ympäristöongelmat kuten teollisuuden savupäästöt, pakokaasut ja puhdistamattomien jätevesien pilaamat vesistöt. Kaupungistuminen oli edennyt rinnan teollistumisen kanssa. Ajan teollisurbaania suhdetta luontoon ja ympäristöön kuvastaa Kirkan vuonna 1973 levyttämä iskelmä ”Varrella virran” (suom.san. Pertti Reponen). Siinä luonnonhelmaan etsiytyneet kaupunkilaiset kohtasivat tehtaan saastuttaman joen ja kalakuolemat kaupungin takamailla.

Urbanisoitumiskehitys on jatkunut Suomessa kiivaana kuluneen 30 vuoden aikana. Väestön siirtyminen kaupunkiin ja kasvavien kaupunkikeskusten vetovoima eivät enää ole uusia ilmiöitä, mutta keskustelu urbanisoitumisen yhteiskunnallisista vaikutuksista on muuttanut muotoaan. Muutto kasvukeskuksiin ja kaupunkirakenteen tiivistämisestä ovat edustaneet 2000-luvun alkupuolelle tyypillistä kehitystä. Toisin kuin Kortteisen (mt) Lähiö-tutkimuksen aikaan, julkista keskustelua hallitsevat pikemmin väestön keskittymisen aluepoliittiset ja kuntataloudelliset ongelmat kuin muuttajien sopeutuminen kaupunkiin. Yksi keskeinen huolenaihe on kuntien taloudellinen ahdingko, esimerkiksi kysymys siitä, miten muuttajien tarvitsemat palvelut tulopaikkakunnilla rahoitetaan. Kuntatalouden kriisi on todellisuutta myös pääkaupunkiseudun työpaikkavaltaisissa kunnissa Helsinki mukaanlukien. Monien asumisen arkea hallitsevien ja kipeästi ratkaisua odottavien ongelmien rinnalla keskustellaan julkisiin hyvinvointipalveluihin kohdistuvista säästöistä.

Elämäntavan muutokset tai ihmisten sopeutuminen kaupunkiasumiseen eivät näytä enää olevan juuri esillä tai ainakaan nostattavan niin suuria tunteita kuin 1960- ja 1970-luvuilla. Silti julkisessa keskustelussa on puhuttu väestöryntäyksestä tai pakkautumisesta kasvukeskuksiin, joten kaupunkiin muuttavien ympäristökäsityksillä ja -kokemuksilla luulisi yhä olevan tutkimuksellista arvoa. Koko kaupungistumista koskevassa ajattelutavassa näyttää kuitenkin Suomessa 1960–70-lukujen suuren maaltamuuton jälkeen tapahtuneen muutos, jonka voi kiteyttää Taina Rajannin (1999) väitöskirjasta peräisin olevaan julistukseen ”Kaupunki on ihmisen koti”.

Kaupunkisosiologi Pasi Mäenpää (2005, 14–20) on kirjoittanut lähiösukupolven kulttuurisesta kaupungistumisesta osana Suomessa tapahtunutta urbaania murrosta. Urbani elinympäristö ei ole pelkästään jotain fyysistä, vaan siitä on tullut myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti arkipäiväistä suurimmalle osalle väestöä. Ajatus kaupungista ihmisen kotina sopii yhtäläillä kaupungissa varttuneisiin ja useamman polven kaupunkilaisiin, mutta yhä enemmän myös työpaikan vuoksi kaupunkiin muuttaneisiin. Puhuttiin sitten väentihydestä tai urbaanista kulttuurista (URBS 2000), merkittävä osa kaupungistumisen ympäristövaikutuksista ja lieveilmiöistä kohdataan kasvavalla ja tiivistyvällä pääkaupunkiseudulla, jossa myös luonto- ja ympäristösuhteen suunta pitkälti määritellään.

Urbaanin elinympäristön laadullinen muutos

Kaupungista voi katsoa tulleen ihmisen koti ainakin siinä mielessä, että elinympäristön laatu näyttää tulleen ihmisille yhä tärkeämmäksi. Tämä näkyy muun muassa sanomalehtien yleisönosastokirjoituksissa ja Helsingin kaupungin ympäristökeskukseen päivittäin tulevissa asukkaiden yhteydenotoissa, jotka ovat olleet tutkimukseni pääaineistona. Joidenkin suurten urbaanien ympäristöongelmien kehityksessä, kuten teollisuuden myrkylliset savupäästöt tai vesien pilaantuminen, on Helsingissä 1970-luvun jälkeen tapahtunut huomattavaa muutosta parempaan. Joitakin ongelmia on saatu kokonaan pois päiväjärjestyksestä, eikä kaupunkia välttämättä enää mielletä sellaiseksi teollisuus- ja saastekeskittymäksi kuin aikaisemmin. Erään kansainvälisen elämänlaatu eri maissa vertailevan tutkimuksen mukaan Helsinki todettiin Euroopan puhtaimmaksi pääkaupungiksi (Mercer 2002; <http://www.expat.or.id/info/qualityofliving.html>).

Vakavia ja osin peruuttamattomia suuria urbaaneja ympäristöongelmia, kuten teollisen toiminnan vuosien kuluessa saastuttamia maa-alueita ja jätteidenkäsittelyongelmia, ei pidä väheksyä (ks. Andersson 2004, 27). Niiden rinnalle on kuitenkin noussut liuta kokonaan toisentyypisiä pieniä ongelmia, joita ei aiemmin pidetty tai ehkä ymmärrettykään pitää kovin merkityksellisinä. Esimerkiksi melu- ja saastelähteet ovat moninaistuneet, ja on mahdollista, että kaupunkilaiset ovat herkistyneet reagoimaan niihin eri tavoin kuin aikaisemmin. Kaupunkilaiset valittavat Ympäristökeskukseen muun muassa tupakansavusta, lehtipuhaltimien ym. pienkoneiden aiheuttamasta melusta ja pölystä, puistojen ja muiden julkisten alueiden roskaamisesta, skeittiramppien kolahduksista tai lokkien häiriökäyttäytymisestä.

Ympäristökeskuksen perustaminen Helsinkiin vuonna 1991 ja sen myötä tapahtunut kaupungin ympäristönsuojeluhallinnon institutionalisoituminen on merkinnyt myös

uuden vaikutuskanavan aukeamista kaupunkilaisille (Niemenmaa 2005, 88–90). Samalla ympäristöongelma-käsitteen sisältö on laajentunut koskemaan aiemmin totutusta poikkeavia asioita. Kun kaupunkilaiset alkavat valittaa esimerkiksi parvekkeella tupakoimisesta, lehtipuhaltimista tai skeittiramppien kolahduksista (esimerkkejä ongelmien laajenemisesta uusille alueille), tekee mieli kysyä, mihin rajaan saakka niitä pitäisi sietää osana normaalia kaupunkiasumista. Entä miten vakavat ja merkitykselliset urbaanit ympäristöongelmat kulloinkin määritellään? Esimerkiksi parveketupa-kointia voi tarkastella naapurien välisenä konfliktina, mutta myös uudentyyppisenä tiiviiseen kaupunkiasumiseen keskeisesti kuuluvana elinympäristöongelmana.

Urbaanin elinympäristön erilaiset viihtyisyys-, mukavuus- ja esteettisyystekijät sekä arjen sujuminen ja hallinta näyttävät 2000-luvun alkupuolella tulleen 1960–70-lukujen kaupungistymiskehitykselle tunnusomaisen sopeutumisproblematiikan ja sosiaalisen ahdistuksen tilalle. Niin ikään muuttajien 1970-luvun suurkaupungissa kohtaamat suuret ja vakavat ympäristöongelmat ovat vaihtuneet melko lailla toisen tyyppiseksi ongelmiksi. Kaupungistumisesta johtuvat vakavat ympäristöongelmat eivät toki ole kokonaan poistuneet. Esimerkiksi liikennemäärät ovat Helsinkiin johtavilla väylillä kasvaneet hallitsemattomasti, ja pääkaupunkiseudun liikenne aiheuttaa päivä päivältä uusia ongelmia, joihin suunnittelun keinoin ei ehditä ajoissa puuttua. Liikenteen melu ja saasteet, vaaratilanteet, ruuhkautuminen ja katujen hiekoituksesta aiheutuva jokakeväinen pöly ovatkin lisänneet painoarvoaan urbaanien ympäristöongelmien kokonaisuudessa, ja ne hankaloittavat monin tavoin pääkaupunkiseudun asukkaiden arkea. Toinen keskeinen ongelma-alue on Helsingissä liittynyt suurkaupungin jatkuvaan rakentamiseen ja sen myötä tapahtuvaan kaupunkitilan tiivistymiseen. Tiivistämisen seurauksena asuminen ja erilaiset infrastruktuuritoiminnot joutuvat yhä enemmän kamppailemaan keskenään tilan hallinnasta.

Urbaanien ympäristöongelmien luonne on muuttunut, mikä johtuu osaltaan kunnallisen ympäristöpolitiikan keinovalikoimassakin vähitellen yhä näkyvämmäksi tulleesta ekomodernisoitumiskehityksestä. Ekomodernisaatioteorian periaate on, että ympäristöongelmat ja -kriisit voidaan ratkaista kehittämällä olemassaolevia yhteiskunnan instituutioita. Se on myös poliittinen strategia, jonka avulla pyritään hakemaan teknologisia ja taloudellisia, mutta myös sosiaalisia ja intellektuaalisia ratkaisuja ympäristöongelmiin (Jänicke 1993). Kunnallisen ympäristöpolitiikan keinoissa uusien normien, lainsäädännön ja teknisen tietämyksen avulla on voitu aikaisempaa paremmin puuttua moniin välittömästi kaupunkilaisasukkaiden terveyttä uhkaaviin vakaviin ympäristöongelmiin. Toisaalta muutos näyttäisi ilmenevän ihmisten reagoitiherkkyudessa; siinä, millaisia ympäristöongelmia siedetään osana tavanomaista kaupunkiasumista, ja mistä ensi sijassa ärsyynytään. Ympäristökeskuksen perustaminen ja sen käyttämien ohjaukeinojen muotoutuminen eivät yksin selitä urbaanien ympäristöongelmien luonteessa näyttäytyvää muutosta.

Kaupunkien ympäristöongelmat muuttuvat sosiaalisista ja kulttuurista syistä, samalla kun käsitykset kaupunkilaisuudesta muuttuvat. Vaikka monet ongelmat ovat periaatteessa samoja kuin ennen, ihmisten suhtautuminen niihin on saattanut olennaisesti muuttua, kuten suhtautuminen kaupunkiasumiseen yleensä. ”Riekaleisia hermoja, pölyä, ahtautta ja huonoa ilmaa” on suurkaupungissa ollut ennenkin (Pulma 2000, 145). Helsingissä muun muassa terveydenhoitolautakunnan vanhoista pöytäkirjoista käy ilmi, että roskista, huolehtimattomista jäteastioista, epäsiisteydestä sekä erilaisista hajuista ja meluista, jopa maton tamppaamisesta, ovat kaupunkilaiset ennenkin tehneet valituksia¹. On kuitenkin mahdollista, että sosiaalisen ja kulttuurisen urbanisoitumiskehityksen myötä ärsyyntymisen ja puuttumisen mekanismit joiltain osin muuttuvat.

Lähekkäin toisiaan asuvien ihmisten aiheuttamat paikalliset ympäristöhaitat ja haitoille ominainen yksilöllinen ärsyyntyminen ja närkästyminen ovat saaneet todennäköisesti yhä enemmän painoarvoa, kun esimerkiksi teollisuuden savu- tai jätevesipäästöt eivät enää aiheuta vakavaa huolta. Näyttää myös siltä, että jotkut suurkaupungille ominaiset ja aiemmin kielteisenä koetut elinympäristön piirteet saattavat vähitellen sulautua paikalliseen identiteettiin tai aidosti urbaaniin habitukseen kuuluviksi. Esimerkiksi nuoren polven rap-artistien sanoitukset viittaavat siihen, että visuaalinen kirjavuus, levottomuus ja sotkuisuuskin ovat tulleet olennaiseksi osaksi nykyaikaista urbaania elinympäristöä – ehkä aikaisempi muuttajasukupolvi ajatteli asiasta eri tavalla.

Antti Kariston (2005) käsite ”sukupolvittunut katse” kuvaa ilmiötä, jossa eri sukupolvet katsovat omalla valikoivalla tavallaan elinympäristöään ja antavat sille merkityksiä. Minkä 1960- ja 1970-luvun maaltamuttaja saattoi kokea ahdistavana tai ei-toivotavana elinympäristönä, nuorempi polvi näkee eri tavalla. Lähiöstä on vuosikymmenten kuluessa tullut paikka, johon on juurruttu, ja josta ei välttämättä haluttaisi lähteä pois. Sinänsä asuinpaikan vaihtuminen vaatii aina jonkinlaisen sopeutumis- ja oppimisprosessin läpikäymistä. Toisaalta muuttajan kokemukset elinympäristön muutoksesta ja siihen liittyvät havahtumiset saattavat toimia ratkaisevina tapahtumina sille, millaiseksi hänen ympäristösuhteensa jatkossa muotoutuu. Nykyinen muuttoliike kasvukeskuksiin innostaa osaltaan selvittämään kipupisteitä, joissa elinympäristön ongelmat muuttuvat kokijoilleen sietämättömiksi.

Urbaanin elinympäristön viihtyisyys-, mukavuus- ja esteettisyystekijöiden läpimurto on kiinnostavalla tavalla nähtävissä myös luonnon ja kaupungin vuorovaikutusta koskevan tutkimuksen uudenaikaisessa orientoitumisessa. Esimerkiksi Seppo Kjellberg ja Raimo Kanerva (2004) hahmottelevat tutkimushenkilöidensä ihanteiden pohjalta ekologisesti hyvää ja kestäväää, luontoarvot hyväksyvää ”luontevaa kaupunkia”. Tutkijat näkevät, että kaupunkikulttuurissamme olisi tapahtumassa yleisen ympäristöeettisen

¹Tieto ilmansuojelupolitiikan ympäristöhistoriasta Helsingin yliopistossa väitöskirjaa tekevän tutkija Paula Schönachin kokoamasta aineistosta, suullinen tiedonanto 5.10.2006.

paradigman muutos. Muutos olisi viemässä kohti suurempaa luonnon arvostusta, mutta sen vahvistuminen kuitenkin edellyttää perusteisiin saakka läpinäkyvää vuorovaikutusta erilaisten käsityskantojen kesken. Kjellbergin ja Kanervan (mt) kaupunkiekologinen tutkimusnäkökulma inspiroi pohtimaan kaupunkilaisasukkaille hyvän elinympäristön edellytyksiä yleensä. Jos kaikki pohjimmiltaan haluaisivat asua puhtaassa, terveellisessä ja luontevassa kestävässä kehityksen kaupungissa, on tärkeää selvittää tarkemmin, miltä pohjalta sitä koskevat käsitykset rakentuvat.

Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tässä tutkimuksessa pohdin sitä, miten helsinkiläiset määrittelevät heille tärkeitä ympäristöongelmia. Erityisesti kysymys yksittäisten kaupunkilaisten puuttumisesta elinympäristössään havaitsemiinsa epäkohtiin on kiinnostava. Puuttumistilanteiden kautta avautuu mahdollisuus analysoida kaupunkilaisten käsityksiä yksilön ja yhteiskunnan roolista elinympäristöongelmien ehkäisemisessä ja ratkaisemisessa. Sillä, millä tavoin yksilön ja yhteiskunnan vastuu käsitetään, on merkitystä kun arvioidaan kunnallisen ympäristöpolitiikan vaihtoehtoisia toimintatapoja ja uudenlaisia ohjauskeinoja.

Tutkimukseni kohdistuu urbaanien elinympäristöongelmien rakentumiseen sosiaalisena ja kokemuksellisenä prosessina. Ongelmiin havahtuminen on yhteydessä erilaisiin arjen tottumuksiin, rutiineihin ja käyttäytymistapoihin. Lisäksi helsinkiläisten käsitykset ongelmien luonteesta, perimmäisistä syistä ja ratkaisumahdollisuuksista pohjautuvat heidän aikaisempaan kokemustaustaansa, elämäntilanteeseensa ja kaupungissa asumisen keston. Ongelmaa koskevien käsitysten muodostumisessa voivat olla tärkeitä monenlaiset aikaisemmat tapahtumat, vaikkapa muutokset asuinpaikassa tai asumisviihtyisyydessä. Tärkeää voi olla myös esimerkiksi se, kuinka ihmiset yleensä kokevat kaupunkiasumisen hyvät ja huonot puolet, ja mitä muita ongelmia he ovat elämässään joutuneet kokemaan, tai kuinka he määrittelevät urbaanin identiteettinsä.

Analysoin kaupunkilaisten erilaisia tapoja reagoida elinympäristöongelmiin ja heidän käsityksiään ongelmien perimmäisistä syistä ja ratkaisuista. Tarkoituksena on tehdä selkoa niistä arkielämän olosuhteista, tilanteista ja tapahtumista, joissa kaupunkiasukkaat havahtuvat tyyppillisesti aistien kautta (esim. melu, haju, pöly, savu, roskat) havaittaviin ongelmiin ja alkavat merkityksellistää niitä. Havahtumisesta seuraa kiinnostava tapahtumakulku, johon sisältyy erilaisia kulminaatiopisteitä ja tilanteenmäärittelyjä. Kiinnostavia ovat varsinkin ongelman määrittely ja puheeksi ottaminen, ärsytys- tai sietokynnyksen ylittyminen sekä puuttumistilanteet.

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- 1) Miten ympäristöongelma rakentuu kaupunkiasumisen arjessa? Millä tavoin kaupunkilaiset muodostavat käsityksiä omassa arkielämässään merkityksellisinä kokemista ympäristöongelmista, niiden perimmäisistä syistä ja ratkaisuksista? (Elinympäristöongelman käsitteellistämistavat)
- 2) Miten kaupunkilaiset reagoivat ongelmiin, ja miten he nostavat niitä esille? Millaisia kulttuurisia toimintamalleja puuttumistilanteet ilmentävät? (Puuttumisen mallit)
- 3) Miten kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen määrittelyt elinympäristöongelmista kohtaavat? (Puuttumisen politiikan haasteet)

Tutkimukseni lähtökohtana on tilanne, jossa ympäristöongelmaan havahtunut kaupunkilainen on tehnyt valituksen ongelmasta Helsingin kaupungin ympäristökeskukseen. Siinä vaiheessa hänen omat käsityksensä ongelmasta kohtaavat kunnallisen ympäristöpolitiikan ohjaukseen ja niiden sisältämät normit ja säädökset. Kohtaamisessa on kyse kunnallisen ympäristöpolitiikan toimintatapojen yhteensopivuudesta niihin olosuhteisiin, tilanteisiin ja tapahtumiin, joissa kaupunkilaiset havahtuvat ongelmiin ja määrittelevät niitä. Kohtaaminen voidaan nähdä määrittelykamppailuna, johon liittyy rajankäyntiä yksilön ja kaupungin vastuusta elinympäristöongelmien ehkäisemisessä ja ratkaisussa.

Helsingin kaupungin ympäristökeskus tuottaa kaupunkilaisille erilaisia julkisia palveluja kuten ilmanlaatuun, vesiensuojeluun, meluun, teollisuuden ympäristövaikutuksiin, saastuneisiin maa-alueisiin sekä jätehuoltoon ja jätteiden hyötykäyttöön liittyvää neuvontaa, tietoa ja valvontaa (<http://www.hel.fi/ymk/>). Toisaalta kaupunkilaiset päivittäisessä arjessaan havahtuvat ja reagoivat erilaisiin elinympäristöongelmiin ja nostavat niitä vaihtelevin tavoin esille. Palveluja kehitettäessä nämä kaupunkilaisten arjen olosuhteista ja tilanteista kumpuavat elinympäristöä koskevat aloitteet, huolenaiheet ja käyttäytymisen muutokset ovat ensiarvoisen tärkeitä. Ympäristökeskus toteuttaa kunnallisen ympäristöpolitiikan lakisäateisiä tehtäviä, joiden tarkoituksena on osaltaan vastata tällaisiin kaupunkilaisten elinympäristöä koskeviin havahtumisiin ja aloitteisiin.

Ympäristökeskuksen kaltaisissa virallisissa organisaatioissa, joissa ihmisiä toimii ammattilaisina ja asiakkaina, ja joiden toimintaa ohjaavat viralliset säännöt ja normit, vallitsee nk. institutionaalinen vuorovaikutus (Kokko 2003, 67; Peräkylä 1996, 94). Vaikka en tee institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimukselle tyypillistä vuorovaikutuksen mikroanalyysiä, nostan tarvittaessa esiin kunnallisen ympäristöpolitiikan toimintatapojen muutostarpeita. Kaupunkilaisten kokemien elinympäristöongelmien taustalla

saattaa olla ristiriitoja joidenkin muiden osapuolten, esimerkiksi ongelman aiheuttaneen ja siitä huomauttaneen, välillä. Kyse ei välttämättä ole mistään suuresta ympäristökongfliktista (vrt. Laine & Peltonen 2003 ja 2004). Sen sijaan tutkimukseni keskeisenä lähtökohtana on yksityisten kaupunkilaisten havahtuminen johonkin elinympäristöongelmaan, valppaus omassa arjessa ja ongelman esiin nostaminen.

Tarkastelemani ympäristöongelmat ovat tyypillisesti paikallisia ja pistemäisiä kaupunkilaisten elinympäristön ongelmia. Tavanomaista liikenteen melua tai pakokaasupäästöjä lukuun ottamatta ne ovat useimmiten ohimeneviä tai satunnaisia. Toisaalta ne ovat kaupunkiasumisen arjessa toistuvia, ja merkitykseltään vaihtelevia. Suurta osaa niistä on mahdollista ehkäistä, lieventää tai ratkaista kunnallisen ympäristöpolitiikan keinoin. Tutkimukseni ulkopuolelle rajautuvat näin ollen kestävä kehitys ja kulutusta, energiansäästöä, kierrätystä tai ekologisia elämäntapavalintoja koskevat ratkaisut sekä globaalit ympäristöongelmat (vrt. Saaristo 1994; Järvelä & Wilenius 1996, 13–17).

2 Teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat

Mitä tapahtuu, kun kaupunkilainen kohtaa ympäristöongelman arkielämässään? Millä tavoin jokin elinympäristön ominaisuus muodostuu hänelle sen laatuiseksi ongelmaksi, että hän ei enää katso sitä normaaliin kaupunkiasumiseen kuuluvaksi vaan päättää puuttua siihen? Millä tavoin kaupunkilaiset reagoivat ja ovat keskenään vuorovaikutuksessa puuttuessaan tällaisiin ongelmiin?

Näiden kysymysten kautta avaan tutkimukseni näkökulmaa, keskeisiä käsitteitä sekä teoreettisia ja metodologisia valintoja. Peruslähtökohta on, että kaupunkiin on kautta aikain kuulunut erilaisia ympäristöongelmia kuten melua ja saasteita (maaperän, ilman, veden) sekä roskia ja jätteitä. Yleensä kaupunkilaiset ovat joutuneet sietämään tiettyyn rajaan saakka tällaisia ongelmia. Ympäristöongelmat ovat olleet väistämätön seuraus teollistumisesta ja siten kuuluneet teollistumisen myötä kasvaviin kaupunkeihin ikään kuin luonnostaan (Huby 1998, 63; Hakala & Välimäki 2003, 22–26). Työni toisena lähtökohtana on kysymys yksilöiden puuttumisesta ongelmiin. Ympäristötietoisuuden lisääntyessä kaupunkilaiset todennäköisesti kiinnittävät ympäristöongelmiin yhä enemmän huomiota ja ovat entistä valppaampia nostamaan niitä esille. Eri asia on kuitenkin se, missä määrin ongelmat käsitetään ihmisten käyttäytymisen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kysymyksinä.

Kulttuurisesti muuttuvat käsitykset

Teollisurbaania ympäristöä ja kaupungistumisen aiheuttamien ympäristöongelmien ratkaisemista voidaan tarkastella monesta eri tutkimusnäkökulmasta. Jo pelkästään ympäristön käsite vaihtelee eri tieteenalojen lähestymistavoissa (Jokinen ym. 1995, 7–11). Tutkimusnäkökulman määrittelyssä ensimmäinen tärkeä kysymys koskee ympäristöongelmien tarkastelutasoa. On eri asia ymmärtää urbanisoitumisen aiheuttamat ympäristöongelmat esimerkiksi luonnon ja kaupungin yhteensovittamisen tai vähenevien luonnonresurssien kuin kaupunkilaisten arkielämän kokemusten näkökulmasta. Toisaalta kaupunkien koolla on merkitystä: suurten metropolien tai megapolisten ympäristöongelmat eivät välttämättä poikkea, mutta ovat toki eri luokkaa kuin Helsingin kokoisessa kaupungissa (vrt. Myllylä 2001). Joiltain osin ongelmat ovat samoja, mutta näyttäytyvät eri mittakaavassa esimerkkinä vaikkapa ilman pilaantuminen. Peruslogiikka urbanisoitumiskehityksen mukanaan tuomissa ympäristöongelmissa on kuitenkin samankaltainen kaikkialla maailmassa. Se liittyy teollisuuden ja kaupunkien väestön jatkuvaan kasvuun ja ratkaisuihin, joilla kyetään kehittämään luonnonvarojen

kestävää hyödyntämistä, vähän saastuttavaa tuotantoa sekä parantamaan jätteiden käsittelyä.

Ajan myötä ympäristöongelmille on ollut pakko keksiä yhä tehokkaampia ratkaisuja ja parannuskeinoja. Esimerkiksi viemärijärjestelmän rakentaminen ja talojen takapihoilla haisevista tunkioista eroon pääseminen olivat ensimmäisiä tärkeitä askelia suurkaupungiksi kasvavan Helsingin elinolojen parantamisessa (Waris 1973, 199-202). Puutteellinen hygienia, jätteet, savu ja pilaantunut juomavesi olivat vakava uhka kaupunkilaisten terveydelle. Ympäristöhistorian tutkimus auttaa ymmärtämään kaupunkilaisten muuttunutta suhtautumista elinympäristöönsä (esim. Rose 2004; Laakkonen 2001; Laakkonen ym. 2001; Laakkonen ym. 1999).

Ongelmien siirtäminen kauemmas - pois näköpiiristä ja hajuaistin ulottuvilta - osoitautui ennen pitkää riittämättömäksi ratkaisuryitykseksi. Vesiensuojelun kehittymistä Suomessa tutkinut Leino-Kaukiainen (1999) kuvailee, kuinka kaupunkien jätevedet ennen virtasivat kaikkien silmien edessä katuojissa tai haisivat takapihoilla, kunnes 1800-luvun lopulta lähtien viemärijärjestelmää alettiin rakentaa. Jätevesien piilottaminen maan alle poisti epämiellyttävän ongelman kaupunkilaisten mielestä. Lisäksi uskottiin, että vesistöt pystyisivät häivyttämään taajamien ja kasvavan teollisuuden jätevedet sekä niiden mukana kulkeutuneet erilaiset aineet. Käytännössä viemäreitten rakentaminen kuitenkin tarkoitti sitä, että kaupunkien jätevedet vain johdettiin suoraan jokiin, järviin ja meriin, jotka tämän seurauksena pilaantuivat. (Leino-Kaukiainen 1999, 33.)

Viemäriputkien ja savupiippujen pidentämisen jälkeen on kehitetty erilaisia suodattimia ja puhdistettu pilaantunutta ympäristöä. Tiedon lisääntyessä myöhemmin kyettiin vaurioiden korjaamisen sijasta puuttumaan yhä enemmän ongelmien varsinaisiin syihin. Tätä yhteiskunnan luonto- ja ympäristösuhteen kehitysvaihetta on kuvattu käsitteellä ekologinen modernisaatio (esim. Spaargaren & Mol 1997). Ekologisen modernisaatioteorian taustaa, argumentteja ja kritiikkiä on tutkittu perusteellisesti useissa kotimaisissa yhteiskuntatieteellisen ympäristöalan julkaisuissa (esim. Jokinen 1995a; Massa 1995; Tirkkonen 2000, 27-47). Käsillä olevan tutkimuksen kannalta siinä on olennaista yhteiskunnan institutionaalisissa olosuhteissa tapahtuvat muutokset tai muutostarpeet. Ekomodernisoitumiskehitys välittyy kunnallisen ympäristöpolitiikan käytettävissä oleviin keinoihin tietämyksen lisääntymisenä ja parantuvana tekniikkana. Se voi välittyä myös kansalaisten ympäristö- ja luontokäsityksiin, siihen, millä tavoin he tulkitsevat ympäristöongelmia arkielämässään. Tästä näkökulmasta voidaan puhua arkielämän ekologisesta modernisaatiosta eli elämäntavan tasolle ulottuvista kansalaisten käyttäytymisen muutoksista (Massa & Haverinen 2001).

Näkökulmani urbaaneihin ympäristöongelmiin on ympäristösosiologinen: kiinnostukseni kohdistuu kaupunkilaisten vuorovaikutussuhteisiin elinympäristöongelmaan haavatumisen ja reagoimisen yhteydessä. Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus ja ympäristösosiologia yhtenä sen osa-alueena sisältävät useita suuntauksia ja tutkimusteemoja (esim. Jokinen 1995b; Massa 1998b; Kaskinen 1998). Peruslähtökohta tässä tutkimusnäkökulmassa on se, että ympäristöongelmat voidaan käsittää myös yhteiskunnallisina ja sosiaalisina ongelmina, ja että ympäristö on yhteiskunnallisesti määrittynyt kategoria (Jokinen ym. 1995, 7). Toisaalta ympäristöongelmat eivät ole minkään yhden tieteenalan ratkaistavissa, vaan ratkaisujen löytäminen edellyttää poikkitieteellistä tutkimusotetta.

Analysoin kaupunkilaisten erilaisten käsitysten perusteella sitä, millä tavoin ympäristöongelma rakentuu arkielämän olosuhteissa, tilanteissa ja tapahtumissa. Keskeistä tässä lähestymistavassa on urbanisoituvan ympäristösuhteen kulttuurinen välittyminen (Koskiahio 1997, 70–73). Se tarkoittaa, että ympäristösuhde muotoutuu sosiaalisen ja kulttuurisen toiminnan ja ihmisten käyttäytymisen kautta. Ympäristöongelmat kokonaisuudessaan, eivät pelkästään ihmisen ja luonnon välisen suhteen kautta tarkasteltuna, välittyvät aina tarkasteltavan aikakauden yhteiskunnan ja sen institutionaalisten olosuhteiden kautta (vrt. Sairinen 1994). Tämä lähestymistapa kiinnittää huomiota ihmisten muuttuvaan kykyyn tietoisesti tai tiedostamattaan muokata ympäristöä ja omaa suhdettaan siihen. Ympäristöongelmien ratkaisut ovat edellyttäneet yhä syvemmmälle käyvää institutionaalisten olosuhteiden muutosta myös kaupunkitasolla.

Muuttuvat käsitykset kaupungin merkittävimmistä tai vakavimmista ympäristöongelmista ovat tutkimusnäkökulmassani keskeisiä. Maija Hakanen (1999, 21–22; Kaila-Kangas ym. 1994; Berg 1994) on väitöskirjassaan todennut, että kun suomalaisilta kysytään, mitkä ovat koko maan tai heidän asuinkuntansa pahimmat ympäristöongelmat, tulokseksi saadaan luettelo toisistaan irrallisia asioita. Hänen mukaansa paikallisten olosuhteiden kannalta jäsenyeneempi kuva saadaan kuntien ympäristönsuojeluohjelmista. Niiden perusteella Suomessa isojen kaupunkien ympäristöongelmia ovat – kuten aikaisempina vuosikymmeninä – ilmaa pilaava liikenne, teollisuus ja energiantuotanto, vesistöjä kuormittavat jätevedenpuhdistamot, teollisuus ja hajakuormitus sekä ympäristölle vaaralliset aineet.

Hakasen (1999, 21–22) kokoamaa listaa voisi nyt täydentää lisäämällä siihen keväisin ilmassa leijuvan hiekoitus- ja katupölyn. Lisäksi listasta puuttuu esimerkiksi melu, josta on tullut yksi vakavimmista nykyajan urbaaneista ympäristöongelmista. Tyypillisiä ympäristömelun lähteitä ovat liikenne, teollisuus, rakentaminen ja monet vapaa-ajan toiminnot, kuten ampumaradat, moottoriurheiluradat ja ulkoilmatilaisuudet. On perin kummallista, että monet suomalaisten helposti arjessa havaitsemat ympäristöongelmat

ovat jääneet unohduksiin asiantuntijavaltaisessa ympäristönsuojelussa. Vaikka elinympäristö muuttuu koko ajan, muutoksen aiheuttamia haittoja ei aina ymmärretä pitää oleellisina ennen kuin niiden korjaaminen on vaikeaa tai mahdotonta. (Hakala & Välimäki 2003, 211–222; Lyytimäki 2006, 16.)

Ympäristötietoisuus, asenteet ja käyttäytymistavat vaihtelevat eri aikoina ja erilaisissa kulttuureissa ja yhteiskunnissa. Myös tekniikan ja lainsäädännön kehitys, tiedon lisääntyminen ja muuttuvat terveystietoisuudet saattavat ajan myötä muuttaa eri ympäristöongelmien keskinäistä painoarvoa. Suomessa esimerkiksi tupakansavun haittavaikutukset otetaan nykyisin paljon vakavammin kuin aikaisempina vuosikymmeninä, ja lainsäädäntöä on huomattavasti tiukennettu. Vielä 1970- ja 1980-luvuilla tuhkakupit kuuluivat toimistojen ja konttorien perusvarustukseen. Keväällä 2006 Sosiaali- ja terveysministeriö aikoi selvittää, voidaanko parveketupakointia rajoittaa yksilönvapautta loukkaamatta (Helsingin Sanomat 13.1.2006). Uutisen jälkeen sanomalehtien yleisönosastoilla käytiin vilkasta keskustelua lainsäädännön tiukentamisesta. Yhteiskunnan holhoamismentaliteetti ja yksilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ovat olleet keskustelussa vahvasti esillä olevia teemoja.

Phil Macnaghtenin (2003) mukaan ihmisten ympäristöhuolessa ja -suhteessa painopiste on siirtynyt yhä enemmän kohti yksilöllistynyttä, henkilökohtaista ja lähellä olevaa globaalien ja suurten ongelmien sijasta. Hän toteaa tutkimuksensa johtopäätöksissä, että ”ympäristöstä tulee ihmisille merkityksellinen, kun se on yhteydessä sosiaaliseen elämään joko estämällä tai edistämällä ihmisten välisten suhteiden kehittymistä esimerkiksi perheen, ystävien tai muiden tärkeinä koettujen yhteisöjen keskuudessa” (suora käänös RH). Macnaghten (mt) viittaa siihen, että ihmiset nykyisin kyllä varsin hyvin tiedostavat globaalien ympäristöongelmien uhkat, mutta eivät arkielämässään kykene tai jaksa paneutua niihin. Vasta sitten, kun ympäristökysymykset ovat jollain tavoin riittävän lähellä yksilöllistä kokemusmaailmaa, kuten harrastusten kautta, niistä tulee ihmisille tärkeitä, ja tietyt asiat tulevat tavoittelemisen arvoiseksi.

Kansalaiset voivat kokea globaalit ympäristöongelmat liian suurina ja vaikeasti hahmotettavina. Riskiyhteiskunnan monet ympäristöongelmat eivät myöskään välttämättä tule näkyviksi kansalaisten arkielämän tasolla (Beck 1990). Toisaalta kansalaiset voivat kokea julkishallinnon ympäristöpolitiikan päätöksinä ja ratkaisuin, joihin yksilö ei voi juuri vaikuttaa. Muun muassa siitä syystä tutkimuksen painopistettä pitäisi siirtää kansalaisten tasolla toimivaan pieneen ympäristöpolitiikkaan (Massa & Haverinen 2001). Tärkeää on tutkia erilaisia kulttuurisia nivelkohtia, joissa yksilöt ja ympäristö kohtaavat ja ovat vuorovaikutuksessa kansalaisten arkielämän käytännöissä (myös Massa & Ahonen 2006). Tässä tutkimuksessa tarkastelen kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen kohtaamista yhtenä tällaisena nivelkohtana.

Kansalaisten kiinnostus ympäristöstä riippuvan henkilökohtaisen terveyden ja hyvinvoinnin vaalimiseen näyttää lisääntyneen kasvavan ympäristötietoisuuden myötävaikutuksesta. Toisaalta sekä huolenaiheet että elinympäristön laatua koskevat tarpeet ovat monipuolistuneet kaupunkilaisten keskuudessa. Ilmiö korostuu kaupungin tiivisyessä, eli fyysisen ympäristön piirteillä on yhä suurempi merkitys kaupunkilaisten ympäristösuhteen muotoutumisessa. Ilmo Massan (2004, 75) mukaan näköpiirissä on uudenlaisen kaupunkiympäristöä koskevan ideologian syntyminen. Se ilmenee esimerkiksi siinä, että varsinkin kaupungeissa kasvanut nuorempi sukupolvi ei välttämättä halua matkustaa pitkän matkan päähän kesämökeille viikonloppuja viettämään vaan viihtyy mieluummin kaupungeissa (mt).

Elinympäristön laatuun kohdistuvat tarpeet ja odotukset tulevat tärkeämmiksi elämäntavan läpiurbanisoituessa myös kulttuurisesti. Marja Mesimäki (2006) on kirjoittanut kaupungissa varttuneesta uudenlaisesta ympäristövastuullisesta ”urbaanien ekojen” sukupolvesta. Heille ympäristövastuulliset elämäntapavalinnat ovat luonteva osa arkielämän valintoja. Aikaisemmin kaupungistuvaa elämäntapaa ja ympäristövastuullisuutta pidettiin vähintäänkin vaikeasti yhteensovittavina, ellei kokonaan toisensa poissulkevinä. Mesimäen (mt) havaintojen mukaan urbaani elämäntapa ja ympäristövastuullisuus ovat myös yhdistettävissä, mikä joiltain osin muuttaa perinteisiä käsityksiä kaupunkilaisten ympäristösuhteesta.

Urbaani elinympäristöongelma

Tutkimusnäkökulmassani olennainen kysymys on, millainen asiantila tai epäkohta käsitetään kaupunkilaisten arjessa ympäristöongelmana. Tavalliset kaupunkiasumisessa kohdatut ympäristöongelmat liittyvät liikenteen meluun, ilmansaasteisiin, jätteiden käsittelyyn ja roskaantumiseen. Lisäksi yksittäisiä kaupunkilaisia voivat haitata monenlaiset muutkin asiantilat, kuten naapurin siivoton piha tai erilaiset epämiellyttävät hajut. Missä vaiheessa yksittäisen asukkaan kokemista haitoista tai epämukavuuksista sitten tulee ympäristöongelmia?

Tiiviissä kaupunkitilassa ympäristön käsite on monitasoinen ja kerroksellinen. Siihen kietoutuu paljon kokemuksellista ja sosiaalista, so. ihmisten käyttäytymiseen ja keskinäiseen kanssakäymiseen liittyviä ilmiöitä. Niinpä monissa kaupungin ympäristökeskukseen tulevissa asukasvalituksissa ei ole mitenkään helppo vetää yksiselitteistä rajaa sille, mikä on ”ympäristöä” ja mikä ”sosiaalista”. Esimerkiksi lähiravintolasta tuleva käry tai musiikin äänet saatetaan kokea haittana kaupunkilaisten keskuudessa. Joihinkin ympäristön epäkohtiin liittyy välitöntä terveydellisestä uhkaa. Raja ympäristö- ja terveystieteiden välillä on kuitenkin häilyvä (esim. Korpela ym. 2001). Ympäris-

töterveyden näkökulma korostaa terveystieteiden kiinnittymistä tiettyihin elinympäristöihin (Sairinen ym. 2006, 9–23).

Esimerkiksi naapurin tupakanpolto tai kaupunkielämään kuuluvat äänet, jotka joku asukas kokee häiritsevinä, eivät ole suoraan rinnastettavissa vaikkapa jätevesikuormitukseen tai muihin suuria ihmismääriä kollektiivisesti koskeviin ympäristöongelmiin. Kaupunkiympäristöön kuuluu varmaan asioita, joista jotkut kaupunkilaiset valittavat ikään kuin turhaan, eli mitään todellista elinympäristöongelmaa ei olisikaan olemassa. Ympäristökeskuksessa minulle kerrottiin, että esimerkiksi raitiovaunujen kolinasta tai kiskojen kirkumisesta saattavat jotkut kaupunkilaiset valittaa. Ei ole aivan helppo määritellä tarkasti, mikä muuttaa yksittäisen kaupunkilaisen kokeman harmin tai häiriön ympäristöongelmaksi. Selvää kuitenkin on, ettei kaikkiin valituksiin ole ympäristökeskuksella aihetta puuttua.

Ympäristöongelman ja sosiaalisen ongelman määrittelyjä on tässä mielenkiintoista verrata toisiinsa. Hakkaraisen, Ruonavaaran ja Wibergin (1993, 285–286) määritelmän mukaan jokin ongelma on sosiaalinen, ”jos ja vain jos tilanne tai toiminta tavalla tai toisella koskettaa muiden ihmisten elämää, vähintään herättäen jonkinlaisen moraalisen reaktion.” Tähän tarvitaan ”kriittinen massa”, joka muuntaa yksilön arkea häiritsevän huolenaiheen sosiaalisesti ongelmaksi, eli kun ongelma koskee ”riittävän monia”. Yhteiskunnassa erilaisia haittoja aiheuttavia asiantiloja ja olosuhteita (elämäntilanteita) on jatkuvasti läsnä, mutta se, mitä niistä aletaan pitää sosiaalisina ongelmina, on valinnan asia ja poliittinen kiistakysymys. (mt.)

Myös ympäristöongelmat ovat pohjimmiltaan sosiaalisesti määritellyjä (esim. Peuhkurin 2004, 21–32). Mikään asiantila ei pelkästään itsessään voi olla ongelma. Näin ollen ympäristöongelmissakin kaksi vähimmäisehtoa on täyttyttävä: 1) jonkun tai joidenkin on koettava kyseinen asiantila ongelmana ja lisäksi 2) saatava muut vakuuttumaan sen olemassaolosta. Kun onnistuneen vakuuttelun jälkeen ongelmaksi käsitetyille asiantilalle lähdetään etsimään yhteisesti ratkaisua, tullaan yleensä viranomaiskäsittely tai poliittisen päätöksenteon piiriin. Kaikissa kaupunkilaisten kokemissa ympäristöongelmissa ei kuitenkaan päästä näin pitkälle, vaan ne voivat jäädä kahden osapuolen (esim. naapurien tai asukkaan ja teollisuusyrityksen) väliseksi kiistelyksi tai välienselvittelyksi. Lisäksi yksittäiset asukkaat voivat käsittää tällaiset asiat ongelmina ilman kriittistä massaakin, eikä ongelma välttämättä kosketa suurta määrää kaupunkilaisia.

Sisällytän ympäristöongelma-käsitteeseen myös sellaiset yksittäisten asukkaiden elinympäristössään havaitsemat epäkohdat, jotka he kokevat ongelmiksi, ja joihin he tavalla tai toisella puuttuvat. Tämä puuttuminen voi olla ensimmäinen aloite kyseisen ongelman ratkaisemiseksi, vaikka ratkaisuprosessi sinänsä saattaa edellyttää viranomaiskäsittelyä tai poliittista keskustelua kaupungin hallintoelimissä.

Yleisesti tutkimuskirjallisuudessa käytetyn jaon mukaan ympäristö-käsite koostuu rakennetusta ympäristöstä ja luonnonympäristöstä kaikilla aluetasoilla. Kun tutkin kaupunkiasumisen arjessa rakentuvia ympäristöongelmia, tarkoitan niillä nimenomaisesti urbaaniin elinympäristöön sijoittuvia ongelmia. Elinympäristö on monitahoinen käsite, jolla pyritään kuvaamaan ihmisten asuin-, toiminta- sekä vapaa-ajan ympäristöjä ja niihin sisältyviä osia. Tällöin ei tarkastella pelkästään fyysistä ympäristöä, vaan myös sen kokemista. Elinympäristö käsittää ensiksikin ihmisten elämisen alueen, johon luetaan ihmisten arkipäiväisen toiminnan ja oleskelun alueet sekä liikkuminen niiden välillä. Vivi Niemenmaan (2005, 169) osuvan määritelmän mukaan elinympäristössä tapahtuu ihmisen arkielämä. Toiseksi, elinympäristö käsittää ihmisten elämisen laatuun ja elinolosuhteisiin vaikuttavia tekijöitä. Tähän puolestaan liittyy, että elinympäristöä tarkastellaan asukkaan tai käyttäjän näkökulmasta sekä se, että toiminnallisten ja sosiaalisten tekijöiden merkitys korostuu fyysisen ympäristön rinnalla. (Ympäristöministeriö 2002, 6–13.)

Elinympäristön käsite kattaa asuinympäristön, joka on edellistä tarkemmin alueellisesti rajautunut kokonaisuus. Asuinympäristö käsittää asunnon ja sen välittömään läheisyyteen kuuluvan pihapiirin sekä naapuruston. Elinympäristö puolestaan kattaa kaikki ne tilat ja toiminnot, joita yksilöt normaalissa elämässään käyttävät. Näin ollen se sisältää mm. työmatkat, työpaikan ja harrastukset sekä näiden kautta avautuvat välittömään asuinympäristöön kuulumattomat ympäristöt. Ihmisen elinympäristöstä puhuttaessa voidaan viitata myös ympäristön saastumiseen tai ympäristöterveyteen. Kyse on siis myös ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksesta ja ihmisen aiheuttamista ympäristöongelmista. (Ympäristöministeriö 2002, 82.)

Elinympäristön monet ominaisuudet vaikuttavat viihtyvyyteen. Tutkimuksissa asukkaiden on todettu usein pitävän asuin- ja elinympäristönsä tärkeimpänä viihtyisyys tekijänä luonnon- ja viherympäristöä myös suurten kaupunkien keskusta-alueilla. Asuinympäristön tärkeitä viihtyisyys tekijöitä ovat erityisesti rauhallisuus ja ympäristöhäiriöiden, kuten melun, vähäisyys, alueen sijainti ja liikenne yhteydet, palvelut, alueen luonne ja ilmapiiri, ulkoilu- ja liikuntamahdollisuudet, alueen visuaalinen ilme sekä sosiaalinen ympäristö. Alueille, joissa ihmiset viihtyvät, voi kehittyä sellaisia tavallista pysyvämpiä lähiyhteisöjä, jotka voivat toiminnallaan edistää vastuun kantamista ympäristön hyvästä hoidosta. (Ympäristöministeriö 2002, 13.)

Arkielämän sosiaalinen organisaatio

Tutkiessani urbaaneja elinympäristöongelmia ja kaupunkilaisten puuttumista niihin hyödynnän kaupunkisosiologista teoriaa arkielämän sosiaalisesta organisoitumisesta kaupungissa (Karp ym. 1991, 77–105). Teoria tarkastelee ihmisten keskinäisyyhteitä ja

sosiaalisen vuorovaikutuksen erityispiirteitä kaupungissa, sitä, millaisista normeista, sosiaalisista sidoksista ja konventioista kaupunkilaisten arki koostuu. Elinympäristö-ongelma rikkoo jollain tavalla kaupunkiasumisen arjen tavanomaista ja totuttua sosiaalista järjestystä. Ongelman ilmaantuminen haastaa olemassaolevat normit ja sosiaaliset konventiot, jotka ohjaavat ja määrittävät kaupunkilaisille sopivaa ja hyväksyttävää käyttäytymistä.

Arkielämä-käsite on ollut sosiologisessa teoriassa ja tutkimuksessa paljon käytetty, ja sillä voidaan viitata monenlaisiin asioihin (ks. Salmi 1991, 24–26; Featherstone 1992, 160–164). Tässä tutkimuksessa rinnastan sen käsitteeseen kaupunkiasumisen arki, joka on ennenkaikkea toiminnallinen ja kokemuksellinen kokonaisuus. Tarkoitin kaupunkiasumisen arjella ensinnäkin säännönmukaista, rutinoitunutta ja arkipäiväistä kaupunkilaisten käyttäytymistä ja toimintaa, joka tapahtuu asumisen, työn ja vapaa-ajan muodostamassa kontekstissa. Se on päivittäisen elämän tapahtumien alue, joka koostuu ihmisten tottumuksista ja kaupunkiasumisen erilaisista sosiaalisista konventioista. Toiseksi viitataan sillä arkielämään subjektiivisena tai ryhmäspesifisenä alueena, jonka vastakohtana ovat yhteiskunnan instituutiot ja organisaatiot, kuten tässä tutkimuksessa kunnallinen ympäristöpolitiikka ja kaupungin ympäristövirasto. Kolmanneksi arki on luonnollisen, spontaanin ja reflektioimattoman toden kokemisen ja ajattelun aluetta, jonka vastakohtana ovat reflektoitu, ei-spontaani ja erityisesti tieteellinen ajattelu ja kokeminen. (Salmi 1991, 24–25.)

Arkielämä muotoutuu osittain arkielämäänsä elävän yksilön omien tavoitteiden ja aktiiviteettien tuloksena. Arkielämän tapahtumille ja toiminnoille on toisaalta tyypillistä säännöllisyys ja toistuvuus, jota J.P. Roos (1987) on kuvannut arjen rutiinien terrorina, harmautena ja kurjuutena. Minna Salmi (1991, 26–33) on tähdentänyt, että arjen rutiinien ja paikoin pakonomaisenkin käyttäytymisen lisäksi arkielämä sisältää myös toimintoja, jotka edellyttävät ajattelua, tietoista toimintaa, uusien asioiden oppimista ja luovuuttakin. Sisällytän kaupunkiasumisen arkeen kuuluviksi siis sekä työn ja kodin päivittäiset askareet, mutta niiden ohella myös erilaiset vapaa-ajan toiminnot, kuten lenkkeily, virkistäytyminen, harrastukset, kaupungilla liikkuminen, autoilu tai julkisilla liikennevälineillä kulkeminen jne. Säännöllisyys ja rutiinit ilmenevät muun muassa siinä, että monet kaupunkiasumisen arjen toiminnot tapahtuvat yleensä samaan aikaan vuorokaudesta, kuten töihin lähtöä edeltävät aamuaskareet, koiran ulkoiluttaminen tai matka bussipysäkille. Tottumusten lisäksi kaupunkilaiset kuitenkin muuntelevat ja sopeuttavat tarvittaessa arkielämäänsä, esimerkiksi yrittämällä vältellä elinympäristönsään havaitsemiaan ongelmia.

Arkielämän sosiaalinen järjestyminen ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa on ohjelmallisena tutkimuskohteena Harold Garfinkelin (1967) luomassa etnometodologisessa tutkimussuuntauksessa. Termi viittaa paitsi arkitietoon myös yhteiskunnan jä-

senten tapaan ymmärtää elinolojaan, toimia niissä ja vaikuttaa niihin (Heritage 1996, 18). Etnometodologiaa soveltava tutkimus analysoi arkielämän olosuhteiden ja tapahtumien rakentumista ja toisaalta pyrkii tunnistamaan niitä sellaisina, kuin ne hetki hetkeltä toimijoiden keskuudessa avautuvat. Tapahtumakulkujen konstruktio ja tunnistaminen ovat mahdollisia muun muassa juuri siksi, että ihmisten toiminta on yleensä järjestynyttä, ja että ihmiset siihen perustuen voivat ymmärtää toisiaan. Etnometodologiassa tutkimusotteessa perustavanlaatuisen kysymys kuuluu, millainen tämä järjestys on, ja miten se toimii. (Heritage 1996, 47.)

Etnometodologi pyrkii analyysissään tavoittamaan ja tunnistamaan ihmisten itsestään selvänä pitämiä normeja, käsityksiä ja oletuksia, jotka ovat arkielämässä syvälle juurtuneita ja siksi yleensä tiedostamattomia ja näkymättömiä. Analyysi keskittyy myös niihin erilaisiin tapoihin, joilla ihmiset arkielämänsä kulussa pitävät käyttäytymistään sosiaalisesti hyväksyttynä sen ryhmän tai yhteisön jäsenenä, johon he kuuluvat. (Patton 1990, 73–75; ten Have 2004, 20.) Etnometodologin tutkimuskohteessa ei ole kuitenkaan kysymys jäykistä ja paikallaan pysyvistä rakenteista, vaan prosesseista, joita ihmiset rutiininomaisesti mutta silti taitavasti pitävät yllä ja ohjailevat. Keskeisiä etnometodologisen tutkimuksen teemoja ovat normit, instituutiot, yhteistoiminta ja sosiaalinen järjestys. (Peräkylä 1996, 9.)

Yhteiskunnassa vallitsevat normit, säännöt ja jaetut merkitykset, joiden avulla ihmisten vakiintuneita toiminta- ja käyttäytymistapoja yritetään selittää, ovat sosiologisen tutkimuksen kovaa ydintä. Etnometodologiassa toimintaa ja käyttäytymistä selittävät normit ja sosiaalinen järjestys ovat kuitenkin hieman eri asemassa: huomio keskitetään erityisesti niihin tapoihin, joilla tavalliset ihmiset itse toimivat tai kuvailevat ja selostavat käyttäytymistään tukeutumalla erilaisiin kirjoittamattomiin ja usein tiedostamattomiin ja siten piileviin normeihin ja sääntöihin. Vetoamalla sellaisiin sääntöihin ja kehittelemällä niitä erityisiin tapauksiin ja tilanteisiin ihmiset mieltävät ja selittävät toimintansa rationaalisenä, koherenttina, ennakoivana, suunnitelmallisena ja siten sosiaalisesti järjestyksenmukaisena. (Holstein & Gubrium 1994, 264.)

Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin (1994, 35) arkielämän sosiaalista rakentumista koskevan teorian mukaan arkielämän toimintoja, käyttäytymistä ja käsityksiä ohjaa nk. luonnolliseen asenteeseen pohjautuva arkitieto. Arkielämän itsestään selvydet ja rutiinit toimivat normaalisti, kunnes kun jokin yllättävä tapahtuma tai ongelma keskeyttää ne. Arkitieto tarjoaa toimintaohjeet, joiden tehtävänä on liittää ilmaantunut ongelma siihen arkitodellisuuden alueeseen, joka ei ole ongelmallinen. Juuri arkielämän itsestäänselvänä ja rutiininomaisen perusluonteen vuoksi ihmiset voivat keskinäisessä vuorovaikutuksessa yleensä ymmärtää toisiaan ja toistensa käyttäytymistä. Toisaalta ihmiset yleensä olettavat muiden kokevan arkitodellisuuden olosuhteet, tilanteet ja tapahtumat pohjimmiltaan samanlaisina. Arkielämälle on kuitenkin ominaista myös jat-

kuvuus. Se on tavallaan jatkuva keskinäisen sopimuksen tulos, joka rakentuu hetki hetkeltä ja tilannekohtaisesti ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Holstein & Gubrium 1994, 263.)

Havahtuminen

Urbaniassa elinympäristöongelmassa näyttää olevan kyse yllättävästä tapahtumasta, joka koettelee arkielämän luonnolliseen asenteeseen pohjautuvia itseäänselvyyksiä. Havahtumisella tarkoitan yllättävää, tyypillisesti äkillistä tai ennalta arvaamatonta kokemusta, joka jollain tavalla rikkoo kaupunkiasumisen arjen normaalin järjestyksen keskeyttämällä arkielämän itseäänselvyydet ja rutiinit. Havahtumistilanteissa jotkut ympäristössä havaitut muutokset tai ei-toivotut piirteet saavat hälytyskellot soimaan: asukkaat kokevat, että jokin ympäristössä ei ole enää normaalia, hyväksyttävää tai tavanomaista, ja että se vaatii puuttumista. Tällaisen kokemuksen seurauksena kaupunkiasumisen arjen sosiaalinen järjestys tavallaan tulee uudelleen neuvottelun kohteeksi. Vaikka havahtuminen on yleensä äkillinen, siitä seuraava ympäristökeskuksen asiakkaaksi johtava tapahtumakulku voi edetä vähitellen.

Tutkimukseni haastatteluja (kerron niistä tarkemmin luvussa 3) tehdessäni huomasin, että haastateltavat yrittivät eri tavoin selittää ja puolustella omaa käyttäytymistään, reaktioitaan ja toimintaansa arkielämässään kohtaamiensa ympäristöongelmien yhteydessä. Esimerkiksi he koettivat vakuuttaa ja perustella, että kyseessä on todella vakavasti otettava asia, jota tavanomaisessa kaupunkiasumisessa ei tulisi hyväksyä, ja johon ympäristökeskuksen tulisi puuttua. Usein haastateltavat arvioivat havaintojaan ympäristöstä normaali-epänormaali tai hyväksyttävä-ei hyväksyttävä -jatkumolla. Esimerkiksi puistoon tuodut jätesäkit olivat olleet havahduttava kokemus, samoin kuin äkillinen melu tai lehtipuhaltimen nostattama pöly. Haastateltavani olivat joutuneet ottamaan ilmaantuneen ympäristöongelman arkielämässään jollain tavalla esille ja selittämään sitä suhteessa normaaliin, hyväksyttävään tai tavanomaiseen kaupunkiasumiseen kuuluviin ongelmiin. Tämä selittäminen ja vakuuttelu pohjautuu erilaisiin ympäristöongelmia koskeviin arkikäsitteisiin, jotka kohtaavat kaupungin ympäristöviraston toimintatavat ja sen tarjoamat ratkaisut.

Arkielämässään merkityksellisenä kokeman ympäristöongelman esille nostavat näyttävät odottavan, että myös muut näkevät ongelman yhtä vakavana tai merkityksellisenä ja yhtyvät vaatimukseen sen ratkaisemisesta. Odotustensa vastaisesti he kuitenkin joutuvat usein kohtaamaan muiden taholta vastustusta ja erilaisia vastoinkäymisiä. Ympäristöongelmaan puuttuminen, muiden vakuuttaminen ja saaminen ajattelemaan asioista samalla tavalla ei olekaan kaupunkiasumisen arjessa kovin helppoa. Siihen liittyy

myös arviointia siitä, millainen toiminta ja käyttäytyminen on soveliasta ja tarkoituksemukaista kaupunkiasumisen sosiaalisten konventioiden puitteissa.

Vaikka kaupungissa asuvat kohtaavat päivittäin erilaisia ympäristöongelmia, harvemmin he kuitenkaan puuttuvat niihin tai uhraavat niille kovin paljon voimavaroja omassa yksityisessä arkielämässään. Arkielämän todellisuuteen on sisäänrakentunut harmaa vyöhyke, jossa jotkin ympäristössä havaitut ominaisuudet mahdollisesti, tiettyissä tilanteissa ja tiettyjen olosuhteitten vallitessa, vasta alkavat muodostua ongelmiksi. Harmaalla vyöhykkeellä viitataan tietoa sosiaalisena ilmiönä tematisoineen Alfred Schützin teoriaan arkielämän relevanssirakenteista, jotka määrittävät sen, mitkä asiat arkielämänsä elävälle yksilölle ovat kulloinkin relevantteja, tärkeitä ja merkityksellisiä (Schütz & Luckmann 1973, 183; ks. Pirttilä 1993, 93–96). Relevanssirakenteet liittyvät ihmisten arkiseen järkeilyyn siitä, millaisia seikkoja missäkin arkielämän tilanteessa on rationaalista ottaa huomioon tai jättää huomioimatta (Timonen 2002, 35).

Harmaalle vyöhykkeelle kuuluvat asiat ovat vähemmän tärkeitä ja merkityksellisiä, eli ne eivät kuulu päällimmäisiin ajatuksiin asukkaiden arjessa. Arkielämän rutiineissa ympäristö ja ympäristöongelmat nousevat muita tärkeämmiksi ja merkityksellisemmiksi vasta tiettyjen ehtojen vallitessa. Esimerkiksi työelämää ja perhettä koskevat asiat ja erilaisten arjen rutiinien pyörittäminen menevät todennäköisesti useammin ympäristöongelmia koskevien pohdintojen edelle (vrt. Lybäck 2002, 227).

Aika ajoin arkielämän harmaalle vyöhykkeelle kuuluvat asiat kuitenkin murtautuvat merkityksellisten tai tärkeiden asioiden piiriin. Tällaisia arkielämän kulussa merkitykselliseksi tulevia asioita voivat olla esimerkiksi roskat ja roskaaminen, asuntoon sisälle kulkeutuva pakokaasun katku, yllättävä melu, parkkipaikalle jätetyt romut, puistoon kaadetut jätteet, kadulle rikottu pullo tai tupakan natsa, jotka saavat sieto- tai ärsytyksennyksen ylittymään. Tyypillisiä reaktioita voi kuvailla närkästyksenä, kiukkuna, ärsytyksenä, pinnan katkeamisena tai jopa eriasteisina aggression purkauksina. Todennäköisesti ensimmäisenä mielessä on epäily mahdollisesta syyllisestä tai ongelman aiheuttajasta. Reaktioiden taustalla voi olla myös erilaisia periaatteellisia tekijöitä, kuten ajatus siitä, että tällaista ei kaupungissa pidä hyväksyä, tai että tällainen käyttäytyminen tai toiminta ei ole reilua tai normaalia. Jotakin pitäisi tehdä, jos ongelmaa ei enää voi hyväksyä tai se muodostuu sietämättömäksi. Kannattaako nähdä vaivaa, vai olisiko parempi jättää asia sikseen? Mihin tällaisesta voi ilmoittaa?

Uraanit elinympäristöongelmat rakentuvat aina jossakin kaupunkiasumisen arjen tilanteessa ja kontekstissa. Ensinnäkin ongelmiin liittyy spatiaalinen ulottuvuus, jolla viitataan kaupungin erilaisiin paikkoihin tai tiloihin: ongelma voi rakentua omassa kodissa, rappukäytävällä, pihapiirissä, kadulla, puistossa, ulkoilualueella tai työ- ja koti-

matkalla. Toisaalta ongelmiin havahdutaan erilaisten arkielämän toimintojen yhteydessä: kadulla kävellessä, lenkkeillessä, koiraa ulkoiluttaessa, parvekkeella tai terassilla istuessa, tuttavien luona vieraillessa, töihin lähtiessä tai kotiin palatessa. Kolmantena ympäristöongelman rakentumisen kontekstina on ongelman temporaalinen ilmeneminen: vuorokaudenaika, äkillisyys, säännöllisyys, satunnaisuus, jatkuvuus tai pitkittyminen.

Ongelmien koettu vakavuus vaihtelee, ja kaupunkilaiset antavat niille eri tavoin merkityksiä erilaisissa tilanteissa ja olosuhteissa. Esimerkiksi aamuisella työmatkalla jokin ympäristössä havaittu epäkohta, kuten parkkipaikalle tuodut autonromut ehkä noteerataan, mutta erilaisista syistä johtuen ongelman käsittelyyn ei ehkä ole mahdollista uhraata aikaa ja voimavaroja. Vapaa-ajalla iltaisin tai viikonloppuna tilanne voi olla kokonaan toinen. Havahtumisesta sietokynnyksen ylittymiseen johtava prosessi voi olla nopea tai hidas. Joitakin ongelmia, niiden syitä, aiheuttajia ja ratkaisuja kaupunkilaiset saattavat käsitellä aikansa, kunnes jättävät ne suosiolla sikseen, jolloin ne palautuvat takaisin arkielämän harmaalle vyöhykkeelle. Jotkut ongelmat kuitenkin ylittävät sietokynnyksen, ja havahtuja ottaa ongelman jollain tavalla arkielämänsä kulussaan käsiteltäväkseen, esimerkiksi ottaa sen puheeksi perheenjäsenten, sukulaisten, työtovereiden, ongelman aiheuttajan tai ympäristöviranomaisien kanssa. Tutkimuksessani tarkastelen näitä tilanteita, joissa kaupunkilainen on havahtunut johonkin ympäristöongelmaan, hänen sietokynnyksensä on ylittynyt, ja hän on päättänyt ottaa yhteyttä kaupungin ympäristökeskukseen hakeakseen ratkaisua ongelmaan.

Ympäristöongelman todenperäisyys ja merkityksellistäminen

Urbanit elinympäristöongelmat eivät tule asumisen arkeen sellaisenaan jostain ulkoa kuten savu tehtaaniipusta. Asukkaiden reaktiot esimerkiksi tehtaaniipun savuun ovat subjektiivisia ja merkitykseltään vaihtelevia. Elinympäristöongelmat rakentuvat sosiaalisena prosessina, jossa ongelman kokeminen – havahtujan kokemuksellinen arkitieto – on avainasemassa (vrt. Irwin 2001, 93–97; Macnaghten 2003, 79–82). Vaikka ongelmat saavat merkityksensä asukkaiden määrittelemänä, se ei vähennä niiden todenperäisyyttä ympäristöongelmien kokonaisuudessa (vrt. Väliaverron 1996, 14). On tärkeää määritellä, millä tavoin analyysini suhteutuu yhteiskuntatieteellisessä ympäristötutkimuksessa 1990-luvulla yleistyneeseen sosiaaliseen konstruktionismiin ja sen ontologiset ja epistemologiset lähtöoletukset haastaneeseen kriittiseen realismiin (Jokinen & Konttinen 2004).

Sosiaalista konstruktionismia ja sen yhteydessä tavallisesti diskurssi- ja kehysanalyysiä soveltavissa tutkimuksissa analysoidaan kollektiivista toimintaa, jossa eri toimijat

määrittelevät tietyt asiantilat sosiaalisiksi ja yhteiskunnallisiksi ongelmiksi, esimerkiksi ympäristökonflikteiksi (esim. Sairinen 1994, 59–60; Väliverronen 1996; Peuhkuri 2004). Vaikka haastateltavani ovat esittäneet erilaisia väitteitä ja vaatimuksia heille merkityksellisistä elinympäristöongelmista, tutkimusotteeni ei kuitenkaan ole puhdasoppisen konstruktionistinen sen kummassakaan (tiukka ja kontekstuaalinen) muodossa. En tutki prosessia, jossa tietyt ryhmät konstruoivat jostakin ympäristöongelmasta yhteiskunnallisesti merkittävän, ja nostavat sen sitä kautta politiikan agendalle (Hannigan 1995). Analyysissäni ei ole kyse siitä, että tarkastelin joukkoa ympäristöä tai ympäristöongelmia koskevia vaatimuksia, niiden esittäjiä tai toimijoita, vaatimusten esittämisen prosessia ja niiden vastaanottoa. Esimerkiksi Jauhiainen (2003) on sillä tavoin tutkinut sellutehtaan hajun sosiaalista rakentumista Oulussa: kuinka kaupungin kaikki relevantit toimijat kollektiivisesti määrittelevät sellutehtaan hajua ongelmaksi, ja mitä diskursseja sen perusteella on tunnistettavissa.

Sosiaalista konstruktionismia soveltava tutkimus näkee ympäristöongelmia koskevat kiistat valtakamppailuna, jossa useat erilaiset toimijat pyrkivät saamaan omat todellisuutta koskevat näkemyksensä suuren yleisön ja päätöksentekijöiden hyväksymiksi. Tässä kamppailussa ovat ratkaisevia tekijöitä kyseisten toimijoiden valta-asetat, resurssit sekä eri ryhmien välille muodostuvat koalitiot ja verkostot. Konstruktionistinen tutkimusote ympäristöpolitiikan analyysissä kohdistaa huomionsa samanaikaisesti kahteen ilmiötasoon, toimijoiden käsityksiin todellisuudesta ja niihin kollektiivisiin määrittelyprosesseihin, joissa näitä käsityksiä muokataan ja käytetään poliittisen vaikuttamisen välineenä. (Peuhkuri 2004, 22.)

Tutkimukseni poikkeaa edellä määrittelystä sosiaalisesta konstruktionismista ainakin kahdella tavalla. Ensiksikin tarkastelemani toimijatahot rajoittuvat kahteen: ympäristökeskukseen asiakkaiksi tulleet kaupunkilaiset sekä ympäristökeskuksen tarkastajat. Näiden kahden toimijan pelikenttänä on kunnallisen ympäristöpolitiikan toimintatapojen ja ohjauskeinojen muodostama institutionaalinen kohtaaminen ja näiden kahden toimijan välinen vuorovaikutus (vrt. Kokko 2003). Poliittisen toiminnan ja siihen liittyvän valtakamppailun (politics) sijasta tarkastelen ympäristöpolitiikkaa toimintapolitiikkana (policy), jossa kaupunkilaiset ja ympäristövirkamiehet tavallaan ovat samassa veneessä siinä mielessä, että molempien intressinä on puhtaan ja terveellisen ympäristön ylläpitäminen jo aiemmassa politiikan vaiheessa sovituin keinoin (Kettunen 1998, 33). Tutkiessani näiden kahden toimijan välistä vuorovaikutusta kohteena ei ole ympäristökonflikti ja sitä koskeva yhteiskunnallinen määrittelykamppailu, sellaisena kuin sosiaalinen konstruktionismi sen määrittelee.

Toiseksi katson, että haastateltavieni esiin tuomat elinympäristöongelmat eivät välttämättä edellytä suuren yleisön hyväksyntää tai kollektiivista määrittelyprosessia tullakseen todennetuiksi. Tarkastelemissani urbaaneissa elinympäristöongelmissa on tyypil-

lisesti kyse siitä, välittykö yksityinen kokemus joillekin toisille kaupunkilaisille tai ympäristökeskuksen tarkastajille. On myös erilaisia pohjimmiltaan sosiaalisia syitä tai tekijöitä, jotka ongelmiin puuttumisessa ovat tärkeitä huomioida. Elinympäristöongelmissa on olennaista niiden kokemuksellinen luonne, ja tarkoitukseni on sosiaalisen konstruktionismin tapaan selvittää, millä tavoin kaupunkilaiset määrittelevät ongelmat merkitykselliseksi arkielämässään. Olen kiinnostunut siitä, onko esimerkiksi jätteiden tai romujen kerääntyminen puistoon tai parkkipaikalle vakava ja merkityksellinen ongelma kaupunkilaisille, mutta en kyseenalaista tällaisten ongelmien ehkäisemiseksi tai ratkaisemiseksi tähtäävän toimintapolitiikan tarvetta tai olemassaoloa. Kaikki yksityisten kaupunkilaisten esiin nostamat elinympäristöongelmat eivät edellytä suurta joukkoa ja kollektiivista määrittelyprosessia tullakseen ympäristökeskuksessa vakavasti otetuiksi. Jotkut ongelmista voivat edetä kollektiivisen määrittelyprosessin kautta lainsäädännön ja poliittisen päätöksenteon piiriin, kuten parveketupakointiongelmalle on käynyt.

Pidän tarpeellisena kurkottaa konstruktionistista otetta hiukan pidemmälle ja tarkastella myös sitä, millaisissa olosuhteissa, tilanteissa ja tapahtumissa ongelmista tulee kaupunkilaisille siinä määrin merkityksellisiä, että heidän sieto- tai ärsytyskynnyksensä ylittyy, ja he päättävät tehdä aloitteen ongelman ratkaisemiseksi. En katso olevan perusteltua kiistää näiden olosuhteiden, tilanteiden ja tapahtumien, kuten itse ongelmienkaan, olemassaoloa. Esa Väliverronen (1996, 43) on todennut, ympäristöongelmien rakentumisen dynamiikkaa ei voida kunnolla selvittää, jos unohdetaan kokonaan, että ympäristöongelmat ovat myös konkreettisia ja materiaalisia (vrt. Jokinen & Konttinen 2004, 94). Urbaanit elinympäristöongelmat eivät muodosta tässä suhteessa poikkeusta, vaikka olenkin ensisijassa kiinnostunut yksittäisten kaupunkilaisten puuttumisesta niihin.

Sosiaalisen konstruktionismin maltilliset versiot ja kriittinen realismi hyväksyvät molemmat tieteenfilosofisen lähtökohtaoletuksen, jonka mukaan todellisuus on olemassa määritelmistämme riippumatta (Peuhkuri 2004, 28–29). Kriittisen realistin näkökulmasta esimerkiksi jalkakäytävälle pysäköity paineilmaporaa pyörittävä sininen traktori on reaalin tosiasia (Sayer 2000, 11–12). Siitä mahdollisesti aiheutuva voimakkuudeltaan melurajan ylittävä ääni on lisäksi sosiaalinen ja kulttuurinen tosiseikka (vrt. Väliverronen 1996, 14–15). Kiinnostavaa on juuri se, määrittelevätkö kaupunkilaiset traktorista aiheutuvan melun ongelmaksi, ja miten vakavana ja merkityksellisenä he sen käsittävät. Tutkimukseni kannalta on olennaista, onko kyseinen melulähde vain hyväksyttävä osana tavanomaista tai normaalia kaupunkiasumista. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, millaisissa olosuhteissa ja miksi sietokynnys ylittyy, ja asukas päättää tehdä asiasta valituksen kaupungin ympäristökeskukseen.

Fyysisen ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutus

Kunnallinen ympäristönsuojelutoimi (ympäristökeskus) määrittelee ja todentaa kaupunkilaisten esiin tuomia ympäristöongelmia erilaisten normien sekä raja- ja ohjearvojen ylittymisen perusteella esimerkiksi mittaamalla pitoisuuksia ja desibeleitä. Jos rajatai ohjearvot eivät mittaamisessa ylity, ongelmaa ei voida todentaa, eikä sitä näin ollen ole ympäristövirkamiesten näkökulmasta olemassa sellaisena ratkaisua vaativana ongelmana, joksi ongelman esiin nostaneet kaupunkilaiset sen käsittävät. Ongelmia yritetään myös ratkaista usein erilaisten teknisten keinojen tai rakenteellisten ratkaisujen avulla. Monet terveyttä välittömästi uhkaavat ympäristöongelmat, kuten todennettavissa olevat hengitysilman hiukkas- tai maaperän raskasmetallipitoisuudet, kuuluvat tyypillisesti näihin ongelmiin. Ne ikään kuin poistuvat ongelmien joukosta, kun pitoisuudet saadaan määritellyn raja- tai ohjearvon alapuolelle. Asukkaat saattavat siitä huolimatta edelleen kokea niitä tai pitää niitä uhkina. Toisin sanoen, asukkaiden kokemusmaailmassa ongelmat voivat olla yhä olemassa, raja- tai ohjearvoista riippumatta.

Kimmo Saaristo (2000, 63–77) toteaa ympäristöongelman määrittelyn olevan rajatyötä, jossa ympäristövirkamies asiantuntijana tekee eron todellisten ja ei-todellisten ympäristöongelmien välillä. Siihen liittyy, että mikä tahansa jätekasa luonnossa, tuprahduksissa tai sivumaku vedessä ei ole ympäristöongelma. Kansalaiset tosin ovat alkaneet ottaa yhteyttä kunnallisiin ympäristönsuojeluviranhaltijoihin vastaavista mitä moninaisimmista asioista, joita ympäristövirkamiehet eivät välttämättä kykene todentamaan ympäristöongelmiksi. (mt 70.) Urbaaneissa elinympäristöongelmissa ympäristön ja sosiaalisen käsitteet kuitenkin kietoutuvat toisiinsa ja menevät useissa tapauksissa päällekkäin. Raja ympäristöongelmien ja sosiaalisten ongelmien välillä ei toisin sanoen ole aivan yksiselitteinen kaupunkiasumisessa. Toisaalta ympäristöllä ja sen muutoksilla on aina sosiaaliset ulottuvuutensa, joita SVA eli ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi pyrkii tunnistamaan (Välimäki & Kauppinen 2000).

On aiheellista pohtia, onko esimerkiksi juoppoporukoiden kokoontuminen kaupungin puistoihin pelkästään sosiaalinen ongelma, vai voidaanko se kaupunkitilallisesta näkökulmasta käsittää yhtenä osana ympäristöongelmien moninaisuutta (Saaristo 2000, 11; Kopomaa 1994, 139–150). Kaupunkiasukkaiden arkikäsitteissä esimerkiksi ekologinen ja sosiaalinen liittyvät usein yhteen, ja varsinkin paikallinen asuin- ja elinympäristö saattaa kattaa yhtä hyvin esimerkiksi ilmanlaadun, puistot ja rakennetun ympäristön piirteet kuin myös paikalliset sosiaaliset ongelmat (Sairinen & Kohl 2004, 11). Vastava seikka kävi ilmi myös tämän tutkimuksen teemahaastatteluissa. Kun pyysin haastateltavia listaamaan kolme pahinta ympäristöongelmaa Helsingissä, yllättävän usein he sisällyttivät listalle jotain aivan muuta kuin tiukan määritelmän mukaisia ympäristöongelmia. Peräänkuuluttamieni ympäristöongelmien listalle he lukivat muun muassa hu-

umeongelman, häiritsevän alkoholinkäytön julkisilla paikoilla, suuret kauppakeskukset ja liian ahtaan rakentamisen.

Kaupunkilaisten käsityksissä ympäristöongelmat ovat siis moniulotteisia sekä sosiaalisesti ja kokemuksellisesti kerrostuneita. Paitsi fyysisinä ja mitattavina ilmiöinä, ne rakentuvat myös sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti, mikä laajentaa käsitteellisesti ympäristöongelmien alaa. Tämä liittyy muun muassa siihen seikkaan, että vaikka kaupungissa asuvat ovat fyysisesti lähellä toisiaan, he pitävät sosiaalisen etäisyyden yleensä suurena. Silloinkin, kun toisilleen vieraat kaupunkilaiset eivät ole suorassa keskusteluyhteydessä toistensa kanssa, he ovat päivittäin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa keskenään muun muassa erilaisten vihjeiden, merkkien ja symbolien avulla. Kaupunkilaiset ovat muita kohtaan varauksellisia ja pidättyväisiä ja pyrkivät siten minimoimaan keskinäistä sosiaalista kanssakäymistä. Niin toimiessaan he kuitenkin samalla maksimoivat urbaanin arkielämän sosiaalista järjestystä, joka tapahtuu erilaisten normien ja sanktioiden kautta. (Karp ym. 1991, 77–105.)

Kehittynyt informaatioteknologia on vahvistanut urbaaniin varauksellisuuteen liittyvää sanatonta ja symbolista vuorovaikutusta, mikä ilmenee esimerkiksi työmatkoilla ruuhkajunissa ja -busseissa. Kännyköiden ja langattomien tietoliikenneyhteyksien avulla kaupunkilaiset kommunikoivat periaatteessa yksityisesti, mutta koska kommunikointi tapahtuu julkisissa ja avoimissa kaupunkitiloissa, se kuuluu ja näkyy ulospäin muille kaupunkilaisille. Uusien viestimien myötä urbaani varauksellisuus on saanut uudenlaisia ilmenemismuotoja. Kännykän käytöstä tehdyssä tutkimuksessa käyttäjien on tulkittu rikkovan vallitsevaa sosiaalista järjestystä ja uhkaavan sovinnaisia ja sovittuja luokitteluja. Kännykkä tiivistää tilan ja ajan käyttöä, ja arkielämä tihentyy. (Kopomaa 2000, 83.)

Arkielämän sosiaalista organisoitumista (Karp ym. 1991, 77–105) tarkastelemalla voidaan olettaa, että kun suurkaupungin asukkaat havaitsevat omassa arkielämässään jonkin ympäristöongelman ja alkavat merkityksellistää sitä, tämä fyysisen ja sosiaalisen etäisyyden käänteisestä suhteesta ja urbaanista varauksellisuudesta johtuva jännite vaikuttaa taustalla. Kyse on yksinkertaisesti siitä, että kaupunkilaisten ei ole yleensä kovin helppo ottaa puheeksi tai nostaa esille ongelmallisina kokemiaan ympäristön piirteitä. Ongelmaan havahtuneet käyvät määrittelykamppailua ongelman vakavuutta ja merkityksellisyyttä arvioidessaan, samalla kun heidän sietokykynsä voi joutua koetukselle. Vaikka jokin ympäristön ominaispiirre muodostuu arkielämän määrittelyprosessissa merkitykselliseksi, kaupunkilaiset eivät kovin mielellään lähde puuttumaan siihen. Kaupungissa jokaisen pitäisi hoitaa omat asiansa, ja on lupa edellyttää, että myös muut menettelevät samalla tavoin (Kortteinen 1982, 251; Macionis & Parrillo 1998, 124).

Kun sosiaalitieellisessä tutkimuksessa on tarkasteltu kaupungin ympäristöongelmia, eniten huomiota on kiinnitetty tiheyteen, ruuhkautumiseen, meluun, kodin ja työpaikan väliseen säännölliseen liikkumiseen sekä ilmansaasteisiin (Krupat 1985, 95). Nämä ovat myös ongelmia, joita kaupunkilaiset kohtaavat päivittäin, ja jotka yleensä myös aiheuttavat eniten stressiä kaupunkiasumisen arjessa. Ongelmat voivat rakentua silloin, kun riittävän suuri joukko asukkaita tekee jotakin yhtä aikaa tai toimii samaan aikaan samassa paikassa tai arjen tilanteessa. Esimerkiksi lähtö samaan vuorokaudenaikaan kotoa töihin ruuhkauttaa liikennettä, mikä ilmenee yhtenä elinympäristöongelmana. Toinen ympäristöongelman rakentumisen mekanismi voi olla samaan vuorokauden aikaan tapahtuvat arkielämän toiminnot, jotka asettuvat jollain tavalla ristiriitaiseen asemaan keskenään.

Mielenkiintoinen kysymys elinympäristöongelmia tutkittaessa onkin, millä tavoin kaupunkilaisten ja eri toimijoiden erilaiset arkielämän käyttäytymistavat, toimintamallit ja rutiinit kohtaavat, ja mitä niiden leikkauspisteessä tapahtuu. Tällaisesta arkielämän toimintojen leikkauspisteestä on kyse esimerkiksi silloin, kun jonkin asualueen asukkaat omasta mielestään käsittävät menevänsä normaaliin aikaan nukkumaan, ja samaan aikaan viereiseltä teollisuusalueelta alkaa kuulua häiritsevää melua. Ympäristökeskuksen tarkastaja kuvaili ryhmäkeskustelussa ilmiötä seuraavasti (esittelen aineistoni luvussa 3):

”Ollaan siinä rivitalon pienellä takapihalla nurmikolla, otetaan aurinkoa ja sit sieltä läheisen teollisuusalueen siirtolavan kolahdus rupee kummasti häiritsemään.”(R1)

Järjestyssäännöissä ja ympäristölainsäädännössä on erilaisia normeja ja pelisääntöjä, joiden tarkoituksena on ehkäistä tämän kaltaisten ongelmien syntyä. Monenkirjavat kaupunkiasumisen arjen toiminnot ja käyttäytymistavat eivät kuitenkaan koskaan voi olla täysin sulassa sovussa keskenään. Kun ympäristökeskukseen valituksen tehneet kaupunkilaiset selittelevät ja perustelevat omaa käyttäytymistään ja reaktioitaan suhteessa kaupunkiasumisen normaliteetteihin, he myös joutuvat määrittelemään kyseistä ongelmaa ympäristövirkamiehille ja vetoamaan sen todenperäisyyteen ratkaisua vaativana asiana. Kaupunkilaisten arkitieto ja arkikäsitteet ongelmasta kohtaavat tällöin ympäristökeskuksen viralliset toimintatavat, normit ja säädökset. Tämä ongelmien rakentumisen institutionaalinen konteksti on tutkimuksessani tärkeä. Tullessaan ympäristökeskuksen asiakkaiksi kaupunkilaisilla on erilaisia olettamuksia sen toiminnasta ja mahdollisuuksista tulla vastaan itselle merkityksellisessä ongelmassa.

Institutionaaliseen kohtaamiseen liittyy kahdenlaista jännitettä. Ensiksikin arkielämässä kohdattu ympäristöongelma vaatii akuuttia oman käyttäytymisen sekä olosuhteiden,

tilanteiden ja tapahtumien suhteuttamista kaupunkiasumisen arjen normaliteetteihin (ten Have 2004, 41, 53). Toiseksi asiakkaaksi tulleet joutuvat perustelevaan ongelman todenperäisyyttä ja merkityksellisyyttä ympäristövirkamiehille, joilla on ongelmasta asiantuntijan roolissa tietty, usein raja- ja ohjearvoihin sekä ympäristölainsäädäntöön, perustuva käsityksensä. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan mene maallikko-asiantuntijatiedon määrittelyn problematiikkaan. Sen sijaan tarkastelen kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen kohtaamista kaupunkiasumisen arjen ja kunnallisen ympäristöpolitiikan toimintatapojen ja ohjauskeinojen yhteensopivuuden kannalta.

Kaupunkia voidaan tutkia fyysisen ympäristön ominaisuuksien näkökulmasta tai sosiaalisena ympäristönä. Nämä kietoutuvat toisiinsa ja ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Sosiaalisella ympäristöllä on aineellinen perusta; perustosiasia ihmisten käyttäytymisen aineellista perustaa kuvattaessa on luonnonvarojen olemassaolo ja jakaantuminen (Allardt 1983, 29). Toisaalta fyysisen ympäristön piirteillä on vaikutuksensa sosiaaliseen ympäristöön, so. ihmisten käyttäytymiseen ja toimintaan siinä. Norjalainen yhteiskuntatieteilijä Dag Österberg (2000) on kehitellyt sosiaalisen ja fyysisen ympäristön vuorovaikutukseen pohjautuvan sosiomateriaalisen näkökulman kaupunkitutkimukseen. Hän tutkii kaupungin elinympäristöä ”sosiomateriaalisena toimintakenttänä”, jossa fyysisen ympäristön muutokset tavalla tai toisella muovaavat kaupunkilaisten käyttäytymistä (mt 29). Samaan tapaan elinympäristöongelmiin liittyy aina kaupunkilaisten keskinäistä kanssakäymistä ja siihen liittyviä odotuksia ja normeja.

Tutkiessani nykyajan urbaaneja elinympäristöongelmia, yhteiskunnallinen konteksti on toinen kuin aikana ennen ympäristön ja ympäristöongelmien politisoitumista (vrt. Waris 1973; Haila 2001). Verrattuna kaupungistumisen alkuvaiheen vakaviin ympäristön saastumis- ja pilaantumisongelmiin (noki, savu, jätevedet), ongelmien luonne on muuttunut. Monet teollistuvien kaupunkien ympäristöuhkat ovat kehittyneen tekniikan ansiosta väistyneet, tai niiden merkitys on vähentynyt. Elinympäristön laatu, terveellisyys ja turvallisuus ovat tulleet ekomodernisoituvan kaupungin keskeisiksi tavoitteiksi. Kun välitön toimeentulo ei enää riipu suoraan teollisesta toiminnasta ja ympäristötietoisuus on lisääntynyt, kaupunkilaiset ovat ilmeisesti herkistyneet elinympäristön ongelmille toisella tavalla kuin aiemmin.

3 Aineisto ja menetelmät

Empiirinen analyysini kohdistuu Helsingin kaupungin ympäristökeskukseen yhteyttä ottaneiden kaupunkilaisten erilaisiin käsityksiin asumisen arjessa merkityksellisistä elinympäristöongelmista. Analyysi on edennyt haastateltavien kokemien ongelmien ryhmittelystä teemoitteluun ja laadullisesti erilaisten käsitteellistämistapojen tunnistamiseen aineistosta. Tässä luvussa esittelen fenomenografiseen lähestymistapaan perustuvan käsitteellistämistapojen analyysin sekä haastatteluaineiston kategorisoinnin periaatteet. Kuvaan aineiston käsittelyn ja koodauksen vaiheet yksityiskohtaisesti tutkimukseni liitteessä 7.

Ympäristökeskuksen asiakkaiden teemahaastattelut

Tutkimukseni pääaineistona ovat Helsingin kaupungin ympäristökeskukseen yhteyttä ottaneiden kaupunkilaisten teemahaastattelut. Valitsin haastateltavat (yhteensä 30 henkeä) ympäristökeskuksen asiakasvirrasta kahtena eri poiminta-ajanjaksona: vuoden 2002 huhti-, touko- ja kesäkuussa sekä syys-, loka- ja marraskuussa. Haastateltavien valinnassa pääperiaatteena oli poimia mahdollisimman monipuolinen nk. harkinnanvarainen näyte keskuksen asiakasryhmien esiin tuomista elinympäristöongelmista (vrt. Patton 1990, 169–183). Lähtötietona hyödynsin ympäristökeskuksen neuvonnan ylläpitämää kuukausittaista kirjanpitoa kaupunkilaisten yhteydenotoista ja niiden aihepiireistä. Sitä yksityiskohtaisempi tieto asukkaiden ilmoittamista ongelmista on keskuksen yksiköiden päälliköillä ja päivystävillä tarkastajilla. Yhdessä heidän kanssaan selvitin aluksi kunkin yksikön asiakasryhmät ja pyysin heitä välittämään haastateltavien yhteystietoja kyseisten ryhmien edustajista.

Ympäristökeskuksen yhteyshenkilöt välittivät poimintajaksojen aikana tutkimustani varten kaikkiaan 55:n keskuksen yhteyttä ottaneen kaupunkilaisen yhteystiedot. Saatuaani yhteystiedot valitsin haastateltavia yksi kerrallaan heidän ongelmansa perusteella siten, että tavallisimmista yksiköissä käsiteltävistä elinympäristöongelmista tulisi aineistoon mukaan ainakin yksi esimerkki (lista ongelmista liitteessä 3). Valitut haastateltavat ovat näyte ympäristökeskuksen neuvonnan ja kolmen yksikön asiakasryhmistä. Ne eivät ole tilastollinen otos eivätkä edusta määrällisesti ympäristökeskukseen vuosittain tulevien asukasyhteydenottojen määrää. Seuraavassa esitettävät tunnusluvut yksiköihin tulevista yhteydenotoista olen poiminut vuoden 2002 ympäristökeskuksen vuosikatsauksesta. Ne antavat lähinnä taustatietoa yhteydenottojen aihepiirien jakautumisesta samana vuonna, jona haastateltavat on valittu. Kaikista aihepiireistä ei haastatteluaineistossani kuitenkaan ole esimerkkejä.

Neuvonta ja asiakaspalvelu

Neuvonnan (asiakaspalvelutiskin) asiakkaisiin kuuluu muun muassa asuntojen terveellisyydestä, jäte- ja luontoasioista, roskaamisesta, melusta, kaupunki-ilman laadusta sekä haittaeläimistä huolestuneita kaupunkilaisia. Melko suureen osaan kaupunkilaisten tietotarpeista neuvonta kykenee vastaamaan heti; muu osa yhteydenotoista ohjataan ympäristökeskuksen asiantuntevaan yksikköön. Ympäristökeskuksen asiakaspalvelutiskiä voi pitää yhtenä esimerkkinä *katutason byrokratiasta* (Lipsky 1980, xii; Eräsaari 1995, 15). Se tarjoaa julkista palvelua kaikille kaupunkilaisille, jotka etsivät tietoa ja neuvoja heitä askarruttaviin ympäristökysymyksiin. Yhteydenottojen aihepiiri on hyvin kirjava. Läheskään aina kyse ei ole mistään ympäristöongelmasta, ja asia saattaa selvitä yhden puhelun tai sähköpostin avulla usein nopeastikin. Neuvonnassa kaupunkilaisille on myös tarjolla erilaisia julkaisuja ja esitteitä.

Vuonna 2002 ympäristökeskuksen neuvontaan otettiin yhteyttä kaikkiaan 7 658 kertaa. Neuvonta käsitteli yhteydenotoista 57 prosenttia, loput ohjattiin yksiköihin ja ympäristökeskuksen ulkopuolelle. Vilkkainta aikaa neuvonnassa oli keväällä ja kesällä. Yleisimmät yhteydenottojen aiheet olivat julkaisut ja esitteet, asuntojen terveyshaitat ja luonto. Asiakaspalvelu käsitteli 499 ympäristökeskuksen yhteiseen sähköpostiin tulleita viestiä. Yhteydenottajista 6,5 prosenttia hoiti asiansa sähköpostitse. Asiakaspalvelu myös esitteli ympäristökeskuksen toimintaa 30 vierailuryhmälle etupäässä ammatillisista oppilaitoksista ja lukioista. Asiakaspalvelutilassa järjestetyt vaihtuvat pienoistö näyttelyt kuvastavat kaupunkilaisten elinympäristöä koskevien aihepiirien moninaisuutta: Laila Nevakiven luontosatukuvat, EkoTeho-näyttely, Kallio kukkii, Uimaran-tavedet, Jäkälät ilmanlaadun indikaattoreina ja Johannesburg-Helsinki.

(<http://www.hel2.fi/y mk/vk2002/index.html>)

Ympäristövalvonta

Ympäristövalvontayksikön (YVY) toimialaan kuuluvat asuntojen ja julkisten tilojen tarkastukset sekä teollisuusvalvonta- ja maaperäkysymykset. Yksikköön tulevat kaupunkilaisten yhteydenotot koskevat yleensä asuntojen ja julkisten tilojen sisäilmaongelmia (kosteus- ja ilmanvaihto), teollisuuslaitosten meluja, hajuja, ongelmajätteitä tms. sekä pilaantuneita maa-alueita ja maa-alueiden kunnostamista. Yksikössä päivystää neuvova ympäristötarkastaja, joka tarkastajien mukaan ottaa vuosittain vastaan noin 6000 puhelua (suullinen tieto 27.9.2006). Yhteydenotoista vireille otetaan asuntoasioita noin 600, teollisuusvalvonta-asioita noin 100-150 ja maaperän pilaantumista koskevia asioita muutamia kymmeniä. Kaupunkilaisten yhteydenottojen lisäksi yksikkö tekee monenlaisia lupa-, ilmoitus- ja valvontapäätöksiä.

Vuoden 2002 vuosikatsauksen mukaan ympäristövalvontayksikön neuvovaan ympäristötarkastajaan otettiin yhteyttä 7 373 kertaa. Suurin osa näistä yhteydenotoista koski asuntojen terveyshaittoja. Asuinympäristövalvontaan uusia tarkastuspyyntöjä tuli vireille 772. Asuntovalvonnan tarkastuspyynnöistä vajaaseen puoleen oli syynä asukkaiden epäily kosteus- ja homevaurioista. Noin joka kymmenes tarkastuspyyntö tuli uudenhokasta kerrostaloasunnosta, jossa epäiltiin materiaalipäästöjä sisäilmaongelman ja terveyshaitan aiheuttajaksi. Meluvalitusten osuus oli noin 10 prosenttia. Julkisia tiloja, kuten päivähoitotiloja, kouluja, lasten- ja vanhainkoteja koskevia tarkastuspyyntöjä tuli vireille yhteensä 99. Myös näistä valtaosassa yhteydenoton syynä olivat sisäilman laatuun liittyvät terveyshaittaepäilyt, erityisesti ilmanvaihdon puutteet sekä kosteus- ja homevauriot. Teollisuus- ja maaperävalvontaa koskevista kaupunkilaisten yhteydenotoista vuosikatsauksessa ei esitetä tarkempia tunnuslukuja.

(<http://www.hel2.fi/ymk/vk2002/index.html>)

Ympäristöterveys

Ympäristöterveysyksikön (YTY) toimialaan kuuluu laaja joukko terveysvalvontaan liittyviä tehtäviä, joihin sisältyvät myös elintarvikkeiden laadun ja terveellisuuden, kulutustavaroiden turvallisuuden sekä yleisten alueiden ja tilojen hygieenisuuden valvonta. Elintarvikkeiden ja kuluttajaneuvonnan aihepiirit jäävät kuitenkin tutkimukseni ulkopuolelle. Yksikkö käsittelee kaupunkilaisten tekemiä valituksia toimenpidepyyntöinä, jotka liittyvät muun muassa yleisten alueiden roskaantumiseen, kiinteistöjen jätehuoltoon, meluun sekä savu- ja hajuongelmiin. Osa valituksista koskee julkisia alueita kuten uimarantoja ja puistoja. Valitukset voivat koskea yleistä siisteyttä, veden laatua, laittomia kaatopaikkoja ja haittaeläimiä, kuten rottia tai lintujen ruokkimisesta aiheutuvia hygieniaoongelmia. Myös tupakkalain valvontaan liittyvät tehtävät kuuluvat yksikölle.

Vuosikatsauksen mukaan vuonna 2002 terveysvalvontaan liittyviä valituksia käsiteltiin 421, joista hajuvalituksia oli 56. Nämä liittyivät ravitsemisliikkeistä asuntoihin tulevaan hajuun, tupakansavuun ja eläinperäiseen hajuun. Meluvalituksia käsiteltiin 77, joista 56 koski ravintolamelua ja muut ilmanvaihdesta ja kylmälaitteista johtuvaa melua. Roskaantumiseen liittyviä valituksia käsiteltiin 69, kiinteistöjen jätehuoltoon liittyviä 42 ja rottavalituksia 67. (<http://www.hel2.fi/ymk/vk2002/index.html>)

Ympäristönsuojelu- ja tutkimus

Ympäristönsuojelu- ja tutkimusyksikön (YSTY) toimialaa on ympäristövaikutusten arviointi, ympäristönsuojelun kehittäminen sekä ympäristötutkimus. Näin ollen se

poikkeaa kaupunkilaisten yhteydenottojen luonteen kannalta hieman keskuksen muista yksiköistä. Ympäristönsuojelu- ja tutkimusyksikkö vastaa muun muassa vesistötutkimuksesta sekä ympäristöntilan seurannasta. Yksikkö huolehtii myös ympäristövaikutusten arviointiin, luonnonsuojeluun, luonnonvarojen käyttöön, luonnon virkistyskäyttöön, yhdyskuntasuunnitteluun (ml. maankäyttö) sekä ympäristövalistukseen ja -kasvatukseen liittyvistä tehtävistä.

Kaupunkilaisille yksikkö tarjoaa asiantuntija-apua erilaisissa ilmansuojeluun, liikenteen ja teollisuuden ympäristövaikutuksiin, meluntorjuntaan, maaperän suojeluun sekä luonnon- ja vesiensuojeluun liittyvissä kysymyksissä. Vuoden 2002 vuosikatsauksessa ei ole esitetty tarkempia tunnuslukuja asukasyhteydenottojen määristä. Yksiköstä 29.9.2006 saamani tiedon mukaan niiden määrä on ympäristökeskuksen neuvonnan laskennan lisäksi useita satoja vuodessa. Niistä kaikki otetaan yksikössä käsiteltäviksi ja niihin pyritään vastaamaan tavalla tai toisella. Yksikköön tulevien kaupunkilaisten yhteydenottojen tai valitusten aihepiirit ovat usein monimutkaisia kokonaisuuksia (esim. liikenteen melu ja päästöt) eikä niihin välttämättä ole olemassa yhtä yksinkertaista ratkaisua. Tällaisten ratkaisujen etsiminen sisältyy yleiseen ympäristönsuojelun kehittämiseen ja päätöksenteon valmisteluun kaupunginhallinnossa.

(<http://www.hel2.fi/ymk/vk2002/index.html>)

Haastateltavat

Poimiessani haastateltavia pidin tärkeimpänä valintaperusteena itse ongelmaa, jonka vuoksi haastateltava oli ottanut ympäristökeskukseen yhteyttä (liite 3). Monipuolisen näytteen kokoaminen yksiköiden keskeisten asiakasryhmien esiin tuomista urbaaneista elinympäristöongelmista ohjasi valintaa, ja haastateltavien taustatiedot olivat siltä osin toissijaisessa asemassa. Myös se, että yhteyshenkilöni ympäristökeskuksen yksiköissä kyselivät haastateltavia toivomistani tavanomaisista asiakasryhmistä, luonnollisesti vaikutti haastateltavien valikoitumiseen. En voi olla varma, kuinka hyvin heidän taustatietonsa kuvastavat yhteydenottajien taustatietoja yleensä. Asiakasvirrasta poimimani 30 haastateltavaa on sinänsä pieni määrä vuotuisesta ympäristökeskuksen asiakkaiden määrästä, joka voi olla kaikki kaupunkilaisten yhteydenotot yhteenlaskien jopa kymmenisen tuhatta.

Haastateltavia valitessani kokosin heistä monenlaisia taustatietoja, joista tutkimukseni kannalta olennaiset olen koontanut erilliseen taulukkoon (liite 4). Neuvonnan asiakkaista valitsin haastateltaviksi seitsemän henkeä. Ympäristövalvontayksikön asiakkaita on haastateltavissa yhteensä 11 henkeä, joista asuntovalvonnan asiakkaita viisi, teolli-

suusvalvonnan neljä ja maaperävalvonnan kaksi henkeä. Sekä ympäristöterveysyksiköstä että ympäristönsuojelu- ja tutkimusyksiköstä valitsin kummastakin haastateltavaksi kuusi henkeä. Syyskuussa 2006 pyysin kaikkien yksiköiden yhteyshenkilöitä vielä kommentoimaan haastateltavieni esiin tuomien elinympäristöongelmien aihepiirejä. Heidän mielestään tutkimukseeni valikoituneet ongelmat kuvastavat varsin hyvin yksiköissä tavallisesti käsiteltäviksi tulevia ongelmia. Tutkimukseni liitteessä 5 on ympäristökeskuksen neuvonnan seurantalomake, joka antaa hyvän kuvan yhteydenottojen aihepiirien monipuolisuudesta. Liitteessä on merkitty *kursivoituna* aihepiirit, joista aineistossani on esimerkkejä.

Haastateltavista kaksi kolmasosaa oli naisia ja yksi kolmasosa miehiä (liite 4). Myös ympäristökeskuksen tarjoamasta 55 ehdokkaan joukosta enemmistö oli naisia, melkein samassa suhteessa kuin haastateltaviksi valituista. Tarkkaa syytä naisten ja miesten epätasaiseen jakautumiseen tarjokkaista on vaikea arvioida, koska ympäristökeskus ei systemaattisesti kokoa tällaisia taustatietoja. Sama koskee haastateltavien ikäjakamaa. Kun pyysin haastateltavien yhteystietoja ympäristökeskuksesta, esitin useaan kertaan toivomuksen, että saisin mukaan ehdokkaita tasaisesti eri ikä- ja sukupuoliryhmistä. Kuitenkin esimerkiksi nuoria, noin kaksikymppisiä haastateltavia oli vaikea saada mukaan tutkimukseen. Lisäksi esimerkiksi ympäristövalvonta- ja ympäristöterveysyksikössä minulle arvioitiin epävirallisena tietona, että enemmistö heidän asiakkaistaan olisi naisia. Syitä tähän voi olla monia, enkä katsonut tarkoituksenmukaiseksi lähteä selvittämään asiaa enempää. Tutkimusotteeni kannalta asialla ei ole myöskään kovin suurta merkitystä, ja ympäristökeskuksen asiakkaiden tarkempien taustojen ja motiivien selvittäminen vaatisi kokonaan eri tutkimuksen.

Haastateltavista nuorin oli 25-vuotias ja vanhin 72-vuotias. Valtaosa haastateltavista oli keski-ikäisiä tai sitä vanhempia helsinkiläisiä tasaisesti eri puolilta kaupunkia. Oma asunto oli 22 haastateltavalla, kahdeksan asui vuokralla. Puolet haastateltavista oli perheellisiä, joilla oli omia lapsia. Yksin asuvia oli seitsemän. Työssäkäyviä haastateltavista oli 20, loppuista kuusi oli eläkeläisiä, kolme vakituisesta työstä sairauslomalla ja yksi opiskelija.

Syntyperäisiä helsinkiläisiä haastateltavista oli 11 henkeä. Selvä enemmistö oli asunut Helsingissä jo pitkään; vain viisi oli asunut vähemmän kuin 10 vuotta. Myös muualta Suomesta muuttaneista haastateltavista melkein kaikki totesivat olevansa ”urbaaneja kaupunkilaisia” tai samastuvansa sellaisiksi. He olivat juurtuneet Helsinkiin vahvasti joko työnsä tai lastensa koulunkäynnin kautta, eivätkä he puheena olleen elinympäristöongelman takia myöskään vakavasti harkinneet muuttoa nykyisestä asuinpaikastaan. Yksi haastateltavista oli muuttanut Suomeen toisesta maasta.

Haastattelujen kulku

Saatuani haastateltavan yhteystiedot ja päätettyäni valita kyseisen elinympäristöongelman aineistooni mukaan, otin häneen yhteyttä henkilökohtaisesti puhelimitse kertoakseni tarkemmin tutkimuksestani ja kysyäkseen heidän suostumustaan haastateltaviksi. Ennen sovittua haastatteluaikakohtaa lähetin haastateltaville etukäteen myös lyhyen infokirjeen tutkimusaiheesta (liite 1). Niistä, joihin otin yhteyttä, vain yhtä lukuun ottamatta kaikki suostuivat mielellään haastateltaviksi. Jotkut ottivat minuun itse yhteyttä ja tarjoutuivat haastateltavaksi. Tähän varmaankin vaikutti se, että ympäristökeskuksen tarkastajat olivat jo etukäteen kertoneet heille tutkimuksestani. Monet tuntuivat haluavan jakaa ongelmansa jonkun ympäristökeskuksen ulkopuolisen henkilön kanssa. Muutamilla tuntui myös olevan motiivina se, että tutkimukseni kautta heidän esiin tuomaansa elinympäristöongelmaan kiinnitettäisiin päätöksenteossa enemmän huomiota.

Aloitin haastattelut pyytämällä haastateltavaa kertomaan omin sanoin hänen ympäristökeskukselle ilmoittamastaan ongelmasta sekä asiakkaaksi tuloon johtaneista olosuhteista, tilanteista ja tapahtumista (teemarunko liitteessä 2). Näin kävi yleensä jo alkuun ilmi, millä tavalla haastateltava itse alkoi määritellä puheena olevaa ongelmaa, ja mitkä olivat olleet hänen päällimmäisimmät reaktionsa havahtumistilanteessa. Usein haastattelujen edetessä tuli puheeksi muitakin kaupungin ympäristöongelmia, joista keskusteltiin yleisemmin kuin varsinaisesta asiakkuuteen johtaneesta ongelmasta. Kysyin myös kaikilta haastateltavilta, mitkä ovat kolme pahinta ympäristöongelmaa Helsingissä. Kysymyksen tarkoituksena oli saada haastateltavat arvioimaan heidän ongelmansa painoarvoa ympäristöongelmien kokonaisuudessa, joihin kuuluvat esimerkiksi ilmastonmuutos, Itämeren saastuminen tai sinilevät. Tämän kysymyksen jälkeen erityisen informatiiviseksi osoittautui haastattelun yhteenveto ja loppupohdinta siitä, mitä urbaanit ympäristöongelmat pohjimmiltaan ovat, ja mistä ne johtuvat.

Pyrin teemahaastatteluissa mahdollisimman avoimeen dialogiin haastateltavan kanssa antamalla tämän kertoa mahdollisimman vapaasti omin sanoin kokemastaan ympäristöongelmasta ja havahtumistilanteesta. Tämän vuoksi en lähettänyt haastateltaville etukäteen haastattelun teemarunkoa enkä kysymyksiä. Muotoilin haastattelukysymykset yksityiskohtaisesti vasta haastattelutilanteessa etukäteen valmistellun teemarungon pohjalta. Tein tarkentavia ja syventäviä jatkokysymyksiä aina kun mahdollista sen perusteella, mitä haastateltava oli edellä todennut. Tarvittaessa toistin haastateltavien esittämiä ajatuksia myöhemmin uudelleen ja tein niiden pohjalta lisäkysymyksiä vastausten tarkentamiseksi. Tämän fenomenografisessa haastattelumenetelmässä hyödynnetyn nk. parafraasitekniikan (Ahonen 1995, 136–137) tarkoituksena oli tavoittaa mahdollisimman hyvin haastateltavan omat käsitykset ja kokemukset tarkasteltavasta ongelmasta ja ympäristökeskuksen asiakkaaksi tuloon johtaneista tapahtumista.

Haastattelut kestivät yleensä 1½-2 tuntia. Jokaisen haastattelun jälkeen kirjoitin yhteenvedon haastattelun sujumisesta ja ensihavainnoista, jotta haastattelutilanteet on helppo myöhemmin palauttaa uudelleen mieleen. Lisäksi kirjoitin tiivistelmät kaikista haastateltavien ympäristökeskukselle ilmoittamista elinympäristöongelmista (liite 3). Nauhoitin kaikki haastattelut ja litteroin ne sanatarkasti Atlas Ti-ohjelmassa tehtävää koodausta ja kategorisointia varten. Litteroidun haastattelutekstin määrä on Atlaksen primääridokumentteina noin 700 sivua.

Fenomenografinen käsitteellistämistapojen analyysi

Haastattelujen kvalitatiivisen analyysin keskipisteessä ovat ympäristökeskukseen yhteyttä ottaneiden kaupunkilaisten kokemukset ja käsitykset heille merkityksellisistä elinympäristöongelmista. Ongelmia koskevien käsitteellistämistapojen tunnistamisessa olen soveltanut fenomenografista lähestymistapaa (Marton 1988; Tesch 1990, 63–65; Ahonen 1995; Häkkinen 1996; Hirsjärvi & Hurme 2001, 168–169; Kokko 2004, 62–69). Sen perusideana on kartoittaa ihmisten laadullisesti erilaisia tapoja kokea, käsittää, havaita ja ymmärtää jokin todellisuuden ilmiö (Marton 1988, 144). Fenomenografia on tulkinnallinen lähestymistapa, jonka tarkoituksena on kuvata, analysoida ja tulkita niitä laadullisesti erilaisia tapoja, joilla ihmiset muodostavat käsityksiä jostakin todellisuuden ilmiöstä sekä havaitsevat, kokevat ja ymmärtävät niitä (Kokko 2004, 63–64). Alunperin fenomenografia kehitettiin oppimisen ja sitä koskevien käsitysten muotoutumisen tutkimiseen kasvatustieteessä. Sitä voidaan kuitenkin soveltaa käsitteellistämistapojen analysoimiseen myös muilla tiedon alueilla ja tieteenaloilla (Bowden 1995).

Fenomenografista lähestymistapaa on sovellettu vaihtelevalla tavalla erilaisiin aihepiireihin. Se on pikemminkin lähestymistapa kuin yksi tiukka ja puhdasoppinen menetelmä. Esimerkiksi Seija Kokko (2004) on tutkinut mielenterveystoimiston asiakkaiden ja työntekijöiden käsityksiä hyvästä mielenterveystyöstä ja johtanut analyysinsä perusteella hyvän mielenterveystyön kriteerit. Myös omassa tutkimuksessani suunnittelin aluksi vastaavaa asetelmaa: tarkoitukseni oli analysoida ympäristökeskuksen asiakkaiden ja viranhaltijoiden käsityksiä urbaaneista ympäristöongelmista ja verrata heidän käsityksiään toisiinsa. Sittenmin kuitenkin luovuin kummankin osapuolen käsitysten mekaanisesta fenomenografisesta luokittelusta (vrt. Kokko 2004). Sen sijaan päädyin tarkastelemaan kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen institutionaalista kohtaamista kaupunkiasumisen arjen ja kunnallisen ympäristöpolitiikan toimintatapojen harmonian kannalta.

Toisena esimerkkinä fenomenografiaa väljemmin hyödyntäneestä tutkimuksesta mainittakoon Riitta Kuparisen (2005) tapaustutkimus ”Ei meidän naapuriin”, joka tarkas-

telee kehitysvammaisten asuntolan suunnittelun aiheuttamaa paikallista vastustusta. Tutkimukseni kohteena olevissa elinympäristöongelmissa ei pohjimmiltaan ole kyse infrastruktuurihankkeille tyypillisestä Not in My Backyard (NIMBY) -ilmiöstä (Peltonen 2004). Tarkastelemani ongelmat koskettavat periaatteessa yhtä lailla ketä tahansa kaupunkiasukasta. Toisaalta niitä esiintyy kaikkialla kaupungissa, ei välttämättä vain yhdessä tietyssä paikassa, jonka elinympäristöä jokin rakennushanke uhkaa muuttaa. Olennaista on, että joissakin arkielämän olosuhteissa ja tilanteissa asukkaan sietokynnyksilyntyy, ja että jotkut yksittäiset kaupunkilaiset puuttuvat niihin tai tekevät niistä valituksen ympäristökeskukselle.

Fenomenografisessa lähestymistavassa käsitys ei ole sama asia kuin mielipide jostain asiasta. Käsitteet saavat mielipidettä syvemmän ja laajemman merkityksen: erilaiset käsitteet kertovat perustavaa laatua olevasta suhteesta yksilön ja häntä ympäröivän maailman välillä (Häkkinen 1996, 23; Ulfens 1989, 19–23). Ihminen käsittää aina vain osan ilmiöstä, koska hän tarkastelee sitä aina tiettyä kontekstia vasten; ilmiö saa sisältyksensä sen kontekstin mukaan, johon se kuuluu (Marton 1984, 285–286). Ilmiö ja käsitys ovat siten saman asian kaksi puolta, ne ovat samanaikaisia ja erottamattomia. Ilmiö on ihmisen ulkoisesta tai sisäisestä todellisuudesta saama kokemus, josta hän aktiivisesti rakentaa itselleen käsityksen. Käsitteensä varassa ihmiset jäsentävät edelleen uutta asiaa koskevaa informaatiota. Käsitteet voidaan myös nähdä kehittyvinä tietorakenteina. Esimerkiksi oppimisen yhteydessä voidaan puhua spontaaneista ja kouluista käsitteistä tai arkikäsitteistä ja tieteellisistä käsitteistä. (Ahonen 1995, 116–119.)

Marton (1988, 144–145) tähdentää käsitteiden ja niiden kohteen vastavuoroista suhdetta. Toisin sanoen, fenomenografinen analyysi ottaa huomioon käsitteiden objektin eli sen, mitä asiaa tai ilmiötä käsitys koskee. Pääpaino on kuitenkin kysymyksessä, miten asiat todellisuudessa ovat. Sen perusteella fenomenografit tutkivat, millä eri tavoilla ihmiset selittävät itselleen tai muille jonkin ilmiön ja siihen liittyvät tapahtumat. (Tesch 1990, 65.) Analyysin tarkoituksena on tunnistaa aineiston perusteella erilaiset ajattelutavat tiettyyn ilmiöön tai käsitteeseen liittyen. Tehtävänä on muodostaa haastateltavien ilmaisuista kokonaisia merkitysyksiköitä, joista puolestaan muodostuvat käsitteitä kuvaavat kategoriat. (Häkkinen 1996, 5.) Analyysin tulokseksi saadaan siten erilaisista käsitteellistämistavoista kertovat kuvauskategoriat. Fenomenografista lähestymistapaa soveltavan laadullisen tutkimuksen keskeiset periaatteet ovat seuraavat (Häkkinen, mt; Larsson 1986):

- ◆ Tutkimuskohdetta tarkastellaan haastateltavien erilaisten käsitteiden kautta; kuinka ilmiö näyttäytyy heille
- ◆ Tutkimus pohjautuu empiiriseen haastatteluaineistoon
- ◆ Analyysin tarkoituksena on kuvata tietystä ilmiöstä esitettyjen erilaisten käsitteiden variaatioita

- ◆ Analyysin tuloksena ovat nk. kuvauskategoriat, jotka ovat sidoksissa kuvattaviin sisältöihin ja jotka edustavat erilaisia tapoja käsittää tutkittava ilmiö

Fenomenografinen lähestymistapa asettaa tiettyjä ehtoja haastattelujen tekemiselle. Seija Kokko (2004, 68) kirjoittaa, että kuvauskategoria on ilmaus merkitysisällöistä mahdollisimman alkuperäisenä, ja että fenomenografista lähestymistapaa luonnehtii konteksti- ja henkilöneutraalisuus. Näin ollen tutkimusaineisto hankitaan niin avoimilla kysymyksillä kuin mahdollista, ja haastattelu, joka on fenomenografiassa yleisimmin käytetty aineiston keruumenetelmä, aloitetaan kaikkien kanssa samalla avauskysymyksellä (mt). Myös omissa haastatteluissani esitin kaikille aluksi saman kysymyksen: ”Kerro siitä ympäristöongelmasta tai epäkohdasta, josta syystä otit yhteyttä ympäristökeskukseen”. Tutkimuksessa mukana olleiden tapa käsitteellistää kokemansa elinympäristöongelma paljastui vähitellen sen kautta, kuinka he alkoivat vastauksissaan muotoilla käsityksiään ongelmista.

Sosiaalisen konstruktionismin ja kriittisen realismin välisen debatin (ks. Jokinen & Konttinen 2004, 94) kannalta on syytä tähdentää, että ihmisten erilaisia tapoja havaita, ymmärtää ja käsitteellistää todellisuuden ilmiöitä pidetään fenomenografisessa lähestymistavassa itsessään arvokkaana tutkimuskohteena. Todellisuuden olemassaolo hyväksytään yksilöstä riippumattomana, mutta todellisuuden merkityksen katsotaan rakentuvan yksilön käsityksissä (Häkkinen 1996, 11). Fenomenografinen tutkimus tekee eron nk. ensimmäisen ja toisen asteen näkökulmien välille eli siihen, miten asiat todellisuudessa ovat, ja millä eri tavoin ihmiset käsittävät niiden olevan (Marton 1988, 146; Häkkinen 1996, 30–33). Tämän erottelun suhteen fenomenografinen laadullinen analyysi liukuu lähelle kriittisen realismin kantaa: se hyväksyy, että on olemassa ihmisen havainnoista riippumaton maailma, ja todellisuus on muutakin kuin kielellistä rekonstruktiota (Kokko 2004, 68; vrt. Sayer 2000, 11–12).

Fenomenografian tarkoituksena on siis kuvata tutkittavaa todellisuuden ilmiötä haastateltavien erilaisten kokemis- ja käsitteellistämistapojen kautta. Olennaista on käsitysten laadullinen erilaisuus, ei niiden määrä tai edustavuus jossakin haastateltavien joukossa. Tavoitteena on löytää empiirisen aineiston avulla ne relevantit merkityskategoriat, jotka kuvaavat tutkimushenkilöiden käsityksiä. Näin ollen joku merkityskategoria saattaa olla tutkimusteoreettisesti kiinnostava, vaikka se määrällisestä näkökulmasta olisikin marginaalinen. Tutkijan tehtävänä on muodostaa kuvauskategoriat tulkitsemalla tutkimushenkilöiden ilmaisujen merkityksiä ja pääättelemällä, mitä teoreettisesti merkitysväätä ja erilaista niissä on tutkimuksen kannalta. (Ahonen 1995, 127.)

Käsitteellistämistapojen tunnistamisen tarkoituksena ei ole selvittää, miksi ihmisillä on tietynlaisia käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä, vaan tarkoituksena on kuvata tutkittavien

ihmisten erilaisia käsityksiä heidän omista lähtökohdistaan käsin (Häkkinen 1996, 13). Toisaalta tarkoituksena ei ole vertailla yksilöitä (haastateltavia) keskenään vaan erilaisia käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä (Uljens 1989, 28). Tulkinnan eläytyvyyttä korostetaan yleensäkin laadullisessa analyysissä. Fenomenografista kuvauskategorioiden tuottamista haastateltavien käsityksistä voidaan siten pitää laadullisen analyysin yhdessä ideaalityyppinä. Jo haastattelutilanteessa on tärkeä saada haastateltava reflektoimaan omia kokemuksiaan ja käsityksiään tutkittavasta ilmiöstä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 168–169). Tämä tapahtuu syventävillä jatkokysymyksillä, palaamalla aiheeseen uudelleen eri näkökulmista, parafrasikysymyksillä ja tarvittaessa jopa kyseenalaistamalla haastateltavan vastauksia (Ahonen 1995, 137).

Häkkinen (1996, 39–41) toteaa, että fenomenografinen laadullinen analyysi on jatkuva haastattelujen lukemisen, kategorioiden muodostamisen ja reflektoinnin kehä. Tässä suhteessa se muistuttaa grounded theory -menetelmää, joka kategorisoi aineistoa niin pitkään, että päästään yhä abstraktimpien käsitteiden ja teoreettisen tulkinnan tasolle (Strauss & Corbin 1998, 143–161). Aineistoa järjestämällä ja olennaisia piirteitä etsimällä tarkoituksena on nostaa aineistosta esiin sellaisia rakenteellisia eroja, jotka selventävät haastateltavien suhdetta tutkittavaan ilmiöön.

Fenomenografinen, jotakin todellisuuden ilmiötä koskeva, käsitysten laadullinen analyysi pohjautuu ajatukselle käsitysten muotoutumisesta ja sen kautta tapahtuvasta oppimisprosessista. Haastattelujen tekemisestä saamani kokemusten perusteella oppimisen voi todeta koskevan myös tutkijaa. Esimerkiksi valitessani haastateltavia heidän ympäristökeskukselle ilmoittamiensa elinympäristöongelmien mukaan ja tehdessäni haastatteluja mietin usein, mikä haastateltavien esiin nostamista ongelmista oikeastaan tekee niin merkityksellisiä, että niitä kannattaa tutkia. Toisinaan heidän ongelmansa tuntuivat pieniltä tai vähäpätöisiltä verrattuna moniin muihin ympäristöongelmiin ja -uhkiin, kuten ilmastomuutokseen, sinileviin tai kasvavan liikenteen ympäristövaikutuksiin. Vertasin suuria, vakavasti otettavia ja ekologisesti kestäättömiä ympäristöongelmia sekä vähemmän merkityksellisiä ja hyvin tulkinnanvaraisia pieniä ongelmia toisiinsa. Haittaako se kaupunkilaista kovin paljon, jos esimerkiksi naapurin savupiipusta tupruttaa savua, lokit räksyttävät, parkkipaikalle kertyy romuja, teollisuusalueelta kuuluu häiritsevää ääntä, tai puistoalue roskaantuu? Tällaiset ongelmathan ovat kuuluneet kaupungissa asumiseen aina. Tutkimustehtäväni määrittelyssä olenkin kysynyt, mihin rajaan saakka niitä pitäisi hyväksyä, ja miten haastateltavat itse selittävät sieto- ja ärsytyskynnyksen ylittymiseen johtaneita tekijöitä.

Toisaalta olen yrittänyt selvittää, mistä haastateltava itse asiassa puhuu, kun hän puhuu asumisen arjessa merkityksellisestä ympäristöongelmasta. Vaikuttaako puheena olleen ongelmaan taustalla joitain muita ongelmia, ja mitä haastateltavan käsitykset voisivat kertoa esimerkiksi urbanismista tai yhteiskunnan ilmapiiristä? Tällaiset pohdinnat liit-

tyvät laadullisessa analyysissä tärkeän asiayhteyttä kuvaavan kontekstitiedon huomioimiseen. Tutkittavasta ilmiöstä käsityksiä muodostavan haastateltavan aikaisemmat kokemukset ja ennako-olettamukset tulee siis analyysissä huomioida. Riippumatta siinänsä siitä, millaisia nämä käsitykset ovat, ne pitäisi ymmärtää paikassa ja ajassa sekä siinä kulttuurissa, johon ilmiö kuuluu (Hirsjärvi & Hurme 2001, 146). Kuunnelllessani haastateltavien käsityksiä heidän arkielämässään kohtaamistaan elinympäristöongelmista, kysymys siitä, ovatko ongelmat pieniä, suuria tai todellisia osoittautui toisarvoiseksi. Sen sijaan olennaisempaa oli selvittää, millä tavoin ja miksi ongelmista oli tullut haastateltaville merkityksellisiä.

Fenomenografisessa analyysissä kohteena olevien käsitysten katsotaan olevan merkityksellisiä ensisijassa siitä näkökulmasta, miten ne ilmaisevat yksilön suhdetta ympäröivään maailmaan (Häkkinen 1996, 41). Haastattelutilanteissa olen kiinnittänyt kontekstitietona huomiota esimerkiksi siihen, kun haastateltava kertoo omasta kielteisestä suhtautumisestaan roskaamiseen tai sotkuisuuteen ja samaan hengenvetoon väittää kotinsa olevan epäsiistin ja epäjärjestyksessä. Tämänkaltaisten haastateltavien itse perustelemien käsitysten ja ristiriitaisten kokemusten purkaminen tarkentavilla lisäkysymyksillä auttoi sekä haastateltavia että tutkijaa ymmärtämään, millä tavalla käsitykset ongelmista arkielämän tilanteissa ja olosuhteissa muodostuvat.

”Se on varmaan (pohtii) kotikasvatus ja isovanhempien neuvot. Siinä on vaan tullut jotenkin se, että mä tykkään että on siistiä. Mä oon huomannut, että ihmisillä on paljon kivempi olo, kun niillä on siistiä - vaikka mulla on nyt kotona kaikki hujan hajan just tällä hetkellä! Ja sit se on kans kivaa että sit näkee, että kun luonnostakin korjaa jonkun roskan niin tulee kauheen hyvä mieli vaan.” (Haast. 14, roskaantumisongelmasta)

Yllä oleva sitaatti osoittaa, kuinka haastateltavien käsityksiin vaikuttavat heidän erilaiset taustansa ja aikaisemmat kokemuksensa ympäristöasioista sekä mahdollisesti myös monenlaiset muut asiantilat yhdessä. Näiden kontekstien huomioiminen on tärkeä osa fenomenografista analyysistä (esim. Ahonen 1995, 116–117). Esimerkiksi haastatteluisa käytin tarkentavia parafrasikysymyksiä kuten: ”Kerro vielä tarkemmin, miksi juuri sinä reagoit tähän ongelmaan – Olisiko joku toinen reagoinut samalla tavoin vastaavassa tilanteessa?” Tällä tavoin rohkaisin haastateltavia syvemmin kuvailemaan ja perustelemaan omia reagointi- ja käyttäytymisaipeuksiaan kyseisen ongelman yhteydessä. Haastateltava on samalla joutunut pohtimaan tarkemmin omaa rooliaan elinympäristöongelmaan havahtumisessa ja siihen reagoimisessa.

Sekä etnometodologian että fenomenografian juuret ovat fenomenologisessa tiedonsosiologiassa. Sen peruskäsitteet luonnollinen asenne ja intersubjektiivisuus viittaavat siihen, että ihmiset pitävät arkielämän todellisuutta tavallisesti itsestään selvänä ja kyseenalaistamattomana, ja että he voivat siksi ymmärtää toisiaan. (Tesch 1990; Bowden

1995; Heritage 1996.) Ulkopuolinen maailma ja sen ilmiöt näyttäytyvät ihmisille itseltään selvästi todellisina ja oikeina käsitysten esireflektiivisen luonteen vuoksi. Periaatteessa yksilöt olettavat myös muiden ihmisten käsittävän saman ilmiön samoin kuin he itse. (Marton 1984, 267; Häkkinen 1996, 24.) Käytännössä, kuten haastateltavieni kokemissa elinympäristöongelmissa, käsitykset kuitenkin eroavat usein toisistaan. Se, että toisten kaupunkilaisten käsitykset ongelmista eivät välttämättä vastaakaan havahdujan itsensä käsityksiä, vaikutti tulleen haastateltavilleni jossain määrin yllätyksenä.

Etnometodologista ja fenomenografista laadullisen tutkimuksen lähestymistapaa soveltamalla olen pyrkinyt löytämään haastatteluissa puheena olleiden elinympäristöongelmien taustalla olevia normeja ja taustaolettamuksia, joita kaupunkilaiset pitävät arkielämässään siinä määrin itsestäänselvinä, että eivät tule niitä kovin helposti ajatelleeksi (vrt. Patton 1990, 73–75). Tutkimukseni kannalta keskeistä on elinympäristöongelman merkityksellistäminen: millaiset itse ongelmaan ja sen rakentumisen kontekstiin (olosuhteet, tilanteet, tapahtumat) liittyvät piirteet asukkaat kokevat normaaleina ja epänormaaleina tai hyväksyttävänä ja ei-hyväksyttävänä. Kyse on määrittelyprosessista, jossa joitakin elinympäristöongelmia luetaan tavanomaiseen kaupunkiasumiseen luonnostaan kuuluvaksi, kun joitakin taas pidetään siihen kuulumattomina.

Analyysini tarkoituksena on tunnistaa aineistosta sellaisia rakenteellisia eroja, jotka selventävät haastateltavien suhdetta urbaaneihin elinympäristöongelmiin. Tulokseksi muodostuvat kuvauskategoriat ovat empiiriseen kontekstiin ankkuroituja abstrakteja konstruktioita (Häkkinen 1996, 41). Se tarkoittaa, että kategorisointiprosessin aikana muodostetut kategoriat liittyvät ja ovat tietyssä suhteessa myös muihin kategorioihin osana laajempaa kategoriasysteemiä. Kategorisoinnin tulokseksi saadaan laadullisesti erilaiset tavat, joilla tutkimushenkilöt ovat muodostaneet itselleen käsityksiä elinympäristöongelmista. Haastateltavien käsitykset ongelmista ovat yksilöllisiä, mutta toisaalta kulttuurisesti jaettuja, sillä yksityisen ihmisen kokemus ja kulttuuri ovat keskenään vuorovaikutuksessa (Marton 1995; vrt. Kokko 2004, 70). Käsitteellistämistavat paljastavat siten kaupunkilaisille yhteisiä ajattelemisen ja toiminnan kulttuurisia malleja, jotka kertovat elinympäristöongelmiin puuttumisen tavoista.

Teoriasidonnainen haastattelupuheen kategorisointi

Fenomenografiaa käsittelevässä kirjallisuudessa näyttää esiintyvän kahdensuuntaista kantaa aikaisemman tutkimustiedon ja teorian hyödyntämisestä käsitteellistämistapojen tunnistamisessa. Ensimmäinen näkemys korostaa fenomenografian aineistolähtöisyyttä ja kontekstisidonnaisuutta: ensiksikin tutkimusta tehdään toisen asteen näkökulmasta (tutkija tulkitsee haastateltavien käsityksiä), ja toisaalta tulokseksi saadut kategoriat ovat riippuvaisia tutkittavasta ilmiöstä ja sen ominaisuuksista. Analyysin kon-

tekstisidonnaisen luonteen korostaminen viittaa siihen, että tutkimuksen analyysikehikkoa ei voida päättää etukäteen, vaan se nousee vasta tulkinnan kautta aineistosta (Uljens 1989; Wenestam 1993, 35; Häkkinen 1996, 39). Tässä suhteessa fenomenografia erottautuu ratkaisevalla tavalla klassisesta sisällönanalyysistä, jossa kategoriat määritellään etukäteen ja aineisto luokitellaan niiden perusteella (Marton 1988, 154–155).

Toinen kanta sitä vastoin ei sulje kokonaan teoriakehystä tai alustavaa teoreettista perehtyneisyyttä fenomenografisen empiirisen analyysin ulkopuolelle. Esimerkiksi Sirkka Ahonen (1995, 123) pitää teoriaa erottamattomana osana tutkimusprosessia ja tähdentää mielestäni perustelluista syistä, että ”ilman sitä tutkimus latistuu rakenteettomaksi kuvailuksi ja raportti muodottomaksi sitaattikokoelmaksi”. Olennaista fenomenografisessa lähestymistavassa hänen mukaansa on nimenomaan se, että teoriaa ei käytetä haastateltavien käsitysten luokitteluun ennakolta, eikä myöskään teoriasta johdettujen valmiiden olettamusten testaamiseen. Tutkija muotoilee oman aineiston tulkinnan pohjalta vähitellen teoriaansa, mutta tätä teorianmuodostusta tukee ratkaisevalla tavalla ”muiden teorioiden kanssa seurustelu”. Tutkimuksen kokoava teoria muodostuu vähitellen ja spiraalinomaisesti aineistoa käsiteltäessä. Samalla teorian pitää puolestaan antaa vaikuttaa aineiston tulkintaan. (Ahonen 1995, 123–125.)

Teorian ymmärtämisestä ja käyttötavoista on kiistelty laadullisen analyysin kentällä toki muuallakin. Esimerkiksi aineistolähtöisen grounded theoryn (GT) kehittäjät, Anselm Strauss ja Barney Glaser (1967), ajautuivat myöhemmin näkemuseroihin siitä, millainen rooli havaintojen tulkinnassa on tai voi olla aikaisemmalla tutkimusteorialla ja käsitteillä (Siitonen 1999). Alun perin GT lähti kehittymään aineistolähtöisyyden ideasta. Sen mukaan aineistoa kategorisoidaan induktiivisesti eli mahdollisimman tiukasti aineiston varassa pitäytyen, ja vasta kategorisointiprosessin lopputulokseksi voidaan katsoa tutkijan muodostaneen tutkimuksensa aineistolähtöisen teorian. Myöhemmin Strauss lähti kehittämään teoriaa hieman eri suuntaan kuin Glaser huomioimalla havaintojen teoriapitoisuuden ja hyväksymällä siten aiempien teorioiden ja mallien soveltamisen osana analyysia (Moilanen 2001, 162).

Tiukka aineistolähtöinen – teorialähtöinen – dikotomia on osoittautunut liian yksinkertaistavaksi. Voidaan epäillä, voiko havaintoja ylipäänsä tulkita vailla minkäänlaisia teoreettisia käsitteitä. Tämän hyväksymisen ei kuitenkaan tarvitse merkitä teorialähtöistä tutkimusotetta. Tuomi ja Sarajärvi (2004, 98–102) ovat tuoneet perinteisen aineisto- ja teorialähtöisen analyysin rinnalle kolmannen tavan ymmärtää aineiston ja teorian suhde laadullisessa tutkimuksessa. Analyysiprosessi on *teoriasidonnainen*, kun analyysiyksiköt on johdettu aineistosta, mutta aikaisempi tieto toimii apuna analyysin etenemisessä ja uusien ajatusurien avaamisessa. Tällä tavoin olen tutkimuksessani edennyt, tuomalla alun perin aineistolähtöisen teemoittelun tueksi teoreettisia käsitteitä ja kategorisoimalla aineisto systemaattisesti kahteen kertaan (liite 7). Analyysiproses-

sin alussa lähdin liikkeelle teemoittelemalla haastatteluaineistoa aineistolähtöisesti, mutta myöhemmin otin teemojen tulkinnan avuksi teoriaa aikaisemmasta tutkimuksesta, lähinnä kaupunkisosiologiasta. Teoriasidonnaisen analyysin yhteydessä puhutaan abduktiivisesta päättelystä, joka tarkoittaa aineistolähtöisyyden ja teoreettisten mallien vaihtelemista ja niiden yhdistelemistä luovasti. (Tuomi & Sarajarvi 2004, 98–102.)

Koodasin haastatteluaineiston laadullisten aineistojen käsittelyyn kehitetyllä Atlas Ti -ohjelmalla (liite 7). Käytännössä kyseisen ohjelman kohdennettujen hakutoimintojen yhtenä pulmana on valtaisa määrä erilaisia koodeittain ryhmiteltyjä sitaattitulostenipuja. Lukemalla pelkästään niitä – vailla mitään muuta tutkimuskirjallisuutta ja teoreettisia käsitteitä – analyysi puuroutuu ja ajautuu helposti umpikujaan. Oma kokemukseni Atlas Ti:n käytöstä haastatteluaineiston kategorisoinnissa tukee johtopäätöstä, että aineistosta ei voi ”nousta” mitään itsestään (vrt. Saaristo 2000, 160–164). Luokitellusta aineistosta voi kyllä tehdä kiinnostavia yksittäisiä havaintoja, mutta havaintojen pelkistämiseen tarvitaan tulkintateorian rajaamista, joka voi hyvin tapahtua hakutulosteiden lähiluvun ja samanaikaisen teoreettisen ajattelun kautta (Hoikkala 1993, 37–38).

Kokemukseni haastatteluaineiston kategorisoinnista tukee näkemystä laadullisen analyysin spiraalinomaisesta etenemisestä, jossa teoreettista tulkintaa etsitään aktiivisesti koko analyysiprosessin ajan (esim. Ahonen 1995, 125; Hirsjärvi & Hurme 2001, 144; vrt. Lindholm 2005, 29). Ensimmäisen koodauskerran raakahavaintojen pelkistäminen edellytti teoreettisen viitekehyksen täsmentämistä ja tulkintaa edesauttavien käsitteiden mukaanottoa. Vasta sitä kautta saatoin rajata raakahavainnoista tutkittavan ilmiön kannalta relevantit ilmaisut (vrt. Häkkinen 1996, 40). Se tapahtui yhdistelemällä ensimmäisen koodauskerran kategorioita aineiston läpilukemisvaiheessa tunnistamiini teemoihin. Siten toisella koodauskerralla tulkitsin teemoja uusista näkökulmista teoreettisten keskeiskäsitteiden avulla. Samalla teemojen sisältö täsmentyi, ja kategorioita oli mahdollista yhdistellä edelleen laajemmiksi elinympäristöongelmien käsitteellistämistavoiksi (vrt. ydinkategoriat, Strauss & Corbin 1998, 146–161).

Haastatteluaineiston ensimmäinen koodauskerta toimi hyvin aineiston karkeana ryhmittelynä, joka tuotti käyttökelpoista luokiteltua havaintoaineistoa jatkoanalyysiin (vrt. Eskola & Suoranta 1998, 151). Toisen koodauskerran jälkeen tekemieni kohdennettujen hakujen pohjalta kykenin paremmin työstämään teoreettisia käsitteitä kuin lukemisvaiheen teemoittelussa. Atlas Ti:n kohdennetut haut tukivat analyysiä eteenpäin vievien teoreettisten käsitteiden määrittelemistä. Ohjelman avulla havaintojen tuottaminen oli systemaattista ja toisaalta kätevämpää kuin esimerkiksi reunamerkitöjen tekeminen haastatteluprintteihin värikynillä.

Ympäristö- ja terveystarkastajien ryhmäkeskustelut

Teemahaastattelujen lisäksi tutkimukseni aineistona ovat Helsingin kaupungin ympäristökeskuksen kolmen yksikön ympäristö- ja terveystarkastajien ryhmäkeskustelut. Järjestin ne sen jälkeen, kun olin ensiksi selvittänyt ”Ympäristökeskuksen asiakkaaksi tulo” -pääteeman yhteydessä haastateltavien kokemuksia asiakkaaksi tulosta ja kohtaamisista ympäristökeskuksen kanssa (liite 2). Tarkastajien ryhmäkeskustelut toteutettiin samanmuotoisina ympäristökeskuksen ympäristövalvontayksikössä 19.5.2003, ympäristönsuojelu- ja tutkimusyksikössä 20.5.2003 sekä ympäristöterveysyksikössä 26.5.2003. Kuhunkin ryhmään kutsuttiin kahdeksan tarkastajaa. Kutsuin ryhmiin ensisijaisesti haastateltavien yhteystietoja välittäneet henkilöt. Kutakin tilaisuutta varten oli varattu kaksi tuntia aikaa. Tilaisuuksissa oli mukana avustaja kirjaamassa puheenvuorojen käyttäjät ja tekemässä muistiinpanoja tilaisuuden kulusta. Keskustelut nauhoitettiin ja litteroitiin yhdessä avustajan kanssa analyysiä varten.

Tilaisuuksien ideana oli keskustella etukäteen valmistellun teemarungon avulla kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen kohtaamistilanteissa ilmenevistä näkökohdista (liite 6). Keskustelujen virikkeeksi kerroin aluksi tarkastajille teemahaastatteluista tekemistäni havainnoista: mitä keskeisiä seikkoja haastateltavat olivat tuoneet esille asiakkaaksi tulo -teeman yhteydessä. Sen jälkeen pyysin tarkastajia kuvailemaan kohtaamistilanteita kaupunkilaisten kanssa etenkin siltä kannalta, mitä kaupunkilaiset heidän näkökulmastaan yleensä näyttävät odottavan ympäristökeskukselta, sekä millaisia mahdollisuuksia ja käytännön keinoja ympäristökeskuksella on vastata heidän odotuksiinsa. Lisäksi kehotin tarkastajia kuvailemaan konkreettisten esimerkkitapausten avulla urbaanien elinympäristöongelmien tyypillisiä piirteitä sekä käsityksiä niiden ratkaisuisista; millaisia pulmia ratkaisuprosesseihin voi liittyä, ja miten pulmallisissa tilanteissa yleensä päästään eteenpäin.

Ryhmäkeskustelujen tarkoituksena oli tuoda ympäristö- ja terveystarkastajien näkökulma mukaan tutkimukseeni. Tutkimusongelmani kannalta en pitänyt tarkoituksenmukaisena analysoida systemaattisesti ryhmäkeskusteluille ominaista ryhmien sisäistä dynamiikkaa, kuten osallistujien suhtautumista tai reaktioita toisiinsa tai käsitysten muotoutumista ryhmässä tapahtuvana diskursiivisena prosessina (esim. Krueger 1988, 112–116; Bloor ym. 2001, 50–52; Flick 2002, 113–122). Tavoitteeni oli lähinnä kuulla ympäristökeskuksen tarkastajien omia kokemuksia asiakaskohtaamisista ja saada hyödyllistä lisätietoa kunnallisen ympäristöpolitiikan toimintatavoista ja ohjauskeinoista. Erittelin ryhmäkeskustelujen sisältöä tema-alue kerrallaan lähinnä kolmeen pääkategoriaan: 1) kohtaamisen ja vuorovaikutuksen pulmatilanteet, 2) ympäristökeskuksen toimintatapaa koskevat näkökohdat ja 3) urbaanien elinympäristöongelmien tyypilliset piirteet, jotka ilmenevät asiakkaiden kohtaamistilanteissa.

Ryhmäkeskustelut syvensivät kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen kohtaamisen analyysia (luku 10). Tarkastajien ryhmäkeskustelut tarjosivat myös hyödyllistä lisätietoa haastateltavien esiin tuomista elinympäristöongelmista. Niiden avulla saattoin myös arvioida haastatteluissa puheena olleiden elinympäristöongelmien edustavuutta empirisenä tutkimusaineistona. Kohtaamistilanteiden analyysi perustuu teemahaastatteluisista ja ryhmäkeskusteluista yhdistämiini havaintoihin. Havaintojen yhdistelemisessä olen käyttänyt rinnakkain molempia aineistoja soveltamalla aineistolähtöistä sisällysanalyysin menetelmää (Tuomi & Sarajärvi 2004, 106–116).

OSA II: Ongelman käsitteellistäminen

4 Elinympäristöongelman monimuotoisuus

Laadullisen analyysin alkuvaiheessa on yleensä hyödyllistä luokitella ja ryhmitellä aineistoa erilaisiin taulukoihin ja saada sitä kautta tuntumaa aineistoon (esim. Tesch 1990, 118–121; Heiskala 1990). Erilaiset ryhmittelyt tuovat aineistoon alustavaa järjestystä, jonka pohjalta analyysia on hyvä johdatella eteenpäin. Korostan, että tässä tutkimuksessa analyysiyksiköt eivät kuitenkaan ole haastateltavia tai heidän vastauksiaan haastatteluteemoihin. Silloin kun tarkoituksena on tunnistaa fenomenografisella otteella laadullisesti erilaisia käsitteellistämistapoja, ne eivät paljastu jakamalla haastateltavia etukäteen ryhmiin jonkin taustatiedon tms. perusteella. Käsitteellistämistavat paljastuvat vasta koko haastatteluaineiston systemaattisen kategorisoimisen lopputuloksena. Samassa haastattelussa voi olla päällekkäin eri käsitteellistämistapoja tai niiden osia. Siksi ei myöskään ole mielekäästä laskea, kuinka monta haastateltavaa 30:stä edusti mitäkään käsitteellistämistapaa.

Seuraavassa esittelen haasteltavien ryhmittelyä yhteydenoton syyn mukaan. Sillä oli merkitystä arvioidessani haastateltavien valintaa ympäristökeskuksen asiakasryhmistä ja heidän ongelmiaan esimerkkeinä yksiköihin tavallisesti tulevien asukasyhteydenottojen aihepiireistä. Luvuissa 5–8 analysoin elinympäristöongelmien laadullisesti erilaisia käsitteellistämistapoja.

Reagointitaiipumus

Alkuun kiinnitin huomiota siihen, että haastateltavat kuvasivat yleensä hyvin seikkaperäisesti omia tuntemuksiaan ja ensireaktioitaan havaitsemiinsa elinympäristöongelmiin. Aistihavaintoihin perustuva ärsyttävyyys, närkästyneisyys tai suuttumus oli haastateltavien puheessa suuressa roolissa. Niiden kautta haastateltavat kuvailivat ja yrittivät mahdollisimman seikkaperäisesti perustella omaa reagoimistaan ongelmaan. Kun tiedustelin heiltä, mikä ongelmassa erityisesti kiinnitti huomiota ja sai toimimaan, useimmiten sain vastaukseksi hyvin konkreettisia aistimuksia kuvailevia elinympäristön määreitä kuten *”se pistää silmiin aina ohi kulkiessa”*, *”kilkatus ja kalkatus”*, *”kaupungin saastat”* tai *”kuin kaatopaikka olohuoneen edessä”*.

Ensivaiheessa aloin ryhmitellä aineistossa olevia elinympäristöongelmia haastateltavien kuvaamien aistimusten kautta. Ryhmittelyn taustalla oli ajatus ympäristön erilaista ärsykeistä, jotka ensisijassa aiheuttavat kaupunkilaisissa epämiellyttäviä tuntemuksia tai stressiä (Krupat 1985; Cohen ym. 1986). Kun mietin, millä tavoin lähtisin jäsentä-

mään haastatteluaineistoa, yritin samastua haastateltavien ongelmiin katutason näkökulmasta. Joitakin kaupunkilaisia ärsyttää erityisesti liikenteen meteli, joitakin pako-kaasut tai muut ilmansaasteet, joitakin ruuhkautuminen ja liikkumisen hankaluudet jne. Näin voitaisiin muodostaa erilaisia ärsytysreaktioiden ketjuja listaamalla ongelmia tärkeysjärjestykseen sen mukaan, mitä ihmiset kokevat pahimpina ärsytystä aiheuttavina tekijöinä kaupunkiympäristössä.

Ympäristöpsykologisesta tutkimuksesta peräisin oleva sopeutumisen (adaptaation) käsite pohjautuu ideaan itsensä toteuttamisen mahdollisuuksista. Jos asukkaat kokevat voivansa toteuttaa omia tarkoituksiaan, he sopeutuvat elinympäristöönsä ja kykenevät elämään sen kanssa sopuosuudessa. Jos taas ympäristön ominaisuudet jollain tavoin rajoittavat itsensä toteuttamista, asukkaat kehittelevät erilaisia sopeutumis- eli coping-keinoja, joilla he yrittävät parantaa omien tarkoitustensa ja ympäristön yhteensopivuutta. Stressin kokeminen ja sitä aiheuttavien olosuhteiden tulkinta riippuvat elinympäristön ominaisuuksien lisäksi asukkaiden omista edellytyksistä, kuten taidoista ja aiemmista kokemuksista. Näiden reagointi- ja valintataipumusten (eli dispositioiden) ohella tärkeitä elinympäristöstä johtuvia hyvinvoinnin edellytyksiä ovat tilanteiden ja olosuhteiden kontrollimahdollisuudet. Ympäristön piirteet voivat edistää tai estää elämänhallinnan tunnetta, arkielämän sujumista ja itselle tärkeiden arkisten toimintojen toteutumista. (Korpela ym. 2001, 21–22.)

Porteous'n (1990) käsitteet maiseman erilaisista havaitsemis- tai tulkintatavoista ovat reagoitintaipumusten jäsentelyn kannalta tässä mielenkiintoisia. Aistimaailmaltaan monimuotoisessa suurkaupungissa ihmiset voivat havaita elinympäristönsä ominaispiirteet joko silmiin pistävinä näkyminä (landscape), erilaisina ääninä ja äänilähteinä (soundscape) tai tuoksuina ja hajuina (smellscape). Porteous'n (mt) käsitteellistämät maisematyypit vaihtelevat eri puolilla kaupunkia sekä eri kaupungeissa ja kulttuureissa. Jossakin kaupunginosassa hallitsevana elementtinä on esimerkiksi melu, toista saattaa hallita esteettisesti rumana näyttäytyvä rakennus, sotku tai roskaisuus, ja kolmannessa jokin sieraimiin tunkeutuva haju, pöly tai ilman epäpuhtaus voi olla merkki ympäristöongelmasta. Kaupunkiympäristön vaihtelevuuden sijasta tutkimuksessani olennaisempaa on aistihavaintoihin perustuva ärsytys- tai sietokynnyksen ylittyminen, joka saattaa vaihdella asukkailla siksi, että he ovat taipuvaisia reagoimaan tietyllä tavalla elinympäristön muutoksiin. Reagoitintaipumusten mukaan tutkimukseni haastateltavat ovat jaettavissa viiteen ryhmään.

Ensimmäinen ryhmä koostuu niistä haastateltavista, jotka ovat arkielämässään taipuvaisia ensisijassa näkemään elinympäristössään erilaisia epäkohtia. Heille elinympäristön ei-toivotut piirteet ja epäkohdat pistävät silmään, kuten yleinen sotkuisuus, roskat, romut ja jätteet tai jotkut muut esteettisesti rumat ominaisuudet elinympäristössä. Ympäristön siisteys, selkeä järjestys ja normien noudattaminen merkitsi heille paljon.

Tähän ryhmään kuuluvat haastateltavat kiinnittivät yleensä muita enemmän huomiota esimerkiksi teollisuuslaitosten pihojen tai julkisten alueiden siisteyteen. Haastatelluista muutamat olivat ottaneet tavakseen kerätä roskia lähes päivittäin ja jopa huomauttaa roskaamisesta tai sotkemisesta suoraan aiheuttajalle. Eräs tähän ryhmään kuuluva haastateltava kertoi tottuneensa ilmoittamaan aina välittömästi kaikista elinympäristössään näkemistään epäilyttävistä tai epänormaaleista asioista ja hoitamaan myös naapureiden vastaavia havahtumisia ympäristöviranomaisten tietoon.

Toinen ryhmä muodostuu niistä haastateltavista, jotka vaikuttivat olevan erityisen herkkistyneitä reagoimaan elinympäristössään erilaisiin ääniin ja melulähteisiin. Kaupungissa melu on hallitseva ominaisuus ja eri muodoissaan läsnä miltei kaikkialla. Yleiseen liikenteen aiheuttamaan taustahälyyn ei välttämättä kiinnitetä juuri huomiota, mutta erilaiset poikkeavat, äkilliset ja odottamattomat äänipiikit muodostuvat usein ongelmiksi myös omasta mielestään urbaaneille ja kaupunkielämään tottuneille asukkaille. Melun hallitseva asema kaupungin elinympäristössä tuli haastatteluissa mielenkiintoisella tavalla esille. Haastatteluaineistossani on nimittäin kaksi vain ja ainoastaan poikkeaviin ja häiritseviin ääniin liittyvää esimerkkitapausta. Kummatkin tapaukset liittyvät kotona ja välittömässä asuinympäristössä ongelmina koettuihin melulähteisiin. Kumpikin haastatelluista korosti, etteivät he olleet koskaan aikaisemmin kohdanneet Helsingissä asuessaan mitään vastaavaa. Asuntoon sisälle kuuluva melu tai seinän takaa naapurista kantautuvat häiritsevät äänet ovat tiiviissä asumisessa tuiki tavallisia ongelmia. Haastatteluissa kaupungin melusta kuitenkin puhuttiin usein yhdessä muiden urbaanien ympäristöongelmien kanssa. Se oli yleisesti ja kauttaaltaan läpikäyvä ongelmana esillä valtaosassa haastatteluja, vaikka puhuttiinkin jostain aivan toisesta ongelmasta.

Kolmas haastateltavien ryhmä koostuu niistä ympäristökeskuksen asiakkaista, jotka ovat havahtuneet elinympäristössään tavallisesta poikkeaviin hajuihin tai hengitysilman epäpuhtauksiin. Muutamille ongelmat olivat konkretisoituneet hengitysteiden kautta suoranaisin terveysuhkina ja sairauksina kuten astmana ja allergioina. Tunteettomat ja poikkeavat hajut koetaan yleensä epämiellyttävinä, ja kaupunkien teollisuuskeskittymissä pahat hajut on perinteisesti yhdistetty säästämiseen (Porteous 1990, 23–34). Huonolaatuinen sisäilma ja hengitysilman tuoksut (tupakansavu, hajusteet, savu, teollisuuden hajupäästöt) edustavat haastatteluaineistossa nykyaikaiselle kaupunkiasumiselle tyypillisiä elinympäristöongelmia. Kun teollisuuden raskaita savu- tai jätavesipäästöjä on saatu ratkaisevasti vähennettyä, tilalle on tullut jotain muuta. Ryhmässä on kuitenkin myös tapauksia, joissa jokin poikkeuksellisen kuvottava haju on ollut seurausta jostain äkillisestä tai odottamattomasta jätteidenkäsittelyn puutteesta, laiminlyönnistä tai epäkohdasta (esim. jätepuristimen vuoto, lastissa olevan jätteidenkuljetusauton pysäköinti asuinalueella). Jätteiden käsittelyn uudenlaiset käytännöt, kuten biojätteiden kerääminen ja kompostointi, voivat myös aiheuttaa tällaisia ongelmia. Esi-

merkiksi Ämmässuon kompostoinnin aiheuttamat hajuhaitat ovat aiheuttaneet kiistaa Espoossa ja Kirkkonummella, ja keskitetyn jätteenpolttolaitoksen suunnittelu on johtanut paikalliseen konfliktiin Turussa (MOT 21.3.2005).

Neljäs ryhmä muodostuu niistä haastateltavista, jotka reagoivat elinympäristönsä ongelmiin yleisesti ja kokonaisvaltaisesti. Heille mikään yksittäinen havainto tai aistimus ongelmasta ei noussut mitenkään muita tärkeämpään asemaan. Tämän ryhmän kokeemat elinympäristöongelmat kattavat samanaikaisesti kaikki kolme Porteous'n (1990) maisemakäsitettä. Ryhmään kuuluville oli tyypillistä, että he nostivat esille haastattelussa samanaikaisesti useita merkityksellisiä pitämäänsä ympäristöongelmia. Jotkut kokivat urbaanin elinympäristön useista päällekkäisistä ongelmista johtuvaa yleistä vastenmielisyyttä. Siitä huolimatta he kertoivat haluavansa mieluummin asua nykyisessä asuinpaikassaan; ylipäätään haastatteluissa puheena olleista elinympäristöongel-

Taulukko 1. Ympäristökeskukseen yhteydenoton syyt

Reagointitapaus	Tapauksia	Ongelma(t)
1. Silmiin pistävät näkymät (epäesteettiset tai epänormaalit näkyvät piirteet)	5	<ul style="list-style-type: none"> – jättesäkit puistossa, laitton kaatopaikka – auton romut ja jätteet parkkipaikalla – roskaaminen ja sotkeminen ulkoilualueilla – viemäriputken hamaa mönjä (huoli myrkyistä) – ruma ja tiivis rakentaminen (kauppakeskukset)
2. Häiritsevät äänet ja äänilähteet	2	<ul style="list-style-type: none"> – skeittirampin melu, askarteluhuoneen kolahdukset – yökerhon musiikkimelu ja asuinalueen rauhattomuus
3. Epämiellyttävät, epäilyttävät tai normaalista poikkeavat hajut ja tuoksut (ml. pöly, savu, pakokaasut, löyhyt)	9	<ul style="list-style-type: none"> – home- ja kosteusvauriot (tunkkainen ilma lastentarh.) – ammoniakki- ja materiaalipäästöt asunnossa – tupakanhaju (naapuri polttaa asunnossaan) – lehtipuhaltimen nostattama pöly ja ilmansaaste – pakokaasut (autojen joutokäynti) – tupakansavu (alakerran naapuri polttaa parvekkeella) – vuotavan jätepuristimen aiheuttama hajuhaitta – jätteidenkuljetusauton pysäköinti asuinalueella – savuhaitta (naapurin puulämmitys)
4. Näkymät, äänet ja hajut yhdessä	7	<ul style="list-style-type: none"> – naapurin viulunsoitto, huvilateltan melu, tuholaiset, ilmansaasteet – kompostoinnin aiheuttama haju, haittaeläimet, melu – ampumaratamelu, roskaaminen, töhriminen, ilmansaasteet – teollisuusalueen romut, ongelmajätteet, melu, ilmansaasteet – nosturivarikon pakokaasut, melu, siivottomuus – turistibussien melu, pakokaasut, rauhattomuus, ruuhkautuminen, vaaratilanteet – kuorma-autojen pakokaasut, melu, vaaratilanteet
5. Yleiset huolenaiheet tai harmistuttavat asiat	7	<ul style="list-style-type: none"> – maaperän puhtaus entisellä öljysatama-alueella – kaupunkieläinten oikeudet ja suojelu (lokki) – maaperän asbestipitoisuus asuinalueella – uimarantojen siivottomuus (paikkojen särkeminen, lasinsirpaleet, tupakantumpit) – kaupungin slummiutumisen, katujen ahtaus, roskaaminen, sotkeminen, rauhattomuus, melu – lintujen ruokkimisen kieltäminen ja yleinen vastustus – lokkien aiheuttamat haitat asuinalueella

mista suoranaisesti johtuvia muuttoaikeita ei haastateltavilla ollut. Useimmilla oli vahva usko siihen, että ongelmat on mahdollista ratkaista, tai että niitä ainakin voidaan merkittävästi lieventää. Yhteistä tämän ryhmän haastateltaville oli taipumus toimia heti ongelman havaittuaan, ilmoittaa epäkohdista viranomaisille ja ryhtyä selvittämään ongelmaa myös muiden kaupunkilaisten puolesta.

Viidennelle haastateltavien ryhmälle ympäristöongelman havaitsemistapa sinänsä ei ollut millään tavoin ratkaisevaa. Sen sijaan heitä yleensä huolestutti tai harmistutti jokin kaupungin elinympäristöä koskeva ilmiö tai epäkohta. Tähän ryhmään kuuluvat haastateltavat pohtivat paljon nykyistä urbanisointumiskehitystä ja sen lieveilmiöitä, kaupunkilaisten suhdetta elinympäristöönsä sekä aidosti urbaanin ympäristösuhteen kriteereitä. Paikka paikoin haastateltavien pohdinta laajeni koko suomalaista yhteiskuntaa ja nykyistä väestön keskittymistendenssiä koskevaksi kritiikiksi. Tällaisia pohdintoja ilmeni kuitenkin kaikissa muissakin ryhmissä.

Aistimusten vahva rooli ärsytys- tai sietokynnyksen ylittymisen kuvauksissa on ymmärrettävää, sillä haastateltavat sekä konkretisoivat niiden kautta esiin tuomiaan ongelmia että vakuuttelivat ongelmiin puuttumisen tärkeyttä. Kun analysoidaan käsitteellistämistapoja, on tärkeä päästä myös tällaisten yksilöllisten aistihavaintojen kuvausten taakse.

Yleisyys ja jatkuvuus

Toisenlainen ja edellistä abstraktimpi tapa ryhmitellä haastateltavien kokemia elinympäristöongelmia on tarkastella niitä Timo Kopomaan (1999, 130) laatimassa nelikentässä, joka koskee kaupunkitilassa ei-toivotuksi määriteltyjä käytäntöjä ja niiden perusteluja. Nelikentän perusulottuvuuksina ovat ongelmien kesto tai jatkuvuus sekä subjektiivinen yksityinen kokemus ja objektiivisesti arvioiden yleisesti havaittu julkisuus. Näiden ulottuvuuksien perusteella Kopomaa on jakanut subjektiiviset kokemukset lyhytkestoisiksi harmeiksi ja jatkuviksi huoliksi. Objektiivisesti arvioiden yleisesti havaitut julkiset ei-toivotut käytännöt puolestaan jakautuvat lyhytkestoisiksi häiriöiksi ja jatkuviksi haitoiksi.

Tutkimukseni haastatteluaineistossa on analysoitavana yksittäisten kaupunkilaisten subjektiivisia käsityksiä heidän arkielämässään merkityksellisinä kokemistaan ympäristöongelmista. Taulukossa 2 objektiivisesti arvioiden yleisesti havaittuja ongelmia niistä voi oikeastaan tulla lähinnä ympäristökeskuksen tarkastajan erilaisten ohje- tai raja-arvojen perusteella, siis asiakkaaksi tulon jälkeen, kun ongelmaa ollaan todentamassa. Keskeistä siten on näiden yksityisten subjektiivisten kokemusten ja objektiivisen todennettavuuden välinen määrittelykamppailu siltä kannalta, millä tavoin ongel-

Taulukko 2. Elinympäristöongelman ulottuvuuksia (mukaiillen Kopomaa 1999, 130)

Elinympäristöongelma	lyhytkestoinen	jatkuva
Erityinen (subjektiivinen kokemus, yksityinen)	HARMI (ongelman herättämä hetkellinen mielihäiriö)	HUOLI (ongelmasta aiheutuva jatkuva levottomuus)
Yleinen (objektiivisesti arvioiden yleisesti havaittu, julkinen)	HÄIRIÖ (ongelma tilapäisenä epäjärjestyksenä yleisessä järjestyksessä)	HAITTA (yleisesti havaittavissa oleva ongelman tuottama huono ominaisuus elinympäristössä)

maa merkityksellistävän kaupunkilaisen käsitykset kohtaavat ympäristövirkamiesten määrittelyt kyseisestä ongelmasta ja sen ratkaisumahdollisuuksista. Kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen kohtaamistilanteissa kaupunkilaiset yrittävät eri tavoin vakuutella ja saada oman käsityksensä ongelmista läpi ympäristökeskuksen tarkastajille – sillä tavoin, että tarkastajat ryhtyisivät toimimaan asukkaan heille ilmoittaman ongelman ratkaisemiseksi.

Yksityisyys ja julkisuus

Elinympäristöongelma-käsitteen purkaminen harmin, huolen, häiriön ja haitan ulottuvuuksiin on käyttökelpoinen aineistooni valikoituneiden elinympäristöongelmien ryhmittelyssä. Haastateltavien kuvailemissa elinympäristöongelmissa näyttäytyy klassinen sosiologisen tutkimuksen teema, joka koskee yksilön roolia ja vastuuta yhteiskunnassa. Osa haastateltavista oli selkeästi lähinnä omalla asiallaan, mutta toinen joukko koostui niistä, jotka korostivat olevansa yhteisellä asialla ja nostaneensa ongelman esille muidenkin kaupunkilaisten puolesta. Elinympäristön hallinta ja kontrolli voi siten koskea joko yksityistä tai julkista elinympäristöä. Tällä, samoin kuin ongelmaan havahtumiseen kuluneella ajalla, on merkitystä arvioitaessa kaupunkilaisten motiiveja nostaa ongelmia esille ja tehdä niistä valituksia ympäristökeskukseen.

Ongelmat voivat kehittyä äkillisesti tai vähitellen pitkän ajan kuluessa. Tämä ilmeni myös haastateltavien reagoitavoissa: oliko kyseessä olosuhteiden muutoksesta seurannut yksityinen harmi ja äkillinen tunteenpurkaus (esim. parveketupakointi naapurin vaihduttua) vai oliko julkiseen haittaan jo aiemmin kiinnitetty huomiota, mutta reagoimiseen johtanut tapahtumakulku oli edennyt vähitellen pitemmän ajan kuluessa (esim. turistibussien pysäköinnistä aiheutuneet ympäristöhaitat keskustakorttelissa).

Timo Kopomaa (1999, 129) toteaa harmien ja huolten olevan ihmisten lähiympäristöön liittyviä henkilökohtaisia vastoinkäymisiä ja yksityisiä ei-toivottavuuden tuntemuksia. Ne vaikuttavat lähinnä kokijaansa ja siihen sosiaaliseen elämään ja ympäristöön, josta hän on välittömästi ja omakohtaisesti tietoinen, ja joihin hän tarvittaessa pyrkii itse vaikuttamaan. Häiriöt ja haitat ovat myös objektiivisesti todennettavissa. Ne eivät ole yk-

Taulukko 3. Elinympäristöongelman yksityisyys vs. julkisuus

ONGELMAN LUONNE		
KONTROLLIN KOHTEENA OLEVA ELINYMPÄRISTÖ	Äkillinen, selvästi havaittava tai tilapäinen	Vähitellen kehittyvä, piilevä tai jatkuva
YKSITYINEN (omalla asialla, lähinnä henkilökohtainen motiivi)	HARMI (6 tapausta): <ul style="list-style-type: none"> – tupakansavu (alakerran naapuri polttaa parvekkeella) – uimarantojen siivottomuus (paikkojen särkeminen, lasinsirpaleet, tupakantumpit) – naapurin viulunsoitto, huvilateltan melu, tuholaiset, ilmansaasteet – lintujen ruokkimisen kieltäminen ja yleinen vastustus – auton romut ja jätteet parkkipaikalla – vuotavan jätepuristimen aiheuttama hajuhaitta 	HUOLI (11 tapausta): <ul style="list-style-type: none"> – savuhaitta (naapurin puulämmitys) – kuorma-autojen pakokaasut, melu, vaaratilanteet – ammoniakki- ja materiaalipäästöt asunnossa – maaperän asbestipitoisuus asuinalueella – tupakanhaju (naapuri polttaa asunnossaan) – skeittirampin melu, askarteluhuoneen kolahdukset – yökerhon musiikkimelu ja asuinalueen rauhattomuus – maaperän epäilty puhtaus entisellä öljysatama-alueella – ruma ja tiivis rakentaminen (kauppakeskukset) – kaupungin slummutuminen, katujen ahtaus, roskaaminen, sotkeminen, rauhattomuus, melu – kaupunkieläinten oikeudet ja suojelu (lokit)
JULKINEN (yhteisellä asialla, myös muut kaupunkilaisasukkaat huomioon ottava)	HÄIRIÖ (4 tapausta): <ul style="list-style-type: none"> – jättesäkit puistossa, laitton kaatopaikka – viemäriputken harmaa mönjä (huoli myrkyistä) – lehtipuhaltimen nostattama pöly ja ilmansaaste – jätteidenkuljetusauton pysäköinti asuinalueella 	HAITTA (9 tapausta): <ul style="list-style-type: none"> – turistibussien melu, pakokaasut, rauhattomuus, ruuhkautuminen, vaaratilanteet – pakokaasut (autojen joutokäynti) – kompostoinnin aiheuttama haju, haittaeläimet, melu – home- ja kosteusvauriot (tunkkainen ilma lastentarhassa) – roskaaminen ja sotkeminen ulkoilualueilla – ampumaratamelu, roskaaminen, töhriminen, ilmansaasteet – teollisuusalueen romut, ongelmajätteet, melu, ilmansaasteet – nosturivarikon pakokaasut, melu, siivottomuus – lokiin aiheuttamat haitat asuinalueella

silöllisten vastoinkäymisten luonteisia vaan pikemminkin sosiaalisen rakenteen kysymyksiä ja siten tekemisissä yhteiskunnan instituutioiden kanssa (Mills 1982, 12).

Aineistossani edustettuna olevat ongelmat ovat subjektiivisesti koettuja, mutta ne eivät rajoitu ainoastaan yksilöiden sisäiseen elämään tai heidän lähiympäristöönsä. Taulukosta 3 käy ilmi, että kun yksityinen–julkinen-jaottelua tarkastellaan elinympäristön kontrollin näkökulmasta, jako ei ole täysin aukoton eikä toisensa poissulkeva, vaan pikemminkin jatkumo. Esimerkiksi yksityisen harmin ja huolen ilmausten ja niihin liittyvän toiminnan aiheena saattaa olla joku tosiasiallinen elinympäristöongelma, johon halutaan konkreettinen ja kyseistä yksittäistä ongelmaa koskeva ratkaisu ympäristö-

keskuksesta (vrt. Kopomaa 1999, 29). Toisaalta, vaikka haastateltavani ovat korostaneet olleensa ongelmaan ratkaisua hakiessaan yhteisellä asialla, se ei tarkoita, että ongelman esiin nostamiseen ei liittyisi henkilökohtaisia motiiveja. Niillä haastateltavilla, jotka olivat ympäristöasioissa muutoinkin aktiivisia, kaupunkilaisten yhteisellä asialla toimiminen ja henkilökohtaisten motiivien toteuttaminen näyttivät itse asiassa kietoutuvan toisiinsa. Yhteisen hyvän ajaminen näytti samalla tuottavan tunnetta oman toiminnan hyveellisyydestä ja mielihyvän kokemuksia (vrt. Lybäck 2002, 229).

Yksityinen–julkinen-jaottelussa ja ongelmiin puuttumisessa on huomioitava toimijoiden sosiaalisten suhteiden järjestyminen kaupunkiasumisen arjessa. Se, millä tavoin kaupunkilaiset reagoivat ja puuttuvat havaitsemiinsa elinympäristöongelmiin, riippuu osaltaan myös hallinnan instituutioista eli siitä, mikä tai kuka ongelman on aiheuttanut, ja kenen ensisijainen velvollisuus on etsiä ongelmalle ratkaisua. Esimerkiksi kun ongelman aiheuttajana on jokin teollisuusyritys, joka selkeästi laiminlyö säädettyjä ympäristönormeja tai -lainsäädäntöä, ympäristökeskus voi tietyin keinoin edellyttää yritystä korjaamaan toimintaansa. Tilanne on koko lailla toisenlainen, kun ongelman aiheuttajana on yksittäinen kaupunkilainen, esimerkiksi muille asukkaille harmia, huolta, häiriötä tai haittaa aiheuttava naapuri. Kaikissa taulukon 3 kategorioissa voi olla mukana myös naapurisuhteisiin ja -sopuun liittyviä ongelmia. Jatkan seuraavissa luvuissa analyysiä siitä näkökulmasta, että kaupungissa lähekkäin toisiaan olevat yksityiset ihmiset tai toimijat aiheuttavat toisilleen elinympäristöongelmia – läheinen teollisuusyrityskin on ongelmia kokevalle asukkaalle naapurin asemassa.

5 Vakuuttamisen vaikeus ja puuttumisen pulma

Elinympäristöongelmaan havahtuneet näkevät paljon vaivaa arvioidessaan, mikä kyseisessä ongelmassa on heidän mielestään epänormaalia tai ei-hyväksyttävää. Haastateltavani olivat joutuneet usein pohtimaan sitä, millaisista sotkuista, hajuista tai äänistä on perusteltua valittaa ympäristökeskukselle. Rajan vetäminen asumisen arjessa oikeutetun ja turhan valittamisen välille ei tuntunut olevan mitenkään itsestään selvää. Siihen liittyi myös vaikeuksia saada joko ympäristökeskuksen tarkastajat tai naapurustossa asuvat muut asukkaat vakuuttumaan, että kyseessä on vakavasti otettava ongelma, joka vaatii ratkaisemista.

Ensimmäisessä tunnistamassani elinympäristöongelman käsitteellistämistavassa kaupunkilaiset kokevat ongelmat niiden esiin nostamiseen liittyvien sosiaalisten kynnysten ja vastoinkäymisten kautta. Käsitteellistämistavassa ongelman todistelu ja puuttumiskynnys ovat keskeisessä roolissa. Puuttumiskynnyksen taustalla vaikuttava voima on kaupunkiasumisen arjessa tyypillinen negatiivisen solidaarisuuden normi. Mielenkiintoista on, millä tavoin normiin sitoutuminen vaihtelee kaupunkilaisten reagoiessa elinympäristöongelmiin.

Negatiivinen solidaarisuus

Kaupunkielämään ja kaupunkilaisten keskinäiseen sosiaaliseen kanssakäymiseen kuuluu tiettyjä kirjoittamattomia etikettisääntöjä, joihin erityisesti Erving Goffmann (1966 ja 1967) ja Lyn Lofland (1973 ja 1998) ovat kiinnittäneet huomiota. Goffman tutki erilaisia rooleja, joita ihmiset omaksuvat ja pitävät hienovaraisesti yllä kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa. Lofland puolestaan kehitteli toisilleen tuntemattomien ”muukalaisten” kohtaamisen analyysiä kaupungissa.

Suurkaupungeissa asuville luonteenomainen tapa ylläpitää sosiaalista etäisyyttä ja suhtautua välinpitämättömästi toisiin ihmisiin on tunnistettu jo kaupunkisosiologian klassikoiden tutkimuksissa (esim. Wirth 2000/alkup.1938; Simmel 2005/ alkup.1903). Ilmiötä on sittemmin kuvailtu vaihtelevilla nimityksillä kuten viileys, varauksellisuus tai pidättyväisyys (Karp ym. 1991, 78). Goffmanin (1966, 83–88) käsite *kohtelias tarkkaamattomuus* viittaa kohtaamistilanteisiin, joissa toinen kaupunkilainen katseellaan ja ilmeillään vihjaa havainneensa toisen läsnäolon, mutta jo seuraavalla hetkellä vetäytyy enemmästä huomiosta jättäen toisen omaan rauhaansa määrätyn sosiaalisen etäisyyden päähän.

Mainitusta Goffmanin käsitteestä on johdettu laaja-alaisemmin ymmärretty termi *kohtelias välinpitämättömyys*, joka esiintyy myöhemmässä tutkimuskirjallisuudessa eri yhteyksissä (esim. Sennett 1978, 264; Bauman 2002, 116–120). Esimerkiksi Bauman (mt) on todennut, että kohtelias välinpitämättömyys ja sanoutuminen irti kanssakäymisestä toisten kanssa vaihtelee kaupungin eri tiloissa. Urbaaneja sosiaalisen etäisyyden ylläpidon ja varauksellisuuden mekanismeja on analysoitu myös suomalaisessa kaupunkisosiologisessa tutkimuksessa eri aihepiirien yhteydessä (esim. Lehtonen 1999; Toiskallio 2002; Mäenpää 2005).

Kaupungissa kynnyksellinen kasvokkaiseen vuorovaikutukseen tuntemattoman ihmisen kanssa voi jo sinänsä olla korkea. Teoria arkielämän organisoitumisesta suurkaupungissa (Karp ym. 1991, 83–85) väittää, että anonyymeinä pysyntyneiden kohtaaminen ei ole täysin riskitöntä suurkaupungissa. Kohtaamistilanteissa ei yleensä voi suoraan luottaa toisen motiiveihin, koska tieto toisesta on vajaata ja perustuu ensivaikutelmiin. Tuntemattomien kohdatessa luottamus ja epäily vuorottelevat hienovaraisesti (mt). Varsinkin jonkun kielteisenä koetun asian puheeksi ottamisessa vaarana voi olla kasvojen menettäminen tai vähintään joutuminen kiusallisiin sosiaalisiin tilanteisiin, kun kohteliaan välinpitämättömyyden ylläpitäminen jollain tavoin epäonnistuu (Goffman 1967).

Kaupunkisosiologiassa sosiaalinen kanssakäyminen on perinteisesti jaettu kahteen erilliseen alueeseen. Ensinnäkin on perheen tai läheisten ihmisten kanssa tapahtuvaa persoonallista ja intiimiä kanssakäymistä. Toiseksi on epäpersoonallista ja muodollista asioimista muiden kaupunkilaisten kanssa. Ihmiskontaktien segmentoituminen ja kaupunkilaisten pyrkimys toimia muiden kanssa anonyymisti tuottaa asenteen, jolle on tunnusomaista viiveys, varauksellisuus ja välinpitämättömyys. Äärimmissä tapauksissa kaupunkilaiset saattavat kokea toisensa suorastaan potentiaalisina vihollisina. (Karisto & Tuominen 1993, 78.)

Matti Kortteinen (1982, 247–253) kuvasi Lähiö-tutkimuksessaan kaupunkilaisten jakamaa varauksellista asennoitumista toisiin käsitteellä *negatiivinen solidaarisuus*. Velvoite, jonka mukaan jokaisen pitää hoitaa omat asiansa sotkeutumatta toisten tekemisiin, pohjautuu vastavuoroisuuteen ja koskee yhtäläillä kaikkia kaupunkilaisia (mt 251–253; Mäenpää 2005, 85–87). Negatiivista solidaarisuutta ilmentää esimerkiksi se, ettei yleensä katsota sopivaksi kysellä naapurilta, miksi heiltä kuului melua niin myöhään edellisenä yönä (Kortteinen 1982, 251). Säännössä on kaksi elementtiä, joista ensimmäinen liittyy yksityiselämän suojeluun. Normin mukainen käyttäytyminen on negatiivista siinä mielessä, että kyse on pidättymisestä ja ihmisten välisten raja-aitojen vetämisestä. Toinen elementti sisältää oikeudellisen käsityksen, jonka mukaan kullakin ihmisellä on oikeus yksityiselämäänsä. Negatiivisen solidaarisuuden normia rikkova kohtaa erilaisia sanktioita, joissa näkyy erillistymisen ja privatisoitumisen sosiaali-

nen ja kollektiivinen luonne. Kortteinen tähdentää kaupungin atomisoituneen sosiaalisen vuorovaikutuksen olevan pohjimmiltaan kollektiivisen ilmaston sitomaa. (mt.)

Negatiivisen solidaarisuuden normi saattaa osaltaan selittää kaupunkilaisten haluttomuutta puuttua toistensa asioihin siinä mielessä, että he ottaisivat elinympäristössään havaitsemansa ongelman suoraan puheeksi toisten kanssa. Ne, jotka puuttuvat ongelmaan ja sitä kautta toisten tekemisiin, joutuvat rikkomaan negatiivisen solidaarisuuden kultaista sääntöä. Haastattelemistani 30:stä ympäristökeskuksen asiakkaasta vain neljä kertoi kyseisiä elinympäristöongelmia pohdittuaan rohkenevansa jatkossakin ottaa puheeksi ne kasvokkain ongelman aiheuttajan kanssa. Tapaukset liittyivät roskaamiseen ja autojen joutokäyntiin. Kaikissa muissa aineistoni tapauksissa ongelmaan puuttuminen oli epäsuoraa vihjailua tai kääntymistä mieluummin ympäristöviranomaisten puoleen.

Sellaisia asioita, joihin kaupunkiasumisen arjessa ei yleensä katsota olevan suotavaa puuttua, voivat olla vaikkapa metelin aiheuttaminen, julkisten alueiden sotkeminen tai naapurin pihalta kulkeutuva käry. Puuttumattomuutta voidaan selittää sillä, että elinympäristön ongelmat ovat sinänsä ikäviä ja likaisia asioita, jotain sellaista, josta haluttaisiin pestä kädet. Esimerkiksi toisten jättämiin roskiin tai jätteisiin ei vain yksinkertaisesti haluttaisi koskea, jolloin on myös parempi, että niitä ei tarvitsisikaan ottaa huomioon. Toinen tässä kiinnostavampi selitys voi olla se, että ongelmiin puuttumisesta saattaa seurata hankalia tai ikäviä kohtaamisia toisten tuntemattomaksi jäävien kaupunkilaisten kanssa, ja juuri niitä haluttaisiin välttää.

Negatiivisen solidaarisuuden normiin liittyy erilaisia sosiaalisia kynnyksiä ja vastuksia, jotka voivat ehkäistä elinympäristöongelmien kanssa elämistä ja ratkaisujen etsimistä niihin. Sieto- tai ärsytyskynnyksen ylittymisestä joutuu maksamaan tietyn sosiaalisen kustannuksen. Ongelman aiheuttajan sijasta kaupunkilaiset pikemminkin haluaisivat ottaa yhteyttä ympäristöviranomaiseen, jonka he odottavat neutraalisti ratkaisevan ongelman.

Näyttää siltä, että myös urbaaneissa elinympäristöongelmissa puuttumisen katsotaan yleensä olevan jonkun toisen asia – helposti ajatellaan, että asia ei kuulu juuri minulle (vrt. Karisto & Tuominen 1993, 80). Käsitukseen ongelman syystä tai aiheuttajasta liittyy lisäksi, että nimenomaisesti jonkun toisen kuuluisi myös ratkaista ongelma. Elinympäristöongelmaan havahtuneet joutuvat tasapainoilemaan soveliasta ja tarkoituksemukasta käyttäytymistä kaupunkiasumisen arjessa määrittävien sosiaalisten konventioiden ja normien sekä tilanteessa pinnalle nousevien omien henkilökohtaisten reaktioiden välisessä jännitteessä. Kokemus on ristiriitainen. Ongelmasta ei voi noin vain mennä huomauttamaan sen aiheuttajalle, mutta sietokynnyksen ylittyessä ja tilanteen jatkuessa ongelma saattaa kärjistyä.

Puuttuminen koetaan kiusallisena tekona

Elinympäristöongelmaan puuttuva kohtaa omasta mielestään merkityksellisessä asiassa erilaisia vastoinkäymisiä ja hankaluuksia. Ne johtuvat toisten vastareaktioista siihen, että joku kiinnittää kiusallista huomiota heidän asioihinsa tai tekemisiinsä. Eräs haastateltavani puhui ihmisten välillä olevista ”kummallisista suodattimista”. Hänen mielestään ihmiset kokevat, että heille tehdään kiusaa mainitsemalla jostain asuin- tai elinympäristössä olevasta ongelmasta, ja siksi he asettuvat helposti vastahankaan. Haastateltavan mainitsemat suodattimet vaikuttavat olevan kaupunkilaisten keinoja ylläpitää sosiaalista etäisyyttä ja varauksellisuutta toisten asioihin myös elinympäristöongelmissa.

Varsinkin pinttyneiden käsitysten ja käyttäytymistapojen kyseenalaistaminen näyttää helposti rikkovan kaupunkiasumisen arjen sosiaalista järjestystä ylläpitäviä normeja, kuten anonyyminä pysymisen vaadetta sekä pidättymistä suorasta vuorovaikutuksesta tuntemattomien kaupunkilaisten kanssa. Erilaiset suojautumis- ja puolustautumisreaktiot ja oman käyttäytymisen selittely ovat tavallisia, vaikka huomautuksen saanut osapuoli olisikin tietoinen käyttäytymisensä kielteisistä vaikutuksista elinympäristölle. Esimerkiksi asuinalueelle pysäköivien kuorma-autojen tyhjäkäynnistä aiheutunut pakokaasu- ja meluhaitta oli johtanut kärjekkääseen sanaharkkaan ongelmasta huomauttaneen ja ongelman aiheuttaneen välillä:

RH: Oletko mennyt heille itselleen kertomaan, huomauttamaan asiasta?

”No tota, tälle hinausauton kuljettajalle maanantaiaamuna. Tossa kun määhiekotin niin näin, kun se auto kävi siinä, ja kuskia ei näy missään. Ja mä niin kauan odotin sitten, että se oli tuolla kotona istumassa ja tuli. Sitten mä sanoin, että hei hei, että mitäs sä tota, sä oot ainakin 10 minuuttia käyttäny tätä autoa?! ’Joo että kun tuota, pitää saada tuota vaihdelaatikko lämpöseks’, tai mitä se sanoi. Mä sanoin, että niin mutta voithan sä nyt panna sen käyntiin ja ajaa vaikka kauemmaks sen auton, jos kerran ei muuta konstia ole. Mut ei, se oli tänä aamuna sama juttu! Sit mä sanoin, että jos sais paikan tonne jonnekin, niin hän sanoi, että ’juu, että auto pitää olla tossa vieressä kun tulee soitto sitten’. Mä sanoin, että kuules nyt, että kuule, ei tää nyt niin tärkeä oo kuin ambulanssi vielä tää sun hommas!” (Haast. 27, kuorma-autojen pakokaasuista, melusta ja vaaratilanteista)

Etenkin suora kasvokkain tapahtuva ongelman puheeksi ottaminen näyttää käytännössä johtavan kiusallisina koettuihin tilanteisiin. Esimerkiksi joutokäynnin taksiautoilijoiden kanssa puheeksi ottanut ympäristöasioissa aktiivinen haastateltava oli saanut vastaukseksi taksiautoilijoiden loputtoman selitysten ketjun, jolla he puolustivat omia käsityksiään ja tottumuksiaan pitää moottori käynnissä. Haastateltavan useista kyseenalaistamisyrityksistä huolimatta aina vain löytyi jokin vastaselitys sille, miksi autot pi-

detään käynnissä usein pitkiäkin aikoja: auto pidetään talvella lämpimänä ja kesällä viileänä; ilmastointilaitteesta huolimatta ikkuna on pidettävä auki, jotta kuulee puhelun tolpasta; auto päästää enemmän pakokaasuja, jos sammuttaa ja käynnistää uudelleen; vaikka kuljettaja itse on taukotuvassa, asiakas on tyytyväinen kun auto on lämmin tai viileä jne.

Joutokäynnistä huomauttaminen autoilevalle perheelle ei ollut johtanut yhtään parempaan tulokseen. Jonkun tuntemattoman ihmisen puuttumisyhteyteen näyttää olevan aina lupa vastata sillä, että asia ei kuulu muille. Omaa käyttäytymisestä kritisoivaa helposti kavahdetaan, eikä asiasta suoda edes puhuttavan enempää.

”Sitten mä oon kerran nähnyt semmosen jutun... He oli kaikki auton ulkopuolella, äidillä oli vauva sylissä ja ne seisoivat siinä. Ovet oli auki, moottori oli päällä, mutta ei ilmeisesti lämmityksistä. Ja nuo pikkulapset, ne oli ehkä 3-4 -vuotiaita, ne leikkivät iloisesti siinä ihanassa pilvestä, joka tuli pakoputkesta. Ja mä näin sen, että ne ihan niinku nautti siitä pilvestä, joka siitä tuli. Ja mä menin sitten puhumaan sille pariskunnalle ja kysyin vain, että eikös tuo ole vaarallista, että lapset leikkii näissä pakokaasuissa? Kyllä mä sain sitten aika vihaisia katseita, että se on meidän asia!” (Haast. 17, pakokaasuista ja autojen joutokäynnistä)

Kuten yllä mainitussa esimerkissä, myös roskaa keräämällä roskaamisongelmaan puuttuvaa yksityistä ihmistä saatetaan pitää tiukkapipoisena. Roskaamiseen puuttuva voi kokea joutuvansa naurunalaiseksi. Erään haastateltavan mukaan kaikki tuntuvat ihmettelevän, miksi joku edes viitsii tai kehtaa kerätä kaupungissa roskaa. Roskien keräämiseen liittyvän sosiaalisen kynnyksen ja vastuksen voittaminen vaatii rohkeutta ja vahvaa uskoa omaan asiaan. Roskaamisesta huomauttaminen on myös esimerkki siitä, miten toisten asioihin ja tekemisiin puuttuminen koetaan helposti syyllistämisenä. Varsinkin, kun puuttuja vieläpä rohkenee poimia roskaa muiden nähden (vrt. Lindholm 2006, 157–160). Roskaamiseen tai paikkojen sotkemiseen syyllistyneet suojautuvat eräänlaisen syyllistymiskilven taakse ja puolustautuvat siten toisten liialliselta puuttumiselta tekemisiinsä (vrt. Massa 1998a). Roskien keräämisen aloittanut haastateltavani tunnisti oman kasvokkaisen puuttumisensa ongelmaan aiheuttavan muissa ihmisissä syyllisyyden tunteita.

”No, sanotaan että pahin este monille on se muiden suhtautuminen. Että roskankerääjä joutuu toimimaan niinkun rikollinen, joka ei uskalla tehdä sitä oikein muiden katsoessa. Ja roskankerääjä syyllistää muut välittömästi. Ja ihmiset katsoo sitä roskankerääjää todella kun sellasta, että se on vähän kylähullu... ja pidetään semmosena tiukkapipoisena tyyppinä.” (Haast. 12, roskaamisesta ja sotkemisesta ulkoilualueilla)

Ongelmien esiin nostamiseen liittyviä sosiaalisia vastuksia ovat myös vähättely, viivyttely ja vitkastelu. Se, jolle ongelmasta on valitettu, saattaa vähätellä ongelmaa ja vii-

vytellä ratkaisun etsimistä siihen. Vähättelyyn voi olla useita syitä. Esimerkiksi eräs haastateltavani koki, että hänen esiin tuomaansa ongelmaa oli vähätelty, koska hän oli aikaisemminkin joutunut kohtaamaan samoja ongelmia, ja että vastapuoli arveli hänen valittavan aina vaan samoista asioista. Haastateltavan käsityksen mukaan kyse oli myös siitä, kuinka hyvin nainen kykenee perustelemaan elinympäristöongelmiin usein liittyvät tekniset faktat ja yksityiskohdat isännöitsijöille, huoltomiehille ja tarkastajille, joista useimmat ovat miehiä. Isännöitsijöiden ja huoltomiesten vähättelyä kritisoitiin useissa muissakin haastatteluissa eri ongelmien yhteydessä.

Sosiaalisten kynnysten ja vastusten takia ongelmaan havahtuneet saattavat jäädä odottamaan, että joku toinen tekisi asiassa aloitteen ja alkaisi hakea ratkaisua ongelmaan heidän puolestaan. Sitä ennen asialle ei tapahdu mitään. Joissakin tapauksissa vasta yhteydenotto viranomaisiin, esimerkiksi ympäristökeskukseen, saattaa edesauttaa sitä, että asukkaan esiin tuomaan ongelmaan aletaan suhtautua aiempaa vakavammin. Viranomaisiin tukeutuminen voi myös olla keino puolustautua ongelmaan syyllistyneen osapuolen joskus aggressiivisinakin koetuilta vastareaktioilta. Haastateltavistani kaksi kertoi kohdanneensa vihamielisiä vastareaktioita. Tapaukset olivat liittyneet graffiteista ja töhryistä sekä puiston penkin turmelemisesta huomauttamiseen. Useimmissa aineiston tapauksissa kyse oli kuitenkin aggressioita lievemmistä, lähinnä kiusallisina koetuista vastoinkäymisistä.

Erityisesti elinympäristöongelmien taustalla vaikuttavien pinttyneiden käsitysten ja käyttäytymistapojen kyseenalaistaminen näyttää vaativan todella hyviä perusteluja mennäkseen läpi. Joskus asukkaan valitus voi johtaa eriskummalliseen tilanteeseen, kun vastapuoli tulkitsee sen itseensä kohdistuvaksi arvosteluksi. Esimerkiksi keväällä lehtipuhaltimen käytöstä valituksen tehnyt haastateltava koki saaneensa tyrmäävän vastauksen asiasta vastaavalta taholta:

”Se oli niinkun edesvastuutonta se tilanne. No sitten maanantaina pölytettiin tässä Tauno Palon puistossa... No mä heti soitin sitten tälle henkilölle, joka tästä vastaa, nin hän sitten vähän närkästy ja sano, että no ei sitten siivota ollenkaan! Niin mä sanoin, että mä katson että haravamies kerkiäisi tehdä yhtä laajan alueen kuin tää pölyttäjä.” (Haast 6, lehtipuhaltimen nostattamasta pölystä ja ilmaansaasteesta)

Lehtipuhaltimen käyttö siivoukseen ja hiekanpoistoon on havainnollinen esimerkki kaupunkiasumisen arjessa ympäristöongelmaksi muodostuvasta toiminnasta. Puistojen ja pihanurmikoiden siivoamisesta haluttaisiin päästä mahdollisimman tehokkaasti konetta käyttämällä. Tämä on kuitenkin närkästyttänyt etenkin astmaatikkoja ja allergioista kärsiviä. Asukkaat ovat odottaneet ympäristökeskukselta kannanottoa siihen, onko lehtipuhallin kaikille kaupunkilaisille yhteisen elinympäristön kannalta paras mahdollinen ratkaisu, vaikka siitä olisikin paikallisesti hyötyä. Kun ongelmaan havah-

tunut kyseenalaistaa jonkun hänelle tuntemattoman kaupunkilaisen pinttyneitä käsityksiä ja käyttäytymistapoja, toinen osapuoli saattaa vastata puuttumiseen jatkamalla toimintaansa entiseen malliin tai jopa tehostamalla sitä. Ongelmasta huomauttaneesta saattaa tuntua siltä, että vastapuoli vain lisää ongelmia eikä suostu muuttamaan toimintatapaansa mitenkään.

”Huomasin, että mitä enemmän sinne soittaa, niin sen hankalammaksi se tuli se tilanne, että sit ruvettiin kolaamaan vielä enemmän. Ja tavallaan tuntu siltä, että se oli vähän semmost niinkun kiusantekoo sit jo että.” (Haast. 9, kaupungin puutarhajätteiden kompostoinnista aiheutuneesta hajusta, haittaeläimistä ja melusta)

Haastatteluissa kävi ilmi, että kaupunkilaiset eivät suhtaudu toisten aloitteellisuuteen elinympäristöasioissa kovin suopeasti. Aloitteellisuuteen suhtaudutaan penseästi varsinkin, jos huomautuksen kohteena oleva asia koskettaa itseä. Joskus elinympäristöä vaaliva asukas voi joutua muiden syyttelyn kohteeksi tai silmätikuksi, jonka niskaan helposti kaadetaan muitakin ongelmia. Syyttely on kuitenkin useimmiten vihjailevaa ja epäsuoraa, kuten esimerkiksi muiden asukkaiden mielipiteisiin vetoavan ilmoituksen kiinnittäminen kaikkien nähtävälle. Elinympäristöongelmien käsittely asukkaiden kesken näyttää joskus johtavan siihen, että alun perin varsin vähäpätöinen asia saa yhä suuremmat mittasuhteet. Tällainen vyyhti oli saanut alkunsa esimerkiksi erään kerrostaloasukkaan parvekkeellaan aloittamasta lintujen ruokkimisesta. Kun linnut alkoivat sotkea paikkoja parvekkeilla ja pihassa, alun perin hyväntahtoisesta toiminnasta seurasi arvaamattomia ikävykyksiä naapuriväleihin.

Parasta vain toimia matalalla profiililla

Elinympäristöongelmiin puuttuvien yksi tapa suojautua toisten kiusallisilta tai vihamielisiltä reaktioilta on yrittää esittää asiansa kiertoteitse tai mahdollisimman matalalla profiililla. Esimerkiksi aktiivinen roskien kerääjä kertoi päässeensä eroon syyllistämisen tunteistaan sillä, että päätti ryhtyä näyttämään esimerkkiä muille tekemättä siitä kuitenkaan mitään suurta numeroa. Tällainen toimintastrategia näyttää käyvän paremmin yksin negatiivisen solidaarisuuden normin kanssa kuin suora ongelmiin puuttuminen. Kynnykset ja vastukset voi voittaa sillä, että tavallaan itsekin sisäistää puuttumattomuuden ja varauksellisuuden normin ja toimii matalalla profiililla tavallaan vaivihkaa.

Matalan profiilin toiminta sopii varauksellisuuteen suhteessa toisiin kaupunkilaisiin. Ongelmaan havahtunut ei halua aiheuttaa näkyvästi hankaluuksia tai kiusaa muille, vaan tekee sen sijaan varovaisia tunnusteluja päästäkseen selville keinoista löytää jokin sovelias ratkaisu ongelmaan. Parasta olisi, että itse ei tarvitsisi puuttua ongelmaan,

vaan ongelman aiheuttava osapuoli ymmärtäisi tehdä asian hyväksi jotain. Esimerkiksi naapurille ongelman voi yrittää todeta vaivihkaa tai vihjailevasti jonkun muun asian yhteydessä ikään kuin kiertoteitse. Omia näkemyksiään voi yrittää perustella vetoamalla siihen, että myös muut naapurit tai heidän tuttavansa voivat kärsiä samasta ongelmasta, kuten parveketupakointitapauksessa:

”Että kyl mä pikkasen varovainen oon ollu siinä... vaikka mä nyt tiedän, että nää mun naapurit ei itse polta, niin mistä mä tiedän sitten heidän ystäviään ja muita? Että kuinka suvaitsevainen tässä tavallaan pitäis olla? Että pikkasen semmonen tunnusteleva on ollu kieltämättä.”

(Haast. 18, yrittäessään vedota naapureihin parveketupakointiongelmassa)

Varauksellisessa ja tunnusteleavassa toimintastrategiassa on tärkeä ottaa huomioon myös asian esittämisen tapa. Kyse on siitä, millaisella äänenpainolla ja kuinka hienovaraisesti ongelmasta voi puhua aiheuttamatta tarpeettomasti kummallekaan osapuolelle hankalia ja kiusallisia tilanteita. Varsinkin lähimpien naapurien väliset suhteet ovat herkkiä ja voivat joutua koetukselle elinympäristöongelmasta johtuen. Aluksi osapuolet todennäköisesti yrittävät löytää sovinnollisesti ratkaisukeinoja ongelmaan. Tilanteen pitkittyessä asia jää helposti hiertämään naapurisopua, kuten savuvalitustapauksessa:

”Kyllä se alussa oli vaikeeta sillä tavalla että kumpi, tai meiltäkin päin oltiin justiin, että uskaltaaks sitä? Että kyllä siinä oli alussa niin... siinä meni justiin tää vuosi pari ennen kuin sitä uskalsi puhua. Ja alussa se oli hyvin ystävällistäkin se, että miten sitä voitais, miten hän vois sitä korjata, ja missä se vika vois olla, että se savu kuitenkin nin se tulee aina (vislaisee) just meidän, heti tähän se laskeutuu alas. Ja se tulee tähän meidän pihalle.” (Haast. 30, savuhaitasta)

Kun asutaan lähekkäin, joudutaan sovittamaan yhteen monenlaisia toimintoja, joita jotkut asukkaat pitävät kielteisinä ja ei-toivottuina. Aineistossani tällaisia olivat esimerkiksi asuinalueen lähelle luvan saanut ampumarata ja teollisuuslaitokset. Erilaisten toimintojen yhteensovittamisessa tärkeä kysymys on, millaiset ratkaisut ovat kaupunkilaisille yhteiseksi parhaaksi. Haastatteluista ilmeni, etteivät asukkaat kovin mielellään haluaisi mennä puuttumaan myöskään ongelmia aiheuttavien teollisuusyritysten asioihin. Monet eivät kuitenkaan halua jäädä täysin välinpitämättömiksi tiedostaessaan, että ongelma kohdistuu suureen joukkoon muitakin alueella asuvia.

Ongelmaa joutuu kovasti vakuuttelemaan

Ongelmaan havahtunut joutuu näkemään paljon vaivaa vakuuttaakseen muut ongelmasta ja sen merkityksellisyydestä. Esimerkiksi asuinympäristön ongelmia joutuu va-

kuuntelemaan ensiksi huoltomiehelle tai isännöitsijälle, jotka asukkaan mielestä voivat suhtautua niihin vähättelevästi ja epäilevästi. Vakuutteluun ja todentamiseen liittyy kysymys arvovallasta ja asiantuntijuudesta. Haastatteltavien käsityksistä ilmenee, että asukkaat kokevat helposti jäävänsä altavastajiksi asiantuntijoina itseään pitävien kanssa. Toisaalta huoltomiesten ja isännöitsijöiden asiantuntemus näyttää joutuvan helposti kyseenalaiseksi, mistä syystä asukkaat päättävät etsiä riittävää asiantuntemusta muualta.

”Yöllä oli tosi tukalaa. Ja sit mä rupesin selvittään sitten siellä isännöitsijän kanssa, että tässä täytyy olla joku vika, että kun tuntuu että yöllä ei niinkun happi kulje, vaikka on kaikki lävet auki. Niin mitään, mitään ei tapahdu. Ja tota, tappelin ja tappelin (painottaen) varmaan puoli vuotta sen isännöitsijän kanssa, kunnes mä sitten, siellä kävi huoltomiehet tarkistamassa että ei oo mitään vikaa, ei löydy missään mistään mitään vikaa...” (Haast. 2, epäillessään ammoniakki- ja materiaalipäästöjä asunnossaan)

RH: Mitattiinko siellä jotain, tehtiinkö mittauksia?

”Ei mitään, ei! Ne vaan käveli kädet taskussa siellä ympäri asuntoa. No sit mä lopulta suutuin ihan kunnolla ja otin yhteyttä...” (jatkaa kertomalla pätevämmästä asiantuntijasta)

Elinympäristöongelmien todentamisessa, mikä tapahtuu useimmiten mittauksin, faktat ovat ensisijaisia, ja niiden tulkinnasta vastaavat asiantuntijat. Sen sijaan ongelmasta vakuuttelevaa asukasta ei ehkä kyetä riittävästi kuuntelemaan tai mittauksia konkretisoimaan vuorovaikutuksessa asukkaan kanssa. Pulmana näyttävät olevan erilaiset väärinkäsitykset ja joissakin tapauksissa jopa vuoropuhelun täydellinen epäonnistuminen. Vakuutelllessaan ongelman olemassaoloa asukas saattaa kohdata asiantuntijoiden (isännöitsijä, huoltomies, ympäristökeskuksen tarkastaja) kaavamaisen toimintatavan; asukkaalle vaikeasti käsitettävät tekniset asiat ovat avainasemassa, ja asukkaalle itselleen tärkeät muut seikat jäävät sivurooliin. Ongelmilla on kuitenkin myös kokemuksellinen ulottuvuus, joista asiantuntijoiden olisi kyettävä keskustelemaan asukkaiden kanssa. Tärkeää olisi, että molemmat osapuolet ymmärtäisivät toisiaan ja sitä, mistä ongelmassa käytännössä on kysymys.

Puuttumattomuutta suosivan normin lisäksi kaupunkiasumisen arkeen näyttää kuuluvan oletus, että kaikesta ei kuuluisi valittaa. Siksi vakuuttelussa ja todentamisessa joudutaan toisinaan hankaliin rajankäynteihin siitä, mikä on esimerkiksi yliherkkyyttä tai ylireagoimista, ja mikä on aiheellista reagoimista todelliseen ongelmaan. Aiheellisen ja aiheettoman valituksen määrittelyssä asukkaan on tärkeää saada ympäristökeskuksen tarkastaja vakuuttumaan ongelmasta, jotta siihen voitaisiin lähteä hakemaan ratkaisua.

”Oikeestaan silloin alkuvuosinahan se oli aivan ihan kamalaa. Että se oli oikeestaan kauheeta kädenvääntöä koko aika se, että kaupunki sit tekis sille ihan oikeesti jotain. Ja sit se, että saatiin kaupunki uskomaan se, että se on ihan oikeesti kamala ongelma täällä.” (Haast. 9, kompositoinnin aiheuttamasta hajusta, haittaeläimistä ja meluista)

Aiheellisen ja aiheettoman valituksen hankalasta rajankäynnistä osin johtuu, että vakuuttelu ja todistelu vie paljon aikaa, ja todistustaakka ongelmasta lankeaa suurelta osin asukkaalle. Ympäristöviranomaisen ei voi lähteä toimimaan asiassa heppoisin perustein. Asukkaat kuitenkin voivat kokea ongelman konkreettisesti joka päivä, mistä syystä heillä on perusteita vaatia asialle tehtävän jotain. Ongelman vakuuttelussa ja todentamisessa asukkaiden usein tunteenomaiset ja periaatteelliset käsitykset kilpailevat ympäristöviranomaisten määrittelemiä tosiasioita vastaan.

Yksi tapa yrittää kiertää kynnyksiä ja vastuksia on yrittää saada ympäristöviranomaisista liittolaisia. Varsinkin, jos asialleen ei muualta ole saanut myötätuntoa, odotukset ympäristökeskusta kohtaan ovat suuret. Ympäristökeskuksen tarkastajien toivotaan vaikuttavan niihin toimijoihin, jotka vähättelevät asukkaan esiin tuomaa ongelmaa. Ongelman kokijat odottavat, että asiat lähtevät etenemään ripeästi ympäristöviranomaisten toimesta. Kun asukkaiden odotukset ovat korkealla ja osoittautuukin, että ympäristökeskuksella on rajalliset toimintavaltuudet puuttua ongelmiin, asukkaiden pettymys on usein suuri. Muutamit haastateltavat olivat epäonnistuneet saamaan asialleen liittolaista ympäristökeskuksesta, vaikka aikaa ensimmäisestä yhteydenotosta oli jo ehtinyt kulua paljon.

Haastateltavista muutamit olivat ympäristökeskuksen toimintaan petettyään lähteneet aktiivisesti itse selvittämään ongelman taustoja. Joillekin omat selvitykset näyttivät toimivan vapaa-ajan harrastuksena. Selvitysten teko saattoi olla myös keino tehdä mielenkiintoista salapoliisityötä, joka johtaa lopulta ongelman ratkaisuun. Itse hankittu tieto ongelmasta ja sen ratkaisusta oli tuottanut myös mielihyvää.

Kuin kamppailua tuulimyllyjä vastaan

Muutamit haastateltavat olivat lähteneet uhmaamaan negatiivisen solidaarisuuden normia huomattuaan, että ongelman hyväksi ei muuten tapahdu mitään. Tavoitteena oli saada toiset kaupunkilaiset käsittämään, että ongelma on todellinen ja vakava. Itse esimerkkiä näyttämällä on mahdollista saada myös toiset mukaan hakemaan ongelmaan ratkaisua. Elinympäristöongelmaan havahtunut voi lähteä murtamaan sosiaalisia vastuksia toimimalla jonkinlaisena sanansaattajana jakamalla tietoa ongelmasta muillekin kaupunkilaisille. Myös muut on tärkeä saada mahdollisimman nopeasti vakuuttumaan ongelmasta.

”No ensin tuli sillai kauhee raivo päälle tai semmoinen, että ei voi olla totta! Ja sit tuli vaan sellainen olo, että ihan viimeisinä päivinä mä lähin tonne kahtena päivänä vaan sinne ampumaradan luo istumaan ja katoin ihmisii jotka kulki siitä ohi. Ja sit sanoin että, haluutteks te tietää, että tähän tulee ampumarata? Ja sit kaikkien reaktio oli, että ei voi olla totta! Koska tää on aino virkistysalue tässä, semmonen henkireikä, niin pitääks sekin pilata jollain metelillä?” (Haast. 14, reagoimisestaan asuinalueen välittömässä läheisyydessä sijaitsevalle ampumaradalle myönnettyyn lupaan)

Useissa haastatteluissa osoittautui, että kun asukkaat kerran ovat lähteneet kamppailman ongelman esiin tuomisen ja ratkaisemisen puolesta, omassa tärkeäksi koetussa asiassa ei haluttaisi antaa tuumaakaan periksi. Kysyessäni ongelmasta mahdollisesti johduttavista muuttoaikeista monet korostivat, että he haluavat joka tapauksessa ensiksi saada asian pois päiväjärjestyksestä, ennen kuin edes harkitsisivat muuttoa muualle. Koetut vastukset ja vastoinkäymiset voivat vahvistaa tahtoa kamppailla tuulimyllyjä vastaan, varsinkin sen jälkeen, kun itse ymmärtää ongelmiin puuttumista estävien normien olemassaolon. Tietoisuus siitä, että on itse oikeassa, lisää itseluottamusta jatkossakin kamppailla ongelmien ratkaisemisen puolesta.

”Tuskin mä olisin lähtenyt tätä prosessia niin kun jatkamaan näin painotteisesti, ellei mulle olis ollut näin paljon vastoinkäymisiä. Ja tämmösiä typerii vastoinkäymisiä (painottaen)! Koska mä oon aika oikeudentajunen ihminen, ett mä tajusin, ett tässä niin kun koko ajan taistellaan tämmösiä haamuja vastaan.” (Haast. 24, lintujen ruokkimisen kieltämisestä ja yleisestä vastustuksesta)

Joillakin kamppailun epäonnistuminen oli johtanut turhautumiseen ja vetäytymiseen taka-alalle koko ongelmasta ja kaikesta, mikä siihen liittyy. Taka-alalle vetäytymistä on esimerkiksi taipuminen elämään havaitun elinympäristöongelman kanssa. Jos elinympäristöön sopeutumisen voi ymmärtää luonteeltaan positiivisena, niin taka-alalle vetäytyminen sitä vastoin on negatiivista taipumista ongelman edessä. Asukas voi kokea kohtaamansa vastoinkäymiset niin suurina, että ei enää jatkossa halua käyttää niihin enempää voimavaroja eikä vaivata asialla itseään yhtään enempää.

”Otan Prosaccia ja unohdan koko jutun tai jotakin... Kun ei kukaan näköjään ole kiinnostunut, niin mun pitää tavallaan niinkun paeta sitä ongelmaa, että pitää vain niinkun mennä muualle, missä sitä ongelmaa voi helpommin unohtaa.” (Haast. 17, turhaututtuaan, ettei autojen pako-kaasuihin ja joutokäyntiin riittävästi puututa)

Ongelmaa voi yrittää paeta tai voi myös jäädä vain ”kiristelemään hampaita” kuten yllä olevan esimerkin haastateltava kertoi tehneensä. Puuttumattomuuden normia uhmanneelle ja turhautumisensa vuoksi taka-alalle vetäytyville ongelma jää ratkaisematto-

maan tilaan. Todennäköistä on, että se aktualisoituu myöhemmin jossain toisessa tilanteessa.

Kynnysten ylittyminen

Negatiivisesta solidaarisuudesta johtuen elinympäristöongelmien esiin ottamiseen liittyy erilaisia kynnyksiä. Ensimmäinen kynnyks on mennä puhumaan ongelman aiheuttajalle. Toinen kynnyks on ottaa yhteyttä ympäristökeskukseen ja tehdä valitus. Myös itse ongelma voi rakentua vaihe vaiheelta; ikään kuin kynnykset ylittyvät. Esimerkiksi elinympäristöongelmaa ei välttämättä koeta oleavan olemassakaan, ennen kuin arkielämän olosuhteet tai tapahtumat kehittyvät sellaisiksi, että ongelma aktualisoituu. Seuraavassa tarkastelen aineistossa ilmenneitä keskeisiä kynnystä ylläpitäviä tekijöitä, ratkaisevan askeleen ottamista ja kynnysten madaltumista jatkossa.

Käytännössä suuri osa kaupunkilaisista elää arkeaan kiinnittämättä juurikaan huomiota elinympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Kaupunkiin kuuluu lähes jatkuva elinympäristön tilan muuttuminen, minkä kanssa voi elää antamatta asian mitenkään vaivata. Ongelman esilleottamiskynnystä ylläpitävät tekijät voivat murentua ja heikentyä vähitellen. Yksi kynnyks voi ilmetä siinä, että ei usko itse voivansa tehdä asian hyväksi mitään, siitäkään huolimatta, että ilmoittaisi siitä ympäristöviranomaisille. Vasta syyllisen kohtaaminen itse teossa ja mahdollisuus saada tämä vastuuseen voivat olla ratkaiseva tekijä kynnyksen ylittymisessä.

”Se on just sitä, että kun sattuu itse paikan päälle, ja sitten pystytään saamaan tää ihminen kiinni. Koska mitä se hyödyttää sitten, jos siellä on jääkaappi, tai mitä siellä nyt on pesukoneita ja televisioita, kun siitä ei saada kuitenkaan vastuuseen sitä henkilöä joka on roskannu.”
(Haast. 8, kohtaamistaan jättesäkeistä ja laittomasta kaatopaikasta puistossa)

Haastatteluissa korostui kauttaaltaan monimutkaiseen kaupunginhallintoon liittyvä korkea yhteydenottokynnyks. Helsingissä on paljon erilaisia virastoja, joiden toiminnasta ja tehtävistä kaupunkilaisilla ei ole riittävästi tietoa. Monet haastateltavat totesivat nähneensä paljon vaivaa selvittäessään, minkä viraston toimialueeseen kyseinen elinympäristöongelma kuuluu. Tavallista oli, että yhteydenotto ympäristökeskukseen oli ohjautunut monen mutkan kautta ikään kuin sattumalta. Monet olivat ensimmäiseksi lähteneet selvittämään asiaa internetistä. Myös mielikuvat ja ennakkokäsitykset virastojen toiminnasta näyttävät ylläpitävän yhteydenottokynnystä.

”Tottumattomalle ensiyhteydenotto johonkin, niin se on se pallottelu ja byrokratia, että ei kuulu meille, kuuluu toiselle. Että kuulukohan se nyt meille, kuulukohan se? Ei kuulu, että ko-

keikkaa sieltä, kokeikkaa täältä...” (Haast. 22, ilmoittaessaan viranomaisille viemäriputken harmaasta mönjästä ja myrkyhuolesta)

Perustavanlaatuinen elinympäristöongelmissa näyttäytyvä sosiaalinen kynnys liittyy ilmiöön, jota voisi nimittää lokeroitumiseksi tai kuoreen vetäytymiseksi. Muutamat haastateltavat kertoivat käsityksensä, että jotkut asukkaat tarkkailevat koko ajan toistensa tekemisiä, esimerkiksi kuuntelevat tarkkaan naapurista kuuluvia ääniä. Ilmiön käänteisenä puolena on se, että he samalla lokeroituvat kotinsa sisään. Näin he tavallaan pitävät yllä sosiaalista vertailuasetelmaa, jonka kautta he määrittelevät omaa käyttäytymistä ja oman kodin piiriin kuuluvia tapahtumia suhteessa toisten yleensä ei-toivottuna pitämäänsä käyttäytymiseen. Ilmiö on kaksijakoinen. Ensiksikin lokeroitujat saattavat olla kärkkäitä valittamaan melkein kaikista vähänkään heitä häiritsevistä tai ärsyttävistä tekemisistä. Toisaalta kaupungissa on tiettyjä yksinäisyyteen taipuvaisia tai hakeutuvia asukasryhmiä, joilla voi olla ylipäänsä suuri kynnys lähteä nostamaan elinympäristöongelmia esille.

Elinympäristöongelma voi rakentua askel askeleelta. Monesti asukkaat havahtuvat ongelmiin vasta jossakin sopivassa arkielämän tilanteessa tai tiettyjen olosuhteiden vallitessa. Kyseinen ongelma voi olla vaivannut jo pitkään, mutta ratkaiseva askel on jäänyt jostain syystä vielä ottamatta. Jonain ratkaisevana päivänä olosuhteet ovat otolliset ja ”tiimalasi voi täytyä”, kuten lastentarhassa home- ja kosteusvauriota epäillyt haastateltava totesi.

”Se ei ollut niin selvä kynnys vaan se oli vaan, että yhtenä aamuna heräs tarmoo täynnä. Hyvin nukuttu yö, ei sattunu oleen edellisenä päivänä stressiä. Ja se oli vaan semmonen aamu, että sitä on vaikea selittää mistä lähtee niinkun, mutta... pikku hiljaa se tiimalasi täytyi.”
(Haast. 1, home- ja kosteusvaurioepäilyn ottamisesta puheeksi lastentarhassa)

Ratkaisevana askeleena voi myös olla se, että yhden ongelman kanssa esiintyy yhdessä muitakin ongelmia. Esimerkiksi naapurin parveketupakointiin voi liittyä kovaääninen juhliminen tai sopimattomaan aikaan tehtävä remontti. Ongelmaan voi myös kypsyä vähitellen ajan kuluessa, kun huomaa sen pahentuvan tai uusiutuvan puuttumisyrityksistä huolimatta. Myös jonkun arkielämän rutiinin, kuten ulkoiluharrastuksen, vaikeutuminen tai estyminen kokonaan voi olla ratkaiseva askel. Haastateluaineistossani on esimerkkitapaus, jossa elinympäristöongelma rakentui vähitellen kaupungin asukkaille lupaamien toimenpiteiden pitkeytyessä, ja kun lupaukset asukkaille petettiin. Ratkaisevan askeleen ylittymiseen voi joskus kulua useita vuosia.

Jotkut tekijät madaltavat ongelman esilleottokynnystä. Esimerkiksi kynnys on selvästi alempi silloin, kun ongelmasta ja sen taustoista on saanut riittävästi tietoa, ongelma on riittävän vakava ja merkityksellinen, tai kun se koskettaa esimerkiksi läheisiä tai per-

heenjäseniä. Haastattelujen perusteella yhteydenottokynnystä ympäristökeskukseen madaltaa huomattavasti, jos on aiemminkin tottunut olemaan yhteydessä eri viranomaisiin. Eräs haastateltava totesi, että ympäristökeskus voisi olla kuin kirjasto: helposti lähestyttävä ja saavutettava. Muutamat haastateltavat kuvailivat, kuinka heidän yhteydenotosta saamansa myönteiset kokemukset olivat aktivoineet heitä kansalaisina. Yhteydenottokynnys on jatkossa paljon matalampi, kun näkee, että omalla toiminnallaan voi saada jotain konkreettista aikaan, ja ympäristökeskus ottaa huolenaiheen vakavasti.

Yhteenveto

Haastattelut osoittavat, että kaupunkilaiset elävät sosiaalisesti jännitteisessä tilanteessa arvioidessaan, onko elinympäristöongelmiin sopivaa mennä puuttumaan, vai olisiko parempi jättäytyä välinpitämättömäksi. Kaupunkielämään kuuluva negatiivisen solidaarisuuden normi ylläpitää korkeaa puuttumiskynnystä. Tavallisesti kaupunkilaiset eivät kovin mielellään halua sekaantua toistensa tekemisiin, joista elinympäristöongelmat pohjimmiltaan seuraavat. Kun ongelma alkaa liiaksi vaivata mielenrauhaa ja sietokynnys ylittyy, ongelmiin puuttujat kohtaavat erilaisia kynnyksiä ja vastoinkäymisiä.

Kaupunkilaiset voivat yrittää vältellä ristiriitoja ja säilyttää kasvonsa ottamatta mitään ylimääräisiä riskejä kohdata toisen osapuolen mahdolliset vastareaktiot. Ongelman aiheuttaneisiin ehkä yritetään säilyttää mahdollisimman sujuvat välit pitämällä heihin riittävä sosiaalinen etäisyys. Siksi myös naapurivälejä tulehduttavassa elinympäristöongelmassa turvaudutaan mieluummin ulkopuolisen viranomaisen apuun, kuin mennään huomauttamaan suoraan ongelman aiheuttajalle.

Elinympäristöongelman vakuuttelu vaatii rohkeutta ja hyviä perusteluja, jotka eivät välttämättä riitä ehkäisemään kohtaamisiin liittyvien sosiaalisten jännitteiden purkautumista. Ongelmaan puuttuva saattaa joutua sieto- ja ärsytyskynnyksen ylittymisestä sanaharkkaan ongelman aiheuttajan kanssa, ja myös naapurisuhteet joutuvat ajoittain koetukselle. Kadulla tai puistossa kohdattua tuntematonta roskan heittäjää ei ole helppo kehottaa poimimaan roskat maasta. Vakuuttamisen vaikeutta ja puuttumisen koetua pulmallisuutta näyttää liittyvän myös asuinalueen naapurina sijaitsevien teollisuusyritysten aiheuttamiin elinympäristöongelmiin.

6 Kamppailu tilan ja paikan hallinnasta

Toisessa tunnistamassani elinympäristöongelman käsitteellistämistavassa korostuu johonkin tilaan tai paikkaan kohdistuvien rajojen loukkaaminen, joka käsitetään ongelmien perimmäisenä syynä. Kaikkein merkityksellisin tila on koti, jonka piiriin jotkut elinympäristöongelmat saattavat ulottua. Tilojen ja paikkojen merkityksellistäminen on jokapäiväistä ja sitä tapahtuu kaikkialla. Ilmiöön ei ehkä siksi usein ymmärretä kiinnittää riittävästi huomiota, kun ongelmiin etsitään ratkaisuja.

Tiiviissä kaupunkiasumisessa ihmisten käyttäytymistä säätelevien ja poissulkevien rajojen merkitys korostuu. Esimerkiksi yksityinen piha tai parveke ulottuu toisten asukkaiden yhteisille rajoille, joten esimerkiksi yksityisellä parvekkeella tupakointi luonnollisesti aiheuttaa ongelman muille asukkaille. Urbanit elinympäristöongelmat ylittävät helposti tällaiset rajat, joilla käydään kamppailua tilan ja paikan hallinnasta. Kamppailu-käsitteellä viitataan tässä osapuolten ristiriitaisiin tai yhteensopimattomiin tavoitteisiin, joista ei kuitenkaan välttämättä aiheudu kovin näkyvää tai syvää konfliktia osapuolten välille (vrt. Peltonen & Villanen 2004, 6–7).

Tila ja paikka ovat monella tavalla tärkeitä elinympäristöongelmien rakentumisessa. Omaan kotiin, pihapiiriin tai asuinalueeseen kohdistuviin elinympäristöongelmiin suhtaudutaan vakavammin ja tunneperäisemmin kuin muualla esiintyviin yleisiin ongelmiin. Tila ja paikka vaikuttavat myös havahtumisherkkyyteen, ongelmien sietokykyyn sekä reagointitapaan. Tietyt tilat ja paikat ovat merkityksellisempiä kuin toiset. Niistä halutaan pitää parempaa huolta kuin toisista vaalimalla niiden puhtautta, siisteyttä tai koskemattomuutta. Tilojen ja paikkojen ominaisuudet ja niille annetut merkitykset vaikuttavat myös siihen, kuinka kaupunkilaiset suhtautuvat elinympäristön muutoksiin ja uhkiin.

Tila, paikka ja toiminnallisuus ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Kaupungin tilat ovat yleensä rakennusten ja fyysisten rakenteiden rajaamia tiloja kuten kadut, pihat, puistot, aukiot ja parkkipaikat. Seinät, aidat, ovet ja portit ovat eri tiloja toisistaan erottavia näkyviä fyysisiä rajoja. Kaupungissa on kuitenkin myös tiloja, joiden rajat määrittävät sosiaalisesti, symbolisesti tai mentaalisesti ja joiden rajat eivät ole samalla tavoin näkyviä. Esimerkiksi koti ei rajaudu ainoastaan asunnon ulkoseiniin ja ulko-oveen. Koti voi merkitä myös rappukäytävää, pihaa, kotikatua ja -kortteliakin. Toisin sanoen, tila ei ole vain fyysisesti rajautuvaa, vaan se voi olla myös sosiaalista ja sosiaalisesti tuotettua, mikä tarkoittaa, että sosiaaliset suhteet ja käyttäytyminen tuottavat tietynlaista tilaa. Toiminnallisuus liittyy ihmisen tilaan, jossa hän elää tuttua ja rutiininomaista arkielämäänsä. Tilasta tulee ihmisille merkityksellinen paikka heidän

subjektiivisten kokemustensa, tuntemustensa ja sosiaalisten suhteidensa kautta. (Junkala 1999a, 21–22; Haarni ym. 1997, 16–17.)

Kaupungissa on erityyppisiä tiloja ja paikkoja, joilla vallitsevat tietyt käyttäytymistä säätelevät rajoitukset, normit tai määräykset. Haastatteluaineistoni perusteella kontrolli näyttää ulottuvan puhtaan ja siistin tai jollain muulla tavoin mieluisan elinympäristön puolustamiseen erilaisin keinoin. Tämä tuli selvästi ilmi haastateltavien käsityksissä ja kyseessä on yksi tärkeimmistä urbaanien elinympäristöongelmien käsitteellistämistavoista, jota ei kuitenkaan vielä kyetä ottamaan riittävästi huomioon ongelmien teknisissä tai juridisissa ratkaisurytyksissä.

Tyypillinen esimerkki tilan, paikan ja toiminnallisuuden vuorovaikutuksesta on naapurin vaihtuminen tiiviisti asutulla omakoti- tai rivitaloalueella. Se ilmenee siten, että tulokkaat ottavat aina oman paikkansa heille uudessa asuin- ja elinympäristössä. Yleensä paikan haltuunottamisella ja merkitsemisellä halutaan tehdä pesäeroa poismuuttaneeseen asukkaaseen. Muuttajat voivat esimerkiksi istuttaa uudelle pihalleen itse hankkimiaan kasveja, pensaita tai puita tai leikata niitä omien mieltymystensä mukaan. Jotkut haluavat kokonaan purkaa aiemman asukkaan istutukset niiden tieltä, jotta piha saadaan tuntumaan enemmän omalta erityiseltä paikalta. Tällä tavoin naapuruston tulokkaat ottavat vähitellen oman paikkansa haltuun ja alkavat ylläpitää sitä.

Paikan haltuunotto vie jonkin aikaa, minkä jälkeen toiset naapurit yleensä omaksuvat muuttajan uudistamat rajat, ja tilanne palautuu vähitellen tasapainoon. Mielenkiintoinen esimerkki ympäristökeskukselle tulevista valituksista ovat naapurien valitukset erilaisista omaan pihapiiriin ulottuvista elinympäristöongelmista, kuten savusta tai puutteellisesti hoidetuista komposteista. Myös tällaisten valitusten taustalla saattaa olla pohjimmiltaan kamppailu tilan ja paikan hallinnasta.

Territoriaalinen käyttäytyminen

Ympäristökäyttäytymisen tutkimuksessa territoriaalisella käyttäytymisellä tarkoitetaan ihmisten taipumusta kontrolloida, suojella ja vaalia jotain tiettyä merkityksellistä tilaa tai paikkaa (esim. Taylor 1988, 1–6; Altman & Chemers 1984, 120–122; Altman 1975, 103–125). Jatkossa käytän sellaisista tiloista ja paikoista käsitettä *kaupunkiterritorio*. Perustelen käsitettä sillä, että ihmisten territoriaalinen käyttäytyminen toimii eri tavoin kuin eläimille lajityypillinen ja vaistonvarainen reviirikäyttäytyminen. Ihmisten merkityksellistämät tilat ja paikat ovat täysin eri asia kuin eläinten reviirit, vaikka termejä on tutkimuskirjallisuudessa usein käytetty synonyymeinä (esim. Junkala 1999a ja 1999b; vrt. Horelli 1982, 154–159). Ihmiset merkitsevät itselleen tärkeitä tiloja ja paikkoja usein hyvinkin tietoisesti ja näkyvästi, esimerkiksi rakentamalla aidan oman pi-

hansa ympärille. Toisaalta rajojen määrittely on vahvasti kulttuurisidonnaista. Esimerkiksi kaupungin tiiviys ja ruuhkautuminen koetaan vaihtelevasti eri kulttuureissa. (Fitzpatrick & LaGory 2000, 30–34.)

Territoriaalisuus -käsite viittaa yksilön tai ryhmän taipumukseen kontrolloida jonkin tietyn tilan tai paikan käyttöä, olomuotoa tai ulkonäköä (Brower 1980, 180). Tiedyt paikat halutaan pitää siistinä, kun taas kaupungissa on paikkoja, joista ei niinkään välitetä, eli niitä ei territoriaalisesti kontrolloi kukaan. Esimerkiksi ilkeältä kohdistuu kaupungeissa yleensä ”epäpaikkoihin”, joita ovat julkiset, ei kenenkään omaksi tilaksi tulkitut ympäristöt (Junkala 1999b, 45). Ympäristöpsykologinen tutkimus on osoittanut, että sellaisissa paikoissa esiintyy yleensä muita enemmän myös roskaamista, töhrimistä ja muuta ympäristöä turmelevaa käyttäytymistä (Horelli 1982, 117–122).

Territoriaalisuuden tutkimuksen juuret ulottuvat 1920-luvun kaupunkielämän sosiologisiin analyyseihin, joissa tutkittiin erilaisten sosiaalisten ryhmien käyttäytymistä kaupungin eri tiloissa (Altman 1975, 103). Territoriaalinen käyttäytyminen on tullut uudelleen huomion kohteeksi tutkittaessa fyysisen ympäristön ja terveyden vuorovaikutusta (Fitzpatrick & LaGory 2000). Territoriaalisuus on määritelty sosiaalisesti sääntelymekanismiksi, jolla ihmiset tietyssä paikassa määrittelevät rajoja, kontakteja ja sopivaksi katsomaansa etäisyyttä toisiin ihmisiin ja kyseessä olevan tilan hallintaan (Altman 1975, 107). Tiloja ja paikkoja koskeva sääntely vaihtelee suorista rajoituksista, normeista ja määräyksistä eritasoihin vihjeisiin ja merkkeihin muille ihmisille, kuinka tietyssä paikassa pitää tai on sopivaa käyttäytyä, ja millainen toiminta on kiellettyä. Kontrollin voimakkuuden, keston ja paikkaan sitoutumisen perusteella on erotettu kolmentyyppisiä territorioita (Altman 1975, 111–120; Altman & Chemers 1984, 129–135).

Primääriset territoriot ovat arjessa hyvin keskeisiä, selvärajaisia ja poissulkevia (Altman 1975, 111–120). Ne ovat yksilöiden tai ryhmien suhteellisen pysyvästi kontrolloimia ja heidän yksinomaaisesti käyttämiään tiloja tai paikkoja. Ylläpitäjän identiteetti on niissä vahva, joten ulkopuolisten tunkeutumiseen luvatta suhtaudutaan yleensä poikkeuksellisen ja vakavana asiana. Ulkopuolisten pääsyn kontrolli on yleensä suuressa arvossa. Primääriterritorion loukkaaminen koskettaa yleensä myös ylläpitäjän identiteettiä ja itsekunnioitusta varsinkin, jos se tapahtuu toistuvasti, ja rajojen järjestely tai uudelleenjärjestely epäonnistuu. Tyyppiesimerkki primääriterritoriosta on koti ja siihen verrattavat tilat, joita kaupunkilaiset puolustavat erilaisilta elinympäristöongelmilta.

Sekundääriset territoriot ovat edellisiin verrattuna vähemmän keskeisiä ja poissulkevia (Altman 1975, 111–120). Ne ovat paikkoja, joita yksilöt tai ryhmät voivat kontrolloida tai hallita säännöllisesti, mutta eivät kuitenkaan yhtä vahvasti kuin primäärisiä. Sekun-

dääriset eroavat primääriterritorioista siinä, että niihin on julkinen pääsy, mutta jokin tietty ryhmä sääntelee niiden käyttöä ja hallintaa esimerkiksi jäsenyyden tai muunlaisen joukkoon kuuluvuuden perusteella. Sekundääriset territoriot ja niitä ilmentävät vihjeet tunnistetaan hienovaraisesti sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Ne ovat siksi herkkiä väärinymmärrykselle. Altmanin (mt) esimerkeissä tyypillisiä sekundäärisiä territorioita ovat kantaravintolat (kanta-asiakkuus poissulkevana) tai erilaiset kerhot, joihin kuuluu jäsenyys. Oman tutkimukseni kannalta olennaista on, että johonkin ryhmään tai joukkoon kuuluminen säätelee tilan ja paikan käyttöä, ja että ulkopuoliset eivät aina osaa lukea niiden rajoja oikein.

Julkisissa territorioissa käyttäytymistä kontrolloivat mekanismit ovat väliaikaisia ja suhteellisen hauraita (Altman 1975, 111–120). Niihin on kaikilla vapaa pääsy, ja kaikilla on myös oikeus hallita niitä. Ne ovat koko yhteiskunnan käytössä ja saatavilla, mutta kuitenkin sen instituutioista riippuvia; yhteiskunta rajoittaa niihin pääsyä ja niiden käyttöä erilaisten normien, säännösten ja lakien avulla. Esimerkiksi yhteiskunta ei pidä yleisesti hyväksyttävänä puistossa asumista tai rannalla yöpymistä ilman, että siitä seuraa sanktioita. Julkisten territorioiden tyypiesimerkkejä ovat kadut, puistot ja ulkoilu- ja virkistysalueet. Tutkimukseni elinympäristöongelmista useimmat sijoittuvat tällaisille alueille.

Sosiaalisena sääntelymekanismina territoriaalisuus tuo osaltaan ennustettavuutta ihmisten välisiin suhteisiin, mikä puolestaan auttaa välttämään konflikteja ja väärinymmärrystä. Haastatteluaineistoni perusteella kuitenkin jotkut urbaaneista elinympäristöongelmista näyttävät rikkovan tai loukkaavan kaupunkilaisten ylläpitämien tilojen ja paikkojen rajoja. Elinympäristöongelma voi ulottua tietyn kaupunkilaisasukkaille joko henkilökohtaisesti tai yhteisöllisesti tärkeän tilan tai paikan hallintaan. Ongelma voi loukata niiden koskemattomuutta, mutta myös saastuttaa, turmella tai pilata niitä jollain tavoin. Erilaiset territorioille tunkeutumisen muodot ja kaupunkilaisten arvelut tunkeutujan motiiveista vaikuttavat heidän reaktioihinsa ja vastauksiinsa rajojen loukauksille (vrt. Altman 1975, 123–125).

Territoriaalinen käyttäytyminen toimii hyvin hienovaraisesti ihmisten välisessä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Käyttäytymisen seurauksena määrittyvät tilat ja paikat ovat dynaamisia, moniulotteisia ja neuvottelunvaraisia ja ne rakentuvat ennen muuta merkityksistä. Territoriaalinen käyttäytyminen tapahtuu erilaisin merkein, vihjein ja symbolein, joiden avulla ihmiset viestittävät toisilleen tietyssä tilassa ja paikassa sopivasta ja soveliaasta ja toisaalta ei-toivottavasta käyttäytymisestä. Territoriot² ovat tilan haltuunoton lisäksi myös poissulkemisen ja muista erottautumisen välineitä. Kaupungissa poissulkemista ja muista erottautumista tapahtuu esimerkiksi kaduilla, piholla, teras-

²Junkala (1999b) käyttää termiä kaupunkireviiri, jonka itse käännän tässä kaupunkiterritorioksi.

seilla, puistoissa ja muissa julkisissa tiloissa. Määritellyt tilat ja paikat eivät kuitenkaan ole aina selvästi tunnistettavissa kuten fyysisesti selkeärajainen raja-aita tai merkitty alue. Osa kaupunkiterritorioista on näkymättömiä tai symbolisia. Esimerkiksi kodin sosiaaliset, emotionaaliset ja symboliset rajat tulevat ilmi varsinkin kotirauhan rikkomisessa. (Junkala 1999b, 40–42.)

Haastateltavieni käsitysten perusteella tulkitsen niin, että jotkut urbaanit elinympäristöongelmat rakentuvat asukkaille tärkeillä kaupunkiterritorioilla. Ilmeisesti sellaiset elinympäristöongelmat, jotka eivät paikannu mihinkään erityiseen territorioon, eivät liikuta kaupunkilaisia samassa määrin, ja niitä myös siedetään enemmän tavanomaiseen kaupunkiasumiseen kuuluvina. Esimerkiksi yleinen liikenteen taustahäly on kokonaan eri asia kuin jokin omaan asuntoon sisälle tai pihapiiriin kuuluva erityinen, äkillinen ja poikkeuksellinen melu, jonka lähde tai aiheuttaja on vieläpä selkeästi tunnistettavissa. Näyttää myös ilmeiseltä, että kun territoriaalisuus elinympäristössä toimii hyvin, eli ihmisten toiminta ja käyttäytyminen on kontrollin mukaista ja siten ennustettavaa, elinympäristöön on helpompi sopeutua.

Käyttäytymisen ennustettavuuden perusteella erotan tutkimuksessani toisistaan *vahvat ja heikot* kaupunkiterritoriot. Vahvoja ovat sellaiset tilat ja paikat, joissa elinympäristöön vaikuttava käyttäytyminen ja toiminta on helposti ennustettavaa. Niissä on olemassa selkeästi tunnistettavat normit tai säännöt, jotka säätelevät ja sanktioivat käyttäytymistä. Vahvat kaupunkiterritoriot voivat olla joko primäärisiä, sekundäärisiä tai julkisia. Niiden rajat voivat olla näkyviä tai näkymättömiä eli perustua vihjeisiin tai symboleihin. Vahvojen territorioiden loukkaamisesta ja niiden saastumisesta aiheutuvat reaktiot näyttävät olevan hyvin voimakkaita. Ei siis pelkästään primääriterritoriolla kuten omassa kodissa, vaan myös esimerkiksi jokin kaupungin puistossa, virkistysalueella, lenkkipolulla tai uimarannalla kohdattu odottamaton elinympäristöongelma voidaan kokea närkästyttävänä tai loukkaavana, koska niiden käyttöä sääteleviä sääntöjä ja normeja rikotaan.

Heikkoja puolestaan ovat sellaiset kaupunkiterritoriot, joissa ihmisten toimintaa ja käyttäytymistä ei voi helposti ennustaa. Kaupunkilaisten tietoisuudessa ei ole selkeitä normeja tai sääntöjä säätelemässä tai sanktioimassa tietystä tilassa tai paikassa tapahtuvaa toimintaa ja käyttäytymistä. Siitä puolestaan aiheutuu toisinaan tilanteita, joissa käyttäytyminen tai toiminta voidaan kokea arvaamattomana tai jollain tavoin tavallisesta poikkeavana. Heikot kaupunkiterritoriot ovat useimmiten julkisia. Kenellä tahansa on niihin avoin pääsy, mutta niitä ei kyetä kontrolloimaan riittävästi. Niille on myös ominaista, että kukaan tai mikään taho ei juuri kannista vastuuta. Siksi niissä saattaa myös toistuvasti ilmetä elinympäristöongelmia kuten erilaista ympäristön turmelemista ja vandalismia (Horelli 1982, 118–119). Ongelmat saattavat myös kasautua ajan kuluessa. Julkiseen tilaan, kuten parkkipaikalle, tuodut romut ja jätteet houkuttelevat niitä

helposti lisää. Tällaisten heikkojen territorioiden loukkaamiseen ihmiset eivät kuitenkaan näytä reagoivan yhtä voimakkaasti kuin vahvojen.

Kaupunkisosiologian klassikot ovat tunnistaneet urbaanin elämän ilmiön, jonka mukaan ihmisten välisen fyysisen etäisyyden pienentyessä tarve ottaa sosiaalista etäisyyttä kasvaa (esim. Wirth 2000/1938 alkup.). Toisin sanoen, kaupungissa fyysisen tai maantieteellisen etäisyyden pienessä sosiaalinen etäisyys on käänteisesti taipuvainen kasvamaan. Territoriaalisen käyttäytymisen tutkimuksella on siten merkitystä, kun tarkastellaan elinympäristön tiivistymistä kaupungissa. Monet tutkijat pitävät kaupunkirakenteen tiivistämistä ja täydennysrakentamista ekologisesti perusteltuna, koska liikumistarve vähenee ja samalla säästyy energiaa (esim. Päivänen 2000). Tiivistäminen merkitsee myös erilaisten ja toisinaan yhteensopimattomina koettujen infrastruktuuri-toimintojen kuten teollisuusyritysten, jätteenkäsittelylaitosten tai joidenkin muiden ei-toivottujen hankkeiden sijoittamista asuinalueille tai niiden välittömään läheisyyteen. Uuden infrastruktuurin suunnittelu aiheuttaa toisinaan kamppailuja tilan ja paikan hallinnasta (Kopomaa 2005).

Yhdyskuntarakenteen tiivistämistä ei tulisi ajatella pelkästään rationaalisin perustein ratkaistavana kaupunkisuunnittelukysymyksenä, vaan sillä on myös monenlaisia sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä. Itse asiassa asumisen tiivistyminen ja väestötiheyden kasvusta aiheutuva yleinen tungos ja ruuhkautuminen eivät ole olleet kulttuurisesti aivan ongelmattomia suomalaisessa urbanisointumiskehityksessä (Päivänen 2000, 40–50). Tuotaessa yhä enemmän uusia toimintoja joskus jopa asuinalueiden sisään asukkaiden kyky sopeutua elinympäristöön näyttää joutuvan koetukselle. Tiivistäminen ja täydennysrakentaminen edellyttävät asukkaiden arkielämän näkökulman ottamista huomioon, kun uutta infrastruktuuria rakennetaan alati pienenevään kaupunkitilaan.

Kodin puolustus murtuu

Kodin koskemattomuuden puolustaminen ja perheenjäsenten terveydestä ja hyvinvoinnista huolehtiminen ovat haastatteluaineistossani tärkeimpiä elinympäristöongelmiin puuttumista selittäviä tekijöitä. Kun tarkastellaan tiivistä kaupunkiasumista, kodin puolustamiseen liittyy olennaisena kysymys kodin rajojen määrittelystä. Koti itsessään voidaan rajata fyysiseen tilaan (asunto, huone, rakennus), mutta kodin merkityksisällöt ovat kaupungissa paljon moniulotteisemmat. Kodin suojeleminen ulkoapäin tulevilta elinympäristöongelmilta ei kohdistu ainoastaan fyysiseen asuntoon, vaan suojeleminen kohteena ovat myös erilaiset sosiaaliset, emotionaaliset ja mentaaliset kodin tasot (Junkala 1999b, 40–41). Näin ollen tiettyjä elinympäristöongelmia, kuten melua tai hälyä, voidaan tarkastella kaupunkikotia ja sen rajoja koskevien kamppailujen näkökul-

masta. Elinympäristöongelma voi merkitä murtumaa kodin puolustuksessa: kotirauha saatetaan menettää, tai ongelma uhkaa kodissa asuvien terveyttä tai turvallisuutta.

Elinympäristöongelma voi ulottua paitsi kodin seinien sisälle, myös rappuun, pihaan, kotikadulle, -kortteliin tai asuinalueelle. Ne ovat verrattavissa vahvojen kaupunkiterri- torioiden rajoja ylittävään ulkopuoliseen häiriöön tai uhkaan. Tyypillisiä esimerkkejä varsinkin kerrostaloissa ovat erilaiset kodin sisälle kuuluvat äänet ja tuoksut, jotka koe- taan häiritsevinä juuri siksi, että ne ulottuvat oman kodin piiriin. Seinän takaa kantautu- via ääniä ovat esimerkiksi sopimattomana koettuun aikaan tapahtuva suihkussakäynti, wc:n huuhtelu tai lattian ja rakenteiden kautta kulkeutuvat äänet kuten musiikinsoitto. Tämän tyyppisissä asukkaiden ympäristökeskukselle tekemissä valituksissa päädytään tavan takaa hankaliin määrittelyihin siitä, mihin rajaan saakka ongelmana koettua käyt- täytymistä pitää sietää, ja millaisissa tapauksissa siitä on oikeutettua valittaa. Naapurin tupakanpolto parvekkeella on hyvä esimerkki kodin puolustusta murtavasta elinympä- ristöongelmasta, jossa ympäristökeskus joutuu tapauskohtaisesti harkitsemaan, onko asukkaalla perusteita valittaa siitä.

”Ehkä se on just se, ett kun mä totuin siihen, että oli mukava istuskella siinä parvekkeella. Ja nyt sit joku tuli ja pilas sen mun oman tunnelman. Että se siinä sitten varmaan on ollu yks teki- jä.”

RH: Kuitenkin tosiaan kahdeksan vuotta siinä ehti kulua ilman ongelmia?

”Niin niin! Eli yht’äkkiä niin kun tavallaan mun reviiirille tuli joku, joka rupes niin kun tuotta- maan sitten jonkinnäköstä haittaa.” (Haast. 18, alakerran naapurin tupakoimisesta parvek- keella)

Asuntojen kosteus- ja homeongelmia ja materiaalipäästöjä koskevien valitusten taustalla on useimmiten huoli perheenjäsenten terveydestä ja hyvinvoinnista, jotka uhkaa- vat kodin puolustusta sisältäpäin. Kaupungissa kodin puolustaminen ei kuitenkaan ole vain kamppailua seinien rajoittaman tilan hallinnasta. Myös porraskäytävä, piha, jalka- käytävät ja päivittäin säännöllisesti käytetyt kulkureitit kytkeytyvät osaksi kodin piiriä. Nämä kotioven ulkopuoliset tilat ja paikat toimivat oman ja vieraan sekä yksityisen ja julkisen tilan rajapintoina (Taylor & Brower 1985), joista käydään toisinaan kamppai- luja. Haastatteluaineistossani on esimerkkitapaus kaupunkiasutuksen keskellä olevan vilkkaan turistikohteen aiheuttamasta elinympäristöongelmasta, joka ilmenee bussilii- kenteen aiheuttamana tilan ahtautena ja pakokaasuina. Lisäkuorruksena ovat turis- tien tekemät rajaloukkaukset asukkaiden kodin piiriin.

”Kaikkien mielestä tää on sietämätöntä se, että sä tuut ulos ovesta ja siinä on niin paljon bus- seja, että sä et pääse kävelemään. Ja sit kun ajaa autolla tai pyörällä, niin ne turistit käyttäy-

tyy niin holtittomasti... Eli siinä on semmosii vaaratilanteita ollu tosi monta kertaa, että on meinattu ajaa niiden turistien yli.” (Haast. 21, turistibussien melusta, pakokaasuista ja vaaratilanteista sekä yleisestä rauhattomuudesta asuinkorttelissa)

Myös muut elinympäristöongelmat, kuten autojen pakokaasu, erilaiset melut, pölyt ja ilmansaasteet, voivat uhata kodin puolustusta. Ongelman ulottuminen kodin piiriin tai muuhun vastaavaan kaupunkiterritorioon voidaan kokea tilan ja paikan turmeltumise-
na tai saastumisena (Altman 1975, 122). Erityisesti silloin ongelma koetaan vakavana ja siihen reagoidaan sangen voimakkaasti, kun ongelma ulottuu vahvalle territoriolle, ja sen lisäksi rajoja loukkaava jättää siihen näyttävällä tavalla jälkensä. Territorion ylläpitäjä joutuu paitsi siivoamaan ulkopuolisen ei-toivotun tunkeilijan jättämät jäljet, myös kiinnittämään jatkossa yhä voimakkaammin huomiota rajojen puolustamiseen. Kotipihalla tai -parvekkeella tapahtuu pienimuotoisesti vastaava ilmiö kuin urbaaneissa elinympäristöongelmissa yleensäkin: jokin ulkopuolinen toimija rikkoo tilan ja paikan koskemattomuutta.

”Meillä on yhteinen parveke, se on semmosta läpinäkymätöntä lasia välissä. Ja kesällä tietysti olis kiva, kun vois pitää parvekkeen ovee auki ja muuta, mutta se tulee kaikki se savu sisälle. Ja sit näkyy kun käsi ojentuu pitkälle ja tumpit lentää alakerran parvekkeelle. Että tekis mieli kysyy, että ootteks te todella saanu alakerran naapureilta luvan käyttää tuhkakuppina heidän parvekettaan.” (Haast. 23, urbaanin elinympäristön yleisestä rappeutumisesta ja ihmisten välinpitämättömydestä)

Tilan ja paikan puolustamisen keinot ovat monenlaisia alkaen merkkien, vihjeiden ja symbolien tarkistamisesta, uudistamisesta tai toistamisesta erilaisiin varoituksiin (Altman 1975, 123–125). Käytännössä kyse on rajojen määrittämisestä ylläpitäjän ja tunkeutujan välille sekä erilaisista toimista, joiden avulla rajaloukkauksen kohteeksi joutunut osapuoli tekee rajat entistä näkyvämmiksi ja siten uudistaa niitä. Konkreettisimmillaan rajana on aita; kaupunkipihoja jakavat tyypillisesti esimerkiksi puu- ja pensasaidat. Merkittävä osa territoriaalisesta käyttäytymisestä on kuitenkin symbolista siten, että käyttäytymisen ja toiminnan sääntely ja sanktiointi tapahtuu erilaisin vihjein. Näin muodostetut rajat eivät ole välttämättä fyysisiä, kuten aidat, vaan näkymättömiä ja tulkinnanvaraisia.

Kodin piirissä omilla ehdoilla

Territoriaalisen käyttäytymisen taustalla on asukkaiden pyrkimys asua omassa kodissaan ja valitsemassaan asuinympäristössä omilla ehdoillaan. Siihen kuuluu terveellinen ja turvallinen asuminen vailla ulkopuolisia häiriötekijöitä. Kysymys on pohjimmiltaan myös oikeudenmukaisuudesta ja tasavertaisuudesta elinympäristöongelman

edessä. Periaatteessa kaikilla on yhtäläinen oikeus puolustaa kotiaan ja suojella omaa kaupunkiterritoriotaan. Niinpä territoriaalisia vihjeitä yleensä ymmärretään, ja asukkaat toimivat kohtalaisen hyvässä yhteisymmärryksessä rajoja määrittävien merkkien, symbolien ja vihjeiden sääntelemässä järjestelmässä.

Territoriaaliset varoitukset ja vihjeet voivat olla verbaalisia, tai ne voidaan sisällyttää osaksi arkielämän toimintoja. Esimerkiksi parveketupakoinnista muodostuneessa ongelmatilanteessa haastateltava reagoi kodin saastuttamiseen alkamalla paiskoa ovia naapurin silmien edessä, kommentoimalla ohimennen ääneen naapurin kuullen ”Ihannaa raikasta tupakansavua!” ja hakkaamalla kodissaan raivoisasti pianoa protestiksi. Tämänkaltaisen vahvan kaupunkiterritorion loukkaamistapaus koetaan yleensä niin vakavana, että käyttäytyminen ei ulkopuolisen näkökulmasta aina vaikuta kovin rationaaliselta. Toisaalta territoriaalsiin vihjeisiin liittyy eräänlainen dominoefekti: kun rajaloukkauksen kohteeksi joutunut puolustaa kotiaan, hän saattaa kohdata erilaisia vastareaktioita rajaa loukkanneen osapuolen taholta. Toisin sanoen kodin puolustuksen murtautunut osapuoli alkaa vastata puolustusreaktioihin omalla tavallaan. Mielenilmaisun kohteeksi joutuu vastavuoroisesti ongelman esille nostanut naapuri.

RH: Niin että hän on kuullut sen (ääneen huomauttamisen)?

”Hän on varmasti sen kuullut, että siitä ei oo epäilystäkään, että hän ei tietäis, etten mä voi sitä sietää.”

RH: Onks hän mitenkään reagoinu vielä tähän?

”Ei ilmeisesti. Enemminkin päinvastoin, että siellä sitten istutaan koko perheen voimin polttamassa. Että kun tulee vieraitakin, niin on vain korostunu se hänen reaktionsa.” (Haast. 18, alakerran naapurin tupakoimisesta parvekkeella)

Tilan ja paikan puolustamiseen näyttää siis liittyvän odottamattomia vastareaktioita. Rajan loukkaaja voi jatkaa käyttäytymistään ja toimintaansa niin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Vastareaktiot voivat olla hyvinkin tarkoituksellisia ja tarkoin kohdennettuja. Rajaloukkauksen kohteeksi joutunut saattaa kokea, että rajan ylittäjä tahallaan haluaa kiusata piittaamatta puolustavista toimista, tai että hän jatkaa ongelman aiheuttavaa käyttäytymistään entiseen malliin. Loukatun osapuolen vastaukset voivat olla myös erilaisia torjumis- tai suojautumisreaktioita. Parveketupakointiongelmassa haastateltava totesi haluneensa maksaa tupakoijalle ”potut pottuina”. Asuntoon sisälle kulkeutuvissa häiritsevissä äänissä suojautumiskeinona voivat olla myös myös erilaiset ”vasta-äänät”, kuten radion huudattaminen.

RH: Miten tämä ääniongelma, melu tuolta skeittirampista, on muuttanut arkielämää?

”Sillä tavoin juuri, että kesäaikana kun haluaisi olla ja nauttia tosta (pihalla oleilusta), niin sitä ei voi tehdä. Ei voi pitää ikkunoita auki, mä en kestä kuulla sitä ääntä! Ja todella en ole ainoa.”

RH: Että mieluummin sitä sit lähtee maalle? (kerto i aikaisemmin hakeutuvansa)

”Lähtee pois tai pitää sitten ikkunat kiinni ja korvatulppia. Ja huudattaa vähän radioo, eli on niinkun meluntorjuntaääniä. (Haast. 5, läheisen skeittirampin melusta)

Muita puolustusreaktioita tilan ja paikan rajojen loukkauksille ovat yritykset vältellä ongelmaa, erilaiset impulsiiviset inhoreaktiot (esim. nähtyään kadulle heitettyjä tupakan natsoja haastateltava kertoi ajatelleensa itsek in ”räkiä kadulle”), mielenosoituksellinen huutaminen naapurille ja lukkojen asentaminen oveen ja porttikäytävään. Kyse on vahvaan kaupunkiterritorioon tunkeutuneille osoitetuista vastauksista. Kuten ongelmaan puuttuminen, myös reaktiot ja vastareaktiot aiheuttavat helposti tunteen tahallista kiusanteosta. Osapuolten välille saattaa syntyä käsitys, että toinen tahallaan haluaa kiusata.

Näyttää siltä, että myös puolustamisreaktioista seuranneissa vastareaktioissa ilmenee tyypillistä urbaania varauksellisuutta ja pidättyvyyttä tuntematonta osapuolta kohtaan. Toisin sanoen vastareaktiot saattavat olla ongelman aiheuttajan puolustautumista ja sosiaalisen etäisyyden ylläpitämistä ongelmasta kärsivään osapuoleen siltä varalta, että ongelmaa ei saada ratkaistuksi.

Kodin piiriin ulottuvissa elinympäristöongelmissa asukkaat pyrkivät tavallisesti etsimään itselleen liittolaisia, jotta voisivat paremmin vedota omiin territoriaalsiin oikeuksiinsa. Tavallista on yrittää ensiksi vedota ongelmatilanteessa tutuiksi käyneisiin tai tiedossa oleviin naapureihin. Heiltä voi yrittää varovasti kysellä, ovatko he huomanneet saman ongelman, tai mitä he siitä ajattelevat. Aineiston perusteella näyttää siltä, että naapurit kuitenkin ovat yleensä ongelman esiin ottanutta kohtaan varauksellisia ja suhtautuvat ongelmaan mahdollisimman matalalla profiililla (vrt. luku 5).

Haastateltavat olivat etsineet liittolaisia myös kaupungin viranomaisista ja muutamat henkilökohtaisesti tuntemaltaan luottopoliitikolta. Useimmissa näistä tapauksista liittolaisen saaminen oli epäonnistunut tai jäänyt puolitiehen siinä mielessä, ettei haastateltava omasta mielestään ollut saanut asianomaista riittävästi vakuuttumaan ongelmasta. Lisäksi oli tavallista, että edes lähellä asuvat naapurit eivät olleet tulleet haastateltavien mielestä asiassa riittävästi vastaan.

Ympäristöongelma on kodin häpeä

Huomionarvoinen piirre varsinkin kodin piiriin ulottuvissa elinympäristöongelmissa liittyy erityiseen häpeän tunteeseen. Häpeä johtuu siitä, että omat tuttavat tai sukulaiset saattavat kommentoida jollain tavoin asukkaan kokemaa ongelmaa. Tuttaville ja vierailijoille haluttaisiin esitellä siisti, puhdas ja kaikin puolin mukava koti, vailla mitään elinympäristössä näyttäytyvää ongelmaa. Kotiin kuitenkin kuuluu myös ikkunasta avautuva lähiympäristö. Elinympäristöongelma (silmiin pistävä, haiseva, sotkuinen) näyttää olevan usein arka paikka, ja se koetaan häpeällisenä oman kodin ja tuttavienkin puolesta.

”Jos mulle tulee tuttaviam Malmille, niin sitten mä pyydän anteeksi, että täällä on näin karun näköistä. Ja sitten, ja siit voi tulla pieni keskustelu siitä maisemasta. Useimmat on samaa mieltä ollu, ihmetelly sitä, että miten voi olla ton näköinen paikka!” (Haast. 28, rumasta ja tiiviistä rakentamisesta, erityisesti ylisuurista kauppakeskuksista)

”Joskus hävettää, kun pyytää semmosia ihmisiä, jotka on siellä jo ennen käyny, niin pyytää tulla edes kylään. Totta kai meillä on jokaisella vieraita siellä, niin henkilökohtaisesti nolottaa suunnattomasti, kun ne joutuu tulemaan niitten romujen läpi, että missä kaatopaikalla me asutaan!” (Haast. 20, taloyhtiön viereisen nosturivarikon pakokaasuista, melusta ja siivottomuudesta)

Ongelman kokeva asukas voi yrittää olla hiiskumatta tuttavilleen ja vierailijoilleen mitään asiasta. Haastatteluista ilmeni, että se ei välttämättä onnistu kunnolla. Vierailijat kyllä huomaavat helposti saman ongelman itsekkin ja saattavat mainita siitä jossain yhteydessä. Se koetaan sangen häpeällisenä, sillä kyseessä on sentään oma koti. Elinympäristöongelmaan liittyvä harmin ja häpeän tunne liittyy usein pelkoon asunnon hinnan alenemisesta. Vielä kiusallisempaa on aavistaa, että myös kylässä käyvät tuttavat saattavat ajatella samaa asiaa.

”Että kuka nyt haluaa asua ampumaradan vieressä?! Ja sitten noi graffitit ja tää muu roskaaminen, niin se tietysti tekee sen, että se vie tältä alueelta arvoo pois. Että ainakin meillä jos on käyny jotain tuttavii, niin ne kattoo, että miten te voitte niinkun asua täällä? Jos täällä on oikein pahimmillaan, kun on roskattu, että teiden varret on ollu oikeen kaiken maailman jätteissä.” (Haast. 14, läheisen ampumaradan melusta, roskaamisesta ja töhrimisestä)

Perheen perustaminen, lasten varttuminen ja muuttaminen pois kotoa, työpaikan vaihdos, eläkkeelle siirtyminen ja sairastuminen ovat esimerkkejä arkielämän olosuhteissa tapahtuvista luonnollisista muutoksista. Näissä muutoksissa kotirauhan kaipuu saattaa korostua. Muutosten seurauksena elinympäristöä koskevat arvostukset voivat muuttua,

ja myös elinympäristöongelmiin saatetaan kiinnittää enemmän ja vakavammin huomiota kuin aikaisemmin. Tämä näkyi myös muutaman haastateltavan tapauksessa, eli he olivat havahtuneet ongelmaan edellä mainittujen elämäntilanteen muutosten yhteydessä.

Kodin puolustamiseen kuuluu olennaisesti terveellisen ja turvallisen elinympäristön vaaliminen. Nostokonevarikon pakokaasuista, melusta ja romuista ympäristökeskukseen valittanut kertoi joutuneensa vaikeaan valintatilanteeseen, jossa vaihtoehtoina olivat poismuutto ja entistä suuremman asuntolainan ottaminen. Haastatteluissa kävi kauttaaltaan ilmi, että varsinkin itse hankitusta omasta kodista on hyvin vaikea muuttaa pois noin vain ilman suurehkoja lisäponnisteluja. Monet korostivat, että ongelma on joka tapauksessa ensiksi saatava pois päiväjärjestyksestä, ennen kuin muuttoa vakavasti voisi harkita. Tämäkin liittyy osaltaan häpeän tunteeseen, jota vahvan kaupunkiterritorion rajoja loukkaava elinympäristöongelma saattaa aiheuttaa.

”No me päätettiin kuitenkin sinne sitten jäädä ja ollaan remontoitu asunto. Ja elän erittäin vahvassa uskossa, että tää mun työ ei oo menny hukkaan ja että puistot saadaan kuntoon. Mutta sitten ihminen tekee valintoja, ja me tehtiin sit kuitenkin se valinta, että me jäätiin siihen. Ja silloin päädyin erittäin aktiivisesti ajamaan tätä ympäristöasiaa, että mä saan sen ne romut sieltä pois. Se olis jo iso asia, se lisäis meidän asuntoviihtyvyyttä valtavasti.” (Haast. 20, taloyhtiön viereisen nosturivarikon pakokaasuista, melusta ja siivottomuudesta)

Häpeä ja pettymys on suuri varsinkin silloin, kun on juuri muuttanut uuteen asuntoon ja alkanut järjestellä kotia. Uuden asunnon ja asuinpaikan haltuunottamisen vaiheessa tyypillisesti siivotaan ja tutustutaan tarkemmin lähiympäristöön. Ennen muuttoa yrittään tavallisesti ottaa etukäteen mahdollisimman tarkkaan selville, millaiseen elinympäristöön ollaan muuttamassa. Aina kaikki ei kuitenkaan selviä etukäteen, vaan sekä yllätyksiä että pettymyksiä saattaa tulla.

Varsinkin muutto ensimmäiseen omaan asuntoon on paitsi suuri taloudellinen sijoitus myös monin muoin emotionaalisesti latautunut tapahtuma. Odotukset ovat suuret ja mahdolliset asuin- tai elinympäristöstä johtuvat pettymykset sitäkin karvaammat. Naapurista tulevasta tupakansavusta valittanut haastateltava kuvasi, kuinka hän siivosi ja puhdisti asuntonsa läpikotaisin arvellen, että aikaisempi asukas oli polttanut asunnossa tupakkaa. Hankituista ilmanraikastimista huolimatta tupakasavua kuitenkin yhä vain tuli sisälle. Erityisen ikävää asiassa oli se, ettei hän erilaisista kodinpuolustusreaktioista huolimatta voinut löytää ongelmaan itse ratkaisua vaan joutui kääntymään asiansa ympäristökeskuksen ja sitä kautta myös taloyhtiön hallituksen puoleen. Ongelman puheeksi ottaminen voidaan kokea kiusallisena varsinkin, jos haluaisi näyttäytyä toisille asukkaille kunnollisena asukkaana, joka ei valita turhista asioista. Suhtautuminen tupakansavuun on tässä mielessä tosin muuttumassa tiukentuneen lainsäädännön takia.

Uuteen taloyhtiöön muuttaville asukkaille luvatut suunnitelmat eivät myöskään aina mitenkään automaattisesti näytä toteutuvan. Kaupungin tai hankkeiden rahoittajien taloudellinen tilanne voi heikentyä, ja esimerkiksi konkurssien yhteydessä suunnitelmat saattavat jäädä kokonaan toteutumatta. Ajan myötä varsinkin kaupungin tiivistämispaineiden kasvaessa suunnitelmien päälle tulee uusia suunnitelmia, ja toteutettavien hankkeiden järjestyskin voi muuttua. Parhaan mahdollisen elinympäristön valitseminen vaatii paljon vaivannäköä ja asioiden suhteuttamista toisiinsa. Vaakakupissa on mukana useita eri tekijöitä, joilla on erilainen painoarvo. Kaikilla ei ole mahdollisuutta valita parasta mahdollista elinympäristöä, jossa asua. Toisaalta sekä elämäntilanteet että arvostukset muuttuvat. Kodin perustamiseen ja oman asunnon hankkimiseen kohdistuu aina suuret odotukset, ja myös elinympäristön pitäisi vastata omien arkielämän toimintojen toteuttamista.

”Se että miks me ollaan ajautettu tonne teollisuustontin viereen, niin me ollaan oltu nuoria, kun me ollaan ostettu ja päästiin asuntoon kiinni. Siinä vaiheessa ihminen ostaa asunnon mistä se niin kun saa, että se on ollu myös rahakysymys meille, että me saatiin edullisesti asunto. Mut me saatiin myös edullisesti kaikki romut nurkkiimme!” (Haast. 20, taloyhtiön viereisen nosturivarikon pakokaasuista, melusta ja siivottomuudesta)

Elinympäristöongelmasta johtuva häpeän tunne näyttää liittyvän territoriaaliseen käyttäytymiseen. Häpeä on vahva tunne, ja se näyttelee suurta roolia ihmisten välisissä suhteissa. Häpeästä sosiaalisena käsitteenä ja sosiaalisten sidosten näkökulmasta on kirjoittanut muun muassa sosiologi Thomas J. Scheff (esim. 1990, 71-95). Hänen internet-sivustollaan (<http://www.soc.ucsb.edu/faculty/scheff/>) on runsaasti linkkejä häpeän tunnetta käsitteleviin tutkimuksiin. Scheff (2000a) toteaa jo Erving Goffmanin (1967) käsitelleen nolojen tilanteiden ja kiusallisina koettujen asioiden ilmentymistä kasvokkaisissa kohtaamisissa. Yleensä ihmiset yrittävät näyttää itsestään parhaat puolensa ja vältellä joutumista häpeään toisten silmissä. Erilaiset häpeän tuntemukset Scheff (2000a ja b) tulkitsee reaktioina sellaiseen riittämättömyyteen, epäonnistumiseen tai torjutuksi tulemiseen, joka koskee ihmisten yhteenkuuluvuuden tunnetta toistensa kanssa.

Aineistoni perusteella etenkin kodin piiriä uhkaavat elinympäristöongelmat aiheuttavat tietynlaista noloutta ja epäonnistumisen tai torjutuksi tulemisen pelkoa. Koti on erityinen paikka, josta halutaan antaa hyvä kuva muille. Se on myös iso taloudellinen sijoitus, jota epäonnistuminen voi koskea. Ilmeisesti häpeän tunne ei rajoitu ainoastaan kodin piiriin, vaan laajenee koskemaan muitakin vahvoja kaupunkiterritorioita lähiympäristössä. Joitakin kaupunkilaisia hävettää toisten huono käyttäytyminen, josta elinympäristöongelmat pitkälti johtuvat. Esimerkiksi roskien keräämisen aloittanut haastateltava totesi häpeävänsä kaikkien suomalaisten puolesta holtitonta suhtautumista kaupunkiympäristöä kohtaan.

Ongelma koettelee järjestyssääntöjä

Erilaiset järjestyssäännöt suojaavat osaltaan kodin ja muiden vahvojen kaupunkiterri- torioiden loukkaamattomuutta. Silloin kun järjestyssäännöt toimivat, ja kaikki noudat- tavat niitä, tilan ja paikan hallinta on tasapainossa. Tilanne kuitenkin muuttuu heti, kun joku ei noudata niitä, vaikkapa vain hetkellisesti. Varsinkin kerrostaloasumisessa naa- purien vaihtuminen saattaa koetella yhteisiä normeja ainakin väliaikaisesti. Erilaisin järjestyssäännöin määriteltyä tilan hallintaa voidaan joutua joskus uusimaan tai tarkis- tamaan. Esimerkiksi uusi tulokas ei välttämättä tiedä tai tunne järjestyssääntöjä, mistä voi seurata ongelma yhteisessä elinympäristössä. Aina tulokas ei toisten asukkaiden mielestä asetu riittävän nopeasti ruotuun.

Normit ja säännöt eivät ole välttämättä tauluun kirjoitettuja, mutta asukkaille on kui- tenkin voinut muodostua tietty odotus naapurien soveliaasta ja hyväksytystä käyttäyty- misestä. Periaatteessa yhteisissä järjestyssäännöissä – kirjoitetuissa tai kirjoittamatto- missa – on kyse huomaavaisuudesta muita asukkaita kohtaan. Niiden tarkoitus on osal- taan oikeuttaa ja taata vahvan territorion, kuten kodin, puolustaminen. Tavoitteena on, että kukaan ei käyttäytymisellään tarpeettomasti aiheuttaisi mitään sellaista, joka olisi omiaan aiheuttamaan kohtuuttomia ongelmia toisille.

”Meillä on ollut siinä oikein hyvät naapuruussuhteet, mut siinä on asunu paljon vanhempia ihmisiä. Mut nyt siinä on ihan selvästi sitten tämmönen sukupolven vaihdos käynnissä, ja mä luulen, että siinä tulee pikkasen tällasia ongelmia ennen kuin asettuvat nää uudet tulokkaat taloksi. Eli siinä on tavallaan aika tiukkaa siinä talossa ollut näitten järjestyssääntöjen noudattamisen kanssa. Että siellä on ollut hyvin huomaavaisia naapureita kohtaan. (Haast. 18, alakerran naa- purin tupakoimisesta parvekkeella)

Puiden kaataminen, hoitamaton komposti tai risujen, lehtien tai jätteiden polttaminen ovat tavallisia esimerkkejä kodin tuntumassa tai pihapiirin rajoilla ilmaantuvista elinympäristöongelmista. Järjestyssääntöjen avulla voidaan tavallaan myös tukea ne- gatiivisen solidaarisuuden normin noudattamista. Jos järjestyssäännöt toimivat hyvin, periaatteessa kenenkään ei tarvitsisi joutua kärsimään jonkun toisen piittaamattomuus- desta aiheutuvista elinympäristöongelmista.

Liikaa toimintaa pienessä tilassa

Territoriaalinen käyttäytyminen liittyy kodin puolustamista laajemminkin kaupungin tiloista ja niiden hallinnasta käytävään kamppailuun (Kopomaa 2005, 12). Yksi tilan ja paikan hallinnasta käytävien kamppailujen keskeinen taustatekijä on kaupungin jatku-

va tiivistäminen ja siitä seuraava erilaisten infrastruktuuritoimintojen tuominen ja sekoittaminen asuinalueille tai niiden välittömään läheisyyteen. Useissa tutkimukseni haastatteluissa toistettiin samaa viestiä: ”näähän kuuluis jonnekin muualle kuin asuntoalueelle”. Täydennysrakentaminen aiheuttaa usein intressiristiriitoja sekoittamalla tilan hallinnan status quota (Päivänen 2000, 51). Aineistossani korostui tähän liittyvä turvattomuuden ja avuttomuuden tunne, kun asukkaat eivät jostain syystä enää kokeneet voivansa itse kontrolloida toisten käyttäytymistä vahvalla kaupunkiterritoriolla. Tiivistämisellä ja toimintojen sekoittamisella on vaikutuksensa sekä sosiaaliseen että fyysiseen ympäristöön.

Uuden infrastruktuurin rakentaminen tiiviiseen asuin ympäristöön voi johtaa esimerkiksi siihen, että asukkaat joutuvat ratkaisemaan ei ainoastaan yhtä, vaan samanaikaisesti kahta tai useampiakin elinympäristöongelmia. Esimerkiksi skeittirampin aiheuttaman meluongelman selvittelystä kävi ilmi, että ramppi oli jo kerran siirretty valituksen jälkeen uuteen paikkaan, jossa siitä jälleen valitettiin.

RH: Mites sitten eikö tällöinen skeittiramppikin kuulu keskeisenä osana kaupunkiympäristöön?

”No, määhän en oo missään vaiheessa vastustanu skeittiramppia. Määhän ymmärrän hyvin, että sitä tarvitaan. Sen käyttäjille se on erittäin tärkeää, ja lapsille ja nuorille pitää antaa virikkeitä. Kysymys on vaan siitä, että pitäis löytää asioille terveempiä ratkaisuja. Sen sijainti on väärä. Tai sitten se tekniikka pitää kehittyä sellaiseksi, että se ei tuota tätä melusaastetta. - - Mut ei-hän vaikka ampumaratakin tarvitaan, niin ei sitä tuoda sadan metrin päähän asuntoalueesta!” (Haast. 5, skeittirampin melusta)

Tyypillinen tilan hallinnasta käytävää kamppailua kuvaava esimerkki on uusien teollisuuslaitosten tai vastaavien rakentaminen olemassaolevalle asuinalueelle. Myös uuden teollisen toiminnan yhteensovittaminen jo aiemmin paikalla sijainneen asutuksen kanssa purkautuu helposti tilan ja paikan hallinnasta käytävänä kamppailuna. Myös seuraavassa esimerkkitapauksessa ongelmaksi koettu teollinen toiminta oli aikaisemmin siirretty paikasta toiseen, ilman että varsinaisiin ongelman syihin olisi kuitenkaan millään tavoin kyetty puuttumaan.

”Ongelma ei ole välttämättä se, että siinä on nostureita, vaan ongelma on se, että se tontti varmaan rupee olemaan heille liian pieni. Niitä on ympäriinsä niitä nostureita siinä kadulla, ja sit se epäsiisteys, ja tietysti se pakokaasuongelma. - Ja kun tiedän, että heidät on toisesta paikasta nimenomaan näitten ongelmien takia siirretty pois, niin sitten heille on annettu lupa tulla toisen asuinalueen viereen.” (Haast. 20, asuntoyhtiön viereisen nosturivarikon pakokaasuista, melusta ja siivottomuudesta)

Kiistat, joissa asukkaat puolustavat omaa lähialuettaan haitalliseksi koetuilta elinympäristön muutoksilta, kuten teollisuuslaitoksilta tai täydennysrakentamiselta, muodostavat erityisen maankäytön konfliktien lajityypin, joka tunnetaan yleisesti nimellä NIMBY eli ”ei minun takapihalleni” (Peltonen 2004, 43–46). Myös tämän tutkimuksen haastattelussa esiintyy elinympäristöongelmien aiheuttamaa huolta sekä asuntojen arvon alenemisesta, asukkaiden henkilökohtaisesta turvallisuudesta että naapuruston tai lähiympäristön viihtyisyydestä. Asukkaiden NIMBY-tyyppiseen reagoimiseen liittyy usein irrationaaliseksi tai tunnepitoiseksi tulkittua kollektiivista käyttäytymistä (Peltonen 2004, 44). Haastateltavillani pikemminkin tuntui olevan periaatteellinen ja pitkälle perusteltu motiivi varjella vahvoja kaupunkiterritorioitaan. Muutamat korostivat, että asumisen arki ja tiivistyvän kaupungin erilaiset infrastruktuurit pitää saada keskenään tasapuoliseen asemaan siten, että ne voivat elää sulassa sovussa tiettyjä yhteisesti sovittuja normeja ja periaatteita noudattaen.

Periaatteessa yksi mahdollinen toimintamalli on etäisyyden ottaminen ongelmasta tai territoriolta vetäytyminen (Altman 1975, 123–125). Myös haastattelussa sivuttiin tämän kaltaisia territoriaalisia reaktioita. Jos elinympäristöongelma osoittautuu liian pahaksi ja lisäksi näyttää ilmeiseltä, että sitä ei kyetä ratkaisemaan edes viranomaisten toimesta tyydyttävällä tavalla, asukkaalle ei lopulta ehkä jää muita vaihtoehtoja kuin paeta ongelmaa tai sopeutua elämään sen kanssa. Vetäytymisen äärimmäinen muoto on muuttaa pois nykyisestä asunnosta tai nykyiseltä asuinalueelta ongelman vuoksi. Muita vetäytymisen muotoja olivat turvattomuus, kokemus uhriksi joutumisesta ja kuoreen vetäytyminen. Ongelman kokija ja ongelmasta kärsivä voi toisin sanoen joutua uhrautumaan jollain tavalla ja antamaan periksi ongelmalle tai sen aiheuttajalle. Jos näin käy, asukas voi jopa joutua harkitsemaan muuttoa toiseen asuinpaikkaan.

RH: Millaiset nää tulevaisuudensuunnitelmat sitten on tässä?

”No kyllä mä oon ihan ton skeittirampin tiimoilta päättäny, että kyllä mun täytyy asuntoa vaihtaa, koska mä en oikein usko, että tossa tulee suuria tapahtumaan. Ja itse asiassa oon silloin jossain vaiheessa ton toisenkin ongelman suhteen niin tajusin, ettei tää voi olla mun vanhuuden lepopaikkani (hymähtää). Että pitää joku ratkaisu löytyä, mut mä oon tässä ollu vähän niinkun kuulolla.” (Haast. 5, läheisen skeittirampin melusta)

Haastattelussa poismuuttoon kuitenkin suhtauduttiin raskaana ja ikävänä vaihtoehtona, jota haluttaisiin lykätä viimeiseen asti. Edellistä haastateltavaa lukuun ottamatta itse asiassa kukaan muu haastateltavista ei ollut aikeissa muuttaa pelkästään puheena olleen elinympäristöongelman vuoksi. Sen sijaan haastateltavat kokivat poismuuton poikkeuksellisenä, isona ja riskialttiinakin vaihtoehtona, johon he suhtautuivat hyvin varauksellisesti. Uuteen asuinpaikkaankin saattaa liittyä elinympäristöongelmia. ”Kun

sutta lähtee karkuun, niin karhu tulee vastaan”, totesi asuinalueen lokkiongelmasta sui-vaantunut haastateltava.

Vahvalta kaupunkiterritoriolta vetäytyminen voi olla taipumista liian vaikeaksi käyneen ongelman edessä. Se on myöntymistä ja alistumista varsinkin, jos asukkaat kokevat, että he eivät mitenkään voi vaikuttaa asiaan. Poismuuttamisen sijasta pikemminkin ongelman ratkaisemiseksi tai haitan oleelliseksi pienentämiseksi haluttaisiin ensiksi tehdä jotain tai edes katsoa, mitä asiassa on mahdollista tehdä. Eräs haastateltava kertoi, kuinka hänen naapurinsa oli joutunut myymään asuntonsa liian halvalla paetessaan elinympäristön siivottomuutta.

”Sitä ajattelee, että ahaa, no tällaista sen sitten täällä täytyy olla, että ne muuttaa pois. No se yks naapuri muutti siitä just sen takia pois kylläkin. Ja sai sen myytyä, joutui myymään kyllä halvalla sen sille toiselle naapurille! Kyllä se kiroili sitä tavallaan. Silloin juu pari-kolme-neljä vuotta sitten kun se oli myymässä. Sanoi, ettei kukaan tule ostamaan tätä, kun ne näkee sen. Silloinhan oli vielä siellä risteyksessä kaikki romuläjät.” (Haast. 15, viereisen teollisuusalueen romuista, ongelmajätteistä, melusta ja ilmansaasteista)

Varsinkin naapurivälejä koettelevassa elinympäristöongelmassa uhriksi joutuminen voi johtaa helposti kuoreen vetäytymiseen. Pitkään jatkuessaan ratkaisua vailla oleva ongelma saattaa johtaa kommunikaation katkeamiseen naapurien välillä. Puhevälän menettäminen ja siitä johtuva kyräily ovat esimerkkejä tilan ja paikan hallinnan epäonnistumisesta.

Yhteenveto

Jotkut elinympäristöongelmat rakentuvat territoriaalisina kamppailuina kodin tai piha-piirin tuntumassa sekä yksityisten ja julkisten tilojen rajapinnoilla. Haastatteluaineistoni perusteella territoriaaliseen käyttäytymiseen liittyvää tilan ja paikan puolustamista tapahtuu esimerkiksi tietyissä melu-, pakokaasu-, savu- ja tupakansavuvälituksissa sekä roskaamisessa ja töhrimisessä.

Tilan ja paikan puolustaminen on arkipäiväistä ja sitä tapahtuu kaikkialla kaupungissa. Kun tilan ja paikan hallinta on tasapainossa, niiden ylläpitäminen toimii normaalisti. Joissakin tapauksissa tasapaino horjuu, kun merkityksellisten tilojen ja paikkojen rajoja loukataan ja niiden ylläpitämistä rikotaan jollain tavoin.

Haastatteluaineiston esimerkkitapauksissa territoriaalinen kontrolli koskee myös puhtaan, siistin tai itselle jollain tavoin mieluisan elinympäristön turvaamista. Jotkut ur-

baanit elinympäristöongelmat rakentuvat sen seurauksena, että joku toimija ulottaa toimintansa tai tunkeutuu vahvalle kaupunkiterritoriolle saastuttamalla tai turmelemalla sitä (esim. tupakansavu, roskat tms.). Tavallisin tilanne on kodin puolustuksen murtuminen, johon reagoidaan yleensä voimakkaasti. Kodin piiriin ulottuvasta elinympäristöongelmasta voi tulla kodin häpeä, josta on ikävä keskustella kylässä vierailevien tuttavien ja sukulaisten kanssa.

Tavallisimpia territorion rajoja ovat aidat, puut ja pensasistutukset, joiden tarkoituksena on sulkea toisten pääsy itselle merkittyyntilaan tai paikkaan. Kaikki rajat eivät kuitenkaan ole selkeitä, vaan rajaaminen voi tapahtua myös erilaisin vihjein ja symbolein. Territoriaalisten rajojen toimiessa hyvin käyttäytyminen elinympäristössä on ennustettavaa. Tällöin tilaa ja paikkaa koskevat asukkaiden odotukset ovat selkeät. Toista ääripäätä edustavat tapaukset, joissa joku toimija rikkoo rajoja määrittäviä käyttäytymissääntöjä ja sen lisäksi jättää siihen omia merkkejään. Haastatteluissa yhtenä tällaisena esimerkkinä mainittiin tupakannatsan pudottaminen alakerran parvekkeelle. Vastavalla tavalla häiritseväniä koetut äänet, hajut tai jätteet voidaan kokea ulkopuolisten jättäminä merkkeinä, joihin liittyy kielteisiä tuntemuksia.

7 Kun leväperäisyys rehottaa

Haastatteluaineistostani on tunnistettavissa kolmas käsitteellistämistapa, joka korostaa kaupunkilaisille sopivaa käyttäytymistä sääteleviä yleisiä normeja ja periaatteita. Ympäristölainsäädännön ohella erilaiset kaupunkien omat järjestyssäännöt säätelevät rajaa sallitun ja ei-toivotun käyttäytymisen välillä varsin yksityiskohtaisesti. Esimerkiksi vuonna 2005 voimaan astuneet Helsingin kaupungin ympäristönsuojelumääräykset kieltävät jätteiden hävittämisen polttamalla tai risujen, lehtien tai hakkuutähteiden avopolton asemakaavassa osoitetuissa rakennuskortteleissa ja niiden ulkopuolella taaajaan rakennetuilla alueilla (<http://www.hel2.fi/YMK/ymparistosuojelumaaraykset/>). Määräykset koskevat myös erilaisia melulähteitä kuten ulkoilmakonsertteja. Esimerkiksi liian äänekkäs katusoitto voi muodostua liian häiritseväksi naapurustolle ja ydin-keskustassa työskenteleville. Ympäristökeskus valvoo teollisuuslaitosten toimintaa erilaisten lupien, säädösten ja normien keinoin.

Elinympäristöongelmissa rikkomusten kohteena olevat säännöt ja normit eivät kuitenkaan ole ainoastaan viranomaisten valvomia lakeja, normeja ja määräyksiä. Ne voivat olla myös kaupunkilaisten keskuudessa vallitsevia käsityksiä siitä, mikä on yleensä sopivaa ja hyväksyttävää käyttäytymistä kaupungissa. Käsitykset saattavat poiketa toisistaan, mistä seuraa periaatteellisia kiistoja. Leväperäisyys rehottaa -käsitteellistämistapa perustuu siihen, että elinympäristöongelma aiheuttaa häiriötilan kaupunkiasumisen arjen sosiaalisessa organisaatiossa. Sekä ongelman aiheuttanut osapuoli että siihen puuttuva koettelevat jollain tavoin kaupunkielämän sosiaalista järjestystä ylläpitäviä sääntöjä ja normeja (Karp ym. 1991).

Kaupunkiasumisessa asioiden tulisi yleensä olla sillä tavoin, että asukkaat voivat vastavuoroisesti ylläpitää kohteliasta välinpitämättömyyttä ja varauksellisuutta toisiaan kohtaan (Lofland 1998, 27–41). Kirjoittamaton sääntö, ettei toisten asioihin tulisi sekaantua, on järkevä vain niin kauan kuin myös muilta voi odottaa samanlaista suopeaa pidättyväisyyttä (Bauman 2002, 117). Joidenkin elinympäristöongelmien taustalla on soveliasta ja hyväksyttävää käyttäytymistä säätelevien yleisten sääntöjen ja normien rikkominen, ja kohtelias välinpitämättömyys voi joutua koetukselle. Tällaisissa tapauksissa elinympäristöongelmaan havahtuneet kokevat ongelman ensisijassa häiritsevänä sosiaalisena epäjärjestyksenä, rehovavana leväperäisyytenä. Lisäksi monilla ongelmilla, kuten roskaamisella, on taipumus kasaantua tai yleistyä niin kauan, kuin niiden ratkaisemiseksi kukaan ei tee mitään. Kaupunkilaiset odottavat viranomaisilta selkeitä periaatteita ja edellyttävät, että kaikki noudattavat niitä tasapuolisesti. Sama näyttää koskevan myös arkielämän sosiaalista järjestystä ylläpitäviä normeja ja periaatteita.

Kohtelias välinpitämättömyys koetuksella

Lyn Lofland (1973 ja 1998) on tutkinut kaupunkia ja kaupunkielämää toisilleen vieraiden muukalaisten julkisessa tilassa tapahtuvana yhteistoimintana ja yhdessä muodostamana sosiaalisena järjestyksenä. Lähtökohtana on, että kaupunkilaiset eivät yleensä tunne henkilökohtaisesti toisiaan eivätkä pysty siten luottamaan mutkattomasti toistensa tekemisiin. Anonyymien kaupunkilaisten yhteiselämä on silti mahdollista, koska kaupunkilaiset omaksuvat tietoa toisistaan muukalaisina (Lofland 1973, viii). Kaupungissa julkinen tila on toiminnallisesti hyvin eriytynyt ja järjestynyt; kaikella on paikansa (mt, 67). Tietoa on muun muassa erilaisista säännöistä, normeista ja periaatteista, jotka määrittävät julkisten tilojen käyttöä ja toimintoja. Julkisen tilan sosiaalinen järjestys mahdollistaa sen, että kaupunkilaiset voivat toimia suhteellisen hyvin ennustettavassa miljöössä; he tietävät yleensä, millaista käyttäytyminen ja toiminta tietyissä paikoissa on, ja mikä on normaalia (mt, 95).

Jotta varauksellisuus ja sosiaalisen etäisyyden ylläpitäminen toimisivat häiriöttömästi, anonyymeinä pysyttäytyvien kaupunkilaisten täytyy ottaa toisensa huomioon ja toimia vastavuoroisesti samalla tavoin. Urbaani elämä on hienovarainen yhdistelmä kohteliaasta välinpitämättömyyttä ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen osallistumista. Kaupunkilaiset ylläpitävät sosiaalista etäisyyttä toisiinsa minimoimalla vuorovaikutusta esimerkiksi vetäytymällä ruuhkajunassa lukemansa lehden taakse. Samalla he kuitenkin maksimoivat sosiaalista järjestystä tarkkailemalla hienovaraisesti ja tulkitsemalla toistensa käyttäytymistä. Tarvittaessa he suhteuttavat omaa käyttäytymistään ja reaktiotaan tekemiensä tulkintojen mukaisesti. Oikeat tulkinnat edellyttävät varsin paljon kontekstisidonnaista tietoa siitä, miten kussakin tilanteessa on soveliasta ja asiaankuuluvaa toimia. Normaalia poikkeavat tapahtumat voivat muuttaa tulkintoja. Esimerkiksi ruuhkajunassa ei ole yleensä tapana puhua tuntemattoman matkustajan kanssa, mutta junan äkillinen ja ennalta arvaamaton pysähtyminen ilman tietoa tapahtuman syystä muuttaa kontekstin toiseksi. (Karp ym. 1991, 90–105.)

Bauman (2002, 128–129) sivuaa kaupunkilaisten käyttäytymistä säätelevää kirjoittamatonta normistoa hieman toisenlaisesta näkökulmasta. Hänen mukaansa tärkein asia kohteliaassa välinpitämättömyydessä on kyky olla tekemisissä vieraiden kanssa luke-matta vierautta heidän puutteekseen ja painostamatta heitä luopumaan siitä. Nykyaikaisessa kaupungissa on kohteliaaseen välinpitämättömyyteen soveltumattomia tiloja ja paikkoja, joiden tärkein piirre on sanoutuminen irti kanssakäymisestä. Mikäli niissä fyysistä läheisyyttä ja samassa tilassa olemista ei kyetä tyystin välttämään, se voidaan ainakin vapauttaa fyysisen läheisyyden mukanaan tuomasta sosiaalisen kanssakäymisen haasteesta, johon kuuluu ajatus merkityksellisestä kohtaamisesta ja vuoropuhelusta toisten tuntemattomien kanssa. Toisin sanoen, mikäli vieraiden kohtaamista ei voida välttää, ainakin kanssakäymistä voi yrittää vältellä. Baumanin (mt, 129) mukaan julki-

set, mutta kohteliaaseen välinpitämättömyyteen soveltumattomat paikat sallivat ”arveluttavan kanssakäymisen, rasittavan kommunikaation, hermoja kysyvän neuvottelemisen ja ärsyttävien kompromissien” välttämisen toisten tuntemattomien kanssa.

Analyysini perusteella vaikuttaa siltä, että urbaaneihin elinympäristöongelmiin liittyy Baumanin (2002, 129) luonnehtimaa kanssakäymistä ja ”rasittavaa” kommunikointia tuntemattomien kesken. Ainakin kaupunkilaiset näyttävät haluavan pysyttäytyä erossa kiusallisista ja pulmallisista kohtaamisista, joita elinympäristöongelmista ja niiden esiin nostamisesta seuraa. Toisaalta ongelmia aiheuttavat sääntöjen ja normien rikkojat ottavat etäisyyttä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta muiden kanssa, mikä toisista vaikuttaa huolimattomuudelta ja leväperäisyydeltä. Tämä on yksi elinympäristöongelmien keskeisiä piirteitä ja tulee ilmi haastateltavien käsityksistä.

Elinympäristöongelmissa kaupunkilaiset kuitenkin joutuvat tekemisiin toistensa kanssa ottaessaan ongelmia puheeksi ja etsiessään niille ratkaisuja. Kun ongelmaan havahtunut ylittää puuttumiseen liittyviä sosiaalisia kynnyksiä, hän kohtaa yleensä vastoinkäymisiä ja vastustusta siltä osapuolelta, jonka tekemisiin hän yrittää vaikuttaa (edellä luku 5). Tavoiteltavaa olisikin, että ongelmien ratkaisuun tähtäävät toimet voitaisiin hoitaa mahdollisimman diskreetisti mieluiten viranomaisten avulla. Näin ongelmiin havahtuneiden ei tarvitsisi sotkeutua naapureidensa tai joidenkin tuntemattomien osapuolten tekemisiin tai tekemättä jättämisiiin. Tärkeää myös olisi, että he voisivat pysyttäytyä anonyymeinä ja ylläpitää sopivaa sosiaalista etäisyyttä toisiinsa.

Puuttumattomuutta suosiva normi voidaan lukea osaksi Georg Simmelin Metropolis – esseessään laajemmin erittelemiä suurkaupungin mentaliteetteja (esim. Noro 1991, 124–136; Nedelmann 1990; Lehtonen 1999, 182–186). Suurkaupunkielämään kuuluu vastavuoroinen oikeus epäluuloon ja varauksellisuuteen toisia kohtaan, ja toisaalta kaupunkilaisten ei periaatteessa tarvitse välittää muiden tekemisistä ja reaktioista. Urbanit elinympäristöongelmat rakentuvat tältä osin mielenkiintoisella tavalla. Ongelmien aiheuttajat ja niihin syyllistyneet rikkovat sääntöjä ja normeja ja aiheuttavat siten häiriön kaupunkiasumisen sosiaalisessa järjestyksessä. Siten he eivät myöskään noudata aidosti puuttumattomuuden normia eli eivät ole negatiivisesti solidaarisia toisilleen. Vaikka he sinänsä pitävätkin yllä sosiaalista etäisyyttä ja pysyttäytyvät anonyymeinä, elinympäristöongelma voi toimia toisten asioihin puuttumisen välikappaleena. Esimerkiksi äänet, savu, hajut, roskat yms. ovat havahtujan näkökulmasta jonkun toisen jättämiä, ja sellaisina ne myös osoittavat leväperäistä ja huolimattontaa suhtautumista muita kaupunkilaisia kohtaan.

Elinympäristöongelmissa negatiiviseen solidaarisuuteen kuuluva vastavuoroisuuden periaate joutuu koetukselle pelkästään jo siinä, että jotkut aiheuttavat toiminnallaan ja käyttäytymisellään ongelmia, ja toiset joutuvat niistä kärsimään. Toisaalta ongelmista

kärsivillä on aihetta närkästyä sääntöjen ja normien rikkomisesta, mutta he joutuvat myös ylittämään ne sosiaaliset kynnykset ja vastoinkäymiset, jotka ongelmien esiin nostamisesta ja niihin puuttumisesta seuraavat. Elinympäristöongelmissa kaupunkiasumisen sosiaalista järjestystä ylläpitäviä sääntöjen, normien ja periaatteiden merkitys korostuu. Sekä ongelmiin syylliset että niitä esiin nostavat rikkovat suurkaupunkilaisen perussääntöä olla sekaantumatta toisten asioihin ja luottaa siihen liittyvään vastavuoroisuuteen. Lisäksi ongelmiin havahtuneiden näkökulmasta ongelmien aiheuttajat poikkeavat soveliaasta ja hyväksyttävästä kunnollisen kaupunkilaisen ihanteesta.

Varauksellisuuden ja lievän aversion (negatiivinen vapaus) lisäksi suurkaupunkilaisuuteen kuuluu myös yksilöllinen (positiivinen) vapaus, joka mahdollistaa erottautumisen muista ja muiden tekemisistä (Noro 1991, 136). Suurkaupunkilaisuuteen sisältyy tietty yksilöllinen tekemisen ja käyttäytymisen vapaus, mutta vapaudella on myös kääntöpuolensa arkielämän organisaatiossa. Karp, Stone ja Yoels (1991, 88–90) kirjoittavat kaupunkiasumisen arkeen kuuluvasta *mini-max -hypoteesista*. Se tarkoittaa, että kaupunkilaiset yrittävät arkisissa vuorovaikutustilanteissa – aina kun vain mahdollista – minimoida kanssakäymistä toistensa kanssa. Niin tehdessään he samalla maksimoivat järjestystä arkielämän sosiaalisessa organisaatiossa. Kyse on toisilleen anonyymien kaupunkilaisten välillä toimivasta näkymättömästä sosiaalisesta sopimuksesta, jolla he säätelevät käyttäytymisensä ja toimintansa soveliaisuutta ja hyväksyttävyyttä (Lofland 1973).

Huolimattomuus ja leväperäisyys ärsyttävät

Käsitteellistämistavassa huolimattomuuden ja leväperäisyyden arvellaan Suomessa lisääntyneen, mikä näkyy etenkin roskaamisena. Teollisuusalueen yleiselle parkkipaikalle tuoduista autonromuista ja jätteistä ympäristökeskukselle valittanut haastateltava hämmästeli, miksi suomalaiset eivät enää nykyisin käyttäydy elinympäristöä kohtaan kunnolla. Suomalaiset ovat alkaneet yhä useammin rikkoa huolellisuuden ja siisteyden ihannetta, joita haastateltavan mukaan ainakin aiemmin pidettiin tavoittelemisen arvoisena. Suomalaiset näyttävät nykyisin ottavan mallia muille kulttuureille ominaisista käyttäytymistavoista.

”Kaikki tommonen huolimattomuus ottaa mua päähän aina! Voi olla kunnollakin. Ja minkähänmoinen tää yhteiskunta olisi, jos ei kiinnitettäis huomiota? Mut suomalaisilla on semmoinen tyyli, että jos sillä on savukerasia, sanotaan nyt meilläkin on omakotitaloja ja jätesäiliöitä on joka paikassa, niin ei kukaan varmaan panis hanttiin, jos se panis sen tyhjän savukerasian sinne jäteastiaan. Mut ei! Tää on semmoinen suomalainen... me ollaan niin paljon slaaveja vissiin, että meillä on tämmöinen mentaliteetti!” (Haast. 10, auton romuista ja jätteistä yleisellä parkkipaikalla)

Myös pienteollisuusyritykset rikkovat toisinaan ympäristölupaehtoja ja yleistä siisteysnormia. Vaikka teollisuuskiinteistöjen ja -alueiden omistajat ja vuokraajat olisivat velvollisia pitämään tonttinsa siistinä, sitä ei haastateltavien käsityksen mukaan riittävästi valvota. Toinen roskaamisesta sekä jätteiden ja romujen leväperäisestä käsittelystä valittanut haastateltava arveli pienteollisuusyritysten noudattavan normeja ja sääntöjä vain siinä tapauksessa, että niiden noudattamisesta seuraa jonkinlaista taloudellista hyötyä. Useimmiten siisteyden ylläpitäminen ja lupien noudattaminen kuitenkin merkitsee päinvastoin taloudellisia kustannuksia. Siitä syystä normeja ilmeisesti rikotaan eikä niitä vaivauduta noudattamaan.

Muina leväperäisyyttä ilmentävinä esimerkkeinä haastateltavat mainitsivat jokakevään katupölyn, erilaiset häiritsevät melulähteet sekä koirien jätökset. Näistä erityisesti jälkimmäisen katsottiin ilmentävän ihmisten lisääntyntä edesvastuuttomuutta. Melua puolestaan aiheuttavat monenlaiset uudet tekniset laitteet, jotka usein liittyvät vapaa-ajan harrastuksiin. Tavanomaisia kaupungin ääniä, kuten liikenteen melua, ymmärretään ja suvaitaan yleensä paremmin kuin haastateltavan sanoin ”kummallisia pörräjiä ja välineitä, jotka eivät ole mitenkään välttämättömiä”. Äänet muodostuvat ongelmaksi äkillisinä, satunnaisina ja ennalta arvaamattomina tavanomaisesta kaupungin taustahälystä poikkeavina äänipiikkeinä.

Kerrostalon parkkipaikalla vuotavasta lähikaupan jätepuristimesta hajuvalituksen tehnyt haastateltava piti ongelmaa sinänsä ”joutavanpäiväisenä asiana”. Hän kuitenkin päätti puuttua siihen laitetta säännöllisesti käyttävän tahon väistellessä vastuuta asiasta. Osoittautui, että jätepuristinta käyttävällä kauppa- ja palvelusyrityksellä oli olemassa yksityiskohtaiset ohjeet kierrätyksestä ja jätehuollosta, mutta silti se rikkoi omia sääntöjään vastaan. Ongelmaa oli yritetty toistuvasti korjata mahdollisimman vähällä vaivalla ja vähin kustannuksin: vuotokohdan alle oli laitettu tyhjä peltipurkki, joka kuitenkin täyttyi, ja ongelma vain jatkui. Toistuvat huomautukset eivät auttaneet. Vasta asian julkituominen kaupan ilmoitustaululla ja toistuvat sähköpostiviestit alkoivat tepsyä. Muissakin haastattelussa pidettiin erityisen ärsyttävänä sitä, että ongelma olisi sinänsä helppo ratkaista, mutta kukaan ei vaivaudu tekemään sille mitään. Ongelmaan syyllistyvät eivät puolestaan kovin helposti suostu myöntämään tekemiään virheitä ja laiminlyönnejä.

Huolimattomuuden ja leväperäisyyden takia yhteinen elinympäristö jää helposti hunningolle. Siihen kuuluvat yleiset kadut, kerrostalojen pihat, puistot, ulkoilu- ja virkistysalueet, parkkipaikat ja katseen ulottumattomiin jäävät alueet. Oman pihan siisteydestä huolehditaan paremmin kuin yhteisistä alueista. Toisinaan helppous ja mukavuudenhalu menevät muiden asioiden edelle ja ovat elinympäristöongelmien taustalla. Eräs haastateltava oli tehnyt valituksen lastissa olevan jätteenkuljetusauton pysäköimisestä kerrostaloalueella. Auton kuljettajalla oli ”työpaikka mukanaan”, ja auto oli

valmiina seuraavan päivän ajoon. Pakokaasujen ja melun lisäksi erityisen pahaksi ongelmaksi muodostui sietämätön haju ja kärpäset, jotka kulkeutuivat sisälle asuntoihin. Ongelmien vuoksi asukkaat eivät myöskään voineet tuulettaa normaalisti.

Vaikka auto oli pysäköity kadun varrelle ja lähelle toisten asukkaiden parvekkeita, kuljettaja yritti haastateltavan käsityksen mukaan vältellä ongelmaa ajamalla auton riittävän etäälle omasta asunnostaan. Kun kuljettaja ei noudattanut kaupunkilaisten yhteistä hyvää tukevia pelisääntöjä, vaan rikkoi ”rehtiä henkeä”, syyttömät joutuivat kohtuuttomasti kärsimään yhden ihmisen piittaamattomuudesta. Alun perin ilmeisesti ajan sääntämiseksi tarkoitettu kadulle pysäköiminen johti vähitellen täydelliseen leväperäisyyteen.

”Meillä oli sellainen ajatus monella asukkaalla siinä, että se vaan tilapäisesti käy ja lähtee. Niin viime kesänä se otti sitten vakinaiseksi tämän näin, että joka ilta se on siinä eri kohdassa. Monena iltana siinä on täysi lasti päällä. Se täydellinen piittaamattomuus alkoi sitten.”
(Haast. 26, jätteidenkuljetusauton pysäköimisestä asuinalueella)

Kun joku rikkoo järjestystä ylläpitäviä sääntöjä ja normeja, asukkaat pitävät parhaana hakea ratkaisua ongelmiin viranomaisten kautta. Siten he voivat yrittää vältellä kiusallisia kohtaamistilanteita, jotka saattavat pahimmillaan muuttua konflikteiksi. Ympäristökeskus joutuu toisinaan toimimaan puolueettomana välittäjänä osapuolten välillä. Haastateltavilla oli yleinen käsitys, etteivät varsinkaan teollisuusyritykset välttämättä piittaa asukkaiden huomautuksista. Asukkaat kaipaavat ympäristökeskusta valvomaan ja ohjeistamaan teollisuusyritysten toimintaa niin, että yhteinen elinympäristö saataisiin pysymään kunnossa.

Samat säännöt oltava kaikille

Urbaaneille elinympäristöongelmille on usein luonteenomaista, että ne ovat loppujen lopuksi kaupunkilaisille yhteisiä ja koskettavat kaikkien yhteistä hyvää. Tasapuolisuuden ja oikeudenmukaisuuden näkökulma on siksi tärkeä: ei ole mitään mieltä, jos jotkut noudattavat normeja, mutta toiset vähät välittävät niistä tai ovat vapaamatkustajia muiden kustannuksella. Tähän liittyen haastatteluissa toistui käsitys, että suuri osa kaupunkilaisista kyllä puhuu ja valittaa ongelmista, mutta ei silti lähde toimimaan niiden ratkaisemiseksi. Muutamat korostivat, että elinympäristössä toimimiselle ja käyttäytymiselle olisi hyvä olla mahdollisimman selkeät ja yksiselitteiset ohjeet, jotka olisivat yhtäläillä kaikkien tiedossa. Samalla tavoin kuin kerrostalojen järjestyssäännöistä on totuttu lukemaan ohjeet jopa mattojen tamppauksesta, myös teollisuuslaitosten melusta pitäisi olla selkeät, kaikkia samalla tavoin velvoittavat, pelisäännöt.

”Niin, se on jotenkin niin epätasapainoinen tämä systeemi. Jos sais sellaiset ohjeet, jotta tiedettäis miten pitää toimia. Mä voin jakaa koko kulmakunnan asukkaille sen ohjeen, että ne tietää. Jos siellä on sellainen ohje, että saa kilkatella niin paljon kuin haluaa, niin sekin ois mukava tietää!” (Haast. 15, teollisuusalueen romuista, ongelmajätteistä, melusta ja ilmansaasteista)

Haastateltavan mukaan sääntöjen ja normien tehtävänä on määritellä ja sanktioida yleisesti hyväksyttävät toimintatavat elinympäristössä, jotta selkeästi nähtäisiin, milloin joku toimija rikkoo niitä. Erityisen närkästyttävänä hän oli kokenut sen, että kaupungin viranomaisiltakaan sellaisia ei välttämättä ole saatavissa. Vastaava toimintatapojen hyväksyttävyyttä koskeva tasapuolisuudesta lipsuminen liittyy asuinalueilla ja niiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevien teollisuuslaitosten ympäristölupiin. Vaikka luvat on anottava, kaikki yritykset eivät kuitenkaan noudata lupaehtoja. Joissakin tapauksissa puutteet ja laiminlyönnit ketjuuntuvat, ja leväperäisyys rehoittaa:

”Tuon nosturitontin ne ihan perimmäiset ongelmat siinä puhtaasti nosturitontilla on se, mistä mä oon valittanu, niin on se viheralueiden rakentaminen, eli ne on rakentamatta. Osa semmoisista puista on kaadettu, mitä niillä ei ole lupa kaataa, ja sitä viheraluetta käytetään parkkipaikkana ja romujen varastointina. Sitten sinne tehtiin uusi liittymä ja edellytettiin, että vanha liittymä suljetaan, ja sitä ei suljettu. Ja uusi liittymäkin tehtiin leveämpi, kuin mitä luvassa on. Ja lupa edellyttää, että siellä on aita rakennettu tontin ympärille. Sinne ei ole kuuna päivänä rakennettu minkäänlaista aitaa. Ja pihan päällystäminen on tekemättä, vaikka siitä on tullut päätöksiä. Ja sit ne polttoainejakelupisteiden puutteet on aina vaan korjaamatta ollu, vaikka niistäkin on päätökset, että ne pitää korjata. Eli siellä on monia tämmösiä ongelmia mitkä on hoitamatta.” (Haast. 20, taloyhtiön viereisen nosturivarikon pakokaasuista, melusta ja siivottomuudesta)

Teollisuustonttien omistajat eivät aina vaivaudu hoitamaan tonttejaan kuntoon, vaikka olisivat siihen velvollisia ympäristölupien perusteella. Edellä olevassa esimerkkitapauksessa haastateltava kertoi asukkaiden, kaupungin viranomaisten ja teollisuusyrityksen yhdessä sopimista päivämääristä, jolloin määritellyt asiat olisi pitänyt olla tehtynä. Takarajat olivat toistuvasti umpeutuneet ilman, että mitään oli tapahtunut. Ympäristöasioiden hoitamatta jättämisen syynä haastateltavan käsityksen mukaan olivat yritykselle koituvat ylimääräiset kustannukset. Kaupunki puolestaan oli aikanaan rakennuttanut alueen asunnot, mutta jättänyt sittemmin asukkaat yksin viereiseltä teollisuusalueelta kantautuvien elinympäristöongelmien kanssa.

Sääntöjen ja normien rikkomiseen sekä periaatteellisiin kysymyksiin huomiota kiinnittäneet haastateltavat olivat myös kokeneet turhauttavana ongelmien ratkaisemiseen liittyvän aikaansaamattomuuden. Ratkaisutoimenpiteet olisivat kyllä monissa tapauksissa helposti järjestettävissä, mutta viranomaistenkin toimista huolimatta ongelmat

vain jäävät vaivaamaan. Joskus osoittautuu, ettei viranomaisilla ole kunnollista mahdollisuutta velvoittaa ketään lopettamaan ongelmia aiheuttavaa toimintaansa. Ratkaisukeinot voivat jäädä puolitiehen, tai toimivia ratkaisuja ei ole olemassakaan. Tällaisissa tapauksissa haastateltavat olivat odottaneet ympäristökeskukselta enemmän vaikutusvaltaa. Vähintään siltä odotettiin riittävän selkeitä kannanottoja asukkaiden tekemiin valituksiin.

Kaupunkilaisten yhteiseksi hyväksi ajatelluista normeista, säännöistä ja periaatteista kiinnipitävät kokivat epäoikeudenmukaisena, että jotkut vähät välittävät niistä. Toisten huolimattomuus ja leväperäisyys tuovat kaupunkiasumisen arkeen epäjärjestyttä ja toisinaan jopa kaaoksen tuntua. Esimerkiksi ampumaratamelusta sekä asuinalueen roskaamisesta ja töhrimisestä huolestunut haastateltava oli ryhtynyt poimimaan roskia maasta ja ymmärtänyt tekonsa koituvan nimenomaan kaikkien yhteiseksi hyväksi. Siksi hänestä oli tuntunut moraalisesti närkästyttävältä kohdata yhä uudestaan lähimetsään tuotuja romuja ja jätteitä. Ne periaatteet, joista hän halusi pitää kiinni, eivät tuntuneet velvoittavan samalla tavoin muita.

Ongelmat kasaantuvat ja paisuvat

Yhteisten sääntöjen ja normien rikkomisesta seuraa helposti ketjureaktio, joka ilmenee tyypillisesti laittomien kaatopaikkojen syntymekanismissa. Kun johonkin paikkaan alkaa ilmestyä jätteitä, roskia tai romuja, ne houkuttelevat lisää leväperäistä käyttäytymistä. Vaikuttaa siltä, että ihmiset kokevat vähemmän syyllisyyttä jätteiden ja roskien heittämisestä ympäristöön sen jälkeen, kun joku toinen on heitä ennen jo tehnyt sitä. Elinympäristöongelmilla on taipumus kasaantua ja yleistyä. Jos lisäksi näyttää siltä, että kukaan ei puutu niihin, ne pahentuvat entisestään, eivätkä yksittäiset puhdistustoimet enää riitä poistamaan jo syntynyttä ongelmaa. Havahtujien näkökulmasta ne ovat jatkuvasti silmien edessä ratkaisua vaativina ja avoimina. Herää kysymys, kuka korjaa toisten sotkut.

”Sekin mua häiritsee, että on hirveen likaista, että löytyy kaiken näköistä roskaa. Siis, sitä voidaan heittää siihen kulkukäytävään, ja se siivotaan siitä sitten myöhemmin pois. Joku siivota sen. Että ei oo sellaista vastuuta. Että jos mä heitän tän tähän, niin se ei häviä. Ja sit kaikki sylki ja muu tällainen... niit näkyy siinä, purkat ja sen semmoiset.” (Haast. 28, rumasta ja tiiviistä rakentamisesta sekä yleisestä siivottomuudesta)

Mikäli ongelmat ovat silmiinpistäviä, ne alkavat häiritä mielenrauhaa yhä enemmän. Niitä tarkkailaan yhä intensiivisemmin, mikä alkaa vähitellen hallita jokapäiväistä arkea. Varsinkin roskat, jätteet ja töhryt koetaan riesana, koska ne ovat tekijöidensä jättämiä merkkejä itsestään. Haastatteluista paljastui vahvana käsitys, että ne on ikään kuin

suunnattu tarkoituksella järjestystä ja siisteyttä vaalivia kaupunkilaisia vastaan – yksi tapa osoittaa kapinaa. Siisteyttä ja järjestystä vaalivat saattavat kokea tämän pahana olona ja ahdistuksena.

”Että kun tuut esimerkiks bussilla kotiin ja sit kävelet ja potkit koko aika jotain roskia. Ja sit katot, että joka paikassa lukee joku ”lot” tai joku ”cbs”, tai joku muu on vedetty ikkunoihin ja talojen seiniin, niin ei enää tunnu kivalta tulla töistä kotiin. Ajattelee silleen, että tästäks mää niin kun maksan, ja tästäks mä niin kun elän? Ja tuntuu semmoselt, että ei se oo enää minkään arvoista sitten. Että tulee vaan ittellekkin kauheen paha mieli, semmonen paha olo.” (Haast. 14, ampumaratamelusta, roskaamisesta, töhrimisestä ja ilmansaasteista)

Sääntö- ja normirikkomuksista ja periaatekiistoista rakentuville elinympäristöongelmille näyttää olevan luonteenomaista, että kun ongelmat ovat alkanet hallita arkiroitiineja, ne tulevat kokijoilleen yhä merkityksellisemmiksi. Ongelmien toistuminen ja näkyvyys jokapäiväisessä arjessa ikään kuin paisuttaa niitä mittasuhteiltaan; niitä tarkkaillaan ja havainnoidaan joka päivä, ja ne häiritsevät jatkuvasti mielenrauhaa. Tilannetta näyttäisi jossain määrin helpottavan se, että lähtee itse aktiivisesti tekemään aloitteita etsiäkseen ongelmiin ratkaisua. Haastateltavien keskuudessa yleinen käsitys oli, että ympäristön roskaisuus houkuttaa roskaamiseen, yksi töhry lisätöhryyhin ja epäsiisteys paikkojen sotkemiseen. Käsityksen mukaan sääntöjen ja normien rikkojien tietoon olisi saatava välitetyksi riittävän vahva sanktio. Muutoin välinpitämättömyys vain ruokkii itse itseään. Ongelman jatkuva uusiutuminen näyttää myös tuovan mukanaan käsityksen, että yksityinen ihminen ei voisi tehdä asian hyväksi mitään.

Ambivalentit elinympäristöongelmat

Kaupunkilaiset vetoavat ympäristöviranomaisiin, jotta sääntöjä ja normeja noudatettaisiin. Viranomaisilta he odottavat keskittymistä asiakysymyksiin, mikä tarkoittaa mahdollisimman selkeitä periaatteita, linjaratkaisuja ja kannanottoja ongelmaan. Niiden avulla ongelmiin puuttajat voivat paremmin säilyttää anonymiteettinsä kuin kasvokkaisessa kohtaamisessa ongelman aiheuttajien kanssa. Vaikka ongelmaan havahtunut saisikin asiassaan myönteistä palautetta muilta asukkailta, heistä voi olla vaikea saada hyviä liittolaisia. Toisaalta on vähän niitä, jotka lähtevät hoitamaan aktiivisesti asioita myös toisten asukkaiden puolesta.

”Mä en ole koskaan henkilökohtaisesti ollut sinne nosturifirman omistajaan yhteydessä, koska se ei ole minun mielestä asiallista, vaan se on hoidettu koko aika viranomaisten kautta. Ja viranomaiset on käyneet siellä. Ja sieltä olen saanut sitten pöytäkirjoja, että he tietää kyllä siitä kuka on ollut asialla. Mut se on hoidettu viranomaisten kautta, mikä on mun mielestä niin kun

ainoa asiallinen tapa hoitaa sitä.” (Haast. 20, taloyhtiön viereisen nosturivarikon pakokaasuis- ta, melusta ja siivottomuudesta)

Lintujen ruokkimisesta muiden taloyhtiön asukkaiden kanssa hankaluuksiin joutunut haastateltava ihmetteli sitä, että viranomaiset ovat laatineet erilaisia asiaa koskevia ohjeita ja periaatteita, mutta niiden toteuttaminen ei käytännössä ole kovin yksiselitteistä. Kaupunki ei voi kokonaan kieltää lintujen ruokkimista asukkailta, mutta ruokkimisen suosiminen taas tuottaa ei-toivottuja lieveilmiöitä ruokintapaikoilla. Ristiriitaiset periaatteet ja epä johdonmukaisuudet säännöissä, jotka määrittävät, mikä on sallittua ja kiellettyä, näyttävät turhauttavan kaupunkilaisia. Toisaalta jotkut yrittävät pitää kiinni yhteisistä säännöistä ja pitää yllä järjestystä, toiset laiminlyövät niitä.

Ambivalenteilla elinympäristöongelmilla tarkoitan sellaisia ongelmia, joihin liittyy erilaisia sääntöjä, normeja ja periaatteita koskevia ristiriitoja. Kyseiset ongelmat jäävät helposti joko kokonaan vaille ratkaisua, tai ympäristöviranomaisten keinot eivät riitä. Esimerkiksi ympäristökeskus ei aina voi puuttua ongelmiin mielekkäällä tavalla nykyiseen lainsäädäntöön ja normistoon vetoamalla. Toiseksi haittoja, useimmiten juuri terveyshaittaa, ei voida nykyisillä mittausvälineillä ja -tekniikoilla todentaa, tai niiden mittaaminen on käytännössä hankala toteuttaa. Savuvalitukset ovat tästä yksi esimerkki.

”Kun he on sanoneet, että he tutkii terveydellisiä haittoja, nin mä oon siinä ihmeteltyt, että millä he näkee sen tästä katsomalla, että onks se terveydelle vaarallista. En mä ainakaan itte tietäis millään muulla, kun että jollakin häkämittäreilla tai millä sitten tämmösiä asioita mitataan? Niin, siinä täytyis olla jonkin näköiset laitteet jonkin ajan olemassa, ja joku ottais sieltä arvoja ylös.” (Haast. 30, naapurin puulämmityksestä aiheutuneesta savuhaitasta)

Ambivalenttisuus ilmenee usealla tavalla. Ensiksikin pulmana voi olla, että ongelman kokijalla tai ympäristökeskuksen virkamiehillä ei ole riittäviä perusteltuja kieltää haitan aiheuttajan käyttäytymistä tai toimintaa haitan kokijan hyväksi. Toiseksi, toinen osapuoli ei näe mitään syytä luopua omasta hyvästään toisen hyväksi, jolloin minkäänlainen keskinäinen sopimus tai kompromissi ei ole mahdollinen. Miksi kenenkään pitäisi luopua tupakoimisesta parvekkeella, jos todetaan, että omalla parvekkeellaan saa tehdä mitä haluaa? Kolmanneksi, tilanteeseen käytännön ratkaisua tai korjausta etsivällä viranomaisella voi olla valittavanaan vain huonoja tai samanarvoisia vaihtoehtoja. Esimerkiksi ongelmia aiheuttavaa toimintaa ei voida kokonaan kieltää, mutta ei ehkä suosiakaan. Ympäristökeskuksella ei myöskään ole kaikissa tapauksissa valtuuksia puuttua tai velvoittaa toimijoita jättämään jotain tekemättä. Ainoaksi vaihtoehdoksi voi jäädä yleinen informaation välittäminen tai kehotus sietää ongelmia osana tavanomaista kaupunkiasumista.

Aineistossani ambivalentteja elinympäristöongelmia edustavat lokkiongelma, parveketupakointi, skeittirampin melu, ravintolan musiikkimelu, naapurin puulämmityksestä aiheutuva savuhaitta sekä lintujen ruokkiminen. Kyseisissä ongelmissa aktiivisesti ratkaisua etsivät kaupunkilaiset saattavat olla yhteydessä moniin eri viranomaisiin, mutta he palaavat kuitenkin yhä uudelleen ympäristökeskuksen asiakkaiksi. Ympäristökeskuksen tarkastajat voivat käydä toteamassa uudelleen tilanteen paikan päällä, mutta varsinainen ongelma kuitenkin jää vaille ratkaisua. Tällaisissa tapauksissa herää mielenkiintoinen kysymys sekä ongelmien sietorajoista että ympäristökeskuksen vaihtoehtoisista toimintatavoista: pitäisikö ongelmat hyväksyä tavanomaiseen kaupunkiasumiseen kuuluvina, kun viranomaisetkaan eivät kykene niihin vaikuttamaan?

Elinympäristöongelmat eivät riipu vuorokaudenajasta, eivätkä ympäristökeskuksen tarkastajat ole niitä aina mittaamassa ja todentamassa. Kaupunkiasumisen sosiaaliseen järjestykseen kuuluu myös naapurisopua ylläpitävät säännöt ja normit, joiden toiminta perustuu vastavuoroisuuteen ja toisten huomioon ottamiseen. Yleensä ainakin lähimmät naapurisuhteet halutaan pitää kunnossa. Saattaa olla järkevää olla aiheuttamatta omalla käyttäytymisellään naapureille tarpeetonta haittaa tai kiusaa, koska siten voidaan säilyttää kohtelias välinpitämättömyys ja sosiaalinen etäisyys. Savuvalitustapauksessa haastateltava arveli naapurin siirtäneen ympäristökeskuksen huomautuksen jälkeen lämmitysajankohtaa siten, että se tapahtuu virka-ajan ulkopuolella, jolloin epäiltyä terveyshaittaa ei ole edes mahdollista ympäristökeskuksen arvioida. Toisaalta myös elinympäristöongelmasta kärsivät saattavat joutua sopeuttamaan arkeaan ongelman ehdoilla.

Joissakin tapauksissa useiden mittausten ja tarkastuskäyntien jälkeenkään ongelmista ei voida katsoa aiheutuvan suoranaista terveyshaittaa. Pulma ilmenee usein esimerkiksi haju- ja meluvalituksissa, jotka ympäristökeskuksen tarkastajat saattavat määritellä viihtyisyyshaittoiksi. Ympäristökeskus ei kovin mielellään lähde tekemään esimerkiksi melu- tai saastemittausta keskikaupungilla. Mittaukset ovat kalliita, ja niiden avulla ongelmaa ei todennäköisesti kyettäisi todentamaan sellaiseksi, että siihen löytyisi riittäviä perusteita puuttua.

”Mä tavallaan sain semmosen kuvan, että niillä ei oo kauheesti mahdollisuuksia ratkaista... Mä pyysin, että jos ne vois tulla mittaamaan melua, niin sit ne oli aika silleen, että ei jakseta, ja ei se kannata. Eli se ei ollu kauheen niin kun innostunut... mut toisaalta mä ymmärrän sen. Ne selitti, että mistä se johtuu, että se melujuttu on kauheen vaikee todistaa... Ja se ilmansaastejuttu oli sama, että se on hirveen vaikee niin kun todentaa.” (Haast. 21, turistibussien melusta, pakokaasuista ja vaaratilanteista sekä yleisestä rauhattomuudesta asuinkorttelissa)

Vaikka ympäristökeskuksen toteama haitta saataisiinkin joillain toimenpiteillä alle normien ja ohjearvojen, asukkaat saattavat edelleen kokea sen. Kerrostalon naapurihuoneistosta voi edelleen kuulua häiritseviä ääniä, vaikka melutaso olisikin alle normien. Ratkaisua vaille jääviä ongelmia ovat myös satunnaiset tai lyhytaikaisesti ilmenevät ongelmat, kuten teollisuuslaitosten äänet, hajut ym. haitat, joihin kaupunkilaiset tiettyssä arkielämän tilanteessa yhtäkkiä kiinnittävät huomiota.

Myös uusi tekniikka ja uudet tekniset laitteet voivat aiheuttaa ongelmia, joiden ratkaisemiseksi tarvittaisiin uutta lainsäädäntöä ja normeja. Jotkut ambivalentit ja ratkaisua vaille jäävät elinympäristöongelmat voivat edustaa kokonaan uudenlaisia ongelmia, ja kaupunkilaisten käsitykset niiden merkityksellisyydestä tai vakavuudesta voivat olla vasta muotoutumassa. Ympäristötietoisuus on myös lisääntynyt, ja elinympäristön laatuun kiinnitetään enemmän huomiota kuin aiemmin. Esimerkiksi ilman pienhiukkasia ei ollut aiemmin edes mahdollista mitata, mutta nykyisin niistä on kertynyt paljon uutta tietoa.

Yhteenveto

Leväperäisyys rehottaa – käsitteellistämistavassa korostuvat siis ongelmien taustalla vaikuttavat sääntö- ja normirikkomukset. Ongelman aiheuttaja tai siihen syyllistyvä osapuoli rikkoo kaupunkiasumisen arjen sosiaalista järjestystä ylläpitäviä sääntöjä ja normeja. Myös ongelmiin puuttuva kohtaa kyseiset säännöt ja normit, kun aiheuttaja reagoi puuttumiseen. Olennaista on, että säännöt ja normit eivät ole pelkästään ympäristölainsäädännössä määriteltyjä ja viranomaisten valvomia, vaan niitä liittyy myös käsityksiin sopivasta tai hyväksyttävästä käyttäytymisestä kaupungissa.

Jotkut kaupunkilaiset kiinnittävät elinympäristöongelmissa erityistä huomiota periaatteellisiin kysymyksiin ja ristiriitaisuuksiin. He eivät saata ymmärtää toisten huolimattomuutta ja leväperäisyyttä elinympäristöä kohtaan. Toisaalta he käsittävät, että ongelmien ratkaiseminen on pohjimmiltaan pelkkä järjestelykysymys. Siitä huolimatta asioita ei heidän mielestään hoideta kaupunkilaisten parhaaksi katsomalla tavalla, vaikka se periaatteessa olisi mahdollista.

Erilaisista normeista ja raja-arvoista huolimatta jäljelle jää elinympäristöongelmia, joihin ei ole olemassa mitään yhtä selkeää ja toimivaa ratkaisua. Elinympäristöongelmat voivat olla sillä tavoin ambivalentteja, että niihin ei lopulta olekaan mitään kunnollista ratkaisua, tai ratkaisut ovat keinotekoisia ja jäävät puolitiehen. Ratkaisemattomina ongelmat jäävät ympäristöviranomaisten toimenpiteistä huolimatta häiritsemään kaupunkilaisia.

8 Rapautuva urbanismi

Suomen kaupungistumiskehitystä ja yhteiskunnan ilmapiirin muuttumista pohdittiin haastatteluissa yllättävän paljon ja monessa eri yhteydessä. Pohdintoihin liittyi useimmiten kysymys toisten kaupunkilaisten huomioon ottamisesta ja yhteisvastuullisuudesta, jotka haastateltavien mukaan ovat nykyisen kaupungistumiskehityksen myötä heikentyneet. Ilmiötä voidaan tulkita yhteiskunnan yleisen individualisoitumiskehityksen ja yksilöiden muuttuvan roolin näkökulmasta. Bauman (2002) tarkoittaa yksilöllistymisellä vapautumista jäykistä yhteiskunnallisista rakenteista: on jouduttu yhä enemmän tekemään itse sellaisia päätöksiä ja valintoja, joista ennen vastasivat erilaiset yhteiskunnan auktoriteetit. Yksilöllistyminen on toisaalta itsensä toteuttamista eri elämäntilanteilla. Aineistoni perusteella individualisoitumiskehitys näyttää vaikuttavan kaupunkilaisten ympäristösuhteeseen ja sitä kautta elinympäristöongelmien syntytyypäin.

Neljäs aineistosta tunnistamani käsitteellistämistapa korostaa, että urbaanit elinympäristöongelmat johtuvat mitä suurimmassa määrin kaupunkilaisista itsestään, ja että ongelmat pohjimmiltaan ilmentävät joko kypsytöntä tai väärään suuntaan etenevää urbanisoitumista. Käytän tästä käsitteellistämistavasta nimitystä rapautuva urbanismi, ja sisällytän siihen myös joidenkin haastateltavien ilmaisemat käsitykset suomalaisten kypsytöntä kaupunkilaisuudesta. Ennen kaikkea rapautuva urbanismi ilmenee lisääntyvänä vastuuttomuutena ja välinpitämättömyytenä kaupunkilaisten yhteisestä hyvästä.

Elinympäristöongelmia voidaan tarkastella sosiaalisen ja kulttuurisen urbanisoitumisen ja yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevien arvojen näkökulmasta. Huomattakoon, että urbanisoitumiskehitys voi vaikuttaa kaupunkilaisten ympäristösuhteeseen joko myönteisesti tai kielteisesti. Käsitykset suomalaisten epäkypsästä kulttuurisesta kaupunkilaisuudesta ja kaupunkikehityksen rapautumisesta menevät haastatteluaineistossani päällekkäin, eikä niitä voi oikein erottaa toisistaan. Kummassakin korostettiin joko kadonnutta tai häviämässä olevaa yhteisvastuullisuutta elinympäristöstä.

Toleranssi ja elinympäristön yhdenmukaisuus

Yksi kaupunkisosiologisesta tutkimusperinteestä peräisin oleva väittämä on, että kyky sietää erilaisuutta kehittyy yleensä suurkaupungissa asuvien keskuudessa (Macionis & Parrillo 1998, 124). Käsitteellä toleranssi on tarkoitettu lähinnä sosiaalista sfääriä eli kaupunkilaisten mukautuvaa ja hyväksyvää suhtautumista poikkeavuuteen tai erilai-

suuteen (mt). Sovellan omassa tutkimuksessani toleranssin ideaa myös elinympäristö-ongelmiin, joita suurkaupunkiin kuuluu monenkirjavia joukko. Kaupungissa asuvat joutuvat sietämään, tulemaan toimeen ja kehittämään arkielämässään erilaisia keinoja sopeutua niihin. Monet aineistossani olevat ongelmat ovat esimerkkejä toleranssin ylitymisestä; ne ovat liiaksi tavanomaisesta poikkeavia tai liian erilaisia, jotta niitä voi sietää.

Toinen tässä tutkimuksessa keskeinen kaupunkisosiologisessa tutkimuksessa havaittu ilmiö on suurkaupunkilaisten taipumus vetäytyä taka-alalle potentiaalisten hankaluuksien ilmaantuessa, jotka liittyvät tuntemattomien ihmisten kohtaamiin. Varauksellisuus ja sosiaalisen etäisyyden ylläpitäminen voidaan ymmärtää yhtenä kaupunkilaisille ominaisena selviytymis- eli coping-mekanismina (Karisto & Tuominen 1993, 82). Toisin sanoen kaikkiin kohtaamiin ja potentiaalisiin hankaluuksiin tai epämukavuuksiin ei ole tarkoituksenmukaista tai mahdollistakaan kiinnittää kaupunkiasumisessa huomiota. Haastateltavieni esiin tuomat elinympäristöongelmat ovat kuitenkin esimerkkejä lähemmäs toisiaan asuvien ihmisten ja toimijoiden (teollisuusyritysten) toisilleen aiheuttamista ongelmista, joissa ei-toivottavia kohtaamisia ei voida kokonaan välttää, ja joissa puuttumiskynnys on ylittynyt.

Kun haastateltavani kritisoivat nykyistä kaupungistumiskehitystä, he olivat tyytymättömiä ja turhautuneita erityisesti siihen, että monet heidän tärkeänä pitämistään periaatteista eivät enää toteudu. Yhteisvastuullisuuteen ja toisten huomioon ottamiseen liittyvä olennaisesti, kuinka yhdenmukaisia arkielämän todellisuus ja elinympäristö ovat toisiinsa nähden. Elinympäristöongelmat muuttavat aina tavalla tai toisella arkielämän olosuhteita. Ensiksikin ne voivat häiritä normaalia arkielämän kulkua, johon kuuluu erilaisia rutiinotoimintoja ja itsensä toteuttamisen muotoja kuten virkistytymistä ja harrastuksia. Toiseksi, ongelmien ilmaantuessa kaupunkilaiset joutuvat sopeuttamaan toimintojaan ja käyttäytymistään uusia olosuhteita vastaaviksi. Kolmanneksi, he myös reagoivat siihen, jos jokin rutiinotoiminta keskeytyy tai estyy elinympäristöongelmasta johtuen.

William Michelson (1976, 23–32) on tutkinut ihmisten käyttäytymisen ja toiminnan riippuvuutta fyysisestä ympäristöstä käsitteen *kongruenssi* avulla. Käsitettä on käytetty analysoitaessa muun muassa maan käytön ratkaisuja ja sitä, millä tavoin fyysinen ympäristö helpottaa tai estää ihmisten yhteydenpitoa toisiinsa. Tämän lisäksi yksilöitä ja ryhmiä voidaan tutkia heidän ympäristöön kohdistuvien erilaisten käyttäytymisedellytystensä kautta. Kyse on siitä, millaisia vaatimuksia ihmisillä on ympäristöä kohtaan, ja millaisia edellytyksiä tietynlainen ympäristö asettaa käyttäytymiselle ja toiminnalle. Kongruenssin käsite viittaa siihen, käsittävätkö ihmiset voivansa toteuttaa ihanteidensa mukaista käyttäytymistään ja toimintaansa ympäristössään vai eivät. (Michelson & van Vliet 2002, 78.)

Käytän tässä tutkimuksessa Michelsonin (1976, 23–32) kongruenssin käsitettä elinympäristön ja arkielämän yhdenmukaisuuden tarkasteluun. Haastateltavieni ongelmien perusteella toleranssi eli kyky sietää ongelmia on pienempi silloin, kun elinympäristö ja arkielämä eivät ole yhdenmukaisia toistensa kanssa, eli vallitsee inkongruenssi. Jos taas he voivat toteuttaa parhaaksi katsomaansa käyttäytymistään, eli vallitsee kongruenssi, toleranssi on todennäköisesti suurempi. Tässä kohtaa on syytä tähdentää kaupunkilaisten ja elinympäristön vuorovaikutteista suhdetta. Ympäristö ei yksipuolisesti määrää käyttäytymistä vaan myös mahdollistaa, estää tai ehkäisee arkielämän rutiinien toteutumista (Michelson & van Vliet 2002, 72–74). Toisaalta elinympäristöongelman vuoksi kaupunkilaiset usein muuntelevat arkielämänsä toisenlaiseksi, jos se vain on mahdollista. Esimerkiksi parvekkeella tai pihalla oleskelua vältellään niinä aikoina, kun ilmassa on savua, tai kun jokin ääni häiritsee.

Elinympäristöongelmiin voidaan siis havahtua erilaisten arkielämän olosuhteissa tai rutiineissa tapahtuvien muutosten yhteydessä. Ensiksikin, omien intressien toteuttaminen saattaa heikentyä jollain tavoin elinympäristöongelmasta johtuen. Toiseksi, ongelmilta voi suojautua rajoittamalla tavanomaisia rutiinejaan tai ajoittamalla niitä uudelleen. Esimerkiksi melun tai pilaantuneen hengitysilman vuoksi ei voi avata ikkunaa tuulettaakseen, tai jopa joutuu lähtemään tilapäisesti pois asunnostaan. Kolmanneksi, asumisen arjessa tapahtuvat muutokset voivat johtaa ongelmaan havahtumiseen, tai jo aiemmin havaittuun ongelmaan aletaan kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota. Haastatteluissani yhtenä tällaisena esimerkkinä tuli esille kerrostalossa asuvan naapurin vaihtuminen; uusi naapuri toi mukanaan omat käyttäytymistapansa ja tottumuksensa, joista haastateltava koki aiheutuvan ongelmia.

Tässä tutkimuksessa perustan arkielämän muutosten tarkastelun fyysisen ympäristön ja ihmisten käyttäytymisen vuorovaikutteista suhdetta korostavaan paradigmaan (Michelson & van Vliet 2002, 72–74). Sen mukaan kaupunkilaisilla on erilaisia mahdollisuuksia sopeutua ja tulla toimeen elinympäristöongelmien kanssa ja myös oppia sietämään niitä. Toisin sanoen fyysinen ympäristö tekee todennäköiseksi tai mahdollistaa tietynlaista ihmisten käyttäytymistä ja toimintaa. Se näkyy kaupunkilaisten yrityksissä sopeuttaa arkielämän rutiinejaan ja käyttäytymistään vastaamaan paremmin muuttuneita olosuhteita. Aineistossani esiintyy sekä ongelmien ratkaisuun tähtäävää sopeuttavaa toimintaa että ongelmien välttelyä, pakenemista ja periksiantamista.

Melu, saasteet, ruuhkautuminen ja muut urbaaniin elinympäristön ärsykkeet koetaan ongelmallisina etenkin siitä syystä, että ne häiritsevät tai keskeyttävät jollain tavoin ihmisten tavanomaista käyttäytymistä ja toimintaa omassa arkielämässään (Krupat 1985, 121). Ihmisille on yleensä tärkeää tietoisuus ja tunne siitä, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöönsä ja siinä havaittuihin ongelmiin (Korpela ym. 2001, 21–23). Toisaalta tasapainoinen ympäristösuhde syntyy mahdollisuudesta toteuttaa

vapaasti arkirutiineja. Näin ollen elinympäristöongelman ulottuvuuksia voidaan tarkastella arkielämän hallinnan kannalta. Koettu elinympäristöongelma voi heikentää arkielämässä suoriutumista. Arki voi hankaloitua, tai siihen saattaa tulla mukaan uudenlaisia rituaalinomaisia piirteitä, kuten vaikkapa joka-aamuinen ilman nuuhkaisu piilantuneen hengitysilman toteamiseksi.

Ei-toivotut ympäristötekijät vaikuttavat ihmisiin eniten sitä kautta, millaisen mielikuvan ne välittävät kaupunkilaisille heidän mahdollisuudestaan hallita itse omaa käyttäytymistään ja arkirutiinejaan (Krupat 1985, 111). Esimerkiksi mikä tahansa melu tai haju ei välttämättä yksin muodostu ympäristöongelmaksi, vaan ratkaisevaa niiden lisäksi on tunne avuttomuudesta ja kykenemättömyydestä ongelman edessä. Jos näyttää siltä, että ongelmiin ei voi mitenkään vaikuttaa, tai kun ei ole varmuutta vaikuttamisyritysten onnistumisesta, seurauksena voi olla täydellinen taka-alalle vetäytyminen. Ympäristöpsykologisessa tutkimuksessa tilannetta on tulkittu *opittu avuttomuus* -käsitteen avulla (Cohen ym. 1986, 68–87). Esimerkiksi pitkään melulle altistuneet kaupunkilaiset mukautuvat vähitellen siihen, etteivät he voi millään tavoin vaikuttaa ongelmaan.

Tekemällä tehtyjä ongelmia

Elinympäristöongelman muuttaessa arkielämän olosuhteita ja rutiineja herää kysymys siitä, millainen muutos on siedettävä, ja millaista muutosta kaupunkilaisen ei tarvitsisi hyväksyä. Haastatteluissa toistettiin käsitystä, että urbaanit elinympäristöongelmat ovat usein ”tekemällä tehtyjä”. Sillä haastateltavat tarkoittivat ensiksikin sitä, että ihmiset suurelta osin itse, omalla käyttäytymisellään, aiheuttavat ongelmia. Toisaalta ongelmat olisivat ratkaistavissa, kunhan ihmiset vain vaivautuisivat tekemään niille jotain. Tekemällä tehdyissä ongelmissa näkemuserot tavanomaiseen kaupunkiasumiseen kuuluvista asioista ovat keskeisessä asemassa.

Kaupungissa esiintyy monenlaisia ympäristöongelmia, jotka voivat muuttaa asukkaiden arkielämän olosuhteita. Rapautuva urbanismi -käsitteellistämistavassa ei-hyväksyttävänä pidettiin muun muassa epäreiluutta ja selvää piittaamattomuutta ongelmista kärsivien reaktioista. Jääräpäistä ja joustamatonta käyttäytymistä ei katsottu sopivaksi varsinkaan kaupungissa. Asuinkortteliin pysäköineen ja lastissa olevan jätteenkuljetusauton aiheuttamasta hajuhaitasta valittaneen haastateltavan mielestä kaupunkilaisen kuuluisi puuttua törkeään piittaamattomuuteen ja reilun pelin sääntöjen väheksymiseen.

RH: Oliko se niin, että sinulle tuli joku naapureista sanomaan sen? Vai itsekö siihen ensimmäisenä reagoit?

”Kyllä mä reagoisin siihen niin, että mä oon kolmannen polven helsinkiläinen ja mä niinkun tost kaupunkiasumisesta tiedän, että siihen liittyy asioita, jotka täytyy hyväksyä, ja on asioita, joita ei voi hyväksyä. Ja mun mielestä se oli niin äärimmäisen epäreilua sen kuljettajan osalta, koska kuka tahansa pystyi päättämään, että hänellä on se jätteenkuljetusyhtiön auto käytettävissä, ja hänpä ajaa sillä kotiin ja viis välittää, vaikka oli täysin tietoinen, että se häiritsee niitä ihmisiä, minkä kadun varteen hän autonsa pysäköi.” (Haast. 26, jätteenkuljetusauton pysäköinnistä asuinkorttelissa)

Kulttuurisen urbanisoitumiskehityksen näkökulmasta kaupunkilaisten ympäristökeskukselle tekemät savuvalitukset ovat mielenkiintoisia. Naapurin savupiipusta tuleva haju ja noki saattavat muodostua elinympäristöongelmaksi varsinkin tiiviisti asutulla alueella. Ennen jätteenpoltosta ja tehtaiden piipusta tulevat savupäästöt olivat kaupungissa tavallisia. Nykyisin teollisuuden savupäästöt ovat olennaisesti pienentyneet, eikä hajautettu jätteenpolto enää ole sallittua. Suurten ja vakavien savupäästöjen tilalle on tullut erilaisia mikropäästöjä, kuten tupakansavua ja muita tuoksujia, joille ihmiset ovat herkistyneet. Päästöjen koostumus on samalla monipuolistunut. Haastattelussa nousi muun muassa esille kysymys, pitäisikö kaupunkilaisen sietää naapurin saunanlämmityksestä aiheutuvaa savua. Entä onko oikeutettua puuttua siihen, että naapuri lämmittää talonsa kokonaan puulla läpi vuoden?

Puun polttamisesta tulevaa savua ei ole perinteisesti käsitetty Suomessa erityisen vakavana ympäristöongelmana. Pikemminkin puuhun ja savuun on liittynyt kulttuurisesti myönteisenä ja jopa pyhänä koettuja arvoja, joiden taustalla on suomalainen saunanlämmitystraditio. Naapurin piipusta tupruttavasta savusta ympäristökeskukselle valituksen tehnyt haastateltava totesi, kuinka vaikeaa monille tuntuu olevan käsittää savun olevan kaupungissa asuvalle elinympäristöongelma. Hänen mukaansa normaali saunan tai takan lämmitys on hyväksyttävää, mutta jatkuvaa omakotitalon puulla lämmittämistä kaupunkilaisen ei tarvitsisi sietää.

”Moni ei kyllä käsitä, että toi ois haitta. Jos sanoo yhtäkkisesti jollekin, mikä ei ikinä ole joutunu niin paljon haistelemaan savua. Ja päivittäin ja vuosittain... Just kun sanoin, että välillä se tuoksu hyvälle, kun joskus vaan saunaa kun lämmitteli.” (Haast. 30, naapurin puulämmityksestä aiheutuneesta savuhaitasta)

Elinympäristöongelmissa joudutaan tavan takaa määrittelykamppailuun siitä, mikä kuuluu normaaliin kaupunkiasumiseen, ja mikä ei. Esimerkiksi tavanomaisia asumisen ääniä kuuluisi yleensä sietää, koska ne ovat satunnaisia, ohimeneviä ja lyhytaikaisia. Kaupunkiin kuuluu monenlaista ääntä, mutta arjen olosuhteet muuttuvat epänormaaleiksi, jos esimerkiksi joutuu kotonaan pitämään korvatulppia välttyäkseen kuulemasta melua. Hyväksyttävyyden määrittämisessä on olennaista, että muiden ihmisten ei pitäisi joutua kohtuuttomasti kärsimään muiden vapaudesta toimia muista piittaamatta.

Skeittirampin melusta valittaneen haastateltavan mukaan kaupungin tulee järjestää lapsille ja nuorille harrastuksia, mutta se ei saisi tapahtua ”riistämällä” muita rauhaa ja hiljaisuutta arvostavia ihmisiä.

Myös toisessa meluvalitustapauksessa haastateltava pohti kaupunkiasumiseen normaalisti kuuluvia ääniä. Hänen mukaansa voimakkaatkin ”hälyäänet”, kuten hälytysajoneuvojen ja aurauskaluston äänet, ovat kaupungissa aivan normaaleja ja siedettäviä siksi, että niillä on jokin tarkoitus. Sen sijaan esimerkiksi yökerhosta kantautuvaa diskomusiikin ”jytettä” ei tarvitse sietää keskustan asuinkorttelissa. Esimerkkitapaus kuvastaa arkielämän ja elinympäristön inkongruenssia; asukasryhmä kokee joutuvansa kärsimään kohtuuttomasti jonkun muun ryhmän vapauksista. Ympäristökeskukselle tulee toisinaan asukkaiden valituksia ravintoloiden musiikkimelusta ja rauhattomuudesta. Meluvalitustapaukset ovat mielenkiintoisia rajatapauksia, joissa joudutaan määrittelykamppailuun tavanomaisista kaupunkiasumiseen kuuluvista äänistä.

”Kaupunkiin kuuluu melu... sanotaan, että eihän äänetöntä kaupunkia voi ajatella. Että mä en pidä sitä melua, joka tulee jokapäiväisen elämän äänistä niinkun hirveen pahana. Mut se, että niinkun ehdoin tahdoin pannaan tommonen disko sängyn viereen (äänet kulkeutuvat seinärakenteita pitkin)! - Voi olla, että se ympäristöongelma onkin se, että niinkun kaupungin hallinnossa olis pikkasen tarkistamista, että ei niinkun päästäis tekemään tällaisia kauhean suuria munauksia.” (Haast. 29, yökerhon musiikkimelusta ja asuinkorttelin muuttumisesta rauhattomaksi)

Elinympäristöongelmien aiheuttamiin arkielämän muutoksiin liittyy myös kohtuullisuusnäkökulma. Asuinalueella pysäköivien kuorma-autojen pakokaasuista ja melusta valittanut haastateltava kiteytti, että nimenomaisesti ihmisten itsensä aiheuttamia ”tehtyjä juttuja” ei kaupunkilaisten tarvitse sietää. Toiminnot pitäisi suunnitella huolellisesti, että kohtuuttomia haittoja ei aiheutuisi millekään asukasryhmälle. Haastateltava painotti, että ongelmille on löydettävissä jokin ratkaisu, kunhan vain kaupungin viranomaiset ottaisivat asukkaiden valitukset riittävän vakavasti, ja kun he paneutuisivat kunnolla asioihin.

”Mää tiedän kuiteskin sen, että minä oon siinä asiassa kyllä oikeassa. Ja tossa kun on tilaa tehdä kuorma-autoille paikkaa. En mä sanois, että niiden pitää tosta pois mennä, mutta minkä takia niiden pitää tässä olla sitten käryttämässä ikkunan alla? En mä oo mikään auton vihaaja, mulla on itselläkin auto. Mutta siis joku tällainen kohtuus kaikissa asioissa, että jos asioille voidaan tehdä jotain, niin tehdään!” (Haast. 27, kuorma-autojen pakokaasuista, melusta ja vaaratilanteista)

Tekemällä tehdyissä ongelmissa kaupunkilaiset yrittävät vedota ympäristökeskuksen tarkastajien näkemyksiin ongelmien todenperäisyydestä ja vakavuudesta. Asuntoval-

vontaan tulevissa valituksissa asukkaat tyypillisesti yrittävät ongelmatilanteissa ensiksi vedota isännöitsijöihin ja huoltomiehiin. Aineistosta kävi ilmi, että asukkaat joutuvat usein pettymään odotuksiinsa saada heiltä apua: joko toimenpiteitä havaitun ongelman korjaamiseksi ei ollut lainkaan aloitettu, tai ne olivat jääneet pelkiksi lupauksiksi. Tavallisesti asukkaat hankkivat omatoimisesti tietoa internetistä. Haastateltavat olivat etsineet tietoa esimerkiksi tupakkalainsäädännöstä ja viranomaistahoista, joihin ongelmatilanteissa voi vedota.

”No sitten mä olin koko ajan sitä mieltä, että eihän se niinku asia voi näin olla, että täytyyhän sille asialle tehdä jotain. Ja sitten mä kävin internetissä tutkimassa, kävin sieltä niinku selaa-
massa hakusanalla tupakanhaju ja sitten löysin sieltä niinku, tällaisia lakitekstejä ja sitten just, että ympäristökeskukseen voi ottaa yhteyttä tämmösissä asioissa.” (Haast. 3, tupakanhaju-
justa asunnossaan)

Aktiivisesti elinympäristöongelmiin ratkaisua hakeville kaupunkilaisille ympäristökeskus näyttää toimivan ennen kaikkea taustatuen antajana ja epä tietoisuuden hälventäjänä. Ympäristökeskuksen asiakkaisiin kuuluu aktiivisia elinympäristöstä huolehtivia kaupunkilaisia, jotka ikään kuin testaavat ympäristökeskusta toistuvilla yhteydenotoilla. Asukkaat ja ympäristökeskus voivat silloin toimia yhteistyössä pyrkiäkseen takaamaan normaalin arkielämän sujumisen.

Yhteiskunta olemme me kaikki

Sumeilematon elinympäristön pilaaminen, tyypillisesti roskaaminen sekä jätteiden ja hylättyjen käyttötarvikkeiden jättäminen asiaankuulumattomiin paikkoihin, herättää kysymyksen yksilön ja yhteiskunnan vastuusta. Useimmin aineistossa toistuvina esimerkkeinä mainittiin vanhat kodinkoneet, autoromut, kuten akut ja renkaat, huonekalut, rikkoontuneet polkupyörät, vaatteet, rakennusjätteet yms. Vastuukysymys koskee kuitenkin kauttaaltaan haastatteluaineistossani esillä olevia elinympäristöongelmia, jotka ovat tavalla tai toisella seurausta yksilöiden tai toimijoiden (esim. teollisuusyritykset) piittaamattomuudesta. Haastateltavien käsityksen mukaan nykyajan kaupunkilaisille on hämärtynyt, mikä on heidän oma vastuunsa elinympäristöstä. Monesti vastuu haluttaisiin siirtää yhteiskunnalle tai kaupungin viranomaisille. Vastuun pakoilun haastateltavat yhdistivät Suomen rapautuvaan tai vajaaksi jääneeseen urbanismiin.

Roskaajalle, sotkijalle tai jätteiden väärinkäsittelijälle itselleen näyttäisi olevan merkitystä vain sillä, että hylätystä materiaalista pääsee mahdollisimman helposti ja vaivattomasti eroon. Vanha sanonta ”pois silmistä, pois mielestä” sopii tähän yhteyteen hyvin. Kyse olisi siten silkasta yksilön edun tavoittelusta, joka koituu yleistä tai yhteistä etua vastaan ja lopulta jälkimmäisen kustannukseksi, sillä joku kuitenkin joutuu kor-

jaamaan roskat, jätteet ja sotkut toisten jäljiltä. Toinen tulkinta liittyy vapaamatkustajuuteen: kun yksilö huomaa, että on mahdollista toimia helpommin ja edullisemmin muiden kustannuksella, hän valitsee kyseisen toimintatavan. Esimerkkinä on omakotitalon jätteiden kускаaminen salaa kerrostalojen tai taloyhtiöiden yhteiseen roskasäiliöön jätemaksujen säästämiseksi (Inkeri Niini, Länsiväylä 12.10.2005). Kolmantena tulkintana haastatteluissa nousi esille kaupungeissa korostuva kuluttaminen, jonka taustalla on yleismaailmallinen kehitys. Erään haastateltavan mukaan elintason nousu tekee ihmisistä ahneita, itsekkäitä ja röyhkeitä, mikä näkyy Helsingissäkin lisääntyneenä roskaantumisenä. Tässä syyttävä sormi osoittaa yhteen ylenpalttisesta kuluttamisesta tunnettuun maahan, Yhdysvaltoihin.

”Se on sellaista tietynlaista amerikkalaista kulutushysteriaa, johon kuulutaan. Tietynlainen löysä elämäntyyli, että ei välitetä... Se on niinkun jotenkin sellaista raflavaa, että ollaan niinkun tällasii, miten mä sanoisin niinkun, sellasia jotenkin välinpitämättömiä tai eletään rennosti. Ja että urbaaniin... monet voi kuvitella, että urbaaniin elämäntyyliin kuuluu roskat.” (Haast. 12, roskaamisesta ja sotkemisesta ulkoilualueilla)

Kysyin haastateltavilta, voiko elinympäristöongelmien taustalla oleva vapaamatkustajuus liittyä erityisesti urbanisointumiskehitykseen, ja lisääntyykö se kaupunkiasumisen tiivistyessä. Onko anonyymeinä pitäytyvien ja varauksellisten kaupunkilaisten nimenomainen tapa olla piittaamatta toisista? Entä heittävätkö ihmiset helpommin tupakka-askin tai karamellipussin maahan keskikaupungin väenpaljoudessa kuin omalla asuinalueellaan tai -paikkakunnallaan?³ Vastauksissaan haastateltavat tähdensivät, että piittaamattomuus elinympäristöstä on varsin yleismaailmallista ja pohjimmiltaan ihmisluonnolle ominaista. Leväperäinen jätteidenkäsittely tai roskaaminenkaan eivät tämän käsityksen mukaan ole erityisesti urbaaniin elämäntapaan kuuluvia ilmiöitä, vaan selitys löytyy jostain muualta. Tiiviisti asutussa kaupungissa ilmiö on vain paljon näkyvämpi kuin muualla.

”Niin, no ihminenhän roskaa ja on epäsiisti ihan muutenkin. Mutta se, että sit kun asutaan lähkekin, niin ollaan samas paikassa hirveen paljon ja silleen, niin sehän näkyy silleen selkeemmin. Ja siin ehkä tulee jotenkin... emmä tiedä onks ihminen niin onnellinen, jos asuu tollases paikas, ett siitä mä en osaa sanoa.” (Haast. 28, rumasta ja tiiviistä rakentamista ja yleisestä siivottomuudesta kaupungissa)

Haastateltavani kuitenkin kertoivat huomanneensa kaupunkilaisten yleensä suhtautuvan julkisiin alueisiin paljon huolettomammin kuin omaan yksityiseen pihaan. Tämä ilmiö näyttäyty varsinkin kaupungin puistoissa ja ulkoilualueilla. Kaikki voivat kokea

³Eräs tuttavani kommentoi tällaista kaksinaismoralismia repliikillä ”Pidä Kirkkonummi siistinä – jätä roskat stadiini!”

puiston omakseen, vaikka se on yhteistä ja julkista omaisuutta. Esimerkiksi helsinkiläiset ovat kokeneet Töölönlahden sellaisena ja ovat siksi olleet huolissaan sen rakentamisesta ja muuttamisesta. Kaupungin tiivistäminen nakertaa helposti tällaisia kaupunkilaisten yhteisesti omakseen kokemia alueita, mitä useat haastateltavani pitivät kyseenalaisena kehityksenä. Kaupungistumisen ei heidän mielestään tarvitsisi merkitä julkisten alueiden pirstomista.

Haastateltavien mukaan liian tiivis rakentaminen ja väestön keskittyminen edustivat väärään suuntaan etenevää kaupungistumiskehitystä. Heidän mielestään nykyinen suuntaus kohti väestön keskittymistä ja suomalaisia suurkaupunkeja merkitsevät sitä, että toisista ei enää välitetä samalla tavalla. Kun muista ei tarvitse välittää, ei myöskään yhteistä etua enää ajatella. Tässä käsitteellistämistavassa yksilöllisen vastuun ottaminen elinympäristöstä on vielä uusi asia suomalaisille, eivätkä he ole siihen vielä riittävästi tottuneet. Toisaalta ei ole vielä kulunut kovin kauan siitä, kun suomalaiset ovat huomanneet oman yksilöllisyytensä ja vapautensa kaupungissa.

Kun sosiaalisen kontrollin menettäessä otetaan yksilöt eivät enää piittaa niinkään oman käyttäytymisensä seurauksista ja alkavat ajaa enemmän omaa etuaan, he ulkoistavat vastuun elinympäristöongelmista helposti yhteiskunnalle. Vaikka ongelmat on pohjimmiltaan itse aiheutettuja, niistä syytetään yhteiskuntaa. Käsitteellistämistavan mukaan tietty suhteellinen osa suomalaisista ei välitä elinympäristöstä, asuivatpa nämä kaupungissa tai maaseudulla.

”Silloin kun töhrimisestäkin jutteli ja ihmetteli, niin ne sano, että sehän on yhteiskunnan asia. Mutta kun yhteiskuntahan olemme me! Niin tämä käsitys pitäisi siellä koulussa ja kodeissa saada käsittämään, että kaiken teemme me yhdessä! Se likaaminen se on niinkun kaikkein yhteinen ikävä asia sitten kun on tuolla heitetty - koirankakat saastana on yhteinen ongelma.”
(Haast.6, lehtipuhaltimen nostattamasta pölystä ja ilmansaasteesta)

Miksi yhteiskuntaa elinympäristöongelmissa huudetaan apuun? Millaista roolia yhteiskunnalta elinympäristöongelmien osalta voitaisiin odottaa? Yksi haastattelussa esiintyvä käsitys on, että yhteiskunta voisi ainakin tehdä ihmisille nykyistä helpommaksi ja maksuttomaksi jätteiden ja romujen viemisen asiaankuuluviin paikkoihin. Näin yhteiskunta voisi tarjota puitteet yksilölliselle elinympäristöstä huolehtimiselle. Tähän liittyen yksi merkillepantava haastateltavien esittämä käsitys laittomien kaatopaikkojen syntymisestä on, että ihmiset haluavat sillä tavoin osoittaa mieltään tai mahdollisesti jopa kapinoida yhteiskuntaa vastaan. Tekijöiden viestinä saattaa haastateltavien mukaan olla, että yhteiskunnan tulisi hoitaa asiat toisella tavalla.

Syyttävä sormi

Haastatteluaineistossa rapautuva urbanismi -käsitteellistämistapaan sisältyy varsin paljon moralisointia ja syntipukkien etsimistä. Esimerkiksi kun haastateltavat esittivät elinympäristöongelmien syyksi puutteellisen kasvatuksen ja valistuksen, he usein vertasivat nykytilannetta lapsuutensa ja nuoruutensa aikaan. Aineistosta välittyi siten käsitys, että ennen asiat olivat kasvatuksen ja valistuksen osalta paremmin kuin nyt. Aikaisempina vuosikymmeninä tiettyjä elinympäristöstä huolehtimisen periaatteita ilmeisesti noudatettiin melko lailla mukisematta. Muutamat haastateltavat kertoivat haluavansa siirtää samanlaiset periaatteet ainakin omille lapsilleen.

Joidenkin haastateltavien esiin tuoma käsitys roskaajien ja töhrijöiden kapinoinnista vanhempiaan tai yhteiskuntaa vastaan ilmeisesti liittyy siihen ajatukseen, että aikaisemmin, kun tietyt säännöt ja periaatteet olivat olemassa, nuoriso saattoi helpommin ilmaista kapinaansa rikkomalla niitä tarkoituksellisesti. Vapaan kasvatuksen myötä sääntöjen ja periaatteiden vaikutus on heikentynyt. Jos auktoriteetteja ei enää ole, voidaan kysyä, onko kapinointi vanhempia kohtaan muuttanut muotoaan? Elinympäristön turmelemisena ilmenevä protesti saattaisi olla pikemminkin ilmaus siitä, että vanhemmat eivät nykyisin määrittele selkeitä periaatteita, joita voisi uhmata. Syyttävä sormi osoitti kuitenkin moneen eri suuntaan.

”No mä nyt olisin sitä mieltä lähinnä, että se on siis huonoo kasvatusta. Että mä en oo koskaan heitelly roskia, kun mut on kasvatettu sillä tavalla, että niitä ei saa heitellä. Mä yritän kasvatata omat lapseni sillä tavalla, että he kantavat roskansa roskakoriin. Ehkä se on myös jonkinlaista protestia, mut... mä näkisin sen lähinnä kyllä vanhempien tällasena huonona puuttumisena lasten käytökseen. Että jos tarpeeks pienestä lapsii opettaa, että roskat laitetaan roskakoriin, niin en mä tiedä, että onko niillä suurta tarvetta heitellä niitä roskii sitten maahan.” (Haast. 25, maaperän asbestipitoisuudesta asuinalueella, tässä kohdin puhetta roskaamisesta)

Muutamat haastateltavat esittivät oman arvionsa ajankohdasta, jolloin yhteiskunta on Suomessa muuttunut huonompaan suuntaan, mikä näkyy kaupungeissa lisääntyvinä elinympäristöongelmina. Joka tapauksessa ihmiset ovat muuttuneet ”aivan omituisiksi”, ”mitään ei kunnioiteta” ja ”lapsia ei kasvateta”. Kasvatuksen ja valistuksen puutteita ja laiminlyöntejä toistettiin elinympäristöongelmien perimmäisinä syinä. Ilmeisesti ongelmien taustalla on laajempi yhteiskunnallinen kehityskulku, jossa yksilöiden ja perheiden sekä yhteiskunnan roolit ovat hämärtyneet ja sekoittuneet. Pohdinat Suomen urbanisoitumiskehityksen väärästä suunnasta laajenivat monessa kohdin yhteiskuntakritiikiksi. Monet haastateltavat olivat huolestuneita siitä, että vanhemmat eivät enää näytä hyvää esimerkkiä lapsilleen elinympäristöstä huolehtimisessa. Roskien heittämiseen puuttunut oli päinvastoin itse joutunut solvausten kohteeksi.

”Sieltä kun meikäläinenkin ihan sanoo näistä asioista tuolla näille lapsukaisille, kun ne joku tekee tällöisen, niin heti äiti ärähtää, että tuota ”mitä sä akka räksytät!” Niin no sitten kun tietää näiden jatkotoimia, niin sitten kun se lapsi kasvaa isoksi, niin sit se sanoo äidille ”mitä sä akka räksytät”, ja sitten voi tulla se puukkokin sitten kurkkuun.” (Haast. 6, lehtipuhaltimen nostattamasta pölystä ja ilmansaasteista, tässä puhetta ongelmiin puuttumisesta yleensä)

Tässä käsitteellistämistavassa haastateltavat pitivät vääränlaisena kaupungistumiskehityksenä sitä, ettei elinympäristön turmelemiseen saisi puuttua. Toisaalta yhteiskunnan valvonta on monilta osin jäänyt vähitellen kokonaan pois tai menettänyt merkitystään, minkä seurauksena kaupunkilaiset eivät enää noudata sääntöjä kuten aikaisemmin. Muutamat penäsivätkin tiukempia otteita kasvatukseen ja -valistukseen.

Syyttävistä sormista huolimatta haastateltavat kuitenkin muistuttivat, että tietty osa kaupunkilaisista tuntee vastuunsa ja huolehtii elinympäristöstä. Koirien jätökset mainittiin usein yhtenä esimerkkinä vastuun kantamisen merkityksestä. Osa koiranomistajista hoitaa velvollisuutensa ja kerää lemmikkinsä jätökset pois kadulta ja yleisiltä alueilta. Syystä tai toisesta osa ei toimi näin, mistä keväisin lumien sulaessa seuraa tuttu yleisönosastojen vakiokeskustelu. Joidenkin leväperäisyydestä joutuvat kärsimään kaikki kaupunkilaiset.

”Sitten tietysti toi, mä en tiedä mitenkä siihen voi vaikuttaa niinkun tohon koirahommaan, että se on niinku tällä alueella koirien jätökset oikeen pulma. Sehän on sitä siisteyttä kanssa. Onko se sitten valistusta vai mitä siinä niinku oikeen pitäis tehdä, että se haittaa kyllä kaikkia. Koirat saa tehdä sellaista, entäs jos ihmiset tekisivät, sitten siihen puututtais.”

(Haast. 16, uimarantojen siivottomuudesta; tässä puhetta koiranjätösongelmasta)

Saksasta Suomeen muuttanut haastateltava kertoi panneensa merkille, että helsinkiläisten suhde elinympäristöön on ”rapautunut” lamavuosista lähtien. Rapautuminen näkyy muun muassa kaupunkilaisten tavassa heitellä kertakäyttöpakkauksia ja -astioita surutta ympäri kaupunkia. Ihmiset syövät yhä enemmän ”lennossa” eli kadulla kävellessään, ja kahviakin on alettu myydä yhä useammassa ravintoloissa pahvisissa kertakäyttömukeissa. Haastateltava toteaa, että samaa pikaruokien syömistä ja roskien heittämistä tapahtuu Saksassakin, mutta siellä sitä pidetään lähinnä laitapuolen kulkijoiden ja murrosikäisten tapana; ”kunnon kansalainen ei sitä välttämättä tee”.

”Niin, ja täällä on sitten jotenkin Helsingissä... tullut semmonen tapa, että ihan hyvin pukeutuneet keski-ikäiset, mahdollisesti päältäpäin katsottuna ihan niinkun hyvissä ammateissa varmasti olevat ihmiset, istuvat jollain puistonpenkillä, syövät siellä jotakin ja jättävät kaikki roskat sille penkille. Ja vaikka vieressä olis roskis, niin ei ne kuitenkaan niinku pistä siihen. Se on yks syy rapautumiseen.” (Haast. 17, autojen joutokäynnistä, tässä kohtaa puhetta kaupungistumiskehityksestä)

Sosiaalisen ja kulttuurisen urbanisointikehityksen kannalta vertailu saksalaisiin kaupunkeihin on tässä mielenkiintoinen. Haastateltavan mukaan kaupungistumisella on Saksassa paljon pitempi historia kuin Suomessa ja toisten kanssakaupunkilaisten huomioiminen kuuluu siellä hyviin tapoihin. Suomessa on asuttu väljästi, ja jokainen on saanut tehdä vapaasti omia juttujaan muista juuri välittämättä. Tämä sama käyttäytymismuoto on nyt vain siirtynyt kaupunkiin. Kohteliaana pidetään pikemminkin sitä, että vastaantulijoita ei noteerata.

Eräs kolmannen polven helsinkiläinen totesi tapakulttuurin muuttuneen silmin nähden huonompaan suuntaan. Tämä näkyy julkisin verovaroin kaupunkilaisille rakentamien kalusteiden, puistojen ja julkisten liikennevälineiden vahingoittamisena. Tapakulttuurin rappeutumiseen on johtanut yleinen tyytymättömyys, kyllästyminen ja turhautuminen, joka haastateltavan mukaan on pohjimmiltaan seurausta muuttoliikkeestä ja väestön keskittymisestä pääkaupunkiin. Haastateltavan mielestä monien Helsinkiin muuttaneiden toiveet ovat romahtaneet, ja he kokevat tilanteensa toivottomaksi. Taustalla olisi myös sosiaalisia ongelmia, joita kaupunkiin muuttaneet purkavat muun muassa elinympäristöä vahingoittamalla.

Myös Helsingin jatkuvaa ja tiivistyvää rakentamista syytettiin yhtenä osana väärään suuntaan menevästä kehityksestä. Merkillepantavaa on, että sekä muualta muuttaneet että syntyperäiset helsinkiläiset jakoivat saman käsityksen. Osa kaupunkilaisista kokee nykymuotoisen kaupungin tiivistämisen ja liian massiiviset rakennukset vieraana, ja ne saattavat myös edustaa väärään suuntaan menevää urbanismia. Haastateltavat totesivat olevansa asiassa kaupunkisuunnittelijoiden ja rakentajien armoilla. He eivät voineet muuta kuin voimattomina ihmetellä tapahtuvaa kehitystä, jossa ”ihmisen mittakaava” on katoamassa.

”Niin mä en ymmärrä meidän tota tätä rakentamisbuumia monellakaan kohdin. Minusta se voisi olla varovaisempaa ja ihmisläheisempää. Ja alueita otetaan aika surutta käyttöön, ajattelematta mitä se aiheuttaa sille ihmisten elinympäristölle.” (Haast. 5, skeittirampin melusta, tässä kohtaa puhe kaupungin rakentamisesta)

”No, ehkä nyt lähinnä voisi ajatella että kaupunki olisi todella tämmönen ihmisten kaupunki, että se olisi ihmisen mittakaavassa.” (Haast. 7, naapurin viulunsoitosta, huvilateltan melusta, tuholaisista ja ilmansaasteista)

Kaupungin tiivistyminen voi olla myös kaupunkitilan ahtautumista ja katuverkon täyttymistä. Haastattelemani syntyperäisen helsinkiläisen mielestä liian monet toiminnot tekevät katuverkosta jäsentymättömän ja kaoottisen. Autojen, joukkoliikenteen, jalankulkijoiden ja polkupyöräilijöiden lisäksi nykyaikaisessa kaupungissa on muun muassa skeittareita, kauppojen ja ravintoloiden ständejä, katusoittajia ja terasseja. Jalankul-

kija joutuu pysähtelemään, väistelemään ja vaihtamaan reittiä. Haastateltavan mukaan kaupunkilaisuus rapautuu, kun elinympäristöä alkavat hallita muun muassa graffitit, tupakan natsat, roskaruokien tähteet, kertakäyttöastiat, lasinsirut ja kaikenlainen tarpeeton meteli, haastateltavan sanoin ”sonninsoolot ja hevonhumpat”. Nykyaikainen kaupunki on täynnä tapahtumia läpi vuorokauden. Erilaiset ryhmät ottavat haltuun kaupunkilaisten yhteistä julkista tilaa, kuten puistoja, yhä enemmän omaan käyttöönsä. Tällainen kehitys tuottaa yhä enemmän vaatimuksia sille, että ihmiset ymmärtäisivät korjata elinympäristöön jättämänsä sotkut.

Opittava kaupunkilaisten tavoille

Rapautuva urbanismi -käsitteellistämistavassa suomalaisten muutto kaupunkiin sai paljon painoa. Haastateltavat korostivat, että kaupungissa asuminen edellyttää tiettyjä taitoja ja tapoja, joita muuttaneilla ei välttämättä heti ole. Suomalaiset eivät ole vielä oppineet elämään kaupungissa, ja tämä kypsymätön kaupunkilaisuus on ollut omiaan aiheuttamaan elinympäristöongelmia. Eräs haastateltava totesi, että roskat pudotetaan nykyisin kadulle, kun ne aikaisemmin heitettiin piholle ja metsiin. Hänen käsityksensä mukaan ne, jotka ovat vasta muuttaneet kaupunkiin, eivät ole vielä oppineet elämään niiden tapojen mukaan, joita urbaanissa elinympäristössä edellytettäisiin. He tuovat mukanaan osaltaan kaupunkilaisuutta rapauttavia tekijöitä, lähinnä tottumuksiaan ja käyttäytymistapojaan.

”Vaikka itsekkin on maaltamuuttaja, niin nää maaltamuuttajat ei oo oppinu tajuamaan sitä, mitenkä tämmöisessä urbaanissa ympäristössä pitäisi elää.” (Haast. 10, auton romuista ja jätteisistä parkkipaikalla)

”Eli se maalaismentaliteetti tuodaan kaupunkiin, että yleisiä ulkoilualueita pidetään niinkun sellaisina aitan ja saunan takaisina alueina tai lähimetsinä, jonne voidaan heittää pois silmistä roskat.” (Haast. 12, roskaamisesta ja sotkemisesta ulkoilualueilla)

Moraalisearnoihin on tässä syytä suhtautua varauksella ja kriittisesti. Suomen nopea kaupungistuminen ja väestön keskittyminen muodostavat kuitenkin yhtälön, joka haastatteluaineistoni perusteella ei ole mitenkään vähäpätöinen. Urbanisoitumiskehityksen lieveilmiöt ja elinympäristön hallinnan kysymykset ovat nopean kasvun vuoksi tulleet ajankohtaisiksi myös Helsingissä.

”Kun asutaan tiheästi, niin pitää kasvattaa ihmisiä tajuamaan se, miten voidaan käyttäytyä, ja mikä häiritsee toista. Ja mikä pienikin asia voitais ottaa huomioon, niin se on toiselle suuri asia. - Tähän on kansa, jolle tämä kaupunkiasuminenhan on vasta sodan jälkeen muodostunu

sille tasolle, kun mikä se on. Ja täällä ei osata ajatella omaa nokkaa pitemmälle.” (Haast. 26, jätteidenkuljetusauton pysäköimisestä asuinkorttelissa)

Kaupungistumiskehitystä pohtiessaan haastateltavat määrittivät samalla myös kunnollisen kaupunkilaisuuden luonteenpiirteitä. Yksi huomionarvoinen ajatus oli, että aidosti urbaaniin mentaliteettiin kuuluu luontevana osana elinympäristöstä huolehtiminen. Se, että etenkin syntyperäiset ja useamman polven helsinkiläiset korostivat tätä käsitystä, voi toki olla tietynlaista kotiinpäin ajattelua, johon pitää suhtautua varauksella. Ei ole yllättävä käsitys, että muualta kaupunkiin muuttaneet olisivat tuoneet myös elinympäristöongelmat mukanaan – tulleet sotkemaan ja pilaamaan Helsingin. Mielenkiintoista kuitenkin on, että pohtiessaan aidosti urbaania mentaliteettia haastateltavat määrittivät sitä kautta myös ympäristösuhdettaan. He korostivat, että kaupungissa on kaupungin tavat, jotka kaikkien täytyy oppia. Välinpitämätön suhtautuminen elinympäristöä kohtaan vain vahvistaa säännön.

”Aidosti helsinkiläinen ei esimerkiksi sotke mitään. Se on hyvin siisti aito helsinkiläinen. Se ajattelee niinkun tätä yhteistä kaupunkia, sen siisteyttä. - Halutaan ymmärtää muita tänne tulleita, mut me halutaan niinkun, että kaupungissa on kaupungin tavat. Ja tähän me törmäämme, että näin ei ole. Ja näille muille ei parane mennä sanomaan. Se on jopa hengenvaarallista, ett voi joutua vaikka kummosen tota, aggression kohteeksi, siit mul on ihan omakoh-taisia kokemuksiakin.” (Haast. 26, jätteidenkuljetusauton pysäköimisestä asuinkorttelissa; tässä puhetta kaupungin tavoista)

Kunnollisen kaupunkilaisen ominaisuuksiin liitettiin muun muassa naapurien huomi-oon ottaminen. Yksi haastateltava totesi, että tottunut kaupunkilainen ei tarpeettomasti häiriinny esimerkiksi melusta, parveketupakoinnista tai haittaeläimistä, joiden voi myös katsoa kuuluvan normaaliin kaupunkielämään: ”Nämä häiritsee kaupunkiin muuttaneita, koska ne ei oo tottunu siihen, tämmöiseen urbaaniin elämään”. Toinen puolestaan totesi, ettei aidosti urbaanin kaupunkilaisen kuitenkaan tarvitse sietää elinympäristössään mitä tahansa, kuten vieraita ja epämiellyttäviä hajuja, jotka eivät tavallisesti kuulu kaupunkiympäristöön.

Haastateltavista aidosti urbaaneiksi itsensä määritelleet tähdensivät, että kaupunkilais-ten tulisi ymmärtää pitää kaupunki siistinä. Jos kaikki samalla tavoin hoitaisivat elinympäristönsä, yhteiskunnan voimavarat säästyisivät muidenkin tärkeiden ja tarpeellisten asioiden hoitamiseen, eikä yhteisiä verorahoja tarvitsisi käyttää elinympäris-tön sotkujen siivoamiseen ja ylimääräiseen puhtaanapitoon. Jotta kaupunkilaiset oppi-sivat kantamaan vastuuta elinympäristöstään, sen tueksi kaivattaisiin uudenlaista kasvatusta ja valistusta. Kaupungin ja yhteiskunnan tehtävänä olisi tukea yksilöllistä vas-tuun kantamista elinympäristöstä järjestämällä sille puitteet, esimerkiksi tehdä jättei-

den asianmukainen käsittely kaikille mahdollisimman helpoksi. Silloinkin vastuuta tulisi kantaa yhteisvastuullisesti ja johdonmukaisesti.

Yhteenveto

Haastatteluista välittyy käsitys, että elinympäristöä kohtaan on nykyisin liian helppoa olla välinpitämätön. Rapautuva urbanismi -käsitteellistämistävän tärkein johtopäätös on toisten kaupunkilaisten huomioon ottamisen ja joustavuuden korostaminen. Se merkitsee, että omalla käyttäytymisellä ja toiminnalla ei aiheutettaisi muille tarpeetonta harmia. Toisaalta kaupunkilaisten tapoja määrittää tietty käyttäytymiskoodi, joka ei näyttäisi ainakaan sulkevan elinympäristöstä huolehtimista kokonaan pois.

Tässä luvussa pääosassa ovat olleet haastateltavien käsitykset Suomen kaupungistumiskehityksestä. Rapautuva urbanismi -käsitteellistämistavassa kaupungistumisen katsotaan elinympäristöongelmien kannalta etenevän väärään suuntaan. Toisaalta kaupunkilaisuus voi olla luonteeltaan kehittymätöntä, mikä ilmenee vastuuttomana suhtautumisena elinympäristöön. Kehittymätöntä kaupunkilaisuutta edustaa muun muassa käsitys roskaamisesta ja sotkemisesta erityisesti urbaaniin elämään kuuluvana käyttäytymisenä. Kuten eräs haastateltava totesi, ennen roska heitettiin maahan, mutta nyt se putoaa kadulle.

Haastateltavani totesivat yleisen välinpitämättömyyden ja vastuuttomuuden lisääntyneen Suomessa varsinkin 1990-luvun alun lamavuosien jälkeisenä aikana. Tämä näkyy muun muassa laittomina kaatopaikkoina, roskaamisena ja paikkojen sotkemisena sekä koirien jätöksinä, joita muista piittaamattomat kaupunkilaiset eivät vaivaudu korjaamaan pois. Kunnallinen ympäristönsuojelutoimi on laatinut elinympäristön suojelemiseksi tarkoitettuja ohjeita ja normeja, mutta niiden noudattaminen kangertelee. Samaan aikaan kun ympäristökäyttäytymistä säädellään yhä enemmän, vastuun pakoilua tai sen ulkoistamista esiintyy useammin. Mukavuudenhalu ja helppouden tavoittelu näyttävät menevän yhteisvastuullisen elinympäristöstä huolehtimisen edelle. Vapamatkustajuutta ilmenee muun muassa siten, että kaupunkilaiset haluaisivat säilyttää vastuun elinympäristön siisteydestä muille, lähinnä kaupungin viranomaisille. Elinympäristöongelmien aiheuttajat eivät näytä huomioivan sitä, että viime kädessä jonkun on korjattava toisten sotkut.

Pohjimmiltaan rapautuvaa urbanismia ilmentää kehitys, jonka seurauksena kanssakaupunkilaisia ei oteta huomioon eikä heitä kohtaan kyetä olemaan riittävän joustavia. Toiset huomioiva kaupunkilainen sitä vastoin on taipuvainen huolehtimaan aktiivisesti itse elinympäristöstään jättämättä sitä ilman muuta yhteiskunnan tai kaupungin hoidet-

tavaksi. Haastateltavien toteamus ”yhteiskunta olemme me kaikki” viittaa siihen, ettei ole ulkopuolista toimijaa, joka siivoaisi sotketut paikat toisten puolesta. Samaan aikaan arki kuitenkin osoittaa päivänvastaista, eli piittaamattomuutta ja vastuuttomuutta yhteisestä elinympäristöstä.

OSA III: Kaupunkilaisten puuttuminen ongelmiin

9 Puuttumisen mallit

Haastatteluaineiston kategorisoinnin (ks. liite 7) yhteydessä kirjoittamiini muistiinpanoihin (Atlas Ti:n -memot) sisältyi kaksi tärkeää vihjettä edellä esitettyjen käsitteellistämistapojen tulkinnalle ja jatkoanalyysille. Erityisesti kiinnitin huomiota valtaosassa haastatteluista miltei samansisältöisenä toistuvaan yhteiskuntakritiikkiin, joka tuli esille haastateltavien käsityksissä elinympäristöongelmien perimmäisistä syistä. Kriittikin kohteena oli yksilöiden vastuuttomuus sekä yleinen välinpitämättömyys, joiden kummankin todettiin Suomessa lisääntyneen. Niiden ohella liian vapaa tai vääränlainen kasvatustapa ja puutteellinen valistus nostettiin kauttaaltaan elinympäristöongelmien perimmäisiksi taustatekijöiksi.

”Tää valistus ja sitten joku tämmöinen tapakasvatus, että eihän näitä voi kaupunki omin toimenpitein aikaansaada, vaan että se pitäis jotenkin saada kouluissa lapsille jo terotettua, että nää on yhteistä hyvää. Ettei ole tämmöistä erillistä yhteiskuntaa, joka hoitaa asioita, vaan me ollaan se yhteiskunta, me kaikki. Mä en tiedä miks se on hämartyyny semmonen, että pidetään sitä yhteiskuntaa jotenkin semmoisena ulkopuolisena asiana, että minä en muka kuulu siihen yhteiskuntaan?” (Haast. 16, syistä yleisten uimarantojen siivottomuuteen; paikkojen särkemiseen, lasinsirpaleisiin ja tupakantumppeihin)

Haastatteluaineistossa yleisen käsityksen mukaan ihmiset siis tuntuvat nykyisin ajattelevan, että yhteiskunta on heistä täysin ulkopuolinen asia. Siihen kuuluu oletus, että yhteiskunnan (tai kaupungin) tehtävänä on hoitaa ympäristöongelmat, ja että yksilöt saavat käyttäytyä elinympäristössä niin vapaasti kuin vain haluavat. Käsitys viittaa yksilönvapauksien korostuneeseen asemaan nyky-yhteiskunnassa. Elinympäristöä turmelevat yksilöt ja muut toimijat, kuten normeja noudattamattomat teollisuuslaitokset, eivät piittaa muista, eivätkä tunnu ymmärtävän, että kysymys on kaikille kaupunkilaisille yhteisestä asiasta. Omaa vastuuta elinympäristöstä vältellään ja sälytetään yksilöiden ulkopuolisena käsitetylle autonomiselle yhteiskunnalle.

Yksilöllistymisen ja erilaisiin yhteiskuntaelämässä tunnistettuihin epäkohtiin puuttumisen välillä näyttää olevan dilemma, joka paljastuu, kun ihmiset julkisissa keskusteluissa päivittelevät toistensa käyttäytymistapoja ja -muotoja eri elämänalueilla ja miettivät, mitä epäkohdiksi määritellyille asiantiloille olisi soveliasta tehdä. Usein keskusteluissa toistetaan näkemystä, että jokainen yksilö tekee viime kädessä itse omat valintansa, tai että kaikille on suotavaa vapaus päättää tekemisistään itse. Toisaalta esitetään, että tunnistettuihin epäkohtiin pitäisi puuttua. Puuttuminen on kuitenkin vaikeaa, koska silloin mennään helposti yksityisenä pidettyihin asioihin ja joudutaan kajoamaan

yksilöiden vapauksiin saada päättää itse tekemisistään. Yhteisvastuullisuuden idea tuntuu keskusteluissa jäävän alakynteen.

Kuten monissa julkisen keskustelun kohteena olevissa aihepiireissä, myös tutkimissani elinympäristöongelmissa näyttäytyy vastaava dilemma. Ehkä kuvaavin esimerkki omasta aineistostani on yritys puuttua parveketupakointiin. Vaikka lainsäädäntöä on tupakanpolton osalta tiukennettu, on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi löytää toimivia keinoja estää tupakointi yksityisellä parvekkeella. Vahva puuttuminen saatetaan kokea liiallisena holhoamisena. Yhteisvastuu riippuu lähes kokonaan tupakoitsijasta itseltään; tuleeko hän ajatelleeksi naapureita, vaikka saattaa huomaavaisuussyistä välttää polttamista sisällä.

Syvennän elinympäristöongelmien käsitteellistämistapojen analyysiä pohtimalla, millaisia puuttumisen malleja niihin liittyy. Asumisen arjessa toimivien mallien ja niihin perustuvien puuttujien tyyppittelyn avulla pohdin samalla yhteisvastuullisuuden edellytyksiä nykyaikaisessa kaupunkiasumisessa.

Käsitteellistämistavat ja kulttuuriset mallit

Käsitteellä *kulttuurinen malli* on useita erilaisia teoreettisia lähtökohtia ja sovelluksia, joita en tässä yhteydessä tarkastele yksityiskohtaisesti (esim. Hoikkala 1993, 25–26; Silvasti 2001, 62–67). Kulttuurisella mallilla voidaan viitata esimerkiksi jollekin kulttuurille ominaisiin odotusrakenteisiin ja käsityksiin siitä, miten asiat tavallisesti ovat tai miten niiden kuuluu normaalisti olla (Siikala 1987). Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä yleisessä merkityksessä viittaamaan yhteisesti jaettuihin ajattelemisen ja toiminnan malleihin, joita haastateltavien laadullisesti erilaiset käsitteellistämistavat heijastavat (vrt. Quinn & Holland 1987, 4). Huomattakoon, että käsitteellistämistavat (edellä luvut 5–8) ovat syntyneet fenomenografisen haastattelupuheen kategorisoinnin lopputuloksena, ja puuttumisen mallit puolestaan ovat tulosta analyysin abstraktiotason nostamisesta. Mallit kiinnittävät huomion toimijoihin ja heidän toimintaansa elinympäristöongelmiin havahtumisen yhteydessä.

Jokaisessa kulttuurissa on omat sääntönsä muun muassa sille, millainen asiantila nähdään kyseisen yhteiskunnan luokittelujärjestelmän kannalta poikkeavana. Puhtauden ja vaaran välistä ritualistista rajanvetoa tutkinut antropologi Mary Douglas (2000, 46) on esittänyt, että esimerkiksi lika on perimmiltään epäjärjestystä. Ehdotonta likaa ei ole olemassa, vaan pikemminkin käsitykset siitä, mikä on likaista, vaihtelevat kulttuurisesti. Lika loukkaa tarkasteltavassa yhteisössä yleisesti tunnustettua järjestystä, jolloin lian poistaminen on positiivinen yritys järjestää ympäristöä ihmisille myönteisellä tavalla. Samalla tavoin erilaiset asiaankuulumattomissa paikoissa tai tiloissa olevat asiat

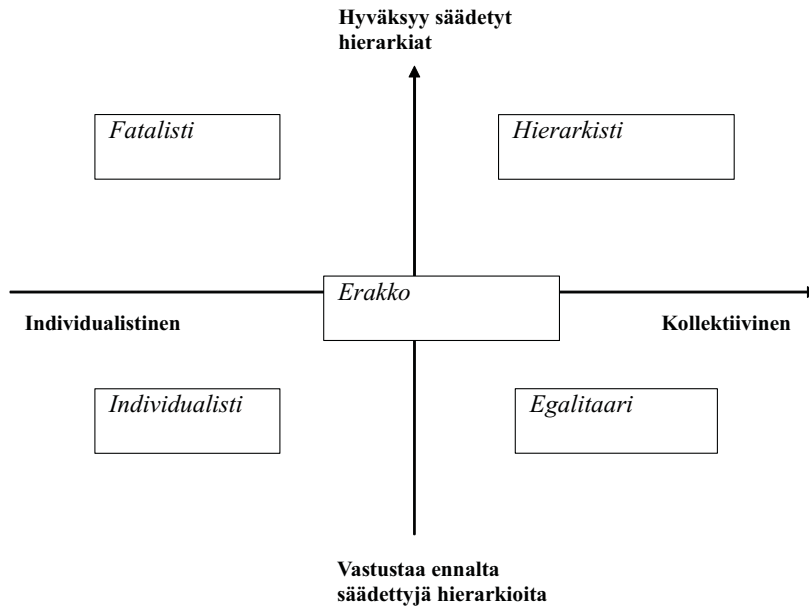
edustavat epäjärjestystä, jotain tavanomaisesta poikkeavaa, mihin puolestaan liittyy usein erilaisia kielteisiä tunteita ja vastenmielisyyttä. Esimerkiksi saastumista ja tartuntavaaraa koskevat uskomukset voivat antaa tarkasteltavassa kulttuurissa yleiskuvan sosiaalisesta järjestyksestä. (mt 46–52.)

Roskat, jätteet, savu, pöly, haju ja melu ovat esimerkkejä kaupunkilaisen kannalta väärässä paikassa olevista asioista. Siisteys, puhtaus ja ehkä asuinalueen rauhallisuuskin edustavat monille toivottua järjestystä, jonka edellä mainitut asiat sotkevat. Myös kaupunkilaisten arkielämän rutiinit muuttuvat ja joutuvat elinympäristöongelmien seurauksena helposti epäjärjestyksen tilaan. Ei kuitenkaan ole olemassa mitään yhtä tulkintaa sille, mikä on toivottua urbaania järjestystä. Jotkut pitävät tiettyä epäsäännönmukaisuutta ja yllättäviä kokemuksia tuottavaa epäjärjestystä aidosti urbaaniin elämään kuuluvana.

Mary Douglasin tutkimusten pohjalta on kehitelty kulttuurista riskiteoriaa (esim. Douglas 1992, 46–48; Thompson ym. 1990, 5–15; Lahti 1996, 70–76), joka on huomionarvoinen elinympäristöongelmiin havahtumisen, niiden käsitteellistämisen ja puuttumisen mallien tarkastelun kannalta. Teoriassa on eroteltu erilaisiin kulttuurisiin malleihin tukeutuvia ihmistyyppejä, jotka eroavat esimerkiksi riskejä tai vaaroja koskevissa käsityksissään. Erottelu perustuu sosiaalisen organisaation muodon tarkastelulle kahden ulottuvuuden suhteen. Ulottuvuudet voidaan esittää nelikenttänä tai piirtää koordinaatistoon. Niistä ensimmäinen (group) tarkastelee yksilön sulautumista kollektiiviin, erityisesti sitä, missä määrin kyseinen kollektiivi määrää yksilön valinnoista. Toinen ulottuvuus (grid) puolestaan tarkastelee sitä, missä määrin yksilöt hyväksyvät ulkoapäin säädetty hierarkkiset suhteet ja järjestyksen. (Thompson ym. 1990, 5–15; Lahti 1996, 70–76.)

Kuviossa 1 esitetty nk. grid-group -analyysi perustuu yksilöitä ja heidän valinnanvapauttaan rajoittavien sosiaalisen kontrollin muotojen tarkastelulle. Yksilön valintoja voivat rajoittaa tietyn kollektiivin päätöksiin sitoutuminen tai se, miten hän suhtautuu yhteiskunnan hierarkkisiin suhteisiin ja järjestykseen. Suhtautuminen sosiaaliseen kontrolliin ja yhteiskunnan vallitsevaan järjestykseen erottelee kyseisessä teoriassa viisi erilaista ihmistyyppiä. *Individualistit* ovat suhteellisen vapaita muiden kontrollista. He yrittävät itse hallita ympäristöään ja siihen kuuluvia ihmisiä. *Egalitaarit* ovat oman ryhmänsä sisällä lojaaleja, mutta eivät juuri kunnioita ryhmän ulkopuolelta annettuja sosiaalisia sääntöjä. *Hierarkistit* käsittävät erilaisten ryhmien väliset rajat tiukkoina. Heille sosiaaliset suhteet muodostuvat hierarkkiseksi siten, että jokainen tietää oman paikkansa määrättyssä järjestyksessä. *Fatalistit* kuuluvat sellaisten ryhmien ulkopuolelle, jotka tekevät heidän puolestaan päätöksiä. Heidän elämänsä on tietyllä tavalla ulkoapäin ohjattua ja pitkälti riippuvaista muista ryhmistä. Viides, kuvion keskelle asetettu tyyppi, *erakot*, edustaa niitä ihmisiä, jotka uskovat hierarkkioihin ja kollektiivisiin

Kuvio 1: Kulttuurisen riskiteorian ihmistyytit (tässä Vesa-Matti Lahden (1996, 71) mukaan)

sidoksiin vain tarvittaessa tai silloin kun pitävät niitä jollain tavoin hyödyllisinä. He ovat autonomisia oman tien kulkijoita. (Thompson ym. 1990, 6–7; Lahti 1996, 71.)

Oman tutkimukseni kannalta grid-group -analyysi jäsentää sosiaalisen kontrollin muotoja liian yleisellä tasolla. Siihen pohjautuvat ihmistyytit eivät myöskään sellaisenaan käy yhteen haastatteluaineistostani tunnistamani neljän käsitteellistämistavan kanssa, ja kulttuurinen riskiteoria vaatii työstämistä. Vesa-Matti Lahti (1996) analysoi väitöskirjassaan oittilaisten asukkaiden erilaisia sopeutumisstrategioita vesijohtoveden saastumiseen. Lahti totesi (mt, 76) sopeutumisstrategioiden tulkinnan jäävän kulttuurisen riskiteorian kannalta ”melko ohueksi”. Oittilaiset eivät vaikuttaneet hänen mukaansa individualisteilta. Pikemminkin he luottivat viranomaisten kykyyn ja haluun ratkaista vesijohtoveden saastuminen, mikä viittaa ennalta säädettyjen hierarkioiden hyväksymiseen.

Tutkimuksessani puuttumisen mallien analyysi liittyy kiinteästi yhteiskunnan modernisoitumiseen ja yksilöllistymiseen, yksityisen ja yleisen edun määrittelyyn sekä kaupunkilaisten suhtautumiseen auktoriteetteihin. Kysymykseni kuuluu, miten toiset kaupunkilaiset huomioon ottava ja siinä mielessä joustava elinympäristöongelmiin puuttuminen voi toteutua jälkimodernissa yksilöllisyyttä korostavassa yhteiskunnassa? Haastateltavani kaipasivat elinympäristöongelmien ehkäisemiseksi yhteisvastuullisuutta, joka heidän mielestään on nykyajan kaupunkilaisilta hukassa. Mutta miten vastuu elinympäristöstä järjestyy yksilöllistyneessä, notkean modernin kaupungissa (vrt. Bauman 2002)?

Hämärtynyt vastuu elinympäristöstä

Vahvana läpikäyvänä teemana haastatteluaineistossani nousi esille urbaaneissa elinympäristöongelmissa näyttäytyvä yksilön ja yhteiskunnan vastuun rajojen hämärtyminen. Osa kaupunkilaisista aiheuttaa piittaamattomalla käyttäytymisellään ja toiminnallaan elinympäristöongelmia huomioimatta kanssaihmissiään. He myös jättäytyvät välinpitämättömiksi kaupunkilaisille koituvan yhteisen hyvän tavoittelemisesta. Kun osa haastateltavistani korosti yrittävänsä parhaansa mukaan kantaa huolta puhtaasta ja siististä elinympäristöstä, toiset heidän mielestään odottavat yhteiskunnan (tai kaupungin) korjaavan sotkut heidän jäljiltään. Kaupunkilaisten ja kunnallisten ympäristöviranomaisten vastuun jakautumisesta näyttää siten olevan epäselvyyttä.

Kasvukeskuksiin muuttaneet suomalaiset ovat 1990-luvun laman jälkeen joutuneet kokemaan modernin yhteiskunnan murroksen, jolle on ollut luonteenominaista individualisoituminen ja yksilöiden irtautuminen yhteiskunnan rakenteiden ja perinteisten kollektiivisten sidosten ohjauksesta. Murroksen myötä yksilöt ovat joutuneet ottamaan yhä enemmän vastuuta valinnoistaan ja tekemään itse päätöksiä eri elämäalueilla. Kun individualismi on vallannut tilaa kollektivismilta, yksilöiden sitoutuminen yhteisöihin ja yhteisen edun tavoittelemiseen on samalla muuttanut luonnettaan. Hautamäen (1996, 8–9) aikalaiskriittisen tulkinnan mukaan moderni yhteiskunta on ”kypsyvässä täysi-ikäisyyteen”, joka on yksilöllisten ratkaisujen ja pienten kertomusten aikakautta. Voidaan kysyä, ilmentääkö haastateltavieni elinympäristöongelmien perussyksi tarjoama yleinen välinpitämättömyys ja piittaamattomuus yksilöllisen vastuun ottamisen vaikeutta yhteiskunnassa, jossa auktoriteetit heikentävät otettaan (vrt. Hautamäki 1996, 36).

Zygmunt Bauman (2001 ja 2002) on tulkinnut tapahtuneen murroksen yhteiskunnan siirtymisenä raskaan modernin ajasta notkean modernin aikakaudelle. Kun yksilöt vapautuvat raskaan modernin ajan yhteiskuntarakenteista ja kollektiivisista sidoksista, yksilöllisten valintojen painoarvo samalla kasvaa. Bauman (2002, 15) kirjoittaa nykyisen version modernista olevan yksilöllistetty ja yksityistetty. Se tarkoittaa, että mallinmuodostamisen taakka ja myös vastuu epäonnistumisesta on säilytetty yksilön harteille. On koittanut riippuvuuden ja keskinäisen kanssakäymisen mallien norjistamisen aika. Mallit eivät enää säily samanlaisina kovin pitkään, ja niiden muotoileminen on tullut helpommaksi kuin niiden ennallaan säilyttäminen.

Yksilöllistymiskehityksen yhtenä seurauksena kansalaisuus on alkanut säröillä ja hajota (Bauman 2002, 48). Toisten ihmisten asioihin ei juuri kannata sekaantua, koska siitä ei saa palkkiota, ja ainoastaan omista asioista huolehtimisella voi parhaiten varmistaa oman pärjäämisen yhteiskunnassa (mt, 82). Raskaan modernin luomuksena rakennettu hyvinvointivaltio oli yhdenlainen keino käsitellä anomaliaita, estää poikkeamiset nor-

meista ja vähentää normirikkomusten seurauksia (mt, 174–175). Notkean modernin aikana yhteiskunta ei enää toimi samalla tavoin auktoriteettina, ja yksilöllillä on mahdollisuus entistä enemmän itse valita normien noudattamisen ja vastuun kantamisen välillä.

Baumanin (2002) modernisoitumiskehityksen analyysi ulottuu useille eri elämänalueille, kuten ajan ja tilan suhteeseen kaupungissa, työelämään, uudenslaisiin yhteisöihin sekä yksilöllisyyden toteuttamiseen esimerkiksi shoppailemalla. Yksi tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen yhtymäkohta Baumanin teoriassa notkeasta modernista on kertakäyttökulttuurin läpimurto. Epävarma taloudellinen ja sosiaalinen tilanne opettaa näkemään maailman pois heitettävien ja kertakäyttöisten esineiden säiliönä (mt, 195). Kertakäyttöisyys ja poisheitettävyyys mainittiin myös haastatteluaineistossani julkisten alueiden roskaamisen, sotkemisen ja jätteidenkäsittelyn laiminlyöntien yhteydessä. Sosiaalinen epävarmuus kannustaa näkemään maailman välittömään kulutukseen tarkoitettujen tuotteiden ja tavaroiden maailmana. Yksilöllisiä valintojaan ja ratkaisujaan tekevät kaupunkilaiset ärsyyntyvät helposti, jos asiat eivät ole heille mieleisellä tavalla. Heidän on vaikea sietää sellaisia asioita, jotka voivat estää heitä tyydyttämästä välittömiä tarpeitaan ja halujaan. Kärsimättömyys on kokonaisvaltaista ja ulottuu muillekin elämänalueille kuin kulutukseen. Kevyessä modernissa sekä yksityisestä edusta luopuminen yhteisen edun hyväksi että pitkäjänteinen tulevaisuuden suunnittelu ovat muuttuneet ihmisille vieraksi. (Bauman 2002, 192–200.)

Modernisaation vaikutusten ja muodonmuutosten on todettu tulevan selkeimmin näkyviin suurkaupunkien elämässä (Simmel 2005/ 1903 alkup.; Hautamäki 1996, 35). Raskaan modernin ajan auktoriteeteista vapautunut ja hetkessä elävä individualismi (Bauman 2001 ja 2002) on merkinnyt yksilöllisten valintamahdollisuuksien lisääntymistä kaupunkiasumisen arjessa, mikä näkyy tyypillisesti kulutusta koskeissa valinnoissa. Shoppailusta on tullut 2000-luvun kaupunkilaiselle keskeinen itsensä toteuttamisen muoto (Lehtonen 1999). Toki muuallakin kuin shoppaillessaan kaupunkilainen kohtaa päivittäin erilaisia päätöksentekotilanteita, joista monella on elinympäristön tilaan välittömästi kohdistuvia vaikutuksia.

Baumanin notkea moderni on markkinoiden kauttaaltaan läpäisemä yhteiskunta, jossa lähinnä omaa etuaan ajavalle yksilölle ekologisesti harkittujen valintojen tekeminen ei näyttäisi olevan kovin luontevaa; se edellyttää ympäristötietoisuutta ja tiettyä vaivanäköä, joka voi estää välittömien tarpeiden toteuttamisen (vrt. Lybäck 2002). Valintojen ekologiset seuraukset eivät näy heti ja konkreettisesti kaupunkilaisten arjessa. Niistä ei myöskään koidu välitöntä taloudellista hyötyä itselle, vaan suosimalla ympäristömyönteistä toimintaa paikallisesti hyöty jakaantuu globaalisesti ja pitkälle aikavälille. Sen sijaan yksilöllisen käyttäytymisen ja toiminnan kielteiset seuraukset urbaanille elinympäristölle ovat useimmiten välittömästi kaikkien kaupunkilaisten silmien edessä kuten roskat, jätteet tai romut puistossa. Siksi on mielenkiintoista tarkastella, mistä

elinympäristöongelmia tuottava käyttäytyminen pohjimmiltaan kumpuaa, ja millaisesta kaupunkilaisuudesta se kertoo.

Toisten huomioon ottaminen ja joustavuus

Sosiologi Heli Vaaranen on väitöskirjassaan (2004) tutkinut nuorten miesten autokaa-hailukulttuuria eri näkökulmista. Hän toteaa Helsingin Sanomien kirjoituksessaan (2005) ”yhteiskunnan ylikierrosten” näkyvän liikenteessä. Kaahailussa ja reiluissa ylinopeuksissa on hänen mielestään kyse heikosta kyvystä alistua urbanisaation välttämättömälle kehitykselle, jossa ihmisestä on tulossa yhä joustavampi siksi, että se on hänelle itselleenkin miellyttävä tapa olla ja elää. Vaaranen selittää kaahailua ja holtitonta riskin ottamista sosiaalisen ja kulttuurisen urbanisaation hitaalla etenemisellä Suomessa. Urbanisoitumisen vajaaksi jääneestä kehityksestä kertoo itsellisyyden korostuminen joustavuuden sijasta. Liikenteen kautta puretaan myös paineita, jotka osaltaan johduttavat työn sisällön muuttumisesta. Suomessa on vallinnut työelämässä pärjäämisen eetos. Pärjäämisestä on kuitenkin nykyisin tullut ”sietämättömän kevyttä”. Ajomatkatkin halutaan kokea uurastukseksi, työpäivän raskaimmaksi ja taitoa vaativimmaksi osaksi. Siihen liittyen liikenteessä päivitellään, raivotaan ja etuillaan. (Vaaranen 2005.)

Mitä holtittomalla liikennekäyttäytymisellä ja elinympäristöongelmilla on tekemistä toistensa kanssa? Kummankin ilmiön taustalla vaikuttaa ainakin joiltain osin samoja sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä. Tutkimukseni kannalta huomionarvoista Vaarasan (2004 ja 2005) liikennekäyttäytymisen analyysissä on käsitys itsellisyyden korostumisesta joustavuuden kustannuksella ja sitä kautta selittyvä heikko kyky mukautua urbanisoitumiskehitykseen. Sama ilmiö korostuu myös haastateltavieni käsityksissä urbaanien elinympäristöongelmien perimmäisistä syistä. Joustavuus toisten kanssakäyminen kaupunkilaisten huomioon ottamisena ja yhteisen hyvän tavoittelu eivät näytä kuuluvan mitenkään itsestään selvästi kaupunkiasujien ympäristösuhteeseen. Toisaalta aineistoni esimerkkitaupaukset osoittivat, että kaupunkilaiset saattavat kyllä yksilötasolla suivaantua kohtaamistaan elinympäristöongelmista, mutta määrätietoista toiset kaupunkilaiset huomioivaa puuttumista on kuitenkin vähemmän. Sellaista puuttumista näyttää harjoittavan vain tietty ympäristötietoinen ja erityisyyttään korostava osa kaupunkilaisista. Tässä tullaan yksilön ja yhteiskunnan vastuun hämärtyminen ohella toiseen tämän tutkimuksen kannalta huomionarvoiseen teemaan, suurkaupungin tuottamaan erityiseen vapauteen ja yksilöllisyyteen, jota Simmel (2005/ 1903 alkup.) tarkasteli Metropolis-esseessään.

Simmelin (2005/ 1903 alkup.) mukaan moderni suurkaupunkielämä on ”taistelua ihmisistä”, ei niinkään taistelua luonnon kanssa ravinnon hankkimiseksi. Myös voitot saavutetaan pääosin muista ihmisistä eikä luonnosta. Suurkaupunkielämää leimaava

kamppailu vaatii erikoistumista. Kaupunkilaisille tarjotaan yhä uudempia ja omalaa-tuisempia tarpeita, joiden avulla erikoistuminen mahdollistuu. Henkinen yksilöllistyminen avautuu juuri suurkaupungin luonteen kautta. Jotta voisi saada osakseen muiden huomion, on erottauduttava mahdollisimman selkeästi muista. Suurkaupunki ei tuota pelkästään negatiivista vapautta eli vapautta jostakin. Sen sijaan olennaista on positiivinen vapaus, joka tarkoittaa kaupungistuneen ihmisen vapautta erityisyytenä, ainutkertaisuutena ja korvaamattomuutena. Juuri suurkaupunkielämä tuottaa tämän positiivisen vapauden ja siihen liittyvän yksilöllisyyden. Positiivinen yksilöllinen vapaus on puhdas moderniteetin piirre. Sen pohja ja selitykset löytyvät suurkaupungista. (Noro 1997, 242–243.)

Simmelin (2005/ 1903 alkuper.) ja Baumanin (2002) moderniteetin analyysejä on mielenkiintoista pohtia elinympäristöongelmiin puuttumisen kannalta. Suurkaupungin synnyttämä positiivinen vapaus ja yksilöllisyys voisi periaatteessa olla myös sellaista oman itsensä erityisyyden toteuttamista, joka koituu kaikille kaupunkilaisille yhteisen elinympäristön hyväksi. Esimerkiksi eräs haastateltavani luonnehti itseään ”hölkkäileväksi roskien kerääjäksi” ja kertoi purkavansa työelämän paineita päivittäisillä roskienkeruulenkkeillään. Hän ei kokenut roskaamiseen puuttumista minään toisten puolesta uhrautumisena, vaan yksilöllisenä ja mielekkäänä harrastuksena, jonka voi yhdistää säännölliseen lenkkeilyyn. Tämä yksilöllinen ja haastateltavan mukaan omaperäinen harrastus kuitenkin ajaa viime kädessä kaikkien kaupunkilaisten yhteistä hyvää. Yksilöllinen itsensä toteuttaminen ja yhteishyvä tavoittelu voivat siten olla yhdistettävissä positiivisen vapauden ja notkean modernin tuottaman yksilöllisyyden kautta. Yksilöllisyyden ei välttämättä tarvitse merkitä täydellistä piittaamattomuutta ja välinpitämättömyyttä elinympäristöstä.

Baumanin (2001 ja 2002) esittämä individualismin voimistuminen ja kollektiivisten sidosten katkeaminen ilmenee haastateltavieni käsityksissä ongelmien normaaliudesta ja hyväksyttävyydestä. Kysymys on siitä, onko kaupunkilaisen ylipäättään soveliasta puuttua elinympäristöongelmiin. Matti Kortteinen (1982) katsoi lähiötutkimuksessaan, että negatiivinen solidaarisuus, suhteellinen etu ja perhekeskeisyys liittyvät kaikki toisiinsa, koska niillä on sama yhteiskunnallinen perusta. Ne rakentuvat sen varaan, kuinka palkkatyöläistyminen on 1960- ja 1970-lukujen suuren muuton yhteydessä tapahtunut. Juuri palkkatyöläistyminen oli omiaan murtamaan naapuruusavun – yhteisvastuullisuuden erään muodon – perinteitä kaupungissa. Keskinäiseen kilpailuun, vertailuun ja eriytymiseen perustuva sosiaalinen dynamiikka pelkistää yhteiskuntien sosiaalista elämää negatiiviseksi solidaarisuudeksi. (Kortteinen 1982, 254.)

Kortteisen (1982) tutkimus sijoittuu hyvin erilaiseen yhteiskunnalliseen kontekstiin kuin käsillä oleva tutkimus. 1970-luvun yhteiskuntakehitystä Suomessa hallitsi palkkatyöläistyminen ja toisaalta väestön nopea muutto kaupunkiin. Muuttoliike on

2000-luvulla vain kiihtynyt, mutta sen lisäksi yhteiskuntaelämää leimaa nyt globaali taloudellinen kilpailu, teollisten työpaikkojen väheneminen, epätyypillisten työsuhteiden yleistyminen ja sitä kautta jonkin asteinen perinteisen palkkatyöläisyyden murtuminen. Työelämä on suurelta osin muuttunut lyhytkestoiseksi projekteiksi, jotka kestävät aikansa, minkä jälkeen mahdollisesti seuraa uusi projekti (esim. Siltala 2004; Heiskala & Luhtakallio 2005). Notkean modernin aikakaudella erilaiset yksilölliset valinnat ja vastuun kantamisen taakka leimaavat kaupunkilaisten arkielämää. Epävarmuus on sekä työelämässä että sosiaalisten sidosten kittinä lisääntynyt.

Baumanin (2002) notkea moderni -teoriaa mukailleen kaupunkilaisten negatiivinen solidaarisuus ei siis enää toimisi aivan samalla tavoin kuin Kortteisen (1982) tutkiman lähiöongelman aikana. Ainakin palkkatyöläistymisen rooli olisi negatiivista solidaarisuutta tuottavana muuttunut. Toisaalta kyse ei enää olisi ainakaan yksi yhteen samanlaisen kollektiivisen ilmaston sitomasta negatiivisesti solidaarisesta käyttäytymisestä kuin mitä lähiöongelman yhteydessä paljastui. Keskinäinen vertailu, kilpailu ja eriytyminen ja niihin liittyvä sosiaalinen dynamiikka toimivat Kortteisen tutkimuksessakin (mt, 254) yhdyskuntien sosiaalista elämää pelkistävänä negatiivisena solidaarisuutena. Yksilöiden vapaus päättää arkipäiväisistä valinnoistaan ja tekemisistään on kuitenkin tullut yhä vahvemmaksi tekijäksi ongelmiin puuttumisessa. Oman tutkimukseni havainnot osoittavat, että negatiivinen solidaarisuus vaikuttaa puuttumistilanteissa edelleen vahvana taustatekijänä. Samalla kuitenkin kaupunkilaiset ovat yksilöinä yhä ärhäkämpiä reagoimaan toisten aiheuttamiin ongelmiin ja nostamaan niitä esille.

Ainakin sanomalehtien yleisönosastokirjoittelun ja ympäristökeskukseen tulevien asukasvalitusten perusteella monet elinympäristön laatua heikentävät yksittäiset tekijät näyttävät nykyisin olevan kaupunkilaisille tärkeitä, ja niihin myös reagoidaan sangen kärjekkäästi. Haastatteluaineistossa yleinen käsitys välinpitämättömyyden ja vastuuttomuuden lisääntymisestä kaupunkilaisten ympäristösuhteessa viittaa ainakin jonkinlaiseen yhteiskunnallisen kontekstin muutokseen. Oletetussa muutoksessa on ennen kaikkea kyse yhteisen hyvän tavoittelun sekä kollektiivisen vastuun kantamisen ylläpitävänä koetusta kadosta. Haastateltavieni toteamukset, kuten ”Yhteiskunta olemme me!”, ”Ei ole olemassa jotain joku-peikkoa, joka korjaa jälkesi” tai ”Perussyy on vanhemmissa, lapsia ei enää kasvateta”, viittaavat tällaiseen muutokseen, johon kuitenkin tulee suhtautua varovasti. Puhetta kasvatuksen huononemisesta ja arkisen yhteisvastuun katoamisesta on ollut toki aiemminkin. Mistä oletetussa muutoksessa on kysymys?

Vaikka kaupunkilaiset yleensä pyrkivät toimimaan negatiivisen solidaarisuuden normin mukaan anonyymeinä ja välttämään puuttumista toistensa asioihin, haastateltavieni elinympäristöongelmien perimmäisiä syitä koskevat käsitykset viittaavat erityisesti kollektiivisuus-individualistisuus -jatkumoon. Yleinen ihmettelemisen aihe oli, että

nykyisin mistään ei enää välitetä, ja että kaikki kuitenkin toimivat ihan miten itse haluavat. Sen sijaan aikaisemmin tilanne oli heidän käsityksensä mukaan toisin: periaatteita, normeja ja sääntöjä yleensä kunnioitettiin, toiset otettiin huomioon, eikä elinympäristöön suhtauduttu niin leväperäisesti ja piittaamattomasti kuin nykyisin.

Haastateltavistani suurin osa on sen ikäisiä, että he ovat eläneet joko lapsuutensa tai nuoruutensa yhteiskunnassa, jossa vastuun kantamisella vaikuttaa olleen nykyistä vahvempi kollektiivinen taustatuki. Heidän mielestään nykyinen yhteiskunnan ilmapiiri on hämmentävä ja sekava. Osa haastateltavista näyttää ankkuroineen käsityksensä elinympäristöongelmista yhteisölliseen ja kollektiiviseen urbanismiin, joka vaalii kaupunkilaisten yhteistä hyvää. Sen pohjalta he kritisoivat vain omaa etua ajavaa ja muista piittaamatonta käyttäytymistä, joka ilmenee esimerkiksi siinä, kun siististi pukeutuneet ja työssäkäyvät ihmiset syövät kävellessään ja heittävät roskat minne sattuvat. Elinympäristöongelmia he selittivät muun muassa pakonomaisella kuluttamisella, kertakäyttökulttuurilla ja siihen keskeisesti liittyvällä roskaamisella, jonka heidän mielestään virheellisesti katsotaan kuuluvan urbaaniin elämänmuotoon. Tällaisen ilmapiirin vallitessa Helsinkiä uhkaa elinympäristön rappeutuminen ja erään haastateltavan sanoin jopa ”slummiutuminen”. Esimerkiksi tyhjä pizza-laatikko tai olutpakkausten kuoret jätetään lojumaan puistonpenkille, vaikka roska-astia olisi vieressä. Kaupungin yleisten alueiden ja puistojen rauhaa häiritsevät meteli ja levottomuus varsinkin iltaisin ja viikonloppuisin.

Yhteiskunnan individualistisen ilmapiirin ja kaupungistumiskehityksen kritiikki ei aineistossani jäänyt kuitenkaan tähän. Useat haastateltavani nimittäin tähdensivät, että yhteiskunta ei ole sitä varten, että sille sälytetään vastuu elinympäristöongelmien ratkaisusta, jotka kuitenkin ovat useimmissa tapauksissa kaupunkilaisten itsensä aiheuttamia. Haastateltaviini kuului muutamia ympäristötietoisia kaupunkilaisia, joita voi luonnehtia positiivista vapautta toteuttaviksi oman erityisyytensä tunnistaviksi kaupunkilaisiksi, jotka huolehtivat aktiivisesti elinympäristöstään ja kantavat vastuuta eivät vain itsensä, vaan toistenkin yhteiseksi hyväksi.

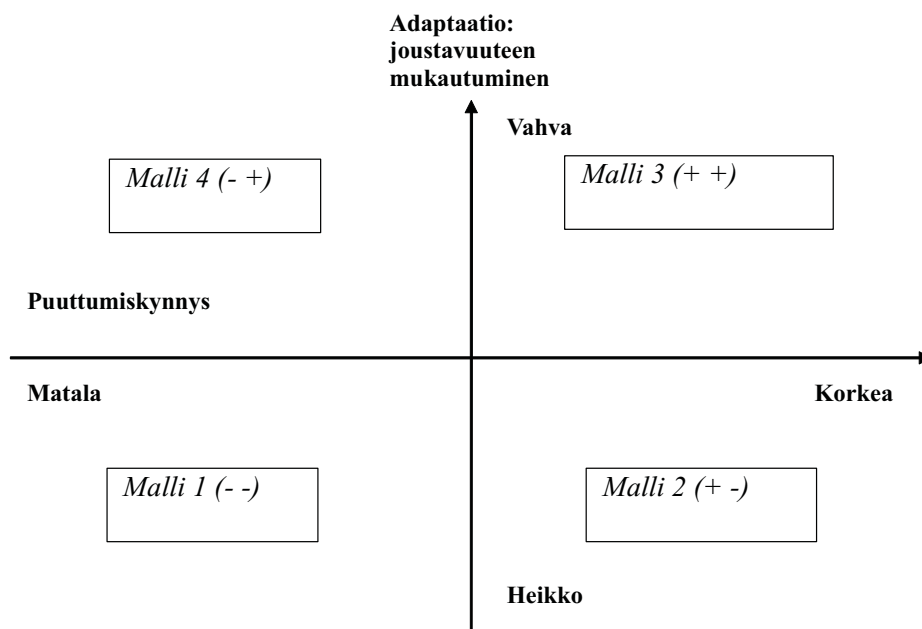
Rapautuva urbanismi -käsitteellistämistavassa elinympäristön sumeilemattoman pilaaamisen ja siihen liittyvän holtittoman käyttäytymisen katsotaan ilmentävän urbanisointumiskehityksen epäkypsää vaihetta, jossa yksilöt eivät ymmärrä tai kykene ottamaan vastuuta tekemisistään. Aidosti urbaaneiksi itsensä mieltävien haastateltavieni mukaan kehittyneeseen tai ”kypsään” kaupunkilaisuuteen kuuluu luontevasti elinympäristöstä huolehtiminen. Se koituu myös muiden hyväksi ja palvelee kaikkien kaupunkilaisten yhteistä etua. Näin ollen jokainen kaupunkilainen voisi yksilönä tehdä hyviä tekoja elinympäristön hyväksi. Esimerkkiä näyttämällä ja henkilökohtaisen puuttumisen kautta voidaan parhaiten saada aikaan tuloksia. Vastuuta elinympäristöstä voidaan kantaa monien yksittäisten paikallisten puuttumisten avulla.

Puuttujien tyypittely

Tutkimushenkilöiden käsitykset ongelmista ovat yksilöllisiä ja subjektiivisia, mutta kulttuurisesti jaettuja, sillä yksityisen ihmisen kokemus ja kulttuuri ovat keskenään jatkuvassa vuorovaikutuksessa (Marton 1995). Se tarkoittaa, että aineistosta tunnistamani käsitteellistämistavat on nähtävä ja niitä on tulkittava yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissaan, siinä ajassa ja paikassa, jossa niiden aineistona olevat haastattelut on tuotettu (Mäkelä 1990, 48). Haastateltavani ovat omaksuneet kulttuurisia käsityksiä tarkasteltavista elinympäristöongelmista elämänsä aikana tietyssä kulttuurisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa. Heillä on myös ympäristökeskuksen asiakkaina hakeutuessaan tietynlaisia odotuksia, ja he vertaavat omia asiakaskokemuksiaan näihin odotuksiinsa. (vrt. Kokko 2004, 70.)

Elinympäristöongelmien käsitteellistämistavoista on siten johdettavissa kaupunkilaisille yhteisiä ajattelemisen ja toiminnan kulttuurisia malleja (Quinn & Holland 1987, 4). Ongelmia koskevien käsitysten kulttuurisidonnaisuus on olennainen lähtökohta, kun syvennän käsitteellistämistapojen analyysiä puuttumisen mallien suuntaan. Käsitteellistämistapojen ja edellä esitetyn modernin yhteiskunnan individualisointusteorian pohjalta kaupunkilaisille yhteisten ajattelemisen ja toiminnan kulttuuristen mallien ulottuvuudet ovat: 1) negatiiviseen solidaarisuuteen perustuva *puuttumiskynnys* sekä 2) toisten huomioon ottaminen ja siihen liittyvä joustavuuteen mukautuminen, jota nimitän *adaptaatioksi* (kuvio 2).

Kuvio 2: Puuttumisen kenttä ja ulottuvuudet (akselit)

Arkielämän organisaatioon kaupungissa keskeisesti kuuluva puuttumattomuuden normi (Karp ym. 1991, 89) voi jossain määrin ruokkia välinpitämättömyyttä ja piittaamattomuutta elinympäristöä kohtaan, mutta ei toki yksin riitä selittämään sitä. Välinpitämättömyys ja piittaamattomuus ympäristöasioissa on jotain urbaania puuttumattomuuden normia laajempaa ja voi olla oire yleisemmästä yhteiskunnallisesta ilmiöstä. Siihen liittyy asenteiden ja arvostusten lisäksi muun muassa käsitys yksilöiden ja yhteiskunnan roolista elinympäristön huolehtimisessa. Kuvion 2 vaaka-akselilla oleva *puuttumiskynnys* -ulottuvuus on olennainen, kun tarkastellaan erityisesti suurkaupungissa asuvien reagoimista elinympäristöongelmiin. Sen taustalla vaikuttaa negatiivisen solidaarisuuden normi. Kun normi on vahva, puuttumiskynnyskin on korkea. Ne kaupunkilaiset, jotka ylittävät elinympäristöongelmissa puuttumiskynnyksen (mallit 1 ja 4), joutuvat kohtaamaan normin uhmaamisesta koituvat vastoinkäymiset ja sanktiot.

Kun elinympäristöongelmien rakentumista ajatellaan niihin syyllistyvän ja aiheuttajan näkökulmasta, kysymys toisten kanssakaupunkilaisten huomioon ottamisesta on olennainen. Toisten huomioon ottamisessa on pohjimmiltaan kyse urbanisoitumiskehityksen edellyttämästä joustavuuteen mukautumisesta (vrt. Vaaranen 2005). Erilaiset tottumukset tai pinttyneet käsitykset, joiden avulla elinympäristöongelmia voidaan selittää, paljastuvat yleensä havahtumistilanteissa. Kuvion pystyakselilla oleva *adaptaatio* tarkoittaa toisten kanssakaupunkilaisten huomioon ottamista ja siihen liittyvää joustavuutta. Adaptaation taustalla vaikuttaa suurkaupungin synnyttämä negatiivinen ja positiivinen vapaus. Adaptaatio on heikko sellaisissa puuttumistilanteissa, joissa itsellisyys korostuu ja korkea niissä puuttumisissa, joissa toisten huomioon ottaminen ja joustavuus korostuvat. Joustamatonta itsellisyyttä voi joidenkin elinympäristöongelmien yhteydessä kuvailla jonkinlaisena jäärpäisyytenä tai epäsosiaalisena sisäänpäin kääntymisenä.

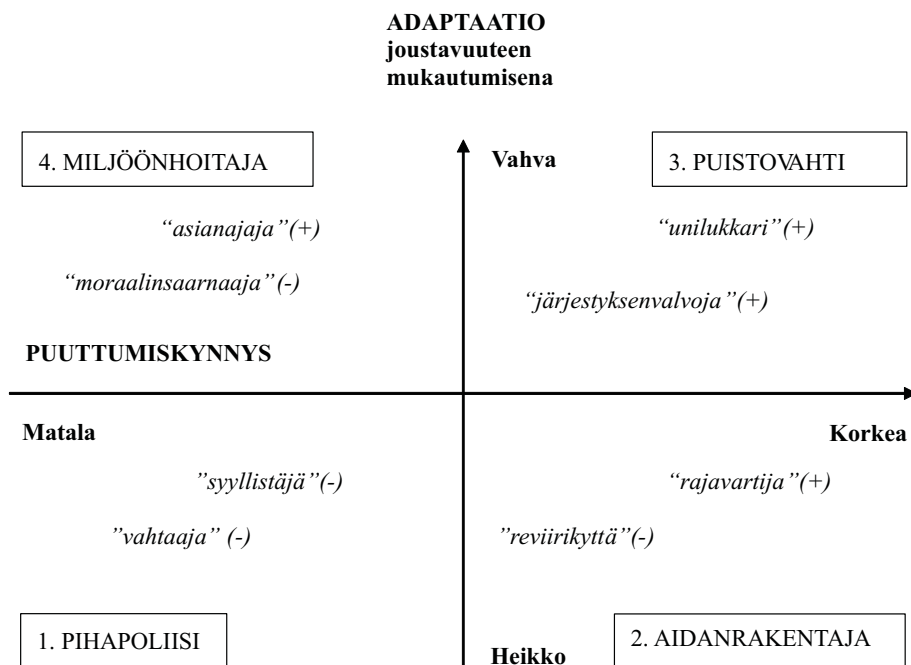
Erityistä kykyä urbaaniin joustavuuteen eli adaptaatiota voidaan tulkita suurkaupungin synnyttämän positiivisen vapauden käsitteen avulla (Simmel 2005/ 1903 alkup. tässä Noron 1997, 242–243 mukaan). Positiivinen vapaus on oman ja samalla toisten kanssakaupunkilaisten erityislaatuisuuden tunnistamista ja suvaitsevaisuutta, mutta se voi olla myös yksilöllistä itsensä toteuttamista elinympäristön hyväksi. Ilmeisesti tällainen urbaani joustavuus ja mukautumiskyky voi tukea uudenlaista yhteisvastuullista toimintaa, jota haastateltavieni kaipaama, mutta jo kadotettu yhteisvastuullisuus, ei aivan vastaa. Ehkä kaivattaisiin jotain uudentyyppistä vastuullisuutta, joka sopii paremmin notkean modernin ajan sosiaaliseen ja kulttuuriseen urbanismiin (Bauman 2002). Lisäksi on syytä pohtia, millainen vastuun kantaminen elinympäristöstä koetaan kaupunkiasumisen arjen sosiaalisessa organisaatiossa mielekkäänä.

Yhteiskunnan auktoriteeteista vapautuneen yksilöllisyyden liiallinen korostaminen saattaa tuottaa käsityksen, että kaupunkilaiset olisivat täysin riippumattomia toisistaan

ja toistensa tekemisistä. Elinympäristöongelmissa toisten huomioon ottaminen, joustavuus ja erilaisuuden sietokyky kuitenkin korostuvat. Ensiksikin useissa aineistoni esimerkkitapauksissa ongelmiin syyllistyneet eivät näyttäneet piittaavan muista kaupunkilaisista. Ongelmiin puuttuneet puolestaan olivat kohdanneet joustavuuden ja toisten huomioon ottamisen merkityksen, kun he olivat uhmanneet negatiivisen solidaarisuuden normia (luku 5).

Karp, Stone & Yoels (1991) osoittavat teoriassaan, että kaupungissa arkielämän sosiaalinen organisaatio on hienovarainen sekoitus viileää varauksellisuutta ja järjestyksen maksimoimista. Tämä näkyy myös kuviossa 3 olevissa elinympäristöongelmaan puuttumisen malleissa. Olen lähtenyt siitä, että mallit ja niihin sisältyvät puuttujatyypit kuvaisivat mahdollisimman hyvin kaupunkilaisten omia kokemuksia puuttumistilanteista. Siksi jotkut seuraavassa esittämieni mallien tai puuttujatyyppien nimistä saattavat olla sävyiltään hieman pejoratiivisia. Olen käyttänyt niissä joko haastateltavieni ilmaisemaa tai yleisönosastojen mielipidekirjoituksista poimittua kriittistä katukieltä, joka parhaiten kuvastaa puuttumistilanteiden kokemista asumisen arjessa. Kuviossa olevat nimitykset kuvastavat sitä, että kaupunkilaiset kokevat jotkut puuttujatyypit myönteisinä tai harmittomina (+) ja toiset kielteisinä tai ikävinä (-).

Kuvio 3: Puuttumisen mallit ja puuttujatyypit kaupunkiasumisen arjessa

Pihapoliisimalli: matala puuttumiskynnys ja heikko adaptaatio (- -)

Pakokaasuista ja melusta kärsivä asukas rohkenee mennä huomauttamaan suoraan tuntemattomalle kuorma-autoilijalle joutokäynnistä. Hän kohtaa kuorma-autoilijan vastalauseet ja puolustautumisreaktiot. Puuttuminen ei johda mihinkään, vaan asukkaan kokema ongelma kärjistyy entisestään.

Vakuuttamisen vaikeus ja puuttumisen pulma -käsitteellistämistapaan (luku 5) sisältyy kaupunkiasumisen arjessa tavallinen puuttumisen malli, jonka olen nimennyt pihapoliisimalliksi. Tässä mallissa elinympäristöongelmaan puuttuminen on suoraa puheeksi ottamista, joka tapahtuu kasvokkain ongelman aiheuttaneen kanssa. Pihapoliisi-termillä viitataan siihen, mitä huomautuksen kohteeksi joutuva helposti puuttumistilanteessa kokee: joku ulkopuolinen tulee syylistämään – pitäköön huolta omista asioistaan. Negatiivisen solidaarisuuden normista seuraa, että ongelmiin puuttuva joutuu alttiiksi ristiriidoille, jotka voivat syventyä paikallisiksi naapurustokonflikteiksi. Niitä voi yrittää vältellä toimimalla mahdollisimman matalalla profiililla tai vetoamalla vaivihkaa esimerkiksi naapureihin. Puuttuminen voi siten olla hienovaraista tasapainoilua, jossa puuttuja luovii omien reaktioidensa ja negatiivisen solidaarisuuden normin noudattamisen välillä.

Pihapoliisimallin puuttajat ovat yleensä ongelmakeskeisiä: heitä ärsyttää joidenkin toisten kaupunkilaisten tekemiset tai tekemättä jättämiset, joista he katsovat ongelmien pohjimmiltaan johtuvan. Mallissa elinympäristö näyttäytyy ensisijassa toisten kaupunkilaisten aiheuttamien ongelmien kannalta. Pihapoliisimallissa elinympäristöongelmiin puuttuminen lähtee tietyn ärsytyskynnyksen ylittymisestä. Kun asukkaan pinna palaa, hän ei ehkä kykene välttämään suoraa puuttumista. Samalla kyky kaupunkielämän edellyttämään joustavuuteen (adaptaatioon) joutuu koetukselle. Varsinkin, jos lisäksi toleranssi eli erilaisuuden sietokyky on heikko, negatiivisen solidaarisuuden normin rikkomisesta koituvien sosiaalisten vastoinkäymisten ja vastareaktioiden kohtaaminen voidaan kokea raskaana.

Mallissa on kaksi erilaista puuttujatyyppeä. Aineistosta käy ilmi, että elinympäristöongelmiin suoraan puuttuvat joutuvat kaupunkiasumisen arjen sosiaalisessa organisaatiossa joka tapauksessa syylistäjän asemaan. Sen voi periaatteessa kokea kuka tahansa, joka ottaa suoraan puheeksi ongelman toisen kaupunkilaisen kanssa. Esimerkiksi roskien kerääjä tai autojen tyhjäkäynnistä huomauttava helposti syylistää muita. Vahtaa puolestaan on tyyppi, joka alkaa seurata toisten tekemisiä ja niistä mahdollisesti aiheutuvia ongelmia jatkuvasti ja kaikkialla. Aineistossani esimerkiksi lintuja parvekkeellaan ja kerrostalon pihalla ruokkinut haastateltava kertoi joutuneensa ”vahtarien” silmätikuksi, kun linnut alkoivat sotkea paikkoja. Naapurit alkoivat seurata hänen teke-

misiään ja yhdistivät hänet muihinkin ongelmiin, joissa hän ei mielestään ollut lainkaan osallisena.

Aidanrakentajamalli: korkea puuttumiskynnys ja heikko adaptaatio (+ -)

Henkilö haluaa suojautua naapurin savupiipusta tupruavalta noelta ja hajulta rakentamalla riittävän korkean ”savuaidan” pihansa ympärille. Naapurien välit ovat tulehtuneet vuosien kuluessa savuongelmasta johtuen. Henkilö katsoo, että kaupungissa savua ei tarvitse sietää, koska nykyisin kenenkään ei enää tarvitse lämmittää taloaan kokonaan puilla; kyseessä on poikkeava lämmitysmuoto, joka ei kuuluisi tiivistä asutulle alueelle.

Kamppailu tilan ja paikan hallinnasta -käsitteellistämistapaan (luku 6) liittyy kaupungissa tavallinen puuttumisen malli, jonka nimeän aidanrakentajamalliksi. Mallissa on ennen kaikkea kyse naapuruusrajojen säätelystä ja tilan hallinnasta. Naapurina voi kuitenkin olla periaatteessa mikä tahansa elinympäristöongelman aiheuttava toimija, kuten teollisuuslaitos. Aidanrakentajamallissa elinympäristöongelmia aiheuttavaan toimijaan haluttaisiin pitää riittävä etäisyys – eräänlainen hajurako. Vähintäänkin territoriaaliset rajat tulisivat olla selkeät eikä niitä saisi kukaan toimijoista loukata. Urbaani elinympäristö merkitsee mallissa selkeästi rajautuvia tiloja ja paikkoja. Ongelmiin puuttuminen lähtee territoriaalisten rajojen loukkaamisesta tai tiettyyn tilaan tai paikkaan kohdistuvista uhkista.

Aidanrakentajamallin toimijat reagoivat ja puuttuvat kohtaamaansa elinympäristöongelmaan tyypillisesti rakentamalla kotinsa tai pihapiirinsä ympärille aidan. Aita voi olla konkreettinen, mutta aidan voi rakentaa ympärilleen myös symbolisesti. Näin he yrittävät välttää ongelmaa kuitenkin välttämällä suoraa puuttumista toisten tekemisiin. Lokeroituminen omaan tilaan tai paikkaan on tapa suojautua ulkopuolisten toimijoiden aiheuttamilta elinympäristöongelmilta. Kaupunkiasumisen arjessa aidanrakentajat ovat tavallisesti harmittomia rajavartijoita, jotka pitävät huolta vain siitä, että rajoilla on rauhallista, eikä mikään uhkaa vahvaa kaupunkiterritoriota. Mallissa kielteisenä koettu puuttujatyypin on reviiirikyttä⁴, joka valvoo hanakasti tilan ja paikan muuttumattomuutta. Niin kauan kuin territoriaalinen käyttäytyminen toimii kaupungissa moitteettomasti, kenenkään ei välttämättä tarvitse puuttua toisten tekemisiin.

Mallissa on varsinkin viimeksi mainitun puuttujatyypin osalta jonkin verran yhtäläisyyttä nk. NIMBY-ilmiön kanssa (Peltonen 2004). Aineistossani olevat esimerkit elin-

⁴Termi poimittu lehdistökirjoituksesta, joka käsiteli hitaan kaavoituksen syitä ja nimesi jarruttajat reviiirikyttiksi.

ympäristöongelmista, joita haastateltavani luonnollisesti ovat vastustaneet, eivät kuitenkaan ole suoraan verrattavissa NIMBY-reaktioita tyypillisesti aiheuttaviin infrastruktuurihankkeisiin. Aineistoni tapauksissa ongelman vastustus ja siihen nojaava puuttuminen toimii yksilötasolla ja yksilölähtöisesti silloinkin, kun haastateltavat vetoavat toisiin kaupunkilaisiin tai etsivät liittolaista ympäristöviranomaisista. NIMBY-tapauksissa vastustus puolestaan toimii paikallisesti ja se kanavoituu tavallisesti jonkun ryhmän tai yhteisön kautta, eli toimijoita ja heidän liittolaisiaan on useita (Kopomaa 2005, 8). Reviirikyttä voi periaatteessa toimia tällaisen vastustuksen puolesta puuttamalla esimerkiksi naapuruston rajojen muuttumattomuutta uhkaaviin kaavahankkeisiin.

Puistovahtimalli: korkea puuttumiskynnys ja vahva adaptaatio (+ +)

Henkilö päättää tehdä rikosilmoituksen huomattuaan, että joku tuntematon kuskaa auton peräkärjellä jätesäkkejä puistoon. Hän on havainnut saman jo aiemmin, mutta ei ole rohjennut puuttua siihen, ennen kuin tapasi syyllisen itse teossa. Ei voi käsittää tällaista leväperäisyyttä, jonka seurauksena asukkaiden yhteistä puistoa turmellaan.

Leväperäisyys rehottaa -käsitteellistämistavaan (luku 7) liittyvä puuttumisen malli on puistovahtimalli. Mallissa korostuvat kaupunkiasumisen arjen sosiaalista järjestystä ylläpitävät säännöt, normit ja periaatteet. Kyse ei ole pelkästään ympäristölainsäädännöstä tai kaupungin järjestyssäännöistä, vaan kaupunkilaisilla on itsellään erilaisia kulttuurisia käsityksiä siitä, milloin elinympäristö on siistissä järjestyksessä. Mallin puuttujille elinympäristö on kunnossa niin kauan, kuin kaikki toimijat noudattavat sääntöjä ja järjestystä. Joidenkin elinympäristöongelmien taustalla on kuitenkin erilaisia sääntö- ja normirikkomuksia ja periaatteellisia ristiriitoja, joihin kaupunkilaiset kiinnittävät huomiota. Mallin puuttajat ovat normikeskeisiä.

Puistovahtimallissa puuttumiskynnys on korkea, mutta mallin toimijat kuitenkin ottavat samalla huomioon toiset kaupunkilaiset ja pyrkivät puuttumisellaan viime kädessä ajamaan kanssakaupunkilaisten yhteistä hyvää. Mallin puuttajat sekaantuvat toisten tekemisiin vain tarvittaessa, jos yhteisiä sääntöjä rikotaan ja siitä aiheutuu jokin elinympäristöongelma. Heille säännöt ja järjestys ovat sitä varten, että ne palvelevat yhteistä etua: sotketusta tai roskaudesta puistosta ei todennäköisesti kukaan voi nauttia.

Puistovahtimallin puuttujatyypit voivat olla kaupunkilaisten keskuudessa yleensä myönteisenä koettuja unilukkareita, jotka tarvittaessa herättelevät muitakin kaupunkilaisia huomaamaan yhteisen järjestyksen merkityksen. He kunnioittavat negatiivisen solidaarisuuden normia ja astuvat kuvaan vain tarvittaessa, silloin kun jonkin toimijan

käyttäytyminen on räikeästi ristiriidassa yhteistä hyvää ajavien normien kanssa. Tällä tavoin he huolehtivat yhteisestä elinympäristöstä kaikkien sopivaksi katsomalla tavalla. Aineistossani esiintyi tällainen puuttujatyyppejä, joka ilmoittaa silloin tällöin ympäristökeskukselle elinympäristössään havaitsemistaan järjestyksirikkeitä, kuten jättesäkkien kускаamisesta puistoon tai auton romujen haalimisesta parkkipaikalle.

Unilukkaria tiukempi mallin puuttujatyyppejä on järjestyksenvalvoja. Heilläkin puuttumisen motiivina on yhteistä etua palvelevien sääntöjen ja normien noudattaminen, joka koskee yhtäläillä kaikkia. Negatiivisen solidaarisuuden normista seuraa, että jatkuva ja kovin näkyvä järjestyksen valvominen voi kääntyä itseään vastaan. Tämä johtuu ensiksi-kin siitä, ettei järjestys voi koskaan olla suurkaupungissa kaikkien mielestä samanlainen. Jotkut katsovat, että urbaaniin elämään kuuluu myös tietynlainen epäjärjestys, ja sääntöjä on usein tarpeen soveltaa joustavasti. Esimerkiksi autoa ei sääntöjen mukaan saa pysäköidä jalkakäytävälle, mutta joskus lastin kuljettaminen perille vaatii tällaista rikettä.

Liian tiukka tavoite järjestellä ja valvoa kaupunkiin kuuluvaa arvaamattomuutta ja hallitsemattomuutta vastaan voi koitua ahdistavaksi (vrt. Kolbe 2005). Järjestyksenvalvoja koetaan harmittomana, mutta vain niin kauan, kun hän kykenee olemaan puuttumistilanteissa joustava ja kunnioittamaan samanaikaisesti negatiivisen solidaarisuuden normia. Periaatteellisten ristiriitojen ja laiminlyöntien kohtaaminen elinympäristössä asettaa kohteliaan välinpitämättömyyden koetukselle.

Miljöönhoitajamalli: matala puuttumiskynnys ja vahva adaptaatio (- +)

Henkilö lähtee hakemaan ratkaisua lastissa olevan jätteenkuljetusauton aiheuttamaan haju- ja meluongelmaan toisten asukkaiden puolesta tultuaan siihen päätelmään, että kuljettaja jättää kokonaan huomioimatta alueen asukkaille koituvat kohutuutumat haitat. Puuttuminen on oikeutettua erityisesti siksi, koska rehtiä henkeä loukataan ja ongelmasta kärsivät kaikki asukkaat yhdessä.

Rapautuva urbanismi -käsitteellistämistapaan (luku 8) liittyy puuttumisen malli, jonka nimeän miljöönhoitajamalliksi. Mallin puuttujat näkevät elinympäristöongelmien perimmäisenä syynä suomalaisten vajaan jääneen tai väärään suuntaan kehittyvän kulttuurisen urbanisoitumisen. Mallin puuttujat huolehtivat aktiivisesti elinympäristöstä myös toisten kaupunkilaisten hyväksi. He ovat ratkaisukeskeisiä. Urbaani elinympäristö merkitsee heille yhteistä olohuonetta, jonka kaikki kaupunkilaiset ovat yhdessä velvollisia pitämään kunnossa. Mallissa toisten huomioon ottaminen ja rehti henki korostuvat. Joustavuus ilmenee siinä, että ongelmiin puuttumisen motiivina on yhteisvastuun ja yhteisen edun edistäminen.

Nimeän mallin miljöönhoitajamalliksi siksi, että mallin puuttajat käsittävät elinympäristön kokonaisvaltaisesti sekä fyysisenä että sosiaalisena ympäristönä. Heidän käsityksensä mukaan kaupunkilaiset luovat ja muokkaavat elinympäristönsä pitkälti itse omalla käyttäytymisellään. Käsitys siitä, mitä on riittävän kehittynyt tai kypsä kaupunkilaisuus, on kuitenkin tulkinnanvaraista. Mallin puuttajat jakaantuvatkin kahteen erilaiseen tyyppiin, vaikka heidän motiivinsa ovat pohjimmiltaan samoja.

Toistenkin kaupunkilaisten puolesta elinympäristöongelmiin aktiivisesti ratkaisua hakevat asianajajat koetaan arkielämän organisaatiossa yleensä myönteisinä henkilöinä. Heistä on paljon apua niille tavallisille kaupunkilaisille, jotka eivät haluaisi sotkeutua elinympäristöongelmissa kenenkään toisen asioihin. Haastateltavissani oli muutama puhdas esimerkki asianajajatyypeistä, jotka hyödyntämällä omaa osaamistaan ja aikaisempaa kokemustaan lähtivät hoitamaan yhteistä asiaa toistenkin puolesta.

Puuttumisen taustalla voi olla myös eettismoraalinen motiivi. Asianajajaan verrattuna käänteinen tyyppi on moraalinsaarnaaja, joka yrittää etsiä ratkaisuja elinympäristöongelmiin osoittamalla syyttävällä sormellaan eri ryhmien suuntaan. He katsovat itse huolehtivansa elinympäristöstä, mutta siihen liittyy tiettyä paatoksellisuutta. Ongelmien syntipukeiksi näyttävät aineistoni perusteella kelpaavan muiden muassa nuoriso, kiireiset vanhemmat, jotka eivät kasvata lapsiaan, maaltamuuttajat ja maahanmuuttajat ja jopa turistit. Lisäksi moraalinsaarnaajien tavallinen käsitys oli, että ennen asiat olivat Helsingissä paremmin kuin nyt. Yhteiskunta ja sen mukana käsitys kaupunkilaisuudesta ovat heidän mukaansa kehittymässä väärään suuntaan. Itseen he pitivät aidosti urbaaneina samoin kuin miljöönhoitajamalliin kuuluvat asianajajatkin.

10 Kohtaamisia ympäristökeskuksen kanssa

Tutkimukseni pääosassa ovat kaupunkilaisten omat käsitykset elinympäristöongelmista ja asumisen arjessa toimivat puuttumisen mallit. Haastateltavani ovat puuttuneet ongelmiin paitsi arkielämänsä tilanteissa myös ottamalla yhteyttä kaupungin ympäristökeskukseen etsiäkseen ongelmiin ratkaisuja. Tullessaan ympäristökeskuksen asiakkaaksi heidän käsityksensä ongelmista kohtaavat lainsäädäntöön, kunnallisen ympäristöpolitiikan ohjauskeinoihin sekä erilaisiin raja- ja ohjearvoihin perustuvat määrittelyt.

Tässä tutkimuksessa en tarkastele yksityiskohtaisesti ympäristökeskuksen toimintaa säätelevää lainsäädäntöä tai ympäristönsuojelun edistämisen erityisiä keinoja. Yleisesti ottaen kuntien ympäristönsuojeluhallintoon liittyvä lainsäädäntö on kehittynyt viime vuosina voimakkaasti ja tuonut mukanaan uusia odotuksia ja velvoitteita (Mansikkamäki 2004). Keskeisimpiä ovat laki kuntien ympäristönsuojelun hallinnosta sekä ympäristönsuojelu- ja terveydensuojelulaki.

Lähden siitä näkökulmasta, että kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen välisessä institutionaalisessa kohtaamisessa tulee arvioiduksi kaupunkiasumisen arjen ja kunnallisen ympäristöpolitiikan toimintatapojen yhteensopivuus. Erityisesti kysymys yksilön ja yhteiskunnan (kaupungin) roolista ja vastuusta elinympäristöongelmiin puuttumisessa on tutkimuksessani keskeinen.

Seuraavassa tarkastelen elinympäristöongelmien määrittelyä ja niihin puuttumista kaupunkilaisten ja ympäristövirkamiesten kohtaamisissa. Kohtaamistilanteiden tarkastelu perustuu pääosin ympäristökeskuksen tarkastajien kolmen ryhmäkeskustelun (R1–R3) sisällönanalyysiin. Lisäksi olen hyödyntänyt haastateltavien omia kokemuksia kohtaamisista. Kunnallisen ympäristöpolitiikan toimintatapojen kehittämiseksi tarvitaan tietoa niistä arjen olosuhteista ja tilanteista, joissa asukkaat reagoivat elinympäristöongelmiin ja muodostavat käsityksiään niiden syistä ja ratkaisuista. Kaupunkilaisten ympäristökeskuksen toimintaa koskevat oletukset ja odotukset vaihtelevat ja ovat joiltain osin riippuvaisia ongelmiin puuttumisen malleista.

Tynnyreitä ja akkuja metsä täynnä!

Yhteydenottotilanteessa ensimmäinen kaupunkilaisten tärkeänä näkökohta koskee yhteisymmärryksen saavuttamista ympäristökeskuksen tarkastajan kanssa kyseisen elinympäristöongelman merkityksellisyydestä. Vaikka haastateltavat olivat

yleisesti ottaen kokeneet ympäristökeskuksen suhtautumisen heidän esille tuomaan ongelmaansa asiallisena ja myönteisenä, monilla oli ollut vaikeuksia saada tarkastaja vakuuttumaan ongelman olemassaolosta, sen vakavuudesta tai siitä, että sille pitäisi tehdä jotain.

Ympäristökeskuksessa päivystävä tai neuvova tarkastaja yleensä haastattelee soittajaa ja yrittää löytää riittävät perusteet ongelman ja varsinkin siitä mahdollisesti aiheutuvan terveyshaitan todentamiseksi, jotta asian käsittely voidaan ottaa vireille. Kaupunkilaiset odottavat tarkastajan tulevan ongelmassa vastaan ja ymmärtävän, mikä asiassa huolestuttaa. Yhteisymmärryksen saavuttaminen on tärkeää, koska ilman sitä ympäristökeskus ei todennäköisesti ota ongelmaa ratkaistavakseen. Tarkastajien näkökulmasta pulmana voivat olla päivystykseen tulevat ylipitkät puhelut, joissa koettu elinympäristöongelma toimii lähtökohtana myös muiden elämisen ongelmien esittelylle. Tarkastajan mukaan soittajat voivat tuoda esille ”jopa kaikki, omat terveytensä ja lastensa terveyden ongelmat” (R3). Kaupungissa on paljon yksinäisiä ihmisiä, jotka haluavat keskustella ja purkaa erilaisia huolenaiheitaan ottamalla yhteyttä vaikkapa ympäristökeskukseen. Toisaalta asiakkaat saattavat kokea, että ongelma on monitahoinen ja vaikuttaa samanaikaisesti moniin asioihin.

Vaikka kaupunkilaiset haluaisivatkin mieluummin hoitaa ongelman viranomaisten avulla kuin puhumalla suoraan ongelman aiheuttajan kanssa, myös yhteydenottoa ympäristökeskukseen mietitään yleensä pitkään. Kaupunkilaisten puhelut ohjautuvat usein monen mutkan kautta ympäristökeskuksen asianomaiselle tarkastajalle, ja soittajat saattavat jo tämän odottelun vuoksi olla ”valmiiksi ärhäköitä” (R1). He ovat saattaneet vatvoa ongelmaa jo pitkään, ja heillä on usein hyvin vahvat käsitykset ongelman syistä tai aiheuttajista. Tällöin he odottavat viranomaisten ratkaisevan sen mahdollisimman nopeasti. Ryhmäkeskustelussa kävi ilmi, että esimerkiksi teollisuusvalvontaan tulevissa puheluissa soittajat joskus liioittelevat ongelmaa saadakseen ympäristökeskuksen tarkastajat helpommin paikalle. ”Tynnyreitä ja akkuja metsä täynnä” he saattavat väittää (R1). Yhteydenottokynnys saattaa olla korkea myös siksi, että syyllistä tai aiheuttajaa on vaikea osoittaa, tai jos syyllistä ei todennäköisesti saada vastuuseen teoistaan. Esimerkiksi kaupunkilaiset eivät kovin helposti ilmoita laitonta kaatopaikkaa ympäristöviranomaisille, elleivät sitten tapaa tekoon syyllistynyttä itse teossaan.

Ensimmäisessä kohtaamistilanteessa ympäristökeskuksen tarkastaja saattaa hahmottaa kaupunkilaisen esiin tuoman elinympäristöongelman hyvinkin eri tavoin. Kaupunkilaisten näkökulmasta ympäristökeskuksen toiminta voi toisaalta näyttäytyä kaavamaiselta tai ongelman jäsentäminen kiistanalaiselta. Esimerkiksi ilmanlaadun mittaamiseen täytyy tarkastajien mielestä olla aina jokin erityinen syy, koska mittaukset ovat kalliita. He joutuvat suhteuttamaan ongelmat ”koko kaupungin todellisuuteen” (R2) ja

painottamaan erityisesti merkittävimpien ongelmien selvittämistä. Toisaalta eri asuinalueilla asuvien ongelmien tulisi periaatteessa olla keskenään tasapuolisessa asemassa.

Kohtaamistilanteet ovat haastatteluaineiston perusteella monesti latautuneita ja siitä johtuen myös alttiita erilaisille väärinkäsityksille. Jopa yksittäinen spontaani lausahdus voi sähköistää tilanteen, kuten ympäristökeskuksen tarkastajan huudahdus puhelimesa asiakkaalle tämän ihmetellessä oman tonttinsa rajalle edellisenä päivänä yllättäen ilmestyneitä keltaisia varoitusnauhoja: ”No mutta hyvänen aika että siellä tontillahan on asbestia!” Soittaja oli pelästynyt, että hänenkin tontillaan olisi tätä myrkyllistä ainetta, vaikka epäily osoittautui sittemmin aiheettomaksi.

Haastattelujen perusteella kaupunkilaiset hahmottavat ongelmat oman arkielämänsä kokonaisuudessa. Siksi he odottavat ympäristökeskukselta ensisijaisesti asiallista suhtautumista ongelmaan ja asiantuntemusta sen kartoittamisessa, kuten luotettavan tutkimuksen tai mittausten tekemistä siitä. He odottavat myös mahdollisimman selkeitä ja ristiriidattomia kannanottoja ja konkreettisia päätöksiä. Ympäristökeskuksen toivotaan ottavan selkeästi kantaa varsinkin terveydellisiin riskeihin, joita remonttien aikana voi aiheutua (esim. home- ja kosteusvaurioiden korjaukset). Ennen kaikkea yhteisymmärryksen saavuttamisessa näyttää olevan keskeistä, kykenevätkö kaupunkilaiset ympäristökeskuksen vastauksen perusteella arvioimaan, kuinka hyväksyttävästä tai tavanomaisesta ongelmasta on kysymys, ja onko sille tehtävissä jotain. Esimerkiksi ympäristökeskuksen kielteinen vastaus pyyntöön toteuttaa melu- ja ilmansaastemittaus koettiin yllättävänä. Tarkastajien mielestä mittausten avulla ongelmaan ei ehkä voitaisi osoittaa mitään ratkaisevaa yksittäistä syytä, tai sitä ei todennäköisesti kyettäisi todentamaan niin vakavaksi, että siihen löytyisi perusteita puuttua.

Eteneekö asia?

Ympäristökeskukseen yhteyttä ottava odottaa myös saavansa selkeän tiedon siitä, mitä ympäristökeskus tekee ongelmalle, eli mitä yhteydenoton jälkeen tapahtuu, ja missä aikataulussa ratkaisuprosessi etenee. Joidenkin elinympäristöongelmien vireilläolo ja ratkaisujen etsiminen voi kestää useita kuukausia, joskus jopa vuoden tai useita. Haastatteluissa ilmaistiinkin toive saada ympäristökeskukselta väliaikatietoja tällaisista pitkään kestävästä ratkaisuprosesseista. Esimerkiksi ympäristöterveyttä koskevista kaupunkilaisten ilmoituksista suuri osa välitetään käsiteltäväksi johonkin toiseen kaupungin virastoon, jonka aikataulusta tieto ei mene aina ilmoittajalle. Ryhmäkeskustelussa tarkastajien mukaan joillakin kaupunkilaisilla on tapana soittaa harva se päivä samasta asiasta ympäristökeskukseen: mitä ongelmalle ollaan tekemässä, ja eteneekö asia. Kuitenkin viimekädessä tarkastajien oma arvio asian vakavuudesta ratkaisee, miten nopeasti

asia etenee ratkaisuvaiheeseen. Tähän vaikuttaa ongelman vakavuus ja akuuttisuus, onko kyseessä ”nestemäistä ongelmajätettä tynnyreissä vai heteka ojan pohjalla” (R1).

Puutteellisen tiedon lisäksi pulmana voivat olla kaupunkilaisten väärinkäsitykset siitä, onko ongelma jo ratkaistu. Ryhmäkeskustelussa (R3) tarkastajat totesivat ympäristöterveyspuolen toimeksiantojen edellyttävän usein seurantaa ja toistuvia tarkastuskäyntejä, mutta itse ongelma, ja mitä sille pitäisi tehdä, ei kuitenkaan selviä. Jotkut ympäristökeskukseen yhteyttä ottavista kaupunkilaisista haluaisivat itse saada arvioitavikseen esimerkiksi ilmanlaatua koskevat tutkimus- ja mittaustulokset, joiden perusteella tarkastajat väittävät, ettei terveydellistä haittaa ole olemassa, tai että se on poistunut. Haastateltavat kuitenkin totesivat, etteivät tarkastajat jostain syystä aina näytä mittaustuloksia ongelmasta huolestuneille. Tämä lisää helposti epätietoisuutta siitä, onko terveyttä uhkaava ongelma pois päiväjärjestyksestä.

Kaupunkilaiset pitävät yleensä tärkeänä ympäristökeskuksen ripeää puuttumista ongelmaan ja asian nopeaa käsittelyä, varsinkin, jos he kokevat terveytensä olevan uhatuna. Heistä asioiden hidas käsittely ja ratkaisujen viipyminen on lamauttavaa varsinkin, jos he ovat ottaneet asian esille ja tehneet omasta mielestään paljon asian hyväksi. Ympäristöasioissa aktiivisesti toimivat ja epäkohdista ilmoittavat haastateltavat olivat kehittäneet keinoja, joiden avulla he uskoivat nopeuttavansa asian käsittelyä ympäristökeskuksessa. Sähköpostin lisäksi tehokkaampana pidettiin soittamista suoraan päälliköille sen sijaan, että soitettaisiin ympäristökeskuksen asiakaspalvelupisteeseen tai päivystäjälle. Eräs aktiivinen roskien kerääjä ja ympäristön siisteydestä huolta kantava piti nopeana toimintatapana soittamista ympäristökeskuksen tarkastajalle suoraan tapahtumapaikalta. Maastossa ongelma on siten helpompi kuvata yksityiskohtaisesti, ja lisäksi ympäristötarkastajan opastaminen oikeaan paikkaan on helppoa.

Osa kaupunkilaisten esiin tuomista elinympäristöongelmista on niin laajoja, monimutkaisia tai epämääräisiä, että ympäristövirkamiehet kokevat oman roolinsa olevan liian rajoittunut. Tietoa ratkaisuprosessin etenemisestä ei tällöin ole mielekästä edes arvioida; millä aikavälillä esimerkiksi kaupunkiliikenteen aiheuttamat melu ja ilmansaasteet ratkaistaisiin? Ratkaisuprosessin etenemisen lisäksi kaupunkilaiset kaipaisivat ympäristökeskuksen toiminnasta enemmän tietoa. Avoimien ovien päivät, yleisötilaisuudet, paikallinen korttelitason toiminta ja teemakohtaiset tempaukset, kuten kompostipäivät, autoton päivä ja ekomessut, esitettiin haastatteluissa keinoina lisätä ympäristökeskuksen tunnettavuutta. Haastateltavat pitivät ympäristökeskuksen avautumista kaupunkilaisten suuntaan tärkeänä. Monet haastateltavat kertoivat päätyneensä monien mutkien kautta ikään kuin sattumalta ympäristökeskuksen asiakkaaksi. Se kertoo osaltaan siitä, ettei ympäristökeskuksen toiminnasta ole kaupunkilaisilla riittävästi tietoa, eivätkä he siksi tiedä, mihin ongelman ilmaantuessa ottaisivat yhteyttä.

Ympäristökeskus auktoriteettina

Haastattelussa korostui kauttaaltaan kysymys ympäristökeskuksen auktoriteetista ja vaikutusvallasta. Usein kaupunkilaiset eivät ainoastaan odottaneet ympäristökeskuksetta yleistä tiedon jakamista ja neuvontaa vaan myös aktiivista pyrkimystä ongelman ratkaisuun. Haastateltavista monet olivat odottaneet ympäristökeskuksen tekevän aloitteen varsinaisen ongelman ratkaisemiseksi, mutta vievän ratkaisuprosessia riittäväällä auktoriteetilla myös eteenpäin. Veronmaksajina monet kokevat oikeudekseen saada ympäristökeskuksetta palvelua:

”Mä en oikeen tiedä, että minkä takia minä tavallisena maija meikäläisenä olisin niinkun vastuussa siitä, että se juttu viedään eteenpäin. Minusta jonkinlainen ympäristökeskus olisi tavallaan se, jolle kerrotaan jotakin juttuja, ja he vievät jutun eteenpäin.” (Haast. 17, autojen joutokäynnistä ja pakokaasuista)

Ryhmäkeskustelussa (R1) ympäristökeskuksen tarkastajat totesivat kuulevansa edellä esitetyn vaatimuksen miltei päivittäin, mikä viittaa veronmaksajien kohtuuttomiin odotuksiin: verojen maksaminen ei takaa ympäristökeskuksen välitöntä puuttumista kaupunkilaisten ilmoittamiin elinympäristöongelmiin. Silti kaupunkilaiset kaipaavat usein ympäristökeskuksetta vaikuttamista suoraan ongelman syihin ja aiheuttajiin. Ympäristökeskuksen tarkastajat puolestaan totesivat kaupunkilaisten usein tyytyvän ilmoittamaan havaitsemastaan ongelmasta johonkin kaupungin virastoon ja olettaen, että kyseisen viraston tehtävänä on ryhtyä automaattisesti viemään asiaa eteenpäin. Monissa tapauksissa viranomaiset kuitenkin edellyttävät kaupunkilaisilta omatoimisuutta, kuten ongelman tarkkailua ja seuraamista, ainakin käsittelyprosessin alkuvaiheessa. Ympäristökeskus lähtee ensiksi liikkeelle siitä, mitä kaupunkilainen voi itse asian hyväksi tehdä. Tämä näyttää tulevan kaupunkilaisille yllätyksenä.

Havahduttuaan elinympäristöongelmaan kaupunkilaiset joutuvat ylittämään erilaisia sosiaalisia kynnyksiä ja kohtaamaan vastoinkäymisiä, kun he lähtevät ottamaan asiaa esille (ks. luku 5). Niiden lisäksi he eivät näytä kovin mielellään tekevän pitkälle vieviä aloitteita, esimerkiksi ympäristörikosilmoitusta puistoon tuoduista jätesäkeistä. Usein he eivät tiedä, mitä sellaisille pitäisi tai olisi soveliaista tehdä. Elinympäristöongelmissa varsinkin naapurien väliset suhteet tulehtuvat herkästi. Siksi naapurin aiheuttamista haitoista, kuten roskaamisesta, kannellaan mieluummin ensin viranomaiselle, kuin otetaan haitta suoraan puheeksi naapurin kanssa. Virkamiehet joutuvat paikan päällä aika ajoin luovimaan eri osapuolten välisten ristiriitojen keskellä ikään kuin naapurustotuomarin roolissa. Tarkastajan mukaan he eivät ole välttyneet uhkaaviltakaan tilanteilta: “...jos sitten on tällainen ihan edesvastuuton henkilö, joka tosiaan rupee heti puhumaan tappamisesta puhelimesta, niin kyl siin kannattaa vähän miettiä että onks tää haju nyt sitten se, niin kova haitta.” (R3)

Kaupunkilaiset odottavat, että viranomaiset poistavat nopeasti ja aktiivisesti esimerkiksi puistoon ja yleisille alueille kertyvät jätteet, roskat ja romut, joiden tiedetään houkuttelevan roskaajia paikalle. Jos roskia ei korjata, ihmiset turhautuvat ja muuttuvat välinpitämättömiksi. Suomalaisia on pidetty perinteisesti varsin lainkuuliaisina, sääntöjä ja kieltoja noudattavina. Erään haastateltavan mukaan ohjauskeinojen ei välttämättä tarvitse olla kovin järeitä toimiakseen, ja pelkät kieltotaulut saattavat tietyissä tapauksissa riittää:

”No ainoa millä sen vois ratkaista, en tiedä pysyvästi, siivota se alue ja panna isot taulut siihen, että jätteiden ja romun tuominen on siihen kielletty.” (Haast. 10, auton romuista ja jätteistä yleisellä parkkipaikalla)

Joistakin haastateltavista oli tuntunut, että ympäristökeskus ja kaupungin viranomaiset vain odottavat heidän yhteydenottojaan ja ilmoituksiaan epäkohdista, eivätkä itse toimi aktiivisesti. Kaupunkilaiset näyttävät monasti odottavan ympäristökeskukselta paljon enemmän kuin pelkkää tietoa ja neuvontaa. Pelkän tiedonjakamisen ja neuvonnan mielekkyys joutuu helposti kyseenalaiseksi sellaisissa tapauksissa, joissa ongelmasta ilmoittava huomaa yllätyksekseen sen jäävän ympäristökeskuksen ainoaksi ja selvästi riittämättömäksi keinoksi. Esimerkiksi ympäristökeskuksen tiedote taloyhtiöille lokkien asuinalueella aiheuttamien häiriöiden ehkäisemisestä ja niiden torjumisesta vaikutti erään haastateltavan mielestä surkuhupaisalta:

”Eli tässähan annetaan ihan selvästi ymmärtää, että he tiedostaa mitä vaaratekijöitä on. Jos mä laitan asukastiedotteen tonne porraskäytävän ilmoitustaululle että: ’Hyvät perheenäidit, ottakaa keskikesällä sateenvarjat mukaan kun lähdette lapsienne kanssa hiekkalaatikoille. Meidän alueellamme on loppivaara.’” (Haast. 11, lokkien aiheuttamista haitoista asuinalueella)

Haastateltava oli odottanut ympäristökeskukselta selkeitä periaatteita ja linjanvetoa lokkiongelman ratkaisuun. Pelkkä ohje lokkien hyökkäyksiltä suojaumisesta ei selvästikään tuntunut tehoavan.

Pallottelua ja byrokraattista väistelyä

Kaupunkilaisten käsitykset ympäristökeskuksen tarjoamista ratkaisukeinoista ja vaikutusvallasta liittyvät myös siihen, millaisena he näkevät sen roolin muussa kaupunginhallinnossa. Ympäristökeskuksen asiakkaiden haastatteluista kävi ilmi, että joissakin tapauksissa ympäristökeskus joutuu liiaksi myötäilemään kaupungin muiden hallintokuntien näkemyksiä ja kannanottoja ongelmista. Kaupunginhallinnon monimutkaisuutta, pitkälle eriytynyttä hallintoa ja lukuisten eri virastojen keskinäisen työnjaon epäselvyyttä valiteltiin yleisesti ympäristökeskuksen asiakkaiden haastatteluissa. Ym-

päristökeskusten painoarvoa pidettiin myös ympäristöasioissa köykäisenä muihin kaupungin virastoihin verrattuna.

Ongelman havainnut kaupunkilainen ei useinkaan tiedä mihin kaupungin virastoon hänen pitäisi ottaa yhteyttä. Ympäristöongelmien kirjo on laaja, eikä kansalaisella välttämättä ole selvää kenelle havaitun ongelman hoitaminen kaupunginhallinnossa kuuluu. Lisäksi hallinnossa vastuuta ongelmasta haastattelujen mukaan väistellään tai pallotellaan. Yhteydenotto ohjautuu usein vasta monen mutkan kautta ympäristökeskukseen. Pallottelua tapahtuu toisinaan myös viraston sisällä; kaupunkilainen voi soittaa esimerkiksi melusta tai autojen tyhjäkäynnistä ensiksi neuvontaan, josta puhelu ohjataan asuntovalvontaan. Melulähteestä riippuen asia voi kuitenkin kuulua myös ympäristöterveysyksikköön.

Monet haastatelluista olivat toisaalta kokeneet, ettei ympäristöongelmille tehdä mitään, ennen kuin joku ongelmasta kärsivä erikseen ilmoittaa siitä. Ongelmasta huolestunut kaupunkilainen on tavallaan puun ja kuoren välissä miettiessään valintatilannetta (vrt. Saaristo 2000, 65). Ensiksikin on kynnys lähteä ilmoittamaan viranomaisille ongelmasta, koska ilmoittaja itse joutuu näkemään vaivaa ja uhraamaan omaa aikaansa asian hoitamiseen. Toiseksi itse ongelma pitkittyessään ja mutkistuessaan helposti kärjistää varsinkin ongelmasta kärsivän ja ongelman aiheuttaneen osapuolen keskinäisiä suhteita.

Yhteydenottokynnyksen ylittämisen edellytys on usein se, että kaupunkilaiset ovat pitkään hautoneet asiaa mielessään. Siitä puolestaan seuraa, että ottaessaan yhteyttä ympäristökeskukseen he saattavat luulla liikojäsen mahdollisuudesta lievittää tai ratkaista ongelmiaan. Ryhmäkeskustelussa tarkastajat totesivat kaupunkilaisten usein odottavan, että ympäristökeskuksella on suorastaan ”diktaattorin oikeudet...laittaa pääkytkimestä se virta pois jostain laitoksesta” (R1). Tällaisia valtuuksia ympäristökeskuksella ei kuitenkaan ole, vaan sen tarkastajien on ensiksi löydettävä toimenpiteitä edellyttävä ongelma ja sitten käynnistettävä mahdollisesti pitkäaikaiset neuvottelut kiistan osapuolien kanssa. Pettymys voi olla suuri varsinkin silloin, kun ympäristökeskuksen virkamies toteaa, ettei kyseisen ongelman käsittely kuulukaan ympäristökeskukselle, vaan jollekin toiselle virastolle.

Monet urbaanit elinympäristöongelmat ovat isoja kokonaisuuksia, joiden ratkaiseminen vaatii monen hallintosektorin koordinoituja toimia. Kaupunginhallinto on kuitenkin pitkälle eriytynyt, joten myös ongelman ratkaisu on pirstoutunut monelle hallintosektorille. Kun jokainen ”hoitaa vaan oman tonttinsa”, ongelmaa ei ehkä ymmärretä kokonaisuutena. Erään haastateltavan mukaan ympäristökeskus selvittää kyllä ongelmaa koskevat faktat, kuten homelöydökset, hiukkaspitoisuudet tai meluarvot, mutta ei välttämättä ota kantaa siihen, miten nämä vaikuttavat ihmisiin. Sektorivastuu mahdol-

listaa myös byrokraattisen väistelyn, jossa mikään taho ei ota lopullista vastuuta haitalliseksi koetusta ongelmasta. Haastateltavat korostivat, että kokonaisuuden huomiointi ei olisi periaatteessa kovin vaikeaa. Se edellyttäisi esimerkiksi vain sitä, että ympäristökeskuksen ja terveysviranomaisten välistä yhteistyötä tiivistettäisiin.

Kaupungin eri virastojen ja muiden toimijoiden välistä yhteistyötä olisi haastattelujen perusteella varaa kehittää. Eri virastot antavat joskus keskenään ristiriitaisia lausuntoja saman ongelman ratkaisutavoista. Ympäristökeskuksen esittämä kanta on vain yksi muiden virastojen kantojen joukossa ja saattaa jäädä myös alakynteen. Virastojen ristiriitaiset kannat hämmentävät ongelmaan aktiivisesti ratkaisua hakevaa kaupunkilaista:

”Ympäristökeskuksen mielestä niitä (skeittiramppeja) ei sais tuoda asutuksen keskuuteen. Niin mä oon jääny ihmettelemään nyt sellaista asiaa että, että kun olen ymmärtänyt että ympäristökeskus on se asiantuntijaelin, joka arvioi tällaiset asiat ja joka niinkun kehittää meidän elinympäristöä, niin heidän mielipiteensä jää toiseksi, kun nuorisokeskus on sitä mieltä, että sen pitää olla justiin tossa sen skeittirampin. Mun mielestä tässä on jotain ihan ristiriitaista, vai olenko väärässä?” (Haast. 5, läheisen skeittirampin melusta)

Yksi monimutkaisen ja eriytyneen hallinnon aiheuttama hankaluus ilmenee siinä, että ympäristökeskus voi joutua joidenkin ongelmien ratkaisua hakiessaan turvautumaan melko keinotekoisilta vaikuttaviin keinoihin. Haastatteluaineistossani parveketupakointiongelma on tästä yksi esimerkki. Jotta ympäristökeskus voisi ottaa parveketupakoinnista valittavan kaupunkilaisen asiakkaakseen, sen tarkastajan pitäisi löytää ongelman taustalta jokin tekninen tai rakenteellinen syy, johon se voisi sen jälkeen puuttua:

”Siinä sitten just päiviteltiin näitä ehtoja, millä ympäristökeskus voi ottaa käsittelyyn tällaisen parveketupakointiasian... Jos meillä olis koneellinen sisätuloilma, niin silloin ympäristökeskus voi ottaa sen käsittelyyn ja ilmeisesti kieltää sen parveketupakoinnin. Tai jos mulla ei olis ikkunoita toisella seinällä ollenkaan, ett se olis ainoa seinä miltä mä voin tuulettaa, niin silloin ne ehkä vois ottaa sen mun asian käsiteltäväksi.”(Haast. 18, tupakansavusta parvekkeella)

Haastateltava käsitti tupakointiongelman periaatteellisena kysymyksenä, johon kuuluu kaikkien kaupunkilaisten oikeus asua terveellisessä elinympäristössä. Suomessa ja kansainvälisestikin tupakointilainsäädäntö on tiukentumassa, jolloin parveketupakointi saattaa politisoitua ja tulla sitä kautta tiukemmin säänneltyksi. Tupakoitsijoiden mielestä se saattaa vaikuttaa karkealta yksityisyyden loukkaukselta. Kaupungin ympäristöpolitiikan haasteisiin näyttää siten kuuluvan puuttuminen parveketupakoinnin kaltaisiin uudenlaisiin elinympäristöongelmiin ja sitä kautta yksilöllisten vapauksien säätelyminen kaikille kaupunkilaisille yhteisessä elinympäristössä.

Virastoilla on jonkin verran myös päällekkäistä toimintaa ja tehtäviä. Haastateltavani totesivat ainakin rakennusviraston, rakennusvalvontaviraston, liikuntaviraston, terveysviraston ja nuorisoasiainkeskuksen tehtävien menevän ympäristökeskuksen kanssa päällekkäin. Virastojen työnjakoon ja niiden tehtävien päällekkäisyyteen liittyen haastattelussa oli esillä kahdenlaista linjaa. Ensiksikin useimmat pitivät hallintoa yksinkertaisesti liian monimutkaisena ratkaisemaan urbaaneja elinympäristöongelmia. Toisaalta ympäristökysymykset voisivat joidenkin haastateltavien mukaan olla eri virastojen tehtäviä läpäisevä ja yhdentävä näkökulma. Käytännössä kiinnostus ympäristöasioita kohtaan kuitenkin vaihtelee kaupungin eri virastoissa. Käsittelyyn otettavia ongelmia tullaan jatkossakin siirtämään virastosta toiseen; se on pitkälle eriytyneen sektorihallinnon vallitseva toimintakulttuuri. Virastoissa asioivat kaupunkilaiset ongelmineen muuttuvat helposti tapauksiksi, joiden asioita käsitellään lokeroimalla heitä sen mukaan, kuuluuko tapaus ”meille” vai jollekin toiselle virastolle (Lipsky 1980, xii).

Viihtyvyys- vai terveyshaitta?

Kaupunkilaisten vakavina kokemista elinympäristöongelmista osa on luonteeltaan sikäli ambivalentteja, että niitä koskeva päätöksenteko on ristiriitaista, tai niiden ratkaisemiseksi ei ole vielä olemassa toimivia keinoja (luku 7). Ongelmat eivät kysy aikaa, eivätkä ympäristökeskuksen virkamiehet pääse niitä aina todentamaan. Joskus useiden mittausten ja tarkastuskäyntien jälkeenkään kaupunkilaisen ilmoittamasta ongelmasta ei voida katsoa aiheutuvan suoranaista terveyshaittaa. Esimerkiksi haju- ja meluongelmat ympäristökeskuksen tarkastajat tulkitsevat usein viihtyvyyshaittoiksi eikä terveyshaittoiksi, jollaisena asukkaat ne kuitenkin usein kokevat. Vaikka mitattu haitta saataisiin joillain toimenpiteillä vähennettyä alle normien ja ohjearvojen, asukas saattaa edelleen kokea ongelman. Ympäristökeskukseen valituksen tekevät vetoavat helposti terveyshaittoihin, jotka tarkastajat mahdollisten mittausten jälkeen usein päätyvät toteamaan pelkiksi viihtyisyshaittoiksi.

Ympäristötietoisuuden lisääntyminen edistää uudentyyppisten elinympäristön laatua heikentävien tekijöiden esiin tuomista. Esimerkiksi ilman pienhiukkasista on kertynyt yhä enemmän tietoa, ja kaupunkilaiset ovat entistä valppaampia valittamaan havaitsemistaan pöly- ja saastepitoisuuksista. Elinympäristöongelmien lähteet ovat toisaalta monipuolistuneet esimerkiksi meluvalitustapauksissa. Yhtenä paikallisesti merkittävänä uudenlaisena ongelmana, johon ympäristövalvonnan keinoin on mahdotonta puuttua, ympäristökeskuksen tarkastaja mainitsi ryhmäkeskustelussa skeittirampit, ”jotka kevästä lähtien rupee pännimään naapurustoa” (R1). Muutamat muut aineiston esimerkkitapaukset osoittavat, että joihinkin urbaaneihin elinympäristöongelmiin ei löydy yksinkertaista tai edes osittain toimivaa ratkaisua.

Kasautuvat ongelmat, pilkotut ratkaisut

Institutionaalisen kohtaamisen analyysi osoittaa, että kaupunkilaiset ja ympäristövirkamiehet tulkitsevat usein eri tavoin elinympäristöongelmien vakavuutta ja merkityksellisyyttä. Urbaaneille elinympäristöongelmille tyypilliset piirteet vaikuttavat myös kohtaamistilanteissa, jotka ovat osin siitä syystä latautuneita ja herkkiä väärinkäsityksille. Kaupunkilaisten arkeen kuuluva kohtelias välinpitämättömyys näyttää kertautuvan, kun elinympäristöongelmaan havahtunut päättää ottaa yhteyttä ympäristökeskukseen. Sieto- tai ärsytyskynnysen ylittymisestä saattaa joutua maksamaan esimerkiksi tulehtuneina naapurisuhteina tai ristiriitoina ongelman aiheuttajan kanssa. Siksi voi olla parempi ottaa mieluummin yhteyttä suoraan viranomaiseen, jonka odotetaan mahdollisimman nopeasti saattavan ongelman pois päiväjärjestyksestä.

Kaupunkilaisten ja ympäristövirkamiesten käsitykset ongelmien ratkaisumahdollisuuksista poikkeavat toisistaan. Ryhmäkeskustelussa tarkastajat painottivat, että periaatteessa ratkaisemattomia ympäristöongelmia ei voi olla olemassa. Ongelma on ensiksi todettava, ja löydettävä sen jälkeen riittävät perusteet puuttua siihen. He myös totesivat, että viranomaisten toiminta ei voi perustua pelkästään asiakkaan vakuutteluun ongelman olemassaolosta tai sen vakavuudesta. Jos tarkastajat eivät voi todeta ongelmaa, eivätkä he löydä riittäviä perusteita ratkaisuprosessin käynnistämiseksi, ongelmaan ei voida puuttua nykyisen lainsäädännön perusteella. Tarkastajat joutuvat tavan takaa ilmoittamaan asiakkailleen, että nykyisillä säännöksillä ympäristökeskus ei voi ongelmaan puuttua, ja että heidän on vain siedettävä ongelmaa osana normaalia kaupunkiasumisen arkea.

Ryhmäkeskustelussa (R2) tarkastajat arvelivat, että virastoon yhteyttä ottavat kaupunkilaiset ovat ilmeisesti ”vain jäävuoren huippu”. He kokevat, että vain todella painavissa ja arkea poikkeavalla tavalla häiritsevissä ongelmissa kaupunkilaiset päätyvät yhteydenottoon. Yhteydenottotilanteessa heillä on todennäköisesti myös vahvoja odotuksia virastoa kohtaan. Haastattelujen perusteella kaupunkilaiset esimerkiksi katsovat oikeudekseen saada veronmaksajina palvelut kaupungilta ja ympäristökeskukselta niin, että ongelma voitaisiin nopeasti poistaa päiväjärjestyksestä. Joissain tapauksissa kaupunkilaiset ilmeisesti liioittelevat ongelmia viranomaisille, jotta saisivat tarkastajan paikalle.

Ympäristöongelmien ratkaisujen määrittelyssä kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen tarkastajien kohtaamisen analyysi ilmentää kahta erilaista todellisuutta. Kaupunkilaisten näkökulmasta heidän ympäristökeskukselle ilmoittamallaan ongelmilla on taipumus yleistyä, kasautua tai paisua, ellei ympäristökeskus puutu niihin mahdollisimman ripeästi ja suurella auktoriteetilla. Ympäristöongelman esiin nostamisessa voi myös

purkautua erilaisia kaupunkiasumisen arjen sosiaalisia ongelmia tai omassa elämässä kohdattuja henkilökohtaisia vastoinkäymisiä, joihin kaupunkilaiset vetoavat, ja joiden kautta he perustelevat havaitsemansa elinympäristöongelman merkityksellisyyttä.

Viranomaisilla ongelmien ratkaisu on puolestaan pilkottu osatehtäviin ja kaupunginhallinnon eri sektoreille. Osin tästä johtuen ympäristökeskus sekä siirtää vastuuta ongelmien ratkaisusta ja ehkäisemisestä kaupunkilaisille itselleen että myös yrittää karsia turhien asioiden ottamista vireille. Kaikkia kaupunkilaisille merkityksellisiä elinympäristöongelmia ympäristökeskus ei pysty ratkaisemaan. Esimerkiksi nykyinen lainsäädäntö ei anna eväitä niiden ratkaisemiseksi, tai jotkut ongelmat kuuluvat jonkin muun lainsäädännön, kuten naapurussuhdelain, piiriin.

Kaupunkilaisten vahva kokemuksellinen ja usein periaatteellinen tulkinta elinympäristöongelmista kohtaa kunnallisen ympäristöpolitiikan tiukasti normitetun ja lailla säädetyn käytännön. Kaupunkilaisille on tärkeää saada tietää, mitkä ovat ympäristökeskuksen käytettävissä olevat keinot, mitä se voi tehdä asian hyväksi, ja missä järjestyksessä ongelmaan puututaan.

Kunnallisessa ympäristöpolitiikassa toimintatapojen lähtökohtana on ongelman yksiselitteinen todentaminen mittaamalla sekä raja- tai ohjearvoilla ja tämän perusteella tehtävät ratkaisut. Tarjotut ratkaisut ovat useimmiten teknisiä tai rakenteellisia, ja tällä tavoin rajoittuneen keinovalikoiman seurauksena jäljelle jää toisinaan joukko vaikeasti ratkaistavia tai luonteeltaan ambivalentteja elinympäristöongelmia. Ongelman erilainen hahmottaminen ja käsitykset ongelman merkityksestä vaikuttavat myös siihen, millaista tietoa kaupunkilainen kokee saavansa ongelman ratkaisumahdollisuuksista, ja tyytyykö hän saamaansa tietoon ja neuvontaan vai kaipaako hän ympäristökeskuksen suoraa puuttumista ongelmaan.

11 Johtopäätökset ja pohdinta

Urbaanit elinympäristöongelmat rakentuvat asumisen arjen olosuhteissa ja tilanteissa, joissa kaupunkilaiset havahtuvat ja alkavat muodostaa käsityksiään ongelmien perimmäisistä syistä ja ratkaisuista. Tutkimuksessa olen lähtenyt liikkeelle tilanteesta, jossa yksityiset ihmiset ovat ottaneet yhteyttä kaupungin ympäristökeskukseen etsiäkseen ratkaisuja elinympäristössä kokemiinsa ongelmiin. Olen analysoinut kaupunkilaisten omia kokemuksia ja käsityksiä soveltamalla fenomenografista laadullista lähestymistapaa. Aineiston kategorisoinnin tuloksena on neljä laadullisesti erilaista urbaanien elinympäristöongelmien käsitteellistämistapaa.

Käsitteellistämistapojen tulkinnassa olen hyödyntänyt kaupunkisosiologista teoriaa. Teorian keskeiset käsitteet ovat: negatiivinen solidaarisuus, ihmisten territoriaalinen käyttäytyminen, kohtelias välinpitämättömyys ja elinympäristön kongruenssi. Kulttuurisen riskiteorian ja yhteiskunnan individualisoitumiskehitystä koskevan teorian perusteella olen syventänyt analyysiä kulttuurisiin, kaupunkilaisille yhteisiin puuttumisen malleihin.

Mallitytologiaan sekä kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen institutionaaliseen kohtaamiseen liittyvä keskeinen kysymys on, miten yksilön ja yhteiskunnan rooli ja vastuu nähdään elinympäristöongelmien ehkäisemisessä ja ratkaisemisessa. Tarkastelen lopuksi puuttumisen malleja sosiaalisessa ja kulttuurisessa urbanisoinnissa tarpeellisen joustavuuden kannalta. Vertaan myös malleja kulttuurisen riskiteorian luokitteluun ihmistyyppeihin. Lopuksi nostan tutkimustulosten pohjalta esiin muutamia kunnallisen ympäristöpolitiikan toimintatapojen kannalta keskeisiä näkökohtia.

Mallit ja joustavuus

Urbaanien elinympäristöongelmien syyt ovat moninaiset. Osa ongelmista johtuu puhtaasti tietämättömyydestä tai siitä, että ympäristöä koskevaa tutkimustietoa voi olla vaikea hyödyntää, tai että tietämättömyyttä ei edes huomata ajoissa (ks. Lyytimäki 2006, 13–19). Usein ongelmat ovat teollisen toiminnan tuottamia vahinkoja tai laiminlyönnejä, jotka paljastuvat yllättäen vasta myöhemmin, esimerkiksi, kun pilaantuneille maa-alueille aletaan rakentaa asuntoja. Ongelmat ovat luonteltaan konkreettisia ja fyysisiä, mutta niillä on myös sosiaalinen ulottuvuutensa, joka näyttäytyy viimeistään arkisissa puuttumistilanteissa, ja kun ongelmille ryhdytään etsimään yhteisesti ratkaisuja.

Olen analysoinut elinympäristöongelmia siitä näkökulmasta, että lähekkäin toisiaan olevat ihmiset ja toimijat aiheuttavat toisilleen ongelmia, ja että yksilöiden on yleensä hankala puuttua niihin. Jotkut ovat herkempiä kokemaan ongelmia kuin toiset. Tätä tutkimusta tehdessäni olen kuullut myös tarinoita ”ammattivalittajista”, joiden äräytyskynnys on perin matala ja jotka ovat taipuvaisia riitelemään melkein mistä tahansa ongelmiksi kokemistaan asioista. Varmaankin kaikissa yhdyskunnissa on riidanhaastajia, eivätkä he ole erityisesti urbaani ilmiö. Siksi on paikallaan muutama huomautus tutkimukseni päätuloksena olevista puuttumisen malleista (kuvio 3, s. 137).

Korostan, että puuttumisen mallit ovat tyypittelyjä, jotka kuvaavat puuttumista abstraktilla tasolla. Niiden tarkoituksena ei ole osoitella mihinkään tiettyyn kaupunkilaisen ryhmään. Mallit auttavat ymmärtämään paremmin erilaisten puuttumisten taustalla olevia elinympäristöongelmien käsitteellistämistapoja. Puuttujatyypit jakavat kaupunkilaisia, mutta ei ole tarkoituksenmukaista ryhtyä luokittelemaan ongelmiin puuttuvia ihmisiä kyseisillä nimillä. Tuloksia ei pidä tulkita niin, että ympäristökeskukseen yhteyttä ottava henkilö x luokiteltaisiin esimerkiksi vahtaajaksi tai järjestyksenvalvojaksi. Sen sijaan mallit ja tyypittelyt auttavat näkemään ongelmiin puuttumiseen liittyvää kulttuurista vaihtelua, ja niistä voi olla hyötyä kunnallisen ympäristöpolitiikan toimitatavien sovittamisessa konkreettisiin tilanteisiin.

Mallitypologia rakentuu sen varaan, että sosiaalinen ja kulttuurinen urbanisoitumiskehitys edellyttää kaupungeissa asuvilta mukautumista joustavuuteen. Tulosteni perusteella kyse on nimenomaan joustavuuteen mukautumisesta, joka saattaa vaihdella urbanisoitumiskehityksen kuluessa. Mukautuminen on sen seikan oppimista ja sisäistämistä, että joustavuus koituu lopulta kaupunkilaisten yhteiseksi eduksi. Joustavuuden vastakohtana on itsellisyys, joka näyttäytyy välinpitämättömyytenä muista kanssakaupunkilaisista. Itsellisessä käyttämisessä yksityinen etu on ensisijaista ja menee yhteisen edun edelle. Itsellisyyden korostuessa kaupunkilaisille yhteisellä elinympäristöllä ei ole juuri väliä niin kauan, kun sitä ei koeta epämiellyttävänä, tai kun siitä ei koidu itselle mitään haittaa. Esimerkiksi roskaantumisen perimmäisenä syynä voi olla hetkessä elävä ja lähinnä omaa välitöntä mielihyvää ajatteleva kaupunkilaisuus. Ympäristöä roskaava yksilö ei varmaankaan ymmärrä ajatella miten muut kokevat roskaamisen. Samalla hän jättää vastuun jälkien siivoamisesta muille.

Joustavuuden ja mukautumiskyvyn tarve tulee esiin kahdella tavalla. Ensiksikin itsellinen ja joustavuuteen mukautumaton yksilö tai toimija (esim. teollisuusyritys) voi aiheuttaa omalla piittaamattomalla käyttäytymisellään aiheuttaa elinympäristöongelmia, joista toiset kärsivät. Toisaalta se joka puuttuu johonkin ongelmaan ja sitä kautta toisten käyttäytymiseen tarvitsee tietynlaista sosiaalista joustavuutta, jotta hänen viestinsä menisi tehokkaasti perille ja puuttuminen toisi tulosta. Kyse on siitä, millä tavoin on

soveliasta mennä sanomaan esimerkiksi kuorma-autoilijalle tai taksin kuljettajalle joutokäynnistä, josta aiheutuu pakokaasuhaitta asukkaille. Arkielämän organisaatioon kuuluvat käyttäytymiskoodit merkitsevät sitä, että puuttumista kaipaavissa tilanteissa joutuu vähintäänkin pohtimaan lähestymistapaa, jolla asian voi esittää sopivalla tavalla, jotta voi välttää kiusallista eripuraa ja selvittää tilanteesta kasvojaan menettämättä. Kun sekä ongelman aiheuttaja että siihen puuttuva ymmärtävät olla tilanteessa joustavia, puuttuminen voi todennäköisemmin johtaa toivottuun lopputulokseen.

Liika itsellisyys ja joustamattomuus sekä aiheuttajan että puuttujan osalta helposti vain pahentaa tilannetta, eikä puuttuminen todennäköisesti johda koetun ongelman ratkaisuun ainakaan heti paikan päällä. Joidenkin kaupungin ympäristökeskukseen ilmoitettujen elinympäristöongelmien taustalla on yritys kiertää mahdollista eripuraa, jo kerran epäonnistunut yritys puuttua ongelmaan tai jonkinasteinen ristiriitatilanne osapuolten välillä. Ympäristökeskuksen pääasiallisena tehtävänä ei kuitenkaan ole ratkaista tällaisia toimijoiden välille syntyneitä ristiriitoja, vaan määritellä ongelmaan puuttumisen tarve ja keinot olemassaolevan lainsäädännön ja normien avulla.

Mallit ja kulttuurinen riskiteoria

Puuttumisen malleja erottaa toisistaan yhtäältä se, millä tavoin kaupunkilaiset suhtautuvat negatiivisen solidaarisuuden normiin ja toisaalta se, kuinka joustavia he kykenevät olemaan puuttumistilanteissa. Pihapoliisi- ja aidanrakentaja -mallit edustavat itselistä ja suhteellisen joustamatonta puuttumista ongelmiin. Kaupunkilaiset kokevat pihapoliisimallin puuttujat yleensä ikävinä syyllistäjinä tai vahtaajina, koska nämä puuttuvat sängen suorasukaisesti kaikenlaisiin asioihin, jotka kokevat toisten käyttäytymisessä ärsyttävinä. Aidanrakentajat puolestaan haluavat välttyä kohtaamasta elinympäristöongelmia rajaamalla mahdolliset ongelmat joko konkreettisesti tai symbolisesti oman vahvan kaupunkiterritorion ulkopuolelle. Heille on tärkeintä pitää huolta vain siitä suppeasta elinympäristöstä, joka jää kyseisen rajan sisäpuolelle. Asiat ovat kunnossa, kun rajat ovat selkeät, ja kun kaikki vieraat ulkopuoliset tekijät, joita elinympäristöongelmatkin ovat, pysyttäytyvät rajojen ulkopuolella. Ongelmien ilmaantuessa territoriaalisia rajoja voi joutua tarkistamaan ja vetämään uudelleen.

Puistovahti- ja miljöönhoitajamallit edustavat joustavuuteen mukautuvaa ongelmiin puuttumista. Kun he puuttuvat ongelmiin, he ajattelevat yleensä toistenkin kaupunkilaisten yhteistä hyvää. Puistovahtimalli sopii hyvin juuri kaupunkielämään, sillä unilukkarit ja järjestyksenvalvojat puuttuvat ongelmiin vain erityisen tarpeen vaatiessa ja kohteliaan välinpitämättömyyden edellyttämän sosiaalisen etäisyyden päästä. Miljöönhoitajiin kaupunkilaiset suhtautuvat hieman kaksijakoisesti. Toisaalta koetaan hy-

vänä, että jotkut vaalivat elinympäristöä ja toimivat vieläpä asianajajina toisten asukkaiden puolesta. Moraalinsaarnaajat menevät kuitenkin urbaanin elinympäristön vaalimisessa sikäli liian pitkälle, että he etsivät ongelmille syntipukkeja ja osoittavat syyttävällä sormellaan muita ryhmiä elinympäristön turmelemisesta.

Puuttumisen malleja on mielenkiintoista tarkastella kulttuurisen riskiteorian määrittelemien ihmistyyppien kannalta (kuvio 1, s. 128). Kyseinen teoria jakaa kulttuurisia ryhmiä eri ulottuvuuksilla kuin oma puuttumisen mallien typologiani. Puuttumisen malleissa on silti joitain paralleleja kulttuurisen riskiteorian luokittelun kanssa. Arkielämän sosiaaliseen organisaatioon nimittäin kuuluu kaupungissa tietty sosiaalinen järjestys, jota kirjoittamaton käyttäytymiskoodisto säätelee. Joustavuuteen mukautumista kuvaavan adaptaatio-akselin yläpää (vahva adaptaatio) voidaan rinnastaa tietynlaisen sosiaalisen järjestyksen hyväksymiseen kaupunkiasumisen arjessa. Toisin sanoen, vahva adaptaatio on tietyn sosiaalisen järjestyksen hyväksymistä, sitä, että toisia kaupunkilaisia kohtaan pitää olla joustava (puistovahti- ja miljöönhoitajamalli). Tämän järjestyksen vastustaminen puolestaan merkitsee heikkoa adaptaatiota (pihapoliisi- ja aidanrakentajamalli).

Kulttuurisen riskiteorian määrittelemät individualistit eivät piittaa muiden kontrollista, vaan pikemminkin yrittävät itse hallita ympäristöään ja siihen kuuluvia ihmisiä (Lahti 1996, 71). Matalan puuttumiskynnyksen pihapoliisit muistuttavat jossain määrin tällaisia individualisteja sanoutuessaan irti kaupunkielämää säätelevän negatiivisen solidarisuuden normista. Sitä vastoin ne elinympäristöongelmiin puuttujat, jotka noudattavat mahdollisimman pitkälle kyseistä normia, toimivat kaupunkilaisina kollektiivisesti. Kollektiivisuutta ilmentää se, että he välttelevät mahdollisuuksien mukaan sekaantumista toisten tekemisiin ja odottavat vastavuoroisesti samaa kohtelua myös muilta.

Edellä olevan päättelyn perusteella aidanrakentajamallin puuttujat rinnastuvat kulttuurisen riskiteorian egalitaareihin ja puistomallin puuttujat rinnastuvat teoriassa hierarkisteihin. Miljöönhoitajamallin puuttujat eivät kuitenkaan rinnastu oikeastaan millään tavalla kulttuurisen riskiteorian fatalisteihin. Toisin kuin fatalistit, he eivät tyydy kohtaloonsa, eikä heitä oikein voi pitää muusta kaupunkiyhteisöstä vieraantuneina tai atomisoituneinakaan yksilöinä. He puuttuvat herkästi havaitsemiinsa elinympäristöongelmiin mutta ovat samalla joustavuuteen mukautuvia sillä tavoin, että ajattelevat perimmältään muidenkin kaupunkilaisten hyvää. Suhtautumisessaan elinympäristöongelmiin moraalinsaarnaajat ovat kuitenkin asianajajia tiukempia ja ainakin heidän puheissaan on paikoin tietynlaista fatalistista sävyä; ennen asiat olivat kaupungissa paremmin kuin nyt, mikä näkyy elinympäristön laadun heikentymisenä. Tulosteni perusteella kaupunkielämä näyttää suosivan puistovahtimallia. Miljöönhoitajamallin puuttujiin kaupunkilaiset sen sijaan suhtautuvat hieman kaksijakoisesti.

Puuttumisen politiikka

Olen tutkinut urbaaneja elinympäristöongelmia kaupunkilaisten arkisena puuttumisen politiikkana. Elinympäristöongelmissa sekä ongelman aiheuttaja että siihen puuttuva eivät voi kokonaan sulkea itseään kokonaan pois sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Puuttumisen politiikka alkaa siitä, kun kaupunkilainen ensikerran havahtuu jossain arkielämänsä tilanteessa johonkin elinympäristöongelmaan ja lähtee hakemaan siihen ratkaisua. Se jatkuu siitä, kun ympäristökeskus toteuttaa kunnallisen ympäristöpolitiikan lakisäätöisiä ja ohjauskeinoihin sidottuja tehtäviä tietyssä yhteiskunnallisessa kontekstissa. Puutuessaan elinympäristöongelmaan kaupunkilainen pyrkii hakemaan itselleen liittolaisia ja saamaan asialleen tukea ympäristökeskuksesta. Ympäristökeskus toimii yhteiskunnallisena rajapintana, jossa yksilötasolla toimiva pieni ympäristöpolitiikka ja kaupungin tasolla toimiva suuri ympäristöpolitiikka ovat keskenään institutionaalisessa vuorovaikutuksessa.

Institutionaalisen vuorovaikutuksen näkökulmasta ympäristökeskuksen tehtävänä on kunnallisen ympäristöpolitiikan keinoilla vastata kaupunkilaisten arjesta kumpuaviin huoliin ja aloitteisiin. Tässä vuorovaikutuksessa tulee arvioiduksi kunnallisen ympäristöpolitiikan toimintatapojen ja kaupunkilaisten arjen harmonia: miten kaupunkilaiset odottavat omista lähtökohdistaan ympäristökeskuksen puuttuvan ongelmiin, ja miten ympäristökeskus vastaa heidän odotuksiinsa. Eri puuttumisen malleissa kaupunkilaisten ympäristökeskuksen toimintaa koskevat odotukset hieman vaihtelevat.

Pihapoliisimallissa elinympäristöongelmiin puuttujat usein odottavat ympäristökeskuksen toimivan diktaattorin tavoin, katkaisevan virran heti pois laitoksesta. Mallin puuttujatyypit odottavat ympäristöviranomaisten mahdollisimman nopeasti keskeyttävän elinympäristölle haittaa aiheuttavan toiminnan. He vetoavat ympäristökeskukseen ja etsivät siitä liittolaista niissä tilanteissa, joissa heidän oma puuttumisensa ei ole tuonut kaivattua tulosta. *Aidanrakentajamallissa* puolestaan ympäristökeskuksen roolina on toimia kaupungin erilaisten tilojen ja paikkojen käytön sovittelijoina, eräänlaisina rauhanturvaajina. Käsitellessään kaupunkilaisten valituksia ympäristökeskuksen tehtävänä olisi näissä tapauksissa huolehtia siitä, että kaikki toimivat omilla kaupunkiteritorioillaan niitä määrittelevien säädösten ja odotusten mukaisesti. Teollisuuslaitosten tulisi toimia omalla tontillaan siten, ettei läheiselle asuinalueella aiheudu kohtuutonta haittaa. Joissakin urbaaneissa elinympäristöongelmissa ympäristökeskuksen tarkastajat joutuvat arvioimaan, kuuluuko ongelma ympäristölainsäädännön vai naapuruus-suhdelain perusteella ratkaistavaksi.

Puistovahtimallissa ongelmista viranomaisille ilmoittavat kaupunkilaiset odottavat ympäristökeskukselta valtaa ja auktoriteettia vaikuttaa järjestyksenrikkojiin. He kui-

tenkin kunnioittavat negatiivisen solidaarisuuden normia ja vetoavat siksi ympäristökeskukseen, jonka he toivovat puolueettomana osapuolena ratkaisevan havaitut ongelmat. *Miljöönhoitamallin* puuttujatyypit näyttävät odottavan ympäristökeskukselta erityisesti kumppanin roolia. He odottavat, että kaupungin ympäristökeskus jakaa aina tarvittaessa tietoa ja neuvoja kaupunkilaisille laadukkaan elinympäristön vaalimiseksi.

Kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen kohtaamisen analyysi paljasti muun muassa ongelmiin puuttuvien kaupunkilaisten epätietoisuuden siitä, miten ongelmiin voi puuttua ja mitä niille on ylipäänsä mahdollista tehdä. Kuten kaupunkilaisten arjessa, kohtausilanteissakin näyttäytyy yksilöllisen vastuun kantamisen vaikeus ja toisaalta epätietoisuus siitä, mikä loppujen lopuksi on yksilön rooli ja vastuu elinympäristöongelmissa. Ympäristökeskukseen yhteyttä ottavilla kaupunkilaisilla on tiettyjä ennako-olettamuksia ympäristökeskuksen toiminnasta sekä ongelmaan puuttumiseen liittyviä omia tavoitteita, joita he pyrkivät saamaan läpi. Haastattelu- ja ryhmäkeskusteluaineistossa tuli esille joitain esimerkkejä siitä, etteivät kaupunkilaisten ennako-oletukset ja ympäristökeskuksen käytettävissä olevat keinot puuttua ongelmiin aina vastaa aina toisiaan.

Ensiksikin ympäristökeskukseen yhteyttä ottavien kaupunkilaisten ongelmanmäärittelyn taustalla näyttää olevan käsitys viranomaisten kaikkivoipaisuudesta: riittää kun ympäristökeskukseen soittaa, niin sen jälkeen ratkaisujen etsiminen siirtyy viranomaisille. Yllätyksenä näyttää tulevan, että viranomaiset monissa tapauksissa säilyttävät myös ongelmasta ilmoittavalle vastuuta, kuten ongelman seuranta, ennen kuin ympäristökeskus lähtee puuttumaan siihen. Toiseksi, kaupunkilaiset odottavat ympäristökeskuksella olevan riittävästi vaikutusvaltaa ja auktoriteettia ratkaista ongelma. Ympäristökeskuksen vaikutusmahdollisuudet ovat kuitenkin monelta osin rajallisia. Sen toimivalta on kiinteästi sidoksissa lainsäädäntöön ja normeihin sekä myös kaupunginhallinnon muiden sektorien työnjakoon ja hallintokunnissa tehtäviin päätöksiin. Kolmanneksi, kaupunkilaiset tavallisesti odottavat havaitsemaansa ongelmaan joko selkeitä ratkaisuja tai toimintaohjeita, joita viranomaisten ei kuitenkaan ole aina mahdollista antaa.

Institutionaalisen kohtaamisen analyysi paljasti kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen tarkastajien erilaiset toimintatavat ongelmiin puuttumisessa. Ne ovat kytköksissä 1) kaupunkilaisten ja ympäristövirkamiesten yhteisymmärrykseen ongelman vakavuudesta, 2) kaupunkilaisten tiedonsaantiin ratkaisuprosessin etenemisestä, 3) ympäristökeskuksen rooliin ja sen toimintaan kohdistettuihin odotuksiin, 4) monimutkaiseen ja pitkälle eriytyneeseen kaupunginhallintoon sekä 5) sellaisiin elinympäristöongelmiin, joita koskeva päätöksenteko on sisäisesti ristiriitaista, tai joiden ratkaisemiseksi ei ole olemassa toimivia keinoja.

Yhteisymmärryksen saavuttamiseen liittyy kaupunkilaisen vakuuttelua ongelman vakavuudesta ympäristökeskuksen tarkastajille. Vakuuttelussa käytetään monenlaisia keinoja ja useissa tapauksissa varsinaisen elinympäristöongelman yhteydessä voidaan purkaa samanaikaisesti muitakin ongelmia, joilla ei välttämättä ole mitään tekemistä sen elinympäristöongelman kanssa, josta tarkastajille ensisijaisesti valitetaan. Eritasoisia ongelmia ikään kuin niputetaan pakatiksi vakuuttelun tehostamiseksi. Siihen liittyen liioittelua käytetään yhtenä strategisena keinona asian edistämiseksi.

Ympäristö- ja terveystarkastajien vastaus liioitteluun on asioiden suhteuttaminen toisiinsa: elinympäristöongelmat, joihin asukkaat toivovat ympäristökeskuksen puuttuvan, pitää ensiksi todentaa ympäristölainsäädännön ja -normien perusteella. Yleensä asukkaan vakuutteleva ongelma tulee voida todeta terveyshaitaksi, jotta viranomainen voisi siihen puuttua. Jos terveyshaittaa ei voida osoittaa, pelkkä viihtyvyyshaitta ei välttämättä riitä puuttumisen syyksi. Toisaalta asukkaiden vakuuttelevat ongelmat pitää suhteuttaa koko kaupungin ympäristöongelmiin ja eri asuinalueiden pitäisi olla keskenään samanarvoisessa asemassa, kun puuttumisen tarpeesta päätetään. Ympäristökeskus toimii resurssiensa puitteissa eivätkä ne aina vastaa valittajien odotuksiin.

Joillekin ongelmille on tyypillistä, että asiakkaat vetoavat terveyshaittaan ja pyytävät tarkastajat tekemään tarvittavat mittaukset (esim. haju ja melu). Varsinkaan ambivalentteja elinympäristöongelmia on kuitenkin vaikea ellei mahdoton mitata, jolloin ne voidaan määrittellä pelkiksi viihtyisyyshaitoiksi. Tärkeintä asiakkaan näkökulmasta kuitenkin on saada realistinen kuva kyseisen elinympäristöongelman vakavuudesta ja siitä, kuinka poikkeuksellinen se on koko kaupungissa siinä mielessä, että siihen löytyisi perusteet puuttua.

Tiedon saantiin liittyvänä toimintatapana kaupunkilaisilla näyttäisi olevan toistuvat yhteydenotot, joihin ympäristökeskus saattaa vastata elinympäristöongelman seurannalla ja uusilla tarkastuskäynneillä. Tarkastuskäyntien jälkeenkään ongelma ei välttämättä tule ratkaistuksi. Muun muassa ongelmien seurannassa ja tarkkailussa vastuuta jaetaan myös ongelmasta ilmoittaneelle kaupunkilaiselle, mikä näyttää tulevan heille usein yllätyksenä.

Toinen kaupunkilaisten kokema yllätys liittyy ympäristökeskuksen auktoriteettiin ja vaikutusvaltaan kohdistettuihin odotuksiin. Kaupunkilaisten yhtenä varsin yleisenä strategiana on vedota veronmaksajien oikeuksiin saada kaupungilta palvelut. Ympäristökeskuksen tarkastajat kokevat tämän kohtuuttomana vaatimuksena ja vastaavat vetoamalla kaupunkilaisten omatoimisuuteen varsinkin sellaisissa tapauksissa, joissa kaupunkilainen voi itsekkin tehdä ongelman ratkaisemiseksi tai ehkäisemiseksi jotain.

Kaupunkilaisten odotukset saada maksamilleen veroille vastinetta ja haaste omatoimisuuteen joutuvat ajoittain ristiriitaan. Toisaalta pelkkä tiedon jakaminen ja neuvonta ei kaikille kaupunkilaisille riitä, vaan he toivovat ympäristökeskuksen ratkaisevan ongelman. Omatoimisuuden ja ympäristökeskuksen aktiivisen puuttumisen valinnassa näyttää joskus syntyvän myös sekaannuksia. Taksi- ja kuorma-autojen joutokäynnistä valittaneelle haastateltavalle oli jaettu infomateriaalia, jota hänen toivottiin jakavan joutokäyntiin syyllistyville autoilijoille. Haastateltava oli yllättynyt siitä, etteikö ympäristöviranomaisilla ole olemassa järeämpiä keinoja, joilla pakokaasuhaittaa voitaisiin kaupungissa vähentää.

Kaupunginhallinto on sektoroitunut ja Helsingin kokoisessa kaupungissa erilaisten virastojen määrä on suuri. Haastatteleistani kävi ilmi, etteivät kaupunkilaiset useinkaan tiedä, mille virastolle elinympäristöongelman ratkaisu oikeastaan kuuluu. Yhteydenotot olivat usein ohjautuneet ympäristökeskukseen vasta mutkien kautta, kun heitä oli asiansa perusteella ohjattu virastosta toiseen. Myös ympäristö- ja terveystarkastajat joutuvat asiakasta haastatellessaan määrittämään, minkä hallintosektorin tai yksikön toimialaan esiin tuodun ongelman ratkaisu kuuluu.

Elinympäristöongelmasta ilmoittavan kaupunkilaisen tavoitteena on välttää asian pitkittymistä, sillä ongelma rasittaa jokapäiväistä arkea ja ratkaisemattomana se uhkaa mutkistua entisestään. Yhteyttä ottavien kaupunkilaisten ärhäkkyys perustuu ilmeisesti tähän. Ympäristökeskus pyrkii seulomaan turhat ongelmien vireille ottamiset muun muassa vetoamalla eri yksiköiden ja kaupungin muiden virastojen keskinäiseen työnjakoon. Kaupunkilainen saattaa kokea tämän rasittavana byrokraattisena väistelynä, joka kuuluu osaltaan niihin vastoinkäymisiin, joita elinympäristöongelmaan puuttumisesta kaupunkilaiselle itselleen seuraa.

Kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen institutionaalinen vuorovaikutus heijastelee kahta erilaista käsitystä puuttumisen politiikasta. Ensimmäinen on perinteinen kansalaisen oikeuksiin pohjautuva ja erilaisten politiikkayhteisöjen kautta kanavoitua vaikuttaminen. Se tukeutuu vahvaan viranomaistoimintaan, eli elinympäristöongelmien ratkaisun katsotaan kuuluvan ensisijaisesti viranomaisten tehtäväksi. Tässä näkemyksessä kaupunkilaiset katsovat oikeudekseen saada veronmaksajina kunnolliset palvelut kaupungilta. Kaupunkilaisten, ja velvollisuutensa tuntevien kansalaisten, tehtävänä on ilmoittaa viranomaisille ongelmat, jotta ne voidaan ratkaista. Eri asia kuitenkin on, kuinka hyvin kaupunkilaiset tuntevat velvollisuutensa ja vastuunsa elinympäristöstä.

Toinen, vastakkainen näkemys puuttumisen politiikasta, pohjautuu siihen, että ympäristöviranomaiset toimivat lähinnä kumppanin roolissa. Se tarkoittaa asemaa kaupun-

kilaisten taustatukena ja tarvittavan informaation lähteenä, kun he pyrkivät suojelemaan elinympäristöä ja huolehtimaan siitä. Tähän näkemykseen liittyy ajatus kunnallisen ympäristönsuojelutoimen kustannuksista veronmaksajille varsinkin niissä tapauksissa, joissa viranomaiset joutuvat kaupunkilaisten omien laiminlyöntien takia tekemään turhaa ja epäkiitollista jälkien korjailua. Jos jokainen kaupunkilainen huolehtisi omatoimisesti elinympäristöstä, yhteisiä verorahoja säästyisi, ja niitä voitaisiin kohdentaa muihin tarkoituksiin kuin kaupungin siivoamiseen ja siistimiseen.

Institutionaalisessa vuorovaikutuksessa näyttää tapahtuvan myös oppimista, jonka osapuolina ovat sekä elinympäristöongelmista ilmoittavat kaupunkilaiset että ongelmiin ratkaisuja määrittelevät ympäristöviranomaiset (vrt. Hajer 1996). Haastateltavistani yllättävän suuri joukko totesi oppineensa ympäristökeskuksen asiakkaaksi tulostaan sen, että vaikka asiat yleensä etenevät viranomaiskäsitelyssä hitaasti, niiden eteen kannattaa nähdä vaivaa, ja sinnikkyys lopulta maksaa vaivan. Toistuvalla ja pitkäjänteisellä omassa välittömässä elinympäristössään havaitsemiensa epäkohtien osoittamisella kaupunkilaiset saavat vähitellen muutoksia aikaan. Samalla kysymys siitä, mikä on yksilöiden ja yhteiskunnan vastuu laadukkaan elinympäristön vaalimisessa, joudutaan arvioimaan uudelleen. Yksilön vastuun lisääminen sekä sosiaalisen ja kulttuurisen urbanisoitumiskehityksen edellyttämä joustavuus haastavat kunnallisen ympäristöpolitiikan nykyiset toimintatavat ja ohjauskeinot.

Jatkotutkimuksen aiheita

Tätä tutkimustyötä tehdessäni on noussut esille muutamia aihepiirejä, jotka kaipaisivat tarkempaa jatkotutkimusta. Toivon, että tutkimuksessani olen kyennyt osoittamaan urbaanien elinympäristöongelmien monimuotoisuuden ja sen, että ongelmat ja niiden ratkaisut kaipaavat usean tieteenalan näkökulmia. Jälkimmäistä toivetta on erityisesti syytä tähdentää, sillä poikkitieteellisyys uhkaa jäädä helposti yksipuolisten teknisten ratkaisujen sekä normien ja säädösten valmistelun varjoon. Lisäksi kunnallisen ympäristönsuojelutoimen tehtävät ovat lisääntyneet samaan aikaan, kun taloudellisia voimavaroja on jouduttu supistamaan.

Työni päätavoitteena on ollut tutkia ympäristöongelmien muutosta yhteiskunnallisessa kontekstissa, jossa sekä käsitykset itse ongelmista että kaupunkimaisesta elämästä muuttuvat. Lisääntynyt ympäristötietoisuus, kulttuurinen urbanisoitumiskehitys ja yhteisöllisyyden pirstoutuminen ovat tuoneet uudenlaisia haasteita ympäristöongelmien käsittelylle. Haasteet näyttäytyvät arkisessa puuttumisen politiikassa jo havahtumistilanteesta alkaen, ja ne tulisi huomioida myös kunnallisen ympäristöpolitiikan käyttämissä keinoissa. Urbaaneissa elinympäristöongelmissa sivutaan pitoisuuksien ja äänenvoimakkuuksien mittaamisen ohella ainakin kaupunkisosiologian, ympäristöpoli-

tiikan, ympäristöpsykologian ja asumisen tutkimuksen teemoja ja kysymyksenasetteluja.

Kasvavassa ja tiivistyvässä kaupungissa ympäristöongelma-käsitteen ala laajenee, ja siihen tulee mukaan sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia. Tämä havainto paljastui erityisesti haastattelukysymyksestä, jossa pyysin haastateltavan nimeämään, mitkä ovat kolme pahinta ympäristöongelmaa Helsingissä. Se, että haastateltavat nimesivät ”ympäristöongelmiksi” hyvin monenlaisia kaupunkielämän epäkohtia (esim. huumeongelma, häiritsevä alkoholinkäyttö julkisilla paikoilla, ruma rakentaminen, katujen ahtautuminen), kertoo siitä, että asumisen arjen näkökulmasta urbaanit elinympäristöongelmat eivät rajaudu vain ympäristöviranomaisten ja –asiantuntijoiden toimialaan.

Institutionaalinen konteksti, jossa elinympäristöongelmien kanssa ollaan tekemisissä, on laajempi kuin kaupungin ympäristökeskus, jonka asiakkaita olen pelkästään haastatellut. Kaupunkilaisten elinympäristöongelmia koskeva säätely ja hallinta ei rajaudu vain ympäristön- ja terveydensuojelulakiin tai lakiin kuntien ympäristönsuojelun hallinnosta, joka määrittelee kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen tehtävät. Päinvastoin, elinympäristöongelmien säätelyyn tavalla tai toisella liittyvä lakien ja säännösten määrä on viime aikoina jatkuvasti lisääntynyt (Ympäristö 8/2005). Osittain sen seurauksena ympäristöviranomaiset tarvitsevat yhä enemmän myös ihmissuhdetaitoja, sillä he joutuvat työssään puuttumaan kovin yksityisinä pidettyihin asioihin. Ongelmien laajeneminen uudensuunnaisiin aihepiireihin saattaa lisätä tarvetta mennä konkreettisesti toisten piholle ja tonteille. Toimintatapojen sovittaminen asumisen arjen oloihin ja tilanteisiin vaatisikin lisätutkimusta.

Kohtuuttomaan meluun, hajuun tai muuhun vastaavaan haittaan voidaan jo puuttua usean eri lain perusteella. Tarkastelemini elinympäristöongelmiin liittyy liuta asioita, jotka koskevat naapurien välisiä suhteita. Puuttumista määrittävät ympäristön- ja terveydensuojelulain lisäksi muun muassa naapuruussuhdelaki, kunnalliset järjestyssäännöt sekä kuntien rakennusjärjestykset. Naapuruussuhdelaki esimerkiksi kieltää ”kiinteistön tai rakennuksen käyttämisen siten, että siitä aiheutuu naapurille tai lähistöllä asuvalle kohtuutonta räsäystä melusta, noesta, liiasta pölystä, hajusta, kosteudesta, tärinästä, säteilystä, valosta, lämmöstä tai muista vastaavista seikoista” (<http://www.laki24.fi/yomas-naapurit.html>). On kuitenkin vaikeaa määrittää tarkasti, kuinka paljon haittaa naapuri on velvollinen sietämään. Asukkaana näkökulmasta naapurin roolissa voi olla myös asuinalueen välittömässä läheisyydessä sijaitseva teollisuuslaitos tai jokin muu vastaava harmia, huolta, häiriötä tai haittaa asumiselle aiheuttava infrastruktuuri.

Elinympäristöongelmiin puuttumisen mekanismit seuraavat yhteiskunnallisen kontekstin muutosta. Pohdin lopuksi ongelmien muutosta talonmiesten ja kaupunkien

puistovahtien tehtävien kautta. Talonmiesten kiusoittelulla lienee pitkä perinne, ja heistä tiukkapipoisimpia on ennen saatettu nimittää ehkä leikkisästi pihapoliiseiksi. Nykyisissä urbaaneissa elinympäristöongelmissa pihapoliisin roolia näyttelevät yksityiset kaupunkilaiset tarpeen ja tilanteen edellyttämällä tavalla. Varsinaisia kaupunkien palkkaamia puistovahteja ei enää ole ollut pitkään aikaan – Helsingissä tietävästi sellainen vielä toimi vuonna 1999. Silti tehtävä ei ole kadonnut, vaan muuttanut muotoaan. Nykyisin ympäristökeskukseen ja rakennusvirastoon ottaa yhteyttä kaupunkilaisia, jotka toimivat puistovahtien tavoin ilmoittamalla havaitsemistaan ongelmista. Lisäksi kaupunki on alkanut tukea vapaaehtoista ja omaehtoista toimintaa, jolla puistojen siisteyttä ja järjestystä ylläpidetään.

Haastateltavissani puistovahteja edustavat henkilöt toivoivat, että ongelmat kyetään ratkaisemaan kaupunkilaisten yhteistä hyvää noudattavalla tavalla. Jatkotutkimuksessa pitäisikin selvittää joustavuuteen mukautuvan kaupunkilaisuuden ja ongelmiin puuttumisen välistä kytkentää vaihtelevissa käytännön tilanteissa. Toivon, että puuttumisen mallit avaavat keskustelua yksityisten kaupunkilaisten ja heitä elinympäristöongelmissaan vastaan tulevien viranomaisten yhteisestä oppimisesta.

Suuria pieniä elinympäristön ongelmia

Sosiaalisella ja kulttuurisella urbanisoitumisella on Suomessa lyhyempi historia kuin muualla Euroopassa. Lähiösukupolven kulttuurinen kaupungistuminen on tapahtunut Suomessa vasta 1980-luvun loppupuolelta alkaen osana urbaania murrosta, ja kaupunkikulttuuri -käsitteen käyttö on yleistynyt 1990-luvulla (Mäenpää 2005, 14–20). Tässä tutkimuksessa en ole analysoinut urbanisoitumista historiallisena kehityskulkuna. Olen kuitenkin asettanut rinnakkain kaksi ajanjaksoa, joissa suurkaupungin elinympäristöongelmat eroavat olennaisella tavalla toisistaan. Tähän liittyen voidaan lopuksi pohtia suuria ja pieniä elinympäristöongelmia ja toisaalta sitä, millainen rooli individualisoitumiskehityksellä on suurten ja pienten ongelmien käsittämisessä.

Maaltapako ja maalta muuttaneiden sopeutuminen kaupunkiin ja kaupunkiasumiseen leimasi 1960- ja 70-lukujen vaihdetta. Suomi teollistui ja aika oli suurten piippujen, jätteenpolton, vesistön pilaantumisen ja paikallisten jätevedenpuhdistamoiden. Lieveilmiönä kaupunkilainen kohtasi esimerkiksi teollisuuden pilaamat vesistöt. Kasvukeskusajattelu ja kaupunkirakenteen tiivistämispaineet ovat ominaista 2000-luvun kaupungistumiskehitykselle. Suomi on jälkiteollistunut, ja urbaanien ympäristöongelmien luonne on muuttunut. Teollistumisen ajan raskaat ympäristöongelmat ovat teknisen kehityksen ja ympäristöpolitiikan laajentuneen keinovalikoiman myötä muuttuneet jossain suhteessa kevyemmiksi.

Siltä osin kuin raskaat ympäristöongelmat todella väistyvät, on yhä enemmän mahdollista keskittyä parantamaan elinympäristön laatua. Pohjimmiltaan tavoitellaan siistiä ja terveellistä kaupunkia, jolloin myös pienet, kaupunkiasumisen arjessa konkretisoituvat ympäristöongelmat tulevat huomion kohteeksi. Joidenkin mielestä tupakansavu tai skeittiramppien kolahdukset eivät kuuluisi nykyaikaisen kaupungin haju- ja äänimaisemaan. Toisaalta on alkanut kuulua myös vastalauseita, kun kaupunkia on yritetty muuttaa yhä säännellymmin hygieeniseksi ja säännönmukaiseksi. Puuttuminen elinympäristöongelmien kautta kaupunkilaisten yksityisinä pitämiin asioihin liittyy olennaisesti joustavuuteen mukautuvaan, toiset kanssakaupunkilaiset huomioivaan urbanismiin. Joustavuudella en tarkoita lepsua suhtautumista elinympäristön ongelmiin enkä sitä, että hankalien tapausten edessä vain kohautetaan hartioita. Joustavuus liittyy sellaisiin kaupunkielämään soveltuviin toimintamalleihin, jotka antavat sopivasti tilaa urbaanille kohteliaalle välinpitämättömyydelle, mutta myös tekevät selkeästi ymmärrettäväksi yhteisvastuullisuuden merkityksen.

Eikö kaupunkiasumisen hintana kuitenkin edelleen ole ympäristöongelmia kuten melua, pölyä ja pakokaasua? Mikä esimerkiksi tupakansavussa tai skeittiramppimelussa tekee niistä sietämättömän kaupunkilaisille? Se, että elinympäristöongelmille on herkistytty, ja että arjessa kiusallisiin ongelmiin ollaan taipuvaisia nykyisin reagoimaan hanakasti. Pienet ongelmat ovat muuttuneet suuriksi, mikä kuvastaa aikaamme. Modernisoitumiskehityksen myötä yhteiskunnan rakenteiden tilalle on tullut joustavia ja kevyitä malleja, joiden muokkaamisesta yksilöt ovat itse vastuussa. Joustavuus ja uudenlainen urbaani yhteisvastuullisuus on luonnollinen jatke tälle kehitykselle. Yksilöllinen, mutta toiset kanssakaupunkilaiset huomioiva joustava kaupunkilaisuus näyttää tutkimukseni perusteella olevan yhdistettävissä aitoon huoleen ja ympäristötietoisuuteen.

Perintönä aikaisemmilta vuosikymmeniltä kaupungin yleisiltä ulkoilualueilta saattaa vielä löytää rapistuneita puisia kylttejä mieleenpainuvine iskulauseineen: ”Älä tallaa nurmikoita, älä mellasta ja pauhaa, älä riko luonnon rauhaa”; ”Tämä mieleesi paina...”; ”Koira ketjuun sä laita...”; ”Päin mäntyä käy sen ihmisen tie, ken roskat ja jätteet metsään vie”. Normit ovat yhä tarpeellisia, mutta ne pitäisi kääntää nykyaikaisen, liiallista holhousta kavahtavan, kaupunkilaisen kielelle. Vanhat kaupungin ulkoilu- ja virkistysalueiden järjestyssäännöt eivät alkuperäisessä kieliasussaan ehkä kovin hyvin istu kännyköihin, mönkijöihin ym. vapaa-ajan vempaimiin sekä kertakäyttöpakkauksiin tottuneiden kiireisten kaupunkilaisten maailmankuvaan. Jos niitä ei osaa lukea humoristisesta näkökulmasta ja oman aikansa tuotteina, viesti saattaa jopa vääristyä. Puistoihin pystytetyt ”ehdottomasti sallittu” -kyltit ovat esimerkki uudeltaisesta positiivisesta ympäristövalistuksesta. Puistossa oleskelu ehdottomasti sallittu.

Tiivistelmä

KAUPUNKILAISEN ELINYMPÄRISTÖONGELMA - käsitteellistämistavat ja puuttumisen mallit

Tutkimus tarkastelee kaupunkilaisten reagoitua elinympäristöongelmiin ja aloitteita niiden ratkaisemiseksi. Tutkimus hyödyntää kaupunkisosiologista teoriaa arkielämän organisoinnista modernissa suurkaupungissa. Teorian pohjalta urbaaneja elinympäristöongelmia analysoidaan arkisena puuttumisen politiikkana: kun kaupungin asukas havahtuu elinympäristöongelmaan, hän joutuu tekemisiin kohteliaan välinpitämättömyyden ja negatiivisen solidaarisuuden normin kanssa. Hän ajattelee, että ongelmalle pitäisi tehdä jotain, mutta toisaalta kaupunkielämän implisiittinen sääntö on, ettei toisten asioihin pitäisi sotkeutua, ja samaa voi odottaa myös muilta. Esimerkiksi roskaamisesta närkästyvän ei ole aivan helppoa mennä huomauttamaan asiasta suoraan roskaajalle, tai parveketupakoinnista valittava voi joutua kiusallisiin tilanteisiin naapurinsa kanssa.

Suora puuttuminen elinympäristöongelmaan merkitsee yleensä anonyymiksi jäävän osapuolen ja tämän mahdollisten vastareaktioiden kohtaamista. Riskinä on joko kasvojen menettäminen, tai puuttumistilanne saattaa kehittyä konfliktiksi. Suoraa kohtamista voi kiertää ottamalla yhteyttä kaupungin viranomaisiin ja tekemällä valituksia. Helsingin kaupungin ympäristökeskuksessa yritetään määrittellä ratkaisuja tiiviin kaupunkiasumisen moninaisille elinympäristöongelmille.

Empiirisenä työnä analysoidaan Helsingin kaupungin ympäristökeskukseen yhteyttä ottaneiden asukkaiden teemahaastattelujen avulla elinympäristöongelmien laadullisesti erilaisia käsitteellistämistapoja. Teemahaastattelujen analyysissä sovelletaan fenomenografista laadullista lähestymistapaa ja teoriasidonnaista haastattelupuheen kategorisointia. Analyysin perusteella elinympäristöongelman käsitteellistämistapoja määrittävät: 1) vakuuttelun ja puuttumisen vaikeus, jotka liittyvät erityisesti siihen, että ongelmiin puuttuminen merkitsee sekaantumista yleensä anonyymiksi jäävien kaupunkilaisten tekemisiin, 2) tilan ja paikan hallinnasta käytävät territoriaaliset kamppailut tiiviissä kaupunkiympäristössä, 3) kaupunkiasumisen arjen sosiaalista järjestystä ylläpitävien sääntöjen ja normien rikkomukset sekä 4) kaupunkilaisuuden rapautuminen erilaisine lieveilmiöineen.

Käsitteellistämistapojen analyysiä syvennetään kulttuurisen riskiteorian pohjalta. Analyysin lopputulokseksi saadaan neljä kaupunkilaisille yhteistä kulttuurista mallia, jotka kertovat elinympäristöongelmiin puuttumisesta kaupunkiasumisen arjessa. Mallit ovat pihapoliisi-, aidanrakentaja-, puistovahti- ja miljöönhoitajamalli.

Tutkimus yhdistää ympäristösosiologista tutkimusotetta, kaupunkitutkimuksen teoriaperinnettä ja kunnallisen ympäristöpolitiikan tutkimusta.

Sammandrag

OLÄGENHETER I STADSBORNAS LIVSMILJÖ - konceptualisering och typer av ingripande

Undersökningen studerar dels stadsbornas reaktioner på olägenheter i deras miljö, dels deras sätt att göra något åt problemen. Den bygger på stadssociologisk teori om hur vardagen gestaltas i en modern storstad. Utgående från teorin analyseras urbana livsmiljöproblem såsom en politik av vardagsingripande: när stadsbor blir medvetna om en olägenhet i miljön blir de ställda inför ett beteendemönster där normen är artig likgiltighet och negativ solidaritet. De kan tycka att man borde göra något åt saken, men samtidigt är en implicit regel för stadsliv att inte blanda sig i vad andra gör så att man har rätt att vänta sig samma beteende av dem. Det är t.ex. inte så helt lätt för dem som retar upp sig på nerskräpning att gå och påpeka om saken rakt åt dem som skräpar ner. Klagar man på tobaksrök från grannbalkongen kan det bli svårigheter med grannsämjan.

Direkt ingripande i en miljöolägenhet innebär vanligtvis att man möter en tidigare anonym motpart och dennas eventuella motreaktion. En risk är att tappa ansiktet, en annan att hamna i direkt konflikt. Därför kan man gå en omväg och göra klagomål till stadens myndigheter. Vid Helsingfors stads miljöcentral arbetar man som bäst på lösningar för alla de skiftande slag av miljöolägenheter som förekommer i en tätbebyggd stadsstruktur.

Olika sätt att konceptualisera livsmiljöproblemen analyseras empiriskt. Detta sker med hjälp av temaintervjuer med invånare som tagit kontakt med Helsingfors stads miljöcentral. På analysen av temaintervjuerna tillämpas ett fenomenografiskt kvalitativt förhållningssätt och en teoribunden kategorisering av intervjuerna. På grundval av analysen bestäms konceptualiseringssätten av 1) svårigheten att ingripa och övertyga andra, som i praktiken handlar om att blanda sig i andra eljest anonyma människors affärer, 2) territoriell kamp om rum och plats i en tätbebyggd stadsmiljö, 3) brott av de regler och normer som upprätthåller den sociala vardagsordningen i urbant boende, samt 4) urbanitetens sönderfall jämte olika biverkningar.

Analysen av konceptualiseringssätten fördjupas utgående från en kulturell riskteori. Slutresultatet av analysen blir fyra för stadsborna gemensamma kulturella typer, som beskriver ingripande i vardagsolägenheter i urban boendemiljö. Typer har döpts till "gårdspolis", "stängselbyggare", "parkvakt" och "miljöskötare".

Studien förenar ett stadssociologiskt förhållningssätt med den teoretiska traditionen inom stadsforskning och med forskningen i kommunal miljöpolitik.

Nyckelord: olägenheter i den urbana miljön, vardagsliv, urbant boende, kulturella modeller, kommunal miljöpolitik

Summary

PROBLEMS IN THE LIVING ENVIRONMENT OF URBAN RESIDENTS - conceptualisation and models for interference

The study analyses the reaction of urban residents to problems, i.e. disturbing factors, in their living environment, and also their ways of doing something about these problems. It is based on urban-sociological theory on everyday life in a modern metropolis. On this theoretical basis, problems in the urban living environment are analysed in terms of a policy of everyday interference: when urban citizens become aware of a problem in their environment, they face a pattern of behaviour where the norm is polite indifference and negative solidarity. They may feel they ought to do something about the problem, but at the same time, an implicit rule of urban life is not to interfere with other people's lives – so they won't interfere with yours. For example, it is not that easy for someone disturbed by littering to complain directly to those who litter the streets. Or if you complain about tobacco smoke from the neighbour's balcony, your neighbours might get cross.

Direct interference with a problem in the environment usually implies an encounter with a hitherto unknown counterpart and their possible counter-reaction. The risk is either to lose face or get into downright conflict. Therefore, an easier way may be to complain to the city authorities. The Helsinki City Environment Centre is currently working on solutions for all the various kinds of problems that occur in a dense urban structure.

Various ways of conceptualising the problems in the living environment are analysed empirically using theme interviews made with citizens having contacted Helsinki City Environment Centre. A phenomenographic approach and a theory-based categorisation are applied on the analysis of the theme interviews. On the grounds of the analysis, the ways of conceptualising are determined by 1) the difficulty of interfering and convincing other people, which in practice means meddling in other people's business, 2) a territorial struggle for space and a place in a dense urban structure, 3) breaches of rules and norms for social routines in urban life, and 4) a crumbling of the urban identity and all that goes along with that.

The analysis of the ways of conceptualisation is deepened using a cultural risk theory. The final outcome of the analysis is four types of behaviour among urban residents with regard to interference with everyday problems in the living environment. They have been called “yard police”, “fence builder”, “park warden” and “environmental caretaker”.

The study combines an urban-sociological approach with the theoretical tradition of urban research and with research on municipal environmental policy.

Key words: problems in the urban environment, everyday life, urban housing, cultural models, municipal environmental policy

Liite 1:

Risto Haverinen, tutkija (sosiologia)
Sosiaalipolitiikan laitos
PL 18 (Snellmaninkatu 10)
00014 Helsingin yliopisto
Puhelin: (09) 191 24594, gsm: (040) 7756 274
Sähköposti: risto.haverinen@helsinki.fi

Tiedoksi haastateltaville

HYVÄ YMPÄRISTÖKESKUKSEN ASIAKAS

*Millaisia ympäristöongelmia kohtaat kaupungissa asuessasi?
Haittaako esim. roskaaminen, julkisten tilojen epäsiisteys tai ilman epäpuhtaudet?
Häiritseekö melu, häirtäeläimet tai esimerkiksi parveketupakointi?
Entä maaperän puhtaus, asuntojen kosteusvauriot tai muut terveyttäsi uhkaavat asiat?
– Miten kaupunkiympäristöä ja lähiluontoa tulisi mielestäsi hoitaa?*

Nämä ovat esimerkkejä kaupunkilaisasukkaille tutuista urbaaneista ympäristöongelmista. Teen aiheesta väitöskirjatutkimusta Helsingin yliopiston Sosiaalipolitiikan laitoksella. Tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa *Arkielämän ympäristöpolitiikka* -hanketta. Tutkimustani varten haastattelen Helsingin kaupungin ympäristökeskuksen asiakkaita keväällä ja syksyllä 2002. Haastattelujen tarkoituksena on selvittää: 1) asiakkaiden käsityksiä arkielämässään merkittävänä kokemasta ympäristöongelmasta ja sen ratkaisusta ja 2), miten asiakkaiden käsitykset ja kaupungin mahdollisuudet ratkaista ympäristöongelma kohtaavat toisensa.

Tutkimuksen lähtökohtana on kaupunkilaisasukkaiden havahtuminen ympäristöongelmiin, valppaus oman arjen tasolla. Tavoitteena on tutkia, miten erilaiset ympäristöongelmat syntyvät kaupunkiasumisen arjessa, ja millaisia tilanteita, tapahtumia ja olosuhteita ongelman kokemiseen liittyy. Teidän näkemyksenne ja kokemuksenne ovat ensiarvoisen tärkeitä ympäristöasioiden kehittämisessä. Näin saadaan tietoa vaihtoehtoisista ratkaisuista ja uusista toimintamalleista kunnallisessa ympäristöpolitiikassa.

Toivon, että Te voisitte osallistua tutkimusta varten järjestettäviin teemahaastatteluihin. Haastatteluun varattava aika on 1–2 tuntia. Suostuttuanne haastateltavaksi otan Teihin yhteyttä, jolloin voimme keskustella tarkemmin haastattelun toteutuksesta ja ajankohdasta. Haastattelut tulevat vain väitöskirjatutkimukseni käyttöön, ja ne analysoidaan luottamuksellisesti ja nimettöminä. Vastaan mielelläni kaikkiin tutkimusta ja haastatteluja koskeviin kysymyksiin.

Risto Haverinen, tutkija, Helsingin yliopisto (puhelin: 09-191 24594)

Liite 2: Haastattelujen teemarunko

I) Havaittu ympäristöongelma tai epäkohta

- 1) Ympäristöongelma tai epäkohta (josta syystä hava ottanut yhteyttä ympäristökeskukseen)
- 2) Käsitykset ongelman tai epäkohdan luonteesta (syvempi merkitys); Merkittävyys (kuinka, kenelle, millä tavalla); Vakavuus; Vaikutukset (terveyteen, elinoloihin, viihtyvyyteen; muut vaikutukset)
- 3) Ongelman syy tai aiheuttaja; mistä perimmältään aiheutuu (pohtiminen myös laajemmin kuin teknisesti ratkaistavana kysymyksenä, esim. huolimattomuus, välinpitämättömyys, kiire, tms.); syyllisyyskysymys
- 4) Käsitykset ongelmaan tai epäkohtaan liittyvistä muista osapuolista, heidän toiminnastaan, käsityksistään ja motiiveistaan; miksi toimivat kuten toimivat
- 5) Omat reaktiot ja toiminta ongelmatilanteessa
- 6) Ongelman ratkaisu/ epäkohdan korjaaminen; miten ongelma voitaisiin jatkossa välttää; mitä keinoja olemassa

II) Ympäristöongelmaan havahtuminen

- 7) Arkielämän tilanne ja olosuhteet, joissa ongelma/ epäkohta havaittu; Mitä tarkkaan ottaen tapahtui; Milloin; Mitä ajatteli; Millaiset tuntemukset; Millaisia johdopäätöksiä teki
- 8) Epäkohtaan tai ongelmaan *havahtuminen* (yllättävyys arjessa); Mikä kiinnitti erityisesti huomiota; Miten havahdutti; Mikä ylitti sietokynnyksen ("mikä oli viimeinen pisara"...)
- 9) Aikaisemmat kokemukset ja käsitykset ko. epäkohdasta tai ongelmasta; Miten ne ovat vaikuttaneet havahtumiseen; esim. mistä ja miten saanut tietoa; käsitysten muuttuminen
- 10) Millainen kynnys asian esille ottaminen oli; Odotukset ja käsitykset muiden ihmisten reaktioista

III) Ympäristökeskuksen asiakkaaksi tulo

- 11) Missä vaiheessa lopulta päätti ottaa yhteyttä ympäristökeskukseen, yhteydenottotapa; miksi juuri sinne; mahdollinen aiempi asiakkuus
- 12) Käsitykset ja mielikuvat Helsingin kaupungin ympäristökeskuksesta
- 13) Yhteydenottotilanne; millaisena itse koki asiakkaaksi tulon; tuntemukset
- 14) Vastaanotto; Miten asiakkaan esiin tuomaan asiaan suhtauduttiin; Miten otettiin vastaan?; Miten ohjattiin eteenpäin?

- 15) Miten ympäristökeskus lähti ratkaisemaan ongelmaa; Käsitukset ympäristökeskuksen mahdollisuuksista ja keinoista ratkaista ko. ongelma
- 16) Omat ongelman ratkaisuun liittyvät toiveet ja käsitykset; miten omat odotukset ja ympäristökeskuksen mahdollisuudet ratkaista ongelma kohtasivat?
- 17) Tilanteen eteneminen jatkossa (jatkuuko asiakkuus ympäristökeskukseen)

IV) Kaupunkiasumisen arki ja arkielämän kulku

- 18) Milloin ja millaisissa arkielämän tilanteissa ajattelee ko. ongelmaa tai epäkohtaa
- 19) Jokapäiväinen arki; mitä asioita ja toimintoja siihen kuuluu; Miten arki rakentuu; miten yrittää vältellä ongelmaa arjessa; miten arki muuttunut ongelman tai epäkohdan myötä
- 20) Omat käsitykset ja kokemukset kaupungissa asumisesta; viihtyvyys; sopeutuminen
- 21) Tausta ja juuret; nykyiseen asuinpaikkaan identifioituminen
- 22) Tulevaisuudensuunnitelmat; miten ko. ongelma tai epäkohta on vaikuttanut niihin
- 23) Millaiset naapuruussuhteet; Miten keskusteltu ko. ongelmasta tai epäkohdasta
- 24) Millainen lähiyhteisö; Mikä on ihanneasuinpaikka? Miten nykyinen vastaa sitä?

V) Kaupunkiympäristö ja kaupunkiluonto

- 25) Listaa 3 tärkeintä ympäristöongelmaa Helsingissä; Käsitukset kaupunkiympäristön tilasta (yleisellä tasolla); Hyvät ja huonot puolet (esimerkilliset alueet Helsingissä!); miten ongelma tai epäkohta liittyy kaupunkiympäristön tilaan (suhteuttaminen kokonaisuuteen)
- 26) Kaupunkiympäristöä koskevat toiveet ja odotukset
- 27) Oman luontosuhteen kuvaus; luontoa ja kaupunkiluontoa koskevat käsitykset; vihheralueet; virkistäytyminen; kaupunkiluonnon yllätyksellisyys

VI) Mitä oppinut ongelmasta

- 28) Mitä oppinut prosessin aikana: a) yllätykset ja b) pettymykset; c) miten käsitykset ko. ympäristöongelmasta ja kaupunkiympäristöstä ovat muuttuneet?
- 29) Katsaus lähitulevaisuuteen; mitä seuraavaksi asian tiimoilta tapahtuu?
- 30) Mahdolliset kommentit, toiveet ja odotukset tutkimukseen ja haastatteluun liittyen

VII) Loppupohdinta (syventyminen käytyyn keskusteluun)

- A) Mitä ovat urbaanit ympäristöongelmat? (A4-info; mitä käsitteestä tulee ensimmäisenä mieleen; mainitse esimerkkejä)
- B) Mistä ne pohjimmiltaan johtuvat (mainitut esimerkit)?
- C) Millä tavalla ko. ongelmien ratkaiseminen parantaa kaupunkiympäristöä?
- D) Suhde globaaleihin ympäristöongelmiin (ympäristöongelmien kokonaisuus)

KIITOS HAASTATTELUSTA!

Liite 3: Tiivistelmä haastateltavien ympäristökeskukselle ilmoittamista ongelmista

Ympäristövalvontayksikkö (YVY): 11 haastattelua

(vyvyas 1.) Päiväkodin kosteus-, home- ja ilmanvaihto-ongelmat (taustalla aiemmin kotona havaittu homeongelma; yhteisvaikutusta ongelmaan havahtumisessa; kertoo yksityiskohtaisesti mm. tekemistään havainnoista ja ongelman ottamisesta puheeksi; alkuun koki vaikeana saada muut uskomaan ongelman olemassaolo; sinnikkyys ja aktiivinen asian vieminen eteenpäin tuottaa lopulta tulosta; haastattelupäivän jälkeinen tiedotustilaisuus ongelmasta päiväkodissa)

(vyvyas 2.) Useita erilaisia ilmalaatuongelmia (sisäilma, liikenteen hiukkaspäästöt, materiaalipäästöt) (tapahtumat lähteneet liikkeelle alakerran naapurissa syttyneestä tulipalosta; tämän jälkeen epäonnea joutuessaan muuttamaan tilapäisiin asuntoihin, jatkossa havainnut muissakin asunnoissa ilmanvaihto-ongelmia ja ottanut asiaa puheeksi; huom. lasten sairaskertomukset, todistustaakka ongelman esiin tuojalla; ongelman olemassaoloa ei uskota eikä sisäilmaongelmia oteta vakavasti; haastateltavan mielestä ongelman vähättelyä ja asenneongelma (talonmiehet, isännöitsijät, huoltomiehet); pitää huoltomiesten koulutusta puutteellisena; myös uskottavuuskysymys: ongelman vakuuttelu naisena ja yksinhuoltajana)

(vyvyas 3.) Tupakanhaju naapuriasunnosta (tapahtumien kulku: keskustellut asiasta ensiksi isännöitsijän kanssa, kaikki voitava tehty taloyhtiössä, ottanut sitten yhteyttä ympäristökeskuksen tarkastajaan, joka todennut ongelman; päälimmäisenä esillä terveysnäkökohdat: vakava ja ärsyttävä haitta asumiselle; kuvailee yksityiskohtaisesti ongelmaan havahtumista; viimeinen pisara kun ”omat yöunet meni”; tekee kolmivuorotyötä; ongelman esilleottamiskynnys korkea; haastateltavan mielestä tupakansavun aiheuttamia ongelmia ei yleensä oteta riittävän vakavasti; turhauttavaa kun asialle ei tunnu tapahtuvan mitään; määrätietoinen ja päättänyt ”taistella asiassa loppuun asti”)

(vyvyas 5.) Meluhaitta (ääneneristys); skeittirampin aiheuttama ”melusaaste” (ristiriitatilanteen, päätöksenteon epäkohtien ja eri toimijoiden roolien analyysiä; haastateltava kuvaa yksityiskohtaisesti ärsytys- ja sietokynnyksen ylittymistä arjessa; kokee ongelman vakavampana jäätyään eläkkeelle; oikeus kotirauhaan menetetty, esim. ei voi käyttää takapihan terassia kesällä, korvatulppien käyttö kotona, radion huudattaminen vastalauseeksi; eri melulähteiden yhteisvaikutus)

(vyvyas 18.) Parveketupakointivalitus (havahtunut ongelmaan, kun alakerran naapuri vaihtui; lähtökohdista allergia ja siihen liittyvät oireet ja reaktiot; haastattelun edetessä ongelma painottuuakin juridisena; keskustellut asiasta lähinnä viranomaisten kanssa; tutkinut ja ottanut aktiivisesti selvää lainsäädännöstä ja eri toimintatavoista; koonnut aineistoa ongelmasta; merkillepantavaa laissakin sisään rakentunut ”keino-tekoinen” ja ristiriitainen suhtautuminen ongelmaan (viranomaiset voivat puuttua ongelmaan jos se ilmenee työpaikalla tai kauppakeskuksessa, ei kuitenkaan voida puuttua jos kotona); tupakansavuongelman merkittävyyden ja painoarvon arvioimisessa tärkeä huomioida oman kodin rajat, ”reviirille tunkeutuminen”; mielipiteen ilmaisutavat naapurien tulehtuneissa väleissä; oma käyttäytyminen muuttui, mm. ”pianon hakkaaminen”; ilmapiirin tulehtuminen vaiheittainen prosessi; yleinen suhtautuminen tupakansavuongelmaan muuttumassa)

(vyvyteoll 9.) Kaupungin puutarhajätteitä ja hevostallien lantaa kompostoivan multatarhan hajut, pöly ja melu (haastateltava tehnyt lähes 10 vuotta työtä asian selvittämiseksi ja ongelman ratkaisemiseksi; ongelmaan havahtumisen ja sietokynnyksen ylittymisen tarkkaa kuvausta: ”rottia, hiiriä, hirveän isoja kärpäsiä”; terveysongelmat, uusi asuinalue rakennettu liian lähelle multatarhaa, alueella myös vanha kaatopaikka; kohdannut ongelman vähättelyä; ongelmaa ja sen vakavuutta joutuu toistamiseen ”vakuuttamaan”, todistustaakka ongelman puheeksi ottajalla)

(vyvyteoll 12.) Roskaantuminen, yleisten alueiden roskaaminen (aktiivinen roskien kerääjä, roskien keräminen muodostunut osaksi päivittäistä arkea ja elämäntapaa; haluaa näyttää esimerkkiä muille, perustelee tarkoin omaa toimintaansa ja syytä siihen, joutuu rikkomaan kaupunkilaisten normaaliin käyttäytymiseen liittyviä normeja; kokee roskaamisella olevan laajempaa merkitystä ihmisen ympäristösuhteessa; kertoo myös roskaantumiskokemuksia ulkomailta, vertailee Suomen roskaamisongelmaa kansainvälisesti; haastateltavan ympäristökäsitykset muotoutuvat ja syvenyvät haastattelun aikana)

(vyvyteoll 15.) Pienteollisuusalueen häiriöt asuinalueelle: melu, romut, jätteet (ongelmaan reagoimisen ja puuttumisen perustana lähiympäristön tarkka ja säännöllinen havainnointi ja epäkohtien esille ottaminen aina tarvittaessa; haastateltava painottaa ongelmien asiallista ja tehokasta hoitamista; kokee että ympäristökeskuksella ei ole riittävästi vaikutusvaltaa, sen toiminta jää ”kevyeksi”; toisaalta kukaan ei ota kokonaisvastuuta ongelmien ratkaisusta, koska hallinto hoitaa sektorikohtaisesti kukin omaa tehtäväaluettaan; teollisuusyritykset rikkovat normeja, mikä on periaatekysymys; asuntojen arvonmenetykset)

(vyvyteoll 20.) Nostokonevarikon melu, pakokaasut, jätteet; toteutumaton puistosuunnitelma (talo-yhtiö sijaitsee ”montussa”, läheisen teollisuusalueen pakokaasut ja melu tunkeutuvat asuntoon; ”asunto hyvä mutta alue ja ympäristö kauhea”; tontti hoitamaton, kaatopaikkamainen; kaupunki jättänyt puistosuunnitelman toteuttamatta; asukkaat luottaneet että kaupunki lunastaa lupauksensa (luottamuspuola); haastateltava lähtenyt ajamaan asiaa viranomaisteita; kertoo muuttamisen vaikeudesta; harkinneet ongelman vuoksi jo muuttoa pois, mutta päättäneet jäädä ja taistella asiassa loppuun saakka; uskoo että ongelma saadaan ratkaistua; kuvaa ”byrokratian rattaiden pyörimistä”; asiat etenevät hitaasti, mikä on turhauttavaa; huomaa eri tahot, joihin ottanut yhteyttä; asioiden hoitaminen sektorittainen)

(vyvymaap 4.) Herttoniemen entisen öljysatama-alueen asumiskelpoisuus; saastunut maaperä (havahtunut ongelmaan harkitessaan asunnon vaihtamista; perhetuttava maininnut sattumalta alueen puhdistuksista ja niissä havaitsemistaan puutteista; päättänyt ottaa perinpohjaisesti asiasta selvää; terveyskysymys, perustelee epäilemäänsä ongelmaa myös yleisen edun kannalta; kuvailee havahtumistaan ja omaa päätöstään ottaa asioista tarkoin selvää; pohtii asian esilleottokynnyksen ylittämistä; haastattelun loppupuolella pohdintaa mitä helsinkiläinen kaupunkilaisuus pohjimmiltaan on ja millainen luoto- ja ympäristösuhte ”aidosti” helsinkiläisellä)

(vyvymaap 25.) Puretun asbestitehtaan tontin maaperän puhtaus (havahtumistilanne: yhtenä päivänä töistä tultuaan huomannut tontin raunalle ilmestyneet keltaiset varoituskyltit; hämmästellyt että ”eihän tämän näin pitänyt olla”; tämän jälkeen päättänyt heti ottaa jo seuraavana päivänä yhteyttä ympäristökeskukseen selvittääkseen, kuinka todennäköisesti myös oman tontin maaperässä on asbestia ja kuinka vaarallista se olisi; epäkohdan havaittuaan ei jää miettimään vaan toimii heti: ”Se oli vaan niiin tarpeeksi suuri asia että...”; ”Ei mulla oo minkäänlaista kynnystä ottaa yhteyttä”; kokee tärkeänä luottamuksen tutkimustietoon; tyytyväinen ympäristökeskuksen kohtaamiseen; maaperä kunnostettu ja asbestipitoisuus tutkittu ja asia on nyt kunnossa; epätietoisuus vastuukysymyksistä: ihmisillä ei yleensä ole riittävästi tietoa kaupungin eri virastoista ja niiden toimialueista; toisaalta Suomessa paljon ympäristöasioita, jotka eivät varsinaisesti ole kenenkään hoidossa)

Ympäristöterveyskikkö (YTY): 6 haastattelua

(yty 8.) Puistoon tuotu jätteitä (laiton kaatopaikka) (haastateltava ulkoiluttaa koira puistossa päivittäin, yhtenä aamuna huomannut jonkun tuovan peräkärryllä jättesäkkejä puistoon ja ottanut auton rekisterinumeron ylös; havainnut aiemminkin jättesäkkejä puistossa, mutta ”mitta tuli täyteen” kun tapasi tekijän itse teossa; kuvailee mikä asiassa erityisesti närkästytti; pohtii roskaamiseen ja laittomiin kaatopaikkoihin liittyvää välinpitämättömyyttä)

(yty 10.) Romut ja jätteet teollisuusalueen parkkipaikalla (toimenpidepyyntö tullut alun perin ympäristövalvontayksiköstä; alue roskaantuu vuosittain; haastateltava pyörii lähes päivittäin alueen läpi; kuvailee tarkkaan havahtumistaan ja omia reaktioitaan; roskaaminen ja rojujen kokoaminen yleisille alueille närkästyttää: ”kaikenlainen huolimattomuus ottaa päähän”; pohdintaa roskaamisen syistä)

(yty 19.) Jätepuristimen vuotaminen ja hajuhaitta (haastateltavalla parkkipaikka lähikaupan käyttämän jätepuristimen vieressä; käy paikalla päivittäin; huomautellut ongelmasta kauppiaille jo 3 vuoden ajan; ongelmaa ei ole kuitenkaan kunnolla korjattu; sietokynnys ylittynyt lopullisesti kesällä; ongelman ydin vastuupäselvyyksien ketju, ”jokainen toimii vastoin omaa sääntöänsä!”; ratkaisukeskeinen toimintatapa; alkanut lähettää sähköpostia eri tahoille sekä asuinalueen omalle nettisivulle; kertoo yllättyneensä siitä kuinka hyvin asiat hoituvat sähköpostin varassakin; harkinnut mm. lähikaupan boikotoimista; loppujen lopuksi selvisi, ettei kukaan oikein tiennyt kuka jätepuristimen omistaa ja vastaa sen toiminnasta; vyyhti ratkeamassa pitkähkön sähköpostikirjelmöinnin jälkeen)

(yty 26.) Jätteidenkuljetusauton pysäköiminen asuinkadulla, hajuhaitta ja meluhaitta (pysäköimistä tapahtunut jo pitkään, mutta ongelma kärjistyi kesällä; autoa täytyi tyhjäkäyttää ja kaasutella pitkään; ihmiset heräsivät aamuyöllä meluun; hajuhaitta ”muodostui todella pahaksi”; auto oli usein jätelastissa; karpäsiä lensi huoneisiin sisälle, asukkaat eivät voineet tuulettaa; asukkaat kokivat kuljettajan käyttäytymisen epärealistisena, kuljettaja oli tietoinen aiheuttamastaan häiriöstä, mutta ilmeisesti mukavuudenhalusta ei suostunut muuttamaan tapojaan; toisaalta keskenään kilpailevat jätehuoltoyritykset haluavat säästää kuluja; huomaa haastateltavan tarkat havainnot tilanteesta, esim. kertoo kuljettajan käyttäytyneen hermostuneesti liikkeelle lähtiessään; naapurit eivät kuitenkaan suostuneet huomauttamaan asiasta kuljettajalle; järkevimpänä puuttumistapana pidettiin viranomaisten kautta vaikuttamista; jätekuljetusyritys suhtautui aluksi työkeästi ongelmaan, mutta ympäristökeskuksen puuttuttua yritys muutti toimintaansa, eikä jätteenkuljetusta alueelle enää sallita)

(yty 29.) Ravintolan aiheuttama melu- ja hajuhaitta, rauhattomuus, taksiliikenne, siivottomuus (naapuritaloon perustettu hiljaintain yökerho, josta musiikinmelu kulkeutuu asuntoon; haittaa nukkumista ja aiheuttaa inihäiriöitä, mm. joutuu ottamaan unilääkettä, vuorokausirytmiksi sekaisin; muita ongelmia siivottomuus, öinen taksiliikenne ja rauhattomuus; haastateltavan mielestä lupaa ravintolan perustamiseen ei olisi pitänyt alunperin myöntää; ”törkeää että tällainen sotku on saatu aikaan”; salamyhkäisyyttä, päätös yökerhon perustamisesta salattu taloyhtiöltä; taloyhtiön hallitus vaihdettu, sittemmin naapurusto jakautunut kahtia; ympäristökeskus mitannut dB-arvoja olohuoneessa, mutta musiikin ääni kulkeutuu lattiarakenteita pitkin ja kuuluu aina nukkuessa; ”normaalit kaupungin äänet” ja katumelu eivät häiritse, mutta yökerhon melu poikkeava; toleranssi ylittyy, ei aiempaa kokemusta vastaavasta ongelmasta, vaikka asunut samassa talossa koko ikänsä)

(yty 30.) Savuhaitta (naapurin savupiipusta; puulämmitys) (haastateltava kertoo aluksi rakennustekniikasta, naapuritontille rakennettu matala tasakattoinen omakotitalo, johon naapuri ei ilmeisesti periaatteellisista syistä ottanut keskuslämmitystä; naapuri haluaa lämmittää talonsa puulla; jonkin aikaa savuongelmasta kärsittyään valittanneet ongelma naapurille, joka suostunut hieman pidentämään piippua; ongelma ei kuitenkaan tällä korjautunut; musta savu painautuu alas tontille ja tulee läpi ikkunoista ja ovista; haittaa hengitystä eikä voi tuulettaa; epäilee terveyshaittaa: ”koko alue haisee savulle”; alun perin haastateltavan isä hoitanut asiaa; ihmettelee että ylipäätään voidaan myöntää lupa täysipäiväiseen puulämmitykseen tiiviillä asuinalueella; ei koe saunan tai takan satunnaista lämmittämistä haittana, mutta jatkuva päivittäinen savu on ”kokonaan toinen asia”; kummastelee sitä, ettei ympäristökeskus voi todentaa terveyshaittaa, esim. mittaamalla; ottanut yhteyttä useisiin eri viranomaistahoihin, mutta apua ongelmaan ei ole saatu; tarkastajat ovat käyneet useita kertoja ja kertoneet etteivät voi todeta terveyshaittaa; ratkaisui ei etene; huomaa arkielämän rutiinin pysyvä muutos, esim. aamuisin töihin lähtiessä; kuvailee sieto-, ärsytys- ja puheeksi ottamiskynnysten ylittymistä; huomaa naapurivälisen tulehtuminen)

Ympäristönsuojelu- ja tutkimusyksikkö (YSTY): 6 haastattelua

(ysty 6.) Lehtipuhaltimen käyttö ("valtavasti nostatettu pölyä ilmaan ja ihmisten päälle!"; ihmisten suhtautuminen lehtipuhaltimen käyttöön ristiriitaista; näkemuserot sen hyödyllisyydestä ja haitoista; kyse tyypillisestä urbaanista elinympäristöongelmasta; eriävät käsitykset ja niiden perustelut, toiminnan mielekkyys; huomaa haastateltavan määrittelemä " kaupungin saastat", kuten roskaaminen, yleinen epäsiisteys kaduilla ja puistoissa; pohtii paljon toimijoiden rooleja ja vastuukysymyksiä; ympäristön ja sosiaalisen yhteenkietoutuminen kaupungissa; tähdentää ongelmien yhteistä ratkaisemista: " yhteiskunta olemme me!"; toteaa piittaamattomia "hällä väliä" -ihmisiä olevan 11% väestöstä)

(ysty 7.) Useita urbaanin elinympäristön ongelmia, mm. naapurin viulunsoitto, huvilateltan melu, tuholaišhyönteiset, katupöly (viimeksi havainnut asunnossaan tuntemattomia tuholaišhyönteisiä; ollut jo pitkään aktiivisesti yhteisissä ympäristökeskukseen tuomalla esille useita kaupunkiympäristön ongelmia, asiakeskeinen ja sovinnollinen suhtautuminen ongelmien ratkaisemiseen; erittelee kaupunkiasumisen ongelmia ja epäkohtia ja pohtii niiden syitä, esim. määrittelee rajaa, johon saakka elinympäristöongelmaa voi sietää; omasta mielestään "hyvin urbaani" ihminen, asunut ikänsä kaupungissa ja kerrostaloissa; käsityksiä urbaaneista ympäristöongelmista, niiden syistä ja ratkaisuista)

(ysty 21.) Tempeliaukion kirkon liikennejärjestelyt; melu, saastehaitat, rauhattomuus, häiriöt (haastateltava asunut koko ikänsä samassa talossa, ongelma alkanut paheta noin 10 vuotta sitten, tietokynnyks ylittynyt turistien "tunkeuduttua" sisäpihalle ja rappuun; kuvausta lähiympäristön muuttumisesta Etu-Töölössä; jäsentää ongelmaa suunnittelijan näkökulmasta; toteaa ongelman olevan ratkaistavissa yksinkertaisesti; asukkaat myös laatineet oman ehdotuksensa kaupungin viranomaisille; erittelee monia kaupunkiliikenteen järjestelyihin liittyviä ongelmia; pohtii ongelman kytkeytymistä myös laajempiin ympäristöongelmiin)

(ysty 22.) Viemäriputkesta valunut harmaa mönjä (huoli myrkyistä) (koiraa ulkoiluttaessaan havainnut kävelysillalta, että viemäriputkesta valuu outoa harmaata ainetta Mätäojaan; epäillyt sen tulevan läheiseltä maalitehtaalta ja päättänyt heti ilmoittaa ympäristökeskukseen, josta lähetty paikalle tarkastaja; haastateltava seuraa aktiivisesti luontoa ja lähiympäristöä; toteaa ettei aiemmin ydinkeskustassa asuessaan välittänyt ympäristöstä ja luonnosta, perehtyi asioihin sittemmin, kun lapset olivat kouluikäisiä; erittäin tyytyväinen nykyiseen asuinympäristöön, pitää ihanneasuipaikkana; ilmoittaa yleensä aktiivisesti kaikista lähiympäristön epäkohdista viranomaisille, ei jää miettimään yhteydenottoa vaan toimii heti; myös naapurit ja tuttavat pyytävät usein toimittamaan asioitaan eteenpäin; oppinut tuntemaan eri virastojen vastuut ja toiminta-alueet; kuvailee tavallisen ihmisen vaikeutta ottaa yhteyttä virastoihin, koska niissä asioita helpposti "pallotellaan", päällekkäistä byrokratiaa: yhteydenottotilanteessa määritellään, mikä asia kuuluu ko. viraston hoidettavaksi ja mikä ei)

(ysty 24.) Lintujen ruokkiminen, laivojen aiheuttama melu, saasteet ja näköeste (tapahtumien kulku lähtenyt liikkeelle siitä, kun haastateltava rakensi parvekkeelleen isohkon lintulaudan; syöttäessään lintuja naapurit alkoivat vastustaa; kiistat jatkuivat vaikka yritti omasta mielestään välttää konflikteja; asiasta kehkeytnyt monimutkainen vyyhti, kestänyt jo 10 vuotta; ottanut aktiivisesti asiasta selvää eri virastoista, huomaa kohtaamistilanteiden kuvaukset; haastateltavalta kielletty kokonaan lintujen syöttäminen taloyhtiön pihapiirissä, siirtynyt ruokkimaan lintuja lähipuistoihin; joutuu välttelemään keskustelua asiasta naapuriensa kanssa; haastateltavan mukaan Suomessa vieläkin "jähnetään" monista asioista vaikka ympäristöasioissa on tapahtunutkin edistystä; "kun jotain ympäristöasiaa yrittää edistää niin kaikki on sitten heti kimpussa"; huomaa ongelmaan liittyvä ambivalenssi: kaupunki ei voi suosia lintujen ruokkimista, mutta ei myöskään kokonaan kieltää; ympäristökeskuksen rooli informaation jakajana ja henkisenä tukena)

(ysty 27.) Kuorma-autojen pysäköinti asuinkadun varrelle: pakokaasut, melu, liikenteen vaarantuminen (haastateltava muuttanut 10 vuotta sitten rauhalliselle ja luonnonläheiselle asuntoalueelle; uuden tien rakentamisen ja risteysalueelle pysäköintikiellon jälkeen kuorma-autot pysäköivät nykyisin asunnon vastapäätä sijaitsevalle asuinkadulle; ongelma kärjistynyt, "nyt riesa meidän talon edessä"; hengitys-

vaikkeudet varsinkin aamuisin lähtiessään aikaisin ulos; tuotumus liikennesuunnittelijoihin, jotka suhtautuvat niivasti ja välinpitämättömästi haastateltavan puheeksi ottamaan ongelmaan; turhautuminen siihen, ettei asialle ”muka” voida tehdä mitään; päättäjät eivät ota ongelmaan kantaa; haastateltava mennyt kerran huomauttamaan kuljettajalle joutokäynnistä; korostuu epätietoisuus ongelman ratkaisusta

Neuvonta/ asiakaspalvelu: 7 haastattelua

(neuv 11.) Lokkien aiheuttamat häiriöt asuinalueella (haastateltava toimii asukkaiden puolestapuhujana; eriävät käsitykset lokkiongelman ratkaisusta; suhtautuminen lokkeihin ambivalenttia, ongelma kimurantti; esillä eri toimijoiden roolit ja vastuut; ympäristökeskuksen tiedote hankala soveltaa; kuvausta sietokynnyksen ylittymisestä; usein ongelmia siedetään pitkään ennen kuin kukaan viitsii lähteä toimimaan asian hyväksi)

(neuv 13.) Lokkien pesintä ja eläintensuojelu, melu ja liikenteen aiheuttamat ilman saasteet (eriävät näkemykset lokkien pesinnästä työpaikalla; työtovereiden suhtautuminen muuttui, kun kutsui palokunnan paikalle; joutuu rikkomaan hyväksyttäviä käsityksiä ja normeja puolustaessaan itse lokkien pesintää ja oikeuksia kaupungissa; ihmisten ristiriitainen ja kaksijakoinen suhtautuminen lokkeihin; hyvä kaupunkiympäristö ehkäisee häiriökäyttäytymistä; kuvauksia urbanisoituneesta luontosuhteesta)

(neuv 14.) Ampumaratamelu, roskaaminen, töhriminen, lasin rikkominen (haastateltava tehnyt valituksen ampumaradalle myönnetystä luvasta; lisäksi naapurien roskaaminen ja jätteiden heittäminen pihalle närkästyttää; alkanut itsekin kerätä roskia jopa muovikassi mukana; alkanut myös huomauttaa asiasta roskaajille; kuvailee yksityiskohtaisesti puuttumiseen liittyvää toimintaa, syitä ja motiiveja sekä omia tuntemuksiaan; vahvat perustelut lähtevät asuinympäristön kokemisesta; roskaaminen ja epäsiisteys viestii asuinalueen vaaroista; pohtii miksi ihmiset eivät lähde toimimaan asian hyväksi)

(neuv 16.) Uimavesien laatu; rantojen siisteys; sinileväesiintymät (aktiivisen uinnin harrastajan ja ulkoilijan näkökulma urbaaneihin ympäristöongelmiin; useiden vuosien kokemus uimavesien laadusta ja rantojen siisteydestä ja sotkemisesta; kuvausta ongelman esilleottamisen vaikeudesta ja yhteydenottokynnyksen ylittämisestä; kertoo kuinka vaikeaa tavallisen ihmisen on ottaa yhteyttä viranomaisiin (vanha perinne); pohtii myös siisteys- ja leväesiintymien merkitystä ympäristöongelmien vyyhdessä)

(neuv 17.) Autojen tyhjäkäynti; pakokaasut (kansainvälistä perspektiiviä ongelmaan; haastateltavan mielestä Suomessa vanha autokanta (vrt. Saksa); toisaalta ongelmiin ei puututa niin herkästi kuin esimerkiksi Saksassa, jossa puhdasta ympäristöä ja luontoa on yhä vähemmän; ottanut asian puheeksi taksinkuljettajien kanssa, vastaanotto ollut viileää, kokenut ongelman puheeksi ottamisen kynnyksenä; ammattiautoilijoilla pinttyneet käsitykset tyhjäkäynnistä; tekniikka kuitenkin kehittynyt eikä enää edellyttäisi tyhjäkäyntiä; kertoo että Saksassa taksinkuljettajat sammuttavat moottorin; esittää ongelman ratkaisemiseksi vastaavaa kuin tupakanvastainen kampanja; viimeisenä pisarana hengitysvaikeudet; kritiikkiä ympäristökeskuksen toimintatapaan (suhtauduttu ystävällisesti mutta välinpitämättömästi); kokee olevansa ongelmansa kanssa yksin; Hgissä ilmapiiri ”rapautunut” lamavuosista lähtien; valitsi alun perin Hgin asuinpaikakseen puhtauden takia; pohdintaa myös roskaamisesta ja sen syistä sekä Suomessa että Saksassa; nykyään ei enää muodostu ”me-henkeä”

(neuv 23.) Kaupunkiympäristön muutokset; katujen ahtaus ja jäsentymättömyys (väylät tukkeutuvat), ”slummiutuminen”, graffitit, katujen, julkisten tilojen ja alueiden levottomuus, melu, ”yö-möykkä” (haastateltava seurannut syntyperäisenä helsinkiläisenä reilun puolen vuosisadan ajan ympäristön muuttumista Hgissä; kirjoittanut myös itse muistitietoa kaupunkiympäristön muutoksista, paljon kuvaavia adjektiiveja melusta ja levottomuudesta esim. ”sonnisoolot ja hevonhumpat”, ”pelataan vain tiettyjen ikäkohorttien ehdoilla”; vahva alkuperäis-helsinkiläinen identiteetti, luonnehtii itseään ”tyypilliseksi kaupunkilaiseksi”; on mieluiten paikallaan, ei mielellään matkusta kaupungista pois päin, toisaalta ei myöskään ulkomaisiin metropoleihin; viihtyy Hgissä, mutta kokee ympäristön muutokset kielteisinä; edustaa tyytyväistä ”katutason byrokratiassa” asioivaa kuntalaista, kokee asiakkuuden ongelmattomana,

asioi ympäristökeskuksen neuvonnassa kun on tarvetta, esim. hakenut esitteitä luontoretkeistä ja kysellyt linnuista)

(neuv 28.) Liika rakentaminen, tiivis asutus (haastateltava pohtinut pitkään tiivistä ja rumaa rakentamista Suomessa ja vertaillut sitä muihin maihin; ongelma kulminoituu asunnon välittömässä läheisyydessä rakenteilla olevaan kauppakeskukseen; korostaa kokonaisuvinvoittoa rakentamisen ja asumisen yhteydessä; luonto vs. luonnottomuus -pohdintaa ja vertailua; epäsiisteyden, levottomuuden ja roskaamisen lisääntyminen tiiviissä kaupunkirakenteessa; suunnittelijat eivät kuuntele riittävästi asukkaiden toiveita; pohdintaa kasvukeskuksista: ”... ihmisten ei pitäisi muuttaa Helsinkiin”; joutuu pyytämään vierailijoiltaan anteeksi: ”Pyydän anteeksi että täällä on niin karun näköistä!”; kuvausta Hkiin muuttamisesta: alussa häkellytti että täällä on niin paljon vaihtoehtoja; kiinnittänyt huomiota syrjäytyneisiin; ympäristön ja sosiaalisen käsitteet liukuvat yhteen kysymyksessä kolmesta pahimmasta ympäristöongelmasta Hgissä; esim. havahtuminen metrossa; haastateltavan mukaan pahinta olisi jos tietäisi joutuvansa asumaan pysyvästi Hgissä, suunnittelee muuttoa takaisin maaseudulle; loppupuolen pohdinnat urbaanien ympäristöongelmien merkittävydestä; pitää ympäristöongelmien käsittelemistä muina kuin luonnon ongelmina huomionarvoisena)

Liite 4. Ympäristökeskuksen yksiköistä valitut haastateltavat

Yksikkö	Sukup.	Ikä	Kaup.osa	Perhesuhteet	Ammatti	Asema	Juuret
YVY,as.	mies	35v	Tapaninvainio	perh.,lapsia	elektr.asent.	työssä	Helsinki
YVY,as.	nainen	42v	Konala	yksinh.,lapsia	opetus.asiht.	työssä	Helsinki
YVY,as.	nainen	28v	Lauttasaari	yksinasuva	sair.hoit.	työssä	Rovaniemi
YVY,maap.	nainen	35v	Laajasalo	perh.,lapsia	tietotekn.kons.	työssä	Helsinki
YVY,as.	nainen	67v	Länsi-Pasila	yksinasuva	rikoskomis.	eläkel.	Vihti
YSTY	nainen	61v	Kallio	yksinasuva	yrittäjä	työssä	Hyrnsalmi
YSTY	nainen	62v	Hakaniemi	eronnut	toimittaja	eläkel.	Turku
YTY	nainen	52v	Puistola	perh.	piirtäjä	sairaslom.	Lappeenranta
YVY,teoll.	nainen	47v	Talinranta	yksinh.,lapsia	tekstinkäsitt.	sairaslom.	Helsinki
YTY	mies	72v	Myllypuro	perh.,lapsia	myyjä	eläkel.	Askola
Neuvonta	mies	52v	Kurkimäki	perh.,lapsia	isännöitsijä	työssä	Kuopio
YVY,teoll.	nainen	58v	Herttoniemi	perh.	opettaja	työssä	Helsinki
Neuvonta	nainen	42v	Malmi	yksinasuva	näyttelyvalv.	työssä	Jyväskylä
Neuvonta	nainen	37v	Kivikko	perh.,lapsia	vakuutusasiat.	työssä	Lahti
YVY,teoll.	mies	58v	Heikinlaakso	perh.,lapsia	tutk.pääll.	työssä	Orimattila
Neuvonta	mies	54v	Laajasalo	perh.,lapsia	ostaja	sairaslom.	Orivesi
Neuvonta	nainen	44v	Kallio	yksinasuva	kieltenopettaja	työssä	Saksa
YVY,as.	nainen	38v	Taka-Töölö	yksinasuva	tutkija	työssä	Espoo
YTY	mies	55v	Pikku-Huopala.	perh.,lapsia	myyntipääll.	työssä	Rovaniemi
YVY,teoll.	nainen	52v	Suutarila	perh.,lapsia	haut.toim.virk.	työssä	Vaasa
YSTY	nainen	31v	Etu-Töölö	perh.	sis.arkkitehti	työssä	Helsinki
YSTY	mies	59v	Pajamäki	perh.,lapsia	pääluott.mies	työssä	Helsinki
Neuvonta	nainen	55v	Kamppi	yksinasuva	kirjastosiht.	työssä	Helsinki
YSTY	nainen	64v	Kaivopuisto	eronnut,lapsia	kuvatait.,freel.	työssä	Tampere
YVY,maap.	nainen	42v	Tapanila	perh.,lapsia	kielenkäänt.	työssä	Oulu
YTY	mies	65v	Pihlajisto	perh.,lapsia	tarkastaja	eläkel.	Helsinki
YSTY	mies	63v	Mellunkylä	perh.,lapsia	hitsaaja	eläkel.	Alajärvi
Neuvonta	nainen	25v	Malmi	perh.	opisk.	opisk.	Tammisaari
YTY	nainen	67v	Kamppi	perh.,lapsia	sair.hoit.	eläkel.	Helsinki
YTY	mies	52v	Paloheinä	perh.,lapsia	konetekn.	työssä	Helsinki

Liite 5.

Helsingin kaupungin ympäristökeskus
HY/ Neuvonta: SEURANTALOMAKE

Päiväys:

Kursivoidut: aineistossa esimerkkejä
kyseisistä aihepiireistä

Neuvojat:

S=soitto

K=käynti

Sp=sähköposti

AIHE	Neuvonta			YVY			YTY			KUL.NEU			YYSTY			LAB			HY			Yht.
	S	K	Sp	S	K	Sp	S	K	Sp	S	K	Sp	S	K	Sp	S	K	Sp				
1 Jätteet (roskaantum., kierrätys, kaatopaikat)																						
2 Tuholaiset																						
3 Rotat																						
4 Asunnot (sisäilma, melu)																						
Päiväkodit, koulut, vanhainkodit, leikkipuistot																						
6 Elintarvikehuoneistot ja ruoka																						
7 Liikehuoneistot (kampaamot, yksit.hoitolaitokset)																						
8 Ilmoitukset, luvat, todistukset																						
9 Näytteet (vesi-, elintarvike-, home, maaperä-)																						
Työmaat, tapahtumat (melu, pöly, purkujätt.)																						
11 Maaperä (öljysäiliöt)																						
12 Kemikaalit																						
13 Luonto (suojaus, kasvit, retket, ymp.kasvatus)																						
14 Luonnoneläimet (linnut, oravat)																						
15 Lemmikit (eläinsuoj., jätökset, haukunta)																						
16 Liikenne (päästöt, melu)																						
17 Ilmansuojelu, -laatu																						
18 Haju ulkoilmassa (viemäri-, tehtaat)																						
19 Uimavesi																						
20 Talousvesi																						
21 Jätevesi, luonnonvedet (pohjavesi)																						
22 Ympäristönsuoj.määr. (lehtipuh., risujen poltto)																						
23 Autonpesu, veneiden pesu																						
24 Tuoteturvallisuus																						
25 Työnhakijat																						
26 Tilavaraukset (talon ulkopuoliset)																						
27 Julkaisut ja esitteet																						
28 Tutustuminen näyttelyyn																						
29 Nimet, numerot, soittopyynnöt																						
30 Ohjattu talon ulkopuolelle (HKR, Syke jne)																						
31 Ohjattu taloon																						
32 Otettu/annettu tavaraa																						
33 Muuta																						
YHTEENSÄ																						

Roskapostit

Tiedot viety sähköiseen järjestelmään

Liite 6. Ryhmäkeskustelujen teema-alueet ja kysymykset

1) Yhteisymmärrys ongelmasta

Teema-alue ja kysymykset: Haastatteluiden perusteella näyttää olevan tapauksia, joissa kuntalainen on kovasti joutunut vakuuttelemaan ja todistelemaan ympäristökeskusta ongelman vakavuudesta tai merkityksellisyydestä. Heistä saattoi tuntua, ettei heidän asiaansa otettu riittävän vakavasti, ja he kokivat todistustaakan liian suurena. Kertokaa esimerkkejä, millaisissa tapauksissa yhteisymmärryksen saavuttaminen voi olla vaikeaa? Millaisia tilanteet ovat, mitä pulmia niihin liittyy ja miten niistä päästään eteenpäin? Millä tavoin tarkastajat voivat tulla ongelmassa vastaan? Entä millaisia rajankäyntejä käydään siitä, otetaanko kuntalaisen esiin tuoma ongelma ympäristökeskuksessa käsiteltäväksi?

2) Tieto ratkaisuprosessin etenemisestä

Teema-alue ja kysymykset: Haastattelujen perusteella kuntalaiset pitävät tärkeänä ympäristökeskuksen ripeää tarttumista ongelmaan ja ratkaisuprosessin tehokkuutta. Yhtenä kohtaamisen pulmakysymyksenä nousi kuitenkin epätietoisuus siitä, mitä asiassa seuraavaksi tapahtuu. Joillekin oli jäänyt täysin epäselväksi, tapahtuuko asialle mitään, ja olivat siitä syystä turhautuneita yhteydenottoonsa. Kerrotaanko asian käsittelyn aikataulusta asiakkaalle, millä tavalla ja missä vaiheissa? Voiko väliaikatietoja antaa (useita kuukausia kestävä prosessit)? Entä miten yksikössänne käsiteltäviksi tulevia ympäristöongelmia priorisoidaan (millaiset tapaukset menevät käsittelyssä muiden edelle)?

3) Informaatio-ohjauksen rooli

Teema-alue ja kysymykset: Monet haastateltavista olivat kokeneet, että vastuu ongelman ratkaisusta tai asian hoitamisesta oli jäänyt liiaksi heidän harteilleen. Yhteydenotto-tilanteessa ympäristökeskukselta odotetaan auktoriteettia, valtaa vaikuttaa ongelman ratkaisussa osallisina oleviin toimijoihin (yleensä aiheuttajaan, syylliseen), ja pelkkä informaation saaminen koetaan joskus riittämättömäksi (esim. asiakasta oli pyydetty jakamaan autoilijoille esitteitä joutokäynnistä, vaikka tämä oli odottanut ympäristökeskuksen puuttuvan ongelmaan ehdottamalla erillistä kampanjaa). Millaisiin yksikössänne käsiteltäviin tapauksiin informaatio-ohjaus parhaiten sopii? Milloin se ei riitä, vaan tarvitaan ympäristökeskuksen järeämpää puuttumista? Silloin kun kuntalainen odottaa enemmän kuin pelkkää informaatiota, millä tavoin te kerrotte, mitä ongelman ratkaisemiseksi on realistista tehdä?

4) Sektoroitunut kaupunginhallinto

Teema-alue ja kysymykset: Haastatteluissa valiteltiin kaupunginhallinnon monimutkaisuutta ja byrokraattisuutta. Monilla oli ollut alkuun vaikeuksia löytää oikea taho ja oikea henkilö, jolle asia kuuluu. Yhteydenotto oli saattanut ohjautua ympäristökeskukseen mutkien kautta (jotkut totesivat tullessa asiakkaaksi sattumalta, kun olivat lähteneet etsimään tietoa netistä, tai kun eivät tienneet mihin puhelu oli hallinnossa ohjautunut). Puhelun siirtely virastosta tai yksiköstä toiseen koettiin ”pallotteluna”. Jotkut totesivat, että ko. ympäristöongelmaa ei kyetä hahmottamaan kokonaisuutena, tai että kukaan ei ota asiassa kokonaisvastuuta. Toisaalta ympäristökeskus voi joutua myötäilemään liikaa muita sektoreita. Virastot voivat esittää ongelmanratkaisusta ristiriitaisia lausuntoja. Missä määrin ja millaisissa tapauksissa yksikkönne on yhteistyössä muiden virastojen kanssa? Miten yhteistyö toimii käytännössä? Entä onko ympäristökeskuksella päällekkäisiä tehtäviä muiden virastojen kanssa?

5) Ratkaisua vaille jääneet ongelmat

Teema-alue ja kysymykset: Jotkut urbaaneista ympäristöongelmista jäävät ambivalenteiksi; ympäristökeskus ei voi puuttua niihin nykyisen lainsäädännön tai normiston perusteella. Esim. terveyshaittaa ei aina kyetä todentamaan tai mittaaminen on ongelmallista. Kertokaa esimerkkejä tällaisista ratkaisua vaille jääneistä ympäristöongelmista yksikössänne? Miten tilanne kerrotaan asiakkaalle? Millaisia vaihtoehtoisia toimintatapoja ympäristökeskuksella voisi olla niissä tapauksissa, joissa ongelma ei poistu ja kuntalainen halua yhä uudelleen ympäristökeskuksen asiakkaaksi? Millä tavoin ympäristökeskus voisi toimia aloitteentekijänä uutta lainsäädäntöä ja normistoa kehitettäessä?

Liite 7. Haastatteluaineiston teemoittelu ja kategorisointi Atlas Ti-ohjelmalla

1 Aineiston läpilukuvaihe: teemojen tunnistaminen

Kirjan neljännessä luvussa esittelen haastateltavien kokemia elinympäristöongelmia reagointitaipumuksen mukaan. Alkuvaiheen ryhmittelyjen jälkeen jatkoin analyysiprosessia eteenpäin teemoittelemalla (Eskola & Suoranta 1998, 161–182). Tavoitteena oli muodostaa alustava temaattinen jäsentely koko haastatteluaineistoon jatkoanalyysia varten. Teemojen tunnistamisessa olivat suureksi avuksi yksityiskohtaiset haastattelutilanteiden kuvaukset, jotka olin kirjannut ylös jokaisen haastattelun jälkeen. Näissä kuvauksissa oli kirjannut muistiin mm. huomioita haastattelutilanteesta, haastattelun sujumisesta sekä erilaisista ongelman jäsennyksistä. Teemojen tunnistamiseksi luin aineiston kokonaan läpi kiinnittämällä huomiota seuraaviin rakenteellisiin tekijöihin, jotka haastatteluissa tavallisesti toistuivat (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2001, 143):

- ◆ haastateltavan reagointi ongelmaan
- ◆ mitä asioita hän otti ongelmasta puhuessaan esille, ja mitä niistä piti tärkeänä
- ◆ mitä ratkaisevia tapahtumia havahtumistilanteessa ja sen jälkeen tapahtui
- ◆ miten haastateltava lähti toimimaan asiassa
- ◆ miten hän muotoili käsityksiään ongelmien syistä, merkityksellisyydestä ja ratkaisuista
- ◆ millaisia vastoinkäymisiä hän joutui kokemaan, ja millaisia kynnyksiä joutui ylittämään nostaessaan ongelman esille

Teemoittelun tuloksena aineistosta nousi esille seuraavat keskeiset teemat. Kukin pääteema sisältää samankaltaisia tai toisiinsa rinnastettavia alateemoja. Samassa haastattelussa saattaa olla mukana osia muistakin pääteemoista.

Kodin rajat ja paikan puolustus

Kodin ja perheenjäsenten terveydestä ja hyvinvoinnista huolehtiminen on yksi tärkeimpiä elinympäristöongelmiin reagoimisen motiiveja. Tähän liittyy myös kodin rajojen määrittäminen tiiviissä kaupunkiasumisessa. Esimerkiksi home- ja kosteusvauriotapauksissa ja muissa sisäilmaongelmissa kodin seinät (rajoina) suorastaan kaatuvat päälle, ja perheenjäsenten terveys ja joutuu uhatuksi. Joissakin elinympäristöongelmissa kuitenkin ilmenee, ettei koti rajoitu kaupungissa pelkästään seinien sisälle. Porraskäytävä, takapiha, jalkakäytävät ja muut säännölliset kulkureitit kytkeytyvät myös kodin piiriin. Nämä kotioven ulkopuoliset alueet toimivat yksityisen ja julkisen tilan rajapintoina (Taylor & Brower 1985). Joihinkin elinympäristöongelmiin reagoi-

misessa näyttää ilmenevän ihmisten territoriaalista käyttäytymistä (Taylor 1988) kuten parveketupakointi-, jätteidenkäsittely-, roskaamis- ja töhrimisongelmissa sekä melu- ja pakokaasu- ja savuvalituksissa.

Territoriaalisuus viittaa lähinnä yksilön, perheen tai jonkun ryhmän kontrolloimaan alueeseen tai miljööseen (Brower 1980, 180). Kontrolli näyttää koskevan myös elinympäristöä. Ympäristöä pilaava voi ”tulla reviiirille”, kuten parveketupakoinnista valituksen tehnyt haastateltava totesi. Toisaalta esimerkiksi pakokaasu, melu tai pistävä haju voi tulla sisälle omaan kotiin. Esimerkiksi savuongelmasta valittanut haastateltava totesi: *”Emme pysty enää viettämään normaalia elämää. Emme voi istua pihalla, kutsua vieraita viettämään piha-illoja, tehdä pihatöitä, emme voi tuulettaa huoneistoja, kuivattaa pyykkiä pihalla, jne..., pirullista!”* Alakerran naapurin parveketupakoinnista valittanut haastateltava reagoi ongelmaan alkamalla paiskoa ovia naapurin silmien edessä, kommentoimalla ääneen *”Ihanaa raikasta tupakansavua!”* ja soittamalla voimakkaasti pianoa protestina.

Tässä teemakokonaisuudessa nousee esiin myös huoli kaupungin tiivistymisestä. Esimerkiksi ylisuuret kauppakeskukset ja ruma rakentaminen verottavat puistoalueita ja vihreää tilaa: *”Ehkä siinä on päällimmäisenä että taasko rakennetaan ja semmoinen ihmetys...”* Kodin ja paikan puolustamiseen liittyy myös elinympäristöongelmista johtuva häpeän tunne, jota koetaan tuttavien tai sukulaisten tullessa käymään ja kommentoidessa ongelmaa: *”Jos minulle tulee tuttavია, niin pyydän anteeksi että täällä on niin karun näköistä.”* Usein heidän suhtautumiseensa vedotaan, kun ongelman vakavuutta tai omaa reagointia perustellaan *”Se on ollut meille, päivittäinen ongelma sillä tavalla ett...erittäin haittaava ongelma. Ja jopa sitenkin että, se ei oo pelkästään meistä johtuvaa. Että saattaa olla meillä vierailijoitakin käymässä, niin hekin ihmettelevät, että miten tämmöistä voi tapahtua tämmöisellä alueella tänä päivänä.”*

Ongelman vakuuttelu ja todentaminen

Ympäristöongelman puheeksi ottaja ja aloitteen tekijä joutuu usein vakuuttelemaan ja todistelemaan muille, että ongelma on todella olemassa, ja että se on vakava. Esimerkiksi kuorma-auton joutokäynnistä huomauttanut haastateltava oli saanut tylyjä vastauksia: *”Oli pakko pitää vaihdelaatikko lämpimänä”* tai *”Pitää olla valmiina, kun tulee soitto sitten”*. Pinttyneistä käyttäytymistavoista huomauttamista ei kaupunkiasumisen arjessa helposti suvaita, ja ongelman puheeksi ottaja kantaa todistustaakan. Yleensä ajatellaan asioiden olevan kunnossa, ja enemmän epäillään sitä, joka ottaa epäkohdan esille.

Esimerkiksi kaupungin kompostista asuinalueelle tulevasta pahasta hajusta, rotista ja kärpäsistä ympäristökeskukseen valittanut totesi: *”..joutui vakuuttelemaan etten ole*

vaan joku kiukkuinen täti vaan, ...”. Todistustaakan kantaja voi joutua monella tavalla epäilyksenalaiseksi: ”Jälleen kerran olin oikeassa”; ”...enkä suostu uskomaan että se on mun korvienväliongelma”; ”Niin jos ei mulla oo antaa heille silkkää faktaa, eihän mulla oo kun oon nainen, en tiedä edes niitten vempeleitten nimiä”.

Terveysuhkat

Välittömät terveysuhkat ovat ongelmaan havahtumisen ja puheeksi ottamisen tärkeimpiä motiiveja. Monet urbaanit elinympäristöongelmat koskevat ympäristöterveyttä käsitteen laajassa merkityksessä. Erilaiset ongelmat voivat vaikuttaa yhdessä ja lisätä alttiutta sairastumiselle kuten pöly, ilmansaasteet, tupakansavu, melu, home ja materiaali-päästöt, astma, allergiat, huoli maaperän puhtaudesta jne. Tämänäyttöisille ongelmille näyttää olevan ominaista, että niitä voi olla vaikea yksiselitteisesti todentaa huolimatta normeista ja mittauksista. Jotkut voivat kokea joutuneensa ympäristöongelman uhriksi.

Esimerkiksi tavanomaisista kaupunkien äänistä poikkeava melu voi aiheuttaa unihäiriöitä ja johtaa pahentuessaan jopa mielenterveyden järkkymiseen. Eräs haastateltava koki lähiravintolasta kotiin kantautuvan musiikkimelun, levottomuuden ja muut häiriöt ainutlaatuisena, vaikka kertoi eläneensä sota-ajan pommituksineen: ”Ei tän mikään lintukoto tarviikaan olla mutta...” ”Kaupunkiin kuuluu melu, ett eihän äänetöntä kaupunkia voi ajatella.” Yleinen turvattomuuden kokemus voi lisääntyä meluisassa, levottomassa tai siivottomassa paikassa, samoin kuin pelko rikollisuudesta (Kääriäinen 2002). Jotkut urbaanit elinympäristöongelmat koetaan suorastaan päälle hyökkäävinä kuten lehtipuhaltimen käyttö keväällä puiston siivoamiseen: ”Valtavasti nostatettu pölyä ilmaan ja ihmisten päälle!”

Arkielämän muutosten yhteydessä koetut elinympäristöongelmat

Ympäristöongelmaan havahtuminen voi olla seurausta jostakin elämäntilanteen muutoksesta. Esimerkiksi perhetilanne voi muuttua: perhe kasvaa, lapsi aloittaa koulun tai muuttaa pois kotoa. Muuttoa harkittaessa halutaan varmistaa, onko uusi asunto tai asuinalue ympäristön kannalta turvallinen ja terveellinen, esimerkiksi onko maaperä puhdas. Ongelma voi paljastua vasta kun jo asutaan uudessa asunnossa tai asuinympäristössä. Havahtumisen jälkeen joutuu perehtymään yksityiskohtia myöten ongelmaan ja sen eri ratkaisuvaihtoehtoihin. Pettymys on usein valtaisa varsinkin, kun on hankkinut ensimmäisen oman asunnon tai kun naapuri vaihtuu: ”Alakerran naapuri vaihtu tossa 2 vuotta sitten ja hän on tämmöinen ketjupolttaja... Uusi naapuri pilasi tunnelman”.

Eräs haastateltava oli aiemmin tehnyt kahta työtä ehtimättä juuri ajatella ympäristöongelmia: ”*Pakko tehdä duunia niin paljon, ettei ehdi eikä jaksata ajatella näitä ongelmia*”. Kun hän oli lopettanut toisen työn, hänellä oli enemmän aikaa ajatella ympäristöasioita. Huomattuaan naapuritalon parvekkeelta heitetyn roskapussin ja alueen roskaantumisen hän oli ryhtynyt keräämään itse roskaa ja huomauttamaan asioista roskaajille.

Paikalleen asettuminen ja kotirauhan kaipuu korostuvat varsinkin eläkkeelle siirtyvien keskuudessa. Yhä suurempi osa ajasta vietetään kotona, kodin ulkopuolella ehkä liikutaan yhä vähemmän ja paikkaan kiintyminen lisääntyy (Rubinstein & Parmelee 1992, 151). Tämä näkyy myös suhtautumisessa ympäristöongelmiin, kun eri asiat saavat painoarvoa ja asumista koskevat arvostukset muuttuvat: ”*Ei mulla oo tämänkaltaisia ollu koskaan, mää oon asunu Helsingissä kerrostaloissa aina, eikä mulla ole koskaan ollut tällaista vastaavaa. Mutta mitä tulee nyt tähän että mää olen eläkkeellä, niin nythän mää aika paljon lähden sitten ett, mää pyrin olemaan pois silloin pahimpaan aikaan. Ja silloin taas kun olin virassa niin tietysti, jotenkin sitä rauhaa olis tarvinnu sitäkin enemmän.*”

Pinnan katkeaminen (ärsytyskynnyksen ylittyminen)

”*No, tää tilanne oli semmonen, ett mä olin aamulla koiran kanssa kävelemässä, ja mä olin jo edellisenä iltana... se oli ollu se peräkärri, jossa nämä roskasäkit olivat, nin se oli ollu jonku pari päivää siellä jo. Ja sinä aamuna sitten kun mä olin seitsemän aikaan siellä kävelemässä taas, nin sillon siellä oli mies, joka tyhjensi niitä roskasäkkejä sinne metsään. Ja sillon tosiaan mua rupes pännimään niin kovasti, kun mä katoin mikä määrä jätettä se oli jättäny sinne! Ett silloin mä sit ajattelin, ett nyt! Mä otin sen rekisteriotteen ja soitin.*”

Joissain tapauksissa elinympäristöongelma näyttää rakentuvan askel askeleelta. Ongelmaan on voitu havahtua jo aiemmin, ja siitä on voitu keskustella perheenjäsenten, naapurien tai tuttavien kanssa. Siitäkin huolimatta voi kulua aikaa, ennen kuin havahtuja lähtee tekemään aloitetta ongelman ratkaisemiseksi. Hitaasti tapahtuva ärsytyskynnyksen ylittyminen näyttää jossain tapauksissa olevan kytköksissä myös perinteiseen käsitykseen byrokraatiasta ja virkamiesten toiminnasta: ei suuria odotuksia, ei helposti oteta yhteyttä viranomaisiin, ellei joku asia todella mene yli sietorajan. Pitkälle tästä ennakkokäsityksestä johtuen ensimmäinen yhteydenotto saattoikin osoittautua myönteiseksi yllätykseksi. Kun ympäristökeskus oli tullut tutuksi haastateltaville, ja he olivat saaneet tietoa siitä, yhteydenottokynnys aleni.

Kehittymätön tai väärään suuntaan kehittyvä kaupunkilaisuus (käsitukset suomalaisen urbanismin ”kypsydestä”)

Haastateltavat esittivät paljon käsityksiään suomalaisten kulttuurisesta ja sosiaalisesta urbanisoitumiskehityksestä. Tähän liittyi erilaisia moraalisaarnoja ja syntipukkien etsimistä. Haastateltavien puheessa toistui yllättävän vahvana käsitys, että maalta muuttaneet eivät ole vielä oppineet elämään kaupungissa. Sen vuoksi esimerkiksi roskat heitetään mihin sattuu, tai pois silmistä jollekin yleiselle alueelle (esim. haastateltavan vertaus saunan ja aitan takaisiin alueisiin, jonne roskat ja jätteet perinteisesti on heitetty). *”Nää maaltamuuttajat ei oo oppinu tajuamaan sitä mitenkä tämmöisessä urbaanissa ympäristössä pitäisi elää!”* Toisaalta myös tapakulttuurin nähdään muuttuneen Helsingissä huonoksi: *”Helsinkiin muuttaneet ihmiset kokevat tilanteensa toivottomaksi, holtiton ympäristökäyttäytyminen on kosto siitä että eivät ole itse onnistuneet.”*

Paikkakiintymys, juurtuminen ja vahva paikallisidentiteetti oikeuttavat olemaan reilusti urbaani, mikä näyttää myös lisäävän herkkyyttä reagoida ympäristöongelmiin ja nostaa niitä arkielämässä esille. Haastateltavista muutamat ovat arkipäivän ympäristöaktiiveja. Esimerkiksi roskien keräämisestä oli tullut säännöllinen tapa, ja haastateltava kertoi kirjoittavansa ”hölkkäävän roskankerääjän päiväkirjaa”. Vahva paikkakiintymys ja ympäristöherkkyys yhdessä lisäävät rohkeutta mennä huomauttamaan roskaaville tai muutoin ympäristöä pilaaville ihmisille suoraan ”päin naamaa”. Jotkut ovat menneet niin pitkälle, että poimivat roskia toisten ihmisten jalkojen juurelta ja yrittävät siten näyttää esimerkkiä muille.

Sääntöjen ja normien rikkominen

Ympäristönormien ja muiden yhteisten pelisääntöjen rikkominen on yhtenä urbaaneihin elinympäristöongelmiin reagoimisen motiivina ja ilmenee haastateltavien käsityksissä ongelmien perimmäisistä syistä. Normeja voivat rikkoa esimerkiksi asuinalueiden viereiset teollisuuslaitokset. *”Se on lähinnä periaatteellinen kysymys, jos asuminen ja teollisuus on lähellä niin ne ei pitäis, niiden pitäis olla niin kun sopusoinnussa keskenään. Jos jotkut sitten ikään kuin poikkeaa tästä yleisestä säännöistä niin, se on lähinnä tämmöinen yleinen kysymys...”*

Normien noudattamista korostava toimintatapa liittyy perusteluun, jonka mukaan johonkin paikkaan jätetyillä roskilla, romuilla ja jätteillä on taipumus lisääntyä ellei niitä heti korjata pois. Niinpä jos romuja (tyypillisesti auton ja moottoripyörän hylkyjä, akkuja, jääkaappeja tms.) alkaa kertyä väärään paikkaan, asiaan on puututtava heti: *”Kaikenlainen huolimattomuus ottaa päähän”... ”harvassa paikassa kai, asfaltoidulla alueella on rojuja, ... yleensä ne on tommosii jotain metsiköitä ja muita, ja vähän tavallaan niin kun piilossa.”* Epäkunnossa olevan vuotavan jätepuristimen aiheuttama

hajuhaista on puistattava ja harmillinen, mutta toisaalta ”*tommonen joutavanpäiväinen asia, joka olisi pitänyt pitää kunnossa!*”

Normikeskeiset ja reilua päätöksentekoa korostavat haastateltavat olivat tottuneet hoitamaan myös tuttaviansa ja naapuriensa asioita. Heidän mukaansa on tärkeää tietää ne tahot, joille ongelman ratkaisu kuuluu. Kokemus on osoittanut myös sen, että kannattaa alusta alkaen olla yhteydessä mahdollisimman korkealle asiasta päättävälle taholle: ”*Olen aina ollut sellainen, että jos huomaan jonkun epäkohdan, otan yhteyttä viranomaisiin ja hoidan sen asian.*” *Mä oon vuosien mittaan oppinut sen et kenen kanssa kannattaa jutella, sen takia mä oonkin tyytyväinen nykyiseen toimintaan, virheistä on oppinu.*”

Ratkaisua vaille jäävät ongelmat

Jotkut urbaanit elinympäristöongelmat ovat sillä tavoin ambivalentteja, että niiden ratkaisuyritykset jäävät jollain tavalla puolittiehen, tai niiden ratkaisemiseksi ei ole vielä olemassa keinoja. Esimerkiksi lokeilla on laissa rauhoitettu pesimärauha, mutta toisaalta ympäristökeskus tiedottaa, että pesimäkauden alkaessa isännöitsijät, talonmiehet ja vastaavat voisivat käydä kerrostalojen katoilla estämällä rakenteilla olevien pesien syntymisen ja ohjaavan ne hienovaraisesti muualle. Lokin tappamisesta sen sijaan voisi joutua syytteeseen. Myös ihmisten suhtautuminen lokkeihin on kaksijakoista: yhtäältä halutaan suojella ja varjella niitä, mutta toisaalta ajaa pois kaupungista. Erään haastateltavan mukaan lokit kuuluvat olennaisena osana Helsinkiin ja pohjimmiltaan kyse on siitä, onko eläimille annettava oikeutensa elää kaupungissa ihmisten keskellä.

Monet ruokkivat lintuja hyväntahtoisesti, mutta myös siihen liittyy ambivalentteja piirteitä. Kaupunki ei voi suosia yleistä lintujen ruokkimista, koska vääränlaiset ruokintapaikat houkuttelevat rottia. Toisaalta kaupunki ei voi kokonaan kieltää ruokkimista kaupunkilaisilta. Lintuja ruokkineen haastateltavan mielestä kaupunkilaisilla pitäisi olla oikeus saada tietää, mikä on sallittua ja mikä ei.

Ambivalenssi ilmenee myös tupakansavuongelmassa. Esimerkiksi ei voida osoittaa selvää rajaa, milloin tupakansavu on vaarallista. Toisaalta viranomaiset voivat erään haastateltavan mukaan puuttua ongelmaan julkisessa paikassa kuten työpaikalla tai kauppakeskuksessa, mutta eivät kuitenkaan yksityisasunnossa. Tupakansavusta valittavan pitäisi kyetä osoittamaan joku tekninen seikka kuten koneellinen ilmanvaihto tai ikkunat tietyllä seinällä, jotta ympäristökeskus voisi puuttua siihen.

2 Aineiston kategorisointi: ensimmäinen koodauskierros

Edellä esittämäni läpilukemisvaiheen teemoittelu oli aineistolähtöistä. Teemoittelussa on ollut vielä määritellyt tutkimukseni teoreettista viitekehystä ja käsitteitä, joiden avulla tunnistettujen teemakokonaisuuksien sisältöä olisi voinut tulkita. Haastateltavia oli sinänsä helppo ryhmitellä koko aineiston läpikäyvien teemakokonaisuuksien mukaan. Niiden avulla oli myös helppo poimia teemoja kuvaavia sitaatteja, mutta ilman teoreettista tulkintateoriaa sitaattien sisällön tulkinta jäi pinnalliseksi ja sattumanvaraiseksi. Hirsjärvi ja Hurme (2001, 150) kirjoittavat haastatteluaineiston prosessoinnin induktiivisesta vaiheesta, johon teemojen tunnistamisen kautta tapahtuvat ryhmittelyt helposti jäävät. Teemakokonaisuuksien tunnistaminen jo aineiston lukemisvaiheessa on kuitenkin jatkoanalyysin kannalta tärkeää. Laadullinen analyysi ei etene kunnolla ilman, että aineistoa pyrkii koko ajan järjestämään eri tavoin ja koettaa sitä kautta etsiä sen olennaisia piirteitä (mt, 143).

Elinympäristöongelmien ryhmittelyn ja teemojen tunnistamisen jälkeen lähdin vapaasti koodaamaan aineistoa Atlas Ti:llä lähinnä haastattelujen sisäisten rakennepiirteiden mukaisesti. Olin edennyt haastatteluissa etukäteen valmistellun teemarungon perusteella. Haastattelujen rakenne oli pitkälti samankaltainen, vaikka vaihtelin pääteemojen järjestystä ja muotoilin kysymykset tapauksen ja tilanteen mukaan mahdollisimman avoimiksi. Tarkoitukseni oli tuottaa ympäristöongelman rakentumisesta systemaattisesti havaintoja (Alasuutari 1994, 42).

Koodatessani aineiston kokonaan läpi ensimmäisen kerran kuuntelin samalla haastattelut myös nauhalta. Koin tämän hyvänä käytäntönä, koska haastateltavien reaktiot, suhtautuminen kysymyksiin ja haastattelutilanteen autenttisuus helposti ”katoaa” litteroidusta tekstistä. Haastattelupuhe ja -dialogi jakaantuu osin jo teemarungon ohjaamana tiettyihin asiakokonaisuuksiin ja on siten tietyllä tavalla järjestynyttä. Asiakokonaisuudet voivat olla hajallaan useassa kohtaa haastattelua, koska fenomenografisessa haastattelutekniikassa pyritään palaamaan uudelleen samaan teemaan tarvittavan reflektion aikaansaamiseksi. Litteroidussa tekstissä niiden rajat eivät välttämättä hahmotu ilman samanaikaista kuuntelemista, mikä tuntui jossain määrin hankaloittavan sitaatioiden valintaa ja rajaamista tekstistä.

Ympäristöongelman rakentuminen arkielämässä (ensimmäinen koodauskierros)

1. Ympäristöongelmaan havahtuminen

- ◆ Arkielämän tilanne ja olosuhteet, jossa haastateltava oli havainnut ongelman
- ◆ Mihin kiinnitti erityisesti huomiota havaitsemistilanteessa (jokin erityinen piirre tai ulottuvuus, joka ihmetytti, ärsytti, sai närkästymään ja ryhtymään toimeen)
- ◆ Reaktiot ja toiminta ongelmatilanteessa: mitä teki a) ensivaiheessa, b) myöhemmin
- ◆ Millä tavoin ongelma muutti tai rajoitti normaalia arkielämää (arkirutiinien muutos; esim. haastelee nyt joka aamu ilmaa, haiseeko savu)
- ◆ Yrittääkö jotenkin vältellä ongelmaa arjessaan (mitä tekee välttääkseen tai paetakseen ongelmaa)

2. Ongelman merkityksellistäminen

- ◆ Miten vakavana ja merkityksellisenä pitää ongelmaa (uhkat, vaikutukset)
- ◆ Mikä ongelmassa on epänormaalia/ ei hyväksyttävää (tavanomaisen kaupunkiasumisen kannalta)
- ◆ Haastateltavan käsitykset ongelman perimmäisistä syistä/ aiheuttajista
- ◆ Vetoaminen eri tahoihin tai asioihin (yhteisötuki, liittolaisten hakeminen)
- ◆ Käsitykset ongelman ratkaisusta (mitä pitäisi tehdä)
- ◆ Mitä haastateltava uskoo ongelmalle tapahtuvan tulevaisuudessa

3. Reagointitapaumukset

- ◆ Miten henkilökohtaisesti kokee ja näkee ongelman; näkemykset ongelmasta
- ◆ Aikaisemmat tapahtumat/ muut kokemukset, jotka voivat liittyä ongelman kokemiseen
- ◆ Persoonallisuuden piirteet/ periaatteet ("Mua pidetään vähän sellaisena tiukkapi-pona")
- ◆ Vaikutteet; lapsuudessa tai nuoruudessa saatu kasvatus ("Mun isäni oli tarkka kaikesta, lehteäkään ei saanut lentää naapurintontilta")
- ◆ Elämäntilanne tai sen muutokset ("Eläkkeellä kaipaen rauhaa sitäkin enemmän")

4. Kynnykset ja vastoinkäymiset

- ◆ Ongelman esiin nostaminen, puheeksi ottaminen (perhe, tuttavat, naapurit,...)
- ◆ Vakuuttelu ja todistelu (todistustaakka)
- ◆ Toleranssin ylittyminen (sietäminen ja ärsyntyminen; pinna palaa, viimeinen pisara)
- ◆ Koetut vastoinkäymiset (esim. kohdattu vastarinta, muiden vastalauseet)
- ◆ Yhteydenotto viranomaisiin; ympäristökeskukseen tai muihin virastoihin

5. Kaupunkiasuminen ja urbaanit ympäristöongelmat

- ◆ Miten viihtyy Helsingissä; miten sopeutunut, jos kotoisin muualta
- ◆ Ihanneasuipaikka; miten nykyinen vastaa sitä; asuinalue ja naapuruussuhteet
- ◆ Tulevaisuudensuunnitelmat (esim. ongelmasta johtuvat muuttoaikeet)
- ◆ Mitkä ovat kolme pahinta ympäristöongelmaa Helsingissä (haastateltavan omat pohdinnat, miten puheena oleva ongelma suhteutuu niihin; mikä paikka ympäristöongelmien kokonaisuudessa)
- ◆ Ympäristötila/ ympäristön muutos Helsingissä vuosien varrella
- ◆ Mitä pitäisi tehdä ympäristötilan parantamiseksi Helsingissä
- ◆ Miten käyttää luontoa ja/tai ympäristöä Helsingissä
- ◆ Mitä urbaanit ympäristöongelmat pohjimmiltaan ovat, ja mistä ne johtuvat

Ensimmäisen koodauskierroksen jälkeen koodien sisältöä saattoi kyllä kuvailla Atlaksen kohdennettujen hakutoimintojen perusteella, mutta pää- ja alakategorioiden välillä oli vaikea nähdä keskinäisiä yhteyksiä. Yritykseni eritellä koodien sisältöä haastateltavia eri tavoin ryhmittelemällä ei tuntunut mielekkäältä, enkä keksinyt järkevää tapaa etsiä ratkaisua pulmaan minkään erityisen haastateltavien taustatiedon tai -ryhmän mukaan. Tällainen tapa olisi kuvailla ja verrata laadullisesti esimerkiksi havahtumistilanteita tai reagoitaitapumuksia vaikkapa haastateltavien iän, sukupuolen tai asumismuodon mukaan, tai suodattamalla Atlaksen hakuja erilaisilla perheillä ja vertaamalla näin muodostettuja ryhmiä keskenään. Esimerkiksi reagoitaitapumusten perusteella tehty haastateltavien ryhmittely ei vaikuttanut järkevältä ympäristöongelmia koskevien käsitteellistämistapojen analyysissä.

Käytin Atlasta haastatteluaineiston järjestämisen apuvälineenä eli ainoastaan koodaukseen ja kohdennettuihin hakuihin. En pitänyt analyysini kannalta tarkoituksenmukaisena yrittää muodostaa puhtaasti aineistolähtöistä grounded theorylle tyypillistä ns. koodiverkostoa tai koodisysteemia puhumattakaan Atlaksen verkostoihin perustuvasta hakutoiminnosta (koodauksesta ja Atlas TI-ohjelman käyttötavoista ks. Eskola & Suoranta 1998, 206; Moilanen & Roponen 1994). Päinvastoin kävi selväksi, että ilman teoreettisia käsitteitä nämä ensimmäisen koodauskierroksen komponentit ja niiden mukaiset kohdennetut Atlas -haut eivät vielä yksin antaneet eväitä arvoituksen ratkaisumillillä eri tavoin haastateltavat muodostavat käsityksiään ympäristöongelmista. Melkein kaikki ensimmäisen koodauskierroksen koodit olivat formaalisia, eivät substantiaalisia; toisin sanoen ne eivät vielä eritelleet yksityiskohtaisesti haastattelupuheen sisältöä (Lonkila & Silvonen 2002, 20).

Fenomenografinen analyysi, kuten laadullinen analyysi yleensäkin, perustuu aineiston sisäisten piirteiden, kuten erottelujen ja erontekojen erittelemiseen. Tarkoituksena ei ole jakaa yksilöiden haastatteluja eri luokkiin jollakin kriteerillä. (Alasuutari 1994, 100–101.) Sen sijaan tarkoitus on keskittyä ilmauksiin itseensä, ei niitä tuottaneisiin

henkilöihin (Häkkinen 1996, 42). Ensimmäisen koodauskierroksen jälkeinen analyysin jumiutuminen johtui virheellisestä ajatuksesta, että vertailisin eri haastateltavien tai heistä jonkun taustatiedon mukaan muodostetun ryhmän laadullisesti erilaisia tapoja muodostaa käsityksiään arkielämässään merkityksellisistä ympäristöongelmista. Toisaalta ei olisi mieltä laskea, kuinka moni 30:stä haastatellusta käsitti urbaanin elinympäristöongelman jollakin tietyllä tavalla; analyysi ei ole kvantitatiivista. Sen sijaan haastatteluja tulee käsitellä kokonaisuutena ja käydä samaan aikaan teoreettista vuoropuhelua aineiston kanssa käsitteellistämistapoja koskevien ydinkategorioiden tunnistamiseksi (vrt. Häkkinen 1996, 39).

3 Kuvauskategoriat: toinen koodauskierros

Ensimmäisen koodauskerran jälkeen otin aineiston lukemisvaiheessa tunnistamani keskeiset teemat uudelleen käyttöön. Samalla etsin tutkimuskirjallisuudesta käyttökelpoista teoriaa ja käsitteitä teemojen tulkitsemiseksi ja toisaalta kategorioiden yhdistelemiseksi mielekkäällä tavalla. Analyysiprosessin tässä vaiheessa hyödynsin kaupunkisosiologista teoriaa lähinnä arkielämän sosiaalisesta organisoitumisesta kaupungissa (esim. Karp ym. 1991). Samalla analyysini muuttui alun perin aineistolähtöisyyden ideasta teoriasidonnaiseksi (Tuomi & Sarajärvi 2004). Esitän yhdistetyt toisen koodauskerran koodit seuraavassa koodilistassa. Tutkimusraporttia kirjoittaessani yhdistelin vielä päällekkäisiä koodeja samaan kategoriaan. Kategorioiden järjestys tai sitaatioiden lukumäärä eivät ole tutkimusraportin otsikoiden kannalta ratkaisevassa asemassa.

Puuttumisen vaikeus (kynnykset ja vastoinkäymiset)

Sitaatioita:

1. Uskomattomat suodattimet (sosvastukset+eikuuluisivalittaa)	49
2. Matalalla profiililla (varauks/tunnust)	29
3. Pinttyneet käsitykset ja käyttäytymistavat (pinttynytapa/käs)	19
4. Vastapuolen vakuuttaminen (todentaminen/vakuuttelu)	17
5. Periksi ei anneta (hyökkäys+oikeassa!)	15+3
6. Pettymys viranomaisiin (liittolaiset+luottamus)	10+4
7. Omat selvitykset (selvilleottaminen)	9
8. Turhautuminen (vetäytyminen) ("pikkuhiljaa tiimalasi täytty")	7
9. Kynnys korkealla (kynnystäylläpitää+aikaisempitilanne)	17+4
10. Ratkaiseva askel (ratkaisevaaskel)	16
11. Kynnys matalalla (kynnysalempi)	12

Tilan ja paikan hallinta

Sitaatioita:

1. Toimintojen sekoittuminen (tiivistoiminnot+turvattomuus)	21+1
2. Tilasta/ paikasta vetäytyminen (uhrisijoutuminen+vetäytyminen)	14+3
3. Tilan/ paikan saastuminen (reviirilletulo+reviirinsaastuminen)	9+12
4. Territoriaaliset reaktiot (reviiriresponssi+naapurikinvarjelee)	12+1
5. Territoriaalsiin oikeuksiin vetoaminen (liittolaiset)	11
6. Häpeäpilkku (häveliäisyys)	10
7. Tilaa/ paikkaa suojaavat järjestyssäännöt (järjestyss/normit)	6
8. Kodin rajat kaupungissa (kodinrajat)	2

Muutokset arkielämän oloissa

1. Ongelma muuttaa arjen rutiineja (arkimuutos/välttely+naapurinv)	41+2
2. Normaalin kaupunkiasumisen rajat (epänormaalia)	22
3. Viranomaisten apuun vetoaminen (liittolaiset+liittolaiset)	12+12
4. Kotirauhan kaipuu korostuu (paikalleasettuminen+työtilannemuutos)	11+2
5. Uuteen asuinympäristöön pettyminen (pettymysuus+asunnon)	9+2
6. Vaara elinympäristössä (huolimyrkyistä+hälytys!+jotainomituista)	8+8+2
7. Välitön terveysuhka (sairaus/sairastum)	7
8. Pahoinvointi (kuvotus/pahoinvointi)	6

Sääntöjen ja normien rikkomukset ja laiminlyönnit

1. Kaikenlainen huolimattomuus ottaa päähän (normit/periaatteet+dispos)	32+9
2. Riesa aina silmien edessä (näkyvyysarjessa)	18
3. Ongelma paisuu jos ei sitä ratkaista (tarkkaileehavainnoi+ongelmapaisu+a)	9+8+3
4. Viranomaisten tuettava selkeitä periaatteita (liittolaiset+liittolaiset+kielto/s)	7+3+1
5. Kaksinaamainen suhtautuminen (kaksinaamaisuus+argumentti+dispositiot)	11+2+2
6. Ongelma ratkaisematon (todentaminen+pattitilanne+ongelmauusiutuu+sankt)	7+10+3+1

Kaupunkilaisuuden rapautuminen

1. Vääränsuuntainen kaupungistumiskehitys (väärä)	48
2. Aito urbanismi (aito/tottunut+toisethuomioon+argumentti)	11+5+4
3. Urbanin elinympäristön vaaliminen (dispositiot+ympvaaliminen)	11+3
4. Kaupungin viranomaiset asukkaiden tukena (liittolaiset)	11
5. Epäkypsä urbanismi (epäkypsä/myöhäinen+juurtuminen)	7+2

Lähteet

- Ahonen, Sirkka** (1995) Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Leena Syrjälä, Sirkka Ahonen, Eija Syrjäläinen & Seppo Saari: Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä, 113–160.
- Alasuutari, Pertti** (1994) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, Erik** (1983) Sosiologia I. Porvoo: WSOY.
- Altman, Irwin** (1975) *The Environment and Social Behaviour. Privacy, Personal Space, Territory, Crowding*. Monterey: Brooks/ Cole Publishing Company.
- Altman, Irwin & Chemers, Martin M.** (1984) *Culture and Environment*. Monterey: Brooks/ Cole Publishing Company.
- Andersson, Harri** (2004) Kaupunkikehitys. Teoksessa Asiantuntija-arvioita aluerakenteen ja alueiden käytön kehitysnäkymistä. Ympäristöministeriön moniste 135. Helsinki: Ympäristöministeriö, 15–32.
- Bauman, Zygmunt** (2001) *The Individualized Society*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Zygmunt** (2002) Notkea moderni. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich** (1990) Riskiyhteiskunnan vastamyrryt. Organisoitu vastuuttomuus. Tampere: Vastapaino.
- Berg, Pirjo** (1994) Ympäristönsuojeluohjelmat ja -suunnitelmat Suomen kunnissa 1994. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas** (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedon- sosiologinen tutkielma. Suom. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
- Bloor, Michael, Frankland, Jane, Thomas, Michelle & Robson, Kate** (2001) *Focus Groups in Social Research*. London: Sage Publications.
- Bowden, John A.** (1995) Phenomenographic Research - Some Methodological Issues. *Nordisk Pedagogik* 15 (3), 144–155.
- Brower, Sidney N.** (1980) Territory in Urban Settings. Teoksessa Irwin Altman, Amos Rapoport & Joachim F. Wohlwill (eds.): *Human Behaviour and Environment. Advances in Theory and Research. Volume 4, Environment and Culture*. New York: Plenum Press, 179–207.
- Cohen, Sheldon, Evans, Gary W., Stokols, Daniel & Krantz, David S.** (1986) *Behaviour, Health, and Environmental Stress*. New York: Plenum Press.
- Douglas, Mary** (1992) *Risk and Blame. Essays in cultural theory*. London: Routledge.
- Douglas, Mary** (2000) Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. [alkup. teos *Purity and Danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo 1966*]. Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Eräsaari, Leena** (1995) Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Helsinki: Gaudeamus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha** (1988) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Featherstone, Mike** (1992) *The Heroic Life and Everyday Life*. Teoksessa Mike Featherstone (ed.): *Cultural Theory and Cultural Change*. London: Sage, 159–182.
- Fitzpatrick, Kevin & LaGory, Mark** (2000) *Unhealthy Places. The Ecology of Risk in Urban Landscape*. New York: Routledge.
- Flick, Uwe** (2002) *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Garfinkel, Harold** (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Goffman, Erving** (1966) *Behaviour in Public Places. Notes on The Social Organization of Gatherings*. First Free Press Paperback Edition. New York: The Free Press.
- Goffman, Erving** (1967) *Interaction Ritual. Essays on Face-to-Face Behaviour*. Garden City, New York: Anchor Books, Doubleday & Company, Inc.

- Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille & Tani, Sirpa** (1997) Johdatus nykymaantieteen. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela ja Sirpa Tani (toim.): Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 9–36.
- Haila, Yrjö** (2001) Johdanto: Mikä ympäristö? Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.): Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 9–20.
- Hajer, Martin** (1996) Ecological Modernisation as Cultural Politics. Teoksessa Scott Lash, Bronislaw Szerszynski & Brian Wynne (eds.): Risk, Environment and Modernity. Towards a New Ecology. London: Sage Publications, 246–268.
- Hakala, Harri & Välimäki, Jari** (2003) Ympäristön tila ja suojele Suomessa. Helsinki: Suomen ympäristökeskus ja Gaudeamus.
- Hakanen, Maija** (1999) Yhdyskuntien ekologisesti kestävä kehityksen arviointi, kriteerit ja mittaaminen. Acta 107/ 1999. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Hakkarainen, Pekka, Ruonavaara, Hannu & Wiberg, Matti** (1993) Sosiaalisten ongelmien konstruointi ja työstäminen: asunnottomuus ja huumeet suomalaisina kiistakysymyksinä. Sosiologia 30 (4), 285–298.
- Hannigan, John A.** (1995) Environmental Sociology. A Social Constructionist Perspective. London: Routledge.
- Hautamäki, Antti** (1996) Individualismi on humanismia. Teoksessa Antti Hautamäki, Eerik Lagerstetz, Juha Sihvola, Juha Siltala & Jarmo Tarkki: Yksilö modernin murroksessa. Helsinki: Gaudeamus, 13–44.
- Heiskala, Risto** (1990) Tulkinnan koeteltavuus ja aikakauslehtien analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 242–263.
- Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva** (toim.) (2005) Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus.
- Heritage, John** (1996) Harold Garfinkel ja etnometodologia. Suom. Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen & Soile Veijola. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena** (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hoikkala, Tommi** (1993) Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuuri-mallit. Helsinki: Gaudeamus.
- Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F.** (1994) Phenomenology, Ethnomethodology, and Interpretative Practice. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (eds.): Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks, California: Sage Publications, 262–272.
- Horelli, Liisa** (1982) Ympäristöpsykologia. Prisma-tietokirjasto – psykologia. Espoo: Weilin + Göös.
- Huby, Meg** (1998) Social Policy and the Environment. Philadelphia: Open University Press.
- Häkkinen, Kirsti** (1996) Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 21.
- Irwin, Alan** (2001) Sociology and the Environment. A Critical Introduction to Society, Nature and Knowledge. Cambridge: Polity Press.
- Jacobs, Jane** (2000) The Uses of Sidewalks Safety. From The Death and Life of Great American Cities. Teoksessa Richard T. LeGates & Frederic Stout (eds.): The City Reader. London: Routledge, 106–111.
- Jauhiainen, Jussi S.** (2003) Haiseeko Oulussa? Sellutehtaan hajun sosiaalinen rakentuminen. Yhteiskuntapolitiikka 68 (6), 603–614.
- Jokinen, Pekka** (1995a) Moderniuden ympäristösosiologia. Teoksessa Timo Järvikoski, Pekka Jokinen & Pertti Rannikko (toim.): Näkökulmia ympäristösosiologiaan. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A33, 39–64.
- Jokinen, Pekka** (1995b) Tuotannon muutokset ja ympäristöpolitiikka. Ympäristösosiologinen tutkimus suomalaisesta maatalouden ympäristöpolitiikasta vuosina 1970–1994. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 116. Turku: Turun yliopisto, Sosiologian laitos.

- Jokinen, Pekka, Järvikoski, Timo & Rannikko, Pertti** (1995) Johdanto. Teoksessa Timo Järvikoski, Pekka Jokinen & Pertti Rannikko: Näkökulmia ympäristösosiologiaan. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A33, 7–13.
- Jokinen, Pekka & Konttinen, Annamari** (2004) Realismin ja konstruktionismin kiistainen suhde ympäristösosiologiassa. Teoksessa Pekka Räsänen, Hannu Ruonavaara & Ismo Kantola (toim.): Kiistoja ja dilemma – sosiologisen keskustelun vastakkainasetteluja. Turku: Kirja-Aurora, 87–102.
- Junkala, Pekka** (1999a) Tila tutkimuskohteena. Teoksessa Pekka Junkala & Nina Sääskilahti: Kadun risteyksessä. Etnologinen analyysi kaupunkitilasta. Jyväskylä: Atena kustannus Oy, 20–23.
- Junkala, Pekka** (1999b) Kadunristeys näyttämönä. Teoksessa Pekka Junkala & Nina Sääskilahti: Kadun risteyksessä. Etnologinen analyysi kaupunkitilasta. Jyväskylä: Atena kustannus Oy, 39–45.
- Jänicke, Martin** (1993) Ecological Aspects of Structural Change. Berlin: Berlin Freie Universitet.
- Järvelä, Marja & Wilenius, Markku** (1996) Ilmastoriski ja ympäristöpolitiikka. Suomalaiset ympäristövaikuttajat ja nykyajan ympäristöongelmat. Helsinki: Gaudeamus.
- Kaila-Kangas, Leena, Kangas, Risto & Piirainen, Helena** (1994) Ympäristöbarometri. Helsinki: Vesi- ja ympäristöhallinnon julkaisuja A182.
- Karisto, Antti & Tuominen, Martti** (1993) Kirjoituksia kaupunkipeloista. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1993:8.
- Karisto, Antti** (2005) Ikkunastoksilla jälleenrakennuksen ajan kaupungissa. Julkaisematon puheenvuoro näyttelyn ”Näyteikkunassa Lahti” -avajaisissa. Lahden taidemuseo 7.10.2005.
- Karp, David A., Stone, Gregory P. & Yoels, William C.** (1991) Being Urban. A Sociology of City Life. New York: Praeger Publishers.
- Kaskinen, Juha** (1998) Tuhatta ja sataa Turusta Pietariin. Eurooppatie E18:n tiensuunnittelu ympäristövaikutusten arvioinnin käytäntönä. Turku: Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 143.
- Kettunen, Aija** (1998) Kunnat ja ympäristökonfliktit. ACTA-sarjan julkaisuja yhdessä Åbo Akademin kanssa. Helsinki: Suomen Kuntaliitto 96/1988.
- Kjellberg, Seppo & Kanerva, Raimo** (2004) Luonteva kaupunki – arvojen valossa. Tampere: Tampere University Press.
- Kokko, Riitta-Liisa** (2003) Asiakas kuntoutuksen yhteistyöryhmässä. Institutionaalisen kohtaamisen jännitteitä. Helsinki: Kuntoutussäätiö, tutkimuksia 72/2003.
- Kokko, Seija** (2004) Mielenterveystoimiston asiakkaiden ja työntekijöiden käsityksiä hyvästä mielen-terveystyöstä. Arvotoreettinen näkökulma mielen-terveystyöhön. Oulu: Hoitotieteen ja terveyshal- linnon laitos, Oulun yliopisto. <http://herkules oulu.fi/isbn9514273435>.
- Kopomaa, Timo** (1994) Ei-toivottu puistoporukointi ja Vallilan viinakauppa. Teoksessa Ari Lehtinen & Pertti Rannikko (toim.), Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto. Gaudeamus, Helsinki.
- Kopomaa, Timo** (1999) Tori – marginaali – haastava kaupunki. Tilatapauksia julkisten ulkotilojen käytöstä ja reunimmaisista käytännöistä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 670. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kopomaa, Timo** (2000) Kännäkkäyhteiskunnan synty. Tihentyvä arki, tiivistyvä kaupunki. Helsinki: Gaudeamus.
- Kopomaa, Timo** (2005) Naapurussuvaitsevuus. Tuetun asumisen ja palvelutoiminnan yhteys lähiym- päristöön, asukasvaikuttamiseen ja kaupunkisuunnitteluun. Helsinki: Helsingin kaupungin kaupun- kisuunnitteluviraston julkaisuja 2005:2. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=12058&lan=fi>
- Korpela, Kalevi, Päivänen, Jani, Tienari, Satu, Wallenius, Marjut & Wiik, Maarit** (2001) Ympä-ristöterveys käsitteenä ja tutkimuskohteena. Teoksessa Melukylä vai mansikkapaikka? Asukkaiden ja asiantuntijoiden näkemyksiä asuinalueiden terveellisyydestä. Suomen ympäristö 467. Helsinki: Ympäristöministeriö, 13–28.
- Kortteinen, Matti** (1982) Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Koskiahho, Briitta** (1997) Kaupungista ekokaupungiksi. Urbaanin ekologian Eurooppa. Helsinki: Gau- deamus.
- Krueger, Richard A.** (1988) Focus Groups. A Practical Guide for Applied Research. Newbury Park, California: Sage Publications.

- Krupat, Edward** (1985) *People in Cities. The Urban Environment and its Effects*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kuparinen, Riitta** (2005) ”Ei meidän naapuriin”. Tapaustutkimus asukasysteihin suhtautumisesta kehitysvammaisten asuntolan rakentamiseen. Helsinki: Kehitysvammaliiton tutkimusyksikkö Kotun tutkimuksia 3/2005.
- Kääriäinen, Juha** (2002) Rikollisuuden pelko kasvaa Itä-Helsingissä. Asuinalueiden erilaistuminen ja turvattomuuden kokeminen Helsingissä ja Espoossa vuosina 1997 ja 2001. *Yhteiskuntapolitiikka* 67 (3), 214–221.
- Laakkonen, Simo, Laurila, Sari, Rahikainen, Marjatta & Kallio, Päivikki** (toim.) (1999): *Nokea ja pilvenhattaraita. Helsingiläisten ympäristö 1900-luvun vaihteessa*. Narinkka. Helsinki: Helsingin kaupungin museo.
- Laakkonen, Simo** (2001) *Vesien suojeleminen. Helsingin ja sen merialueen ympäristöhistoriaa 1878–1928*. Helsinki: Hanki ja jää & Gaudeamus.
- Laakkonen, Simo, Laurila, Sari, Kansanen, Pekka & Schulman, Harry** (toim.) (2001) *Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan. Kaupungin ja ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvuilla*. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki: Edita.
- Lahti, Vesa-Matti** (1996) Riskiyhteiskunta tuli kylään. Sosiologinen tutkimus vesijohtoveden saastumisen seurauksista ihmisten elämässä. Helsinki: Helsingin yliopiston Sosiologian laitoksen tutkimuksia No. 229.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse** (2003) *Ympäristökysymys ja aseveliksi. Ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959–1995*. Tampere: Tampere University Press.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse** (2004) *Ympäristökonfliktit ovat tulleet jäädäkseen. Alue ja ympäristö* 33 (2), 1–2.
- Larsson, S.** (1986) *Kvalitativ analysis – exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur.
- Lehtonen, Turo-Kimmo** (1999) *Rahan vallassa. Ostoksilla käyminen ja markkinatalouden arki*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko** (1999) *Vesistöistä viemäreiksi. Vesien suojeleminen Suomessa 1945–1970*. Teoksessa Simo Laakkonen, Sari Laurila & Marjatta Rahikainen (toim.): *Harmaat aallot. Ympäristönsuojelun tulo Suomeen*. Historiallinen Arkisto 113. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 33–67.
- Lindholm, Arto** (2005) *Maailman parantajat. Globalisaatiokriittinen liike Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lindholm, Arto** (2006) *Roskaliike ja ympäristötietoisuus*. Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.): *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 154–165.
- Lipsky, Michael** (1980) *Street-Level Bureaucracy. Dilemmas of The Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lofland, Lyn H.** (1973) *A World of Strangers. Order and Action in Urban Public Space*. Prospect Heights, Illinois: Waveland Press, Inc.
- Lofland, Lyn H.** (1998) *The Public Realm. Exploring the City's Quintessential Social Territory*. New York: Aldine de Gruyter.
- Lybäck, Katinka** (2002) *Ympäristökysymykset mikrotason toimijoiden arjessa: asenteiden ja käyttäytymisen välinen ristiriita*. Teoksessa Olli Loukola, Katinka Lybäck & Mikko Tervo (toim.): *Arvot, ympäristö ja teknologia. Yhteiskunnallisten toimien uudet oikeutukset*. Helsinki: Yliopistopaino, 217–234.
- Lyytimäki, Jari** (2006) *Unohdetut ympäristöongelmat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Macnaghten, Phil** (2003) *Embodying the Environment in Everyday Life Practices*. *The Sociological Review* 51 (1), 63–84.
- Macionis, John J. & Parrillo, Vincent N.** (1998) *Cities and Urban Life*. New Jersey: Prentice Hall.
- Mansikkamäki, Risto** (2004) *Kuntien ympäristönsuojeluhallinnon voimavarat. Selvitys kuntien ympäristönsuojeluhallinnon tehtävistä, voimavaroista ja selviytymisedellytyksistä*. Suomen ympäristö 704. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Marton, Ference** (1984) *Hur vi lär oss att se världen på olika sätt – en epilog*. Teoksessa Ference Marton & C.-G. Wenestam (red.): *Att uppfatta sin omvärld. Vår förståelse för verkligheten på olika sätt*. Kristianstad: AWE/ Gebers, 267–300.

- Marton, Ference** (1988) *Phenomenography: A Research Approach to Investigating Different Understandings of Reality*. Teoksessa Robert R. Sherman & Rodman B. Webb (eds.): *Qualitative Research in Education: Focus and Methods. Explorations in Ethnography Series*. East Sussex: The Falmer Press, 141–161.
- Marton, Ference** (1995) *Cognosco Ergo Sum. Reflections on Reflections*. *Nordisk Pedagogik* 15 (3), 165–180.
- Massa, Ilmo** (1995) *Epävarman yhteiskunnan ympäristöpolitiikka*. Teoksessa Ilmo Massa & Ossi Rahkonen (toim.): *Riskiyhteiskunnan talous. Suomen talouden ekologinen modernisaatio*. Helsinki: Gaudeamus, 7–38.
- Massa, Ilmo** (1998a) *Elämänpolitiikkaa epävarmassa kulttuurissa*. Teoksessa J.P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.): *Elämänpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 189–218.
- Massa, Ilmo** (1998b) *Toinen ympäristötiede. Kirjoituksia yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Massa, Ilmo** (2004) *Ympäristökysymysten vaikutus Suomen aluerakenteeseen*. Teoksessa *Asiantuntija-arvioita aluerakenteen ja alueidenkäytön kehitysnäkymistä. Ympäristöministeriön moniste 135*. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Massa, Ilmo & Ahonen, Sanna** (toim.) (2006) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Massa, Ilmo & Haverinen, Risto** (2001) *Arkielämän ympäristöpolitiikka – esitutkimus. Suomen ympäristö 521*. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Massa, Ilmo & Sairinen, Rauno** (toim.) (1991) *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mesimäki, Marja** (2006) *Ympäristövastuullisen kaupunkilaisen elämäntapavalinnat*. Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.): *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 87–103.
- Michelson, William** (1976) *Man and His Urban Environment. A Sociological Approach. With Revisions*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.
- Michelson, William & van Vliet, Willem** (2002) *Theory and the Sociological Study of the Built Environment*. Teoksessa Riley E. Dunlap & William Michelson (eds.): *Handbook of Environmental Sociology*. Westport: Greenwood Press, 70–95.
- Mills, C.Wright** (1982) *Sosiologinen mielikuvitus*. Suom. Antti Karisto et al. Helsinki: Gaudeamus.
- Moilanen, Timo** (2001) *Kvalitatiivisen aineiston tietokoneavusteisen analyysin lähtökohtia*. *Politiikka* 43 (2), 156–166.
- Moilanen, Timo & Roponen, Seppo** (1994) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi Atlas/TI-ohjelman avulla. Menetelmäraportteja ja käsikirjoja 2/1994*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Myllylä, Susanna** (2001) *Street Environmentalism. Civic Associations as Environmental Practices in the Urban Governance of Third World Megacities*. Tampere: Tampere University Press.
- Mäenpää, Pasi** (2005) *Narkissos kaupungissa. Tutkimus kuluttaja-kaupunkilaisesta ja julkisesta tilasta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Mäkelä, Klaus** (1990) *Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet*. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.): *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42–61.
- Nedermann, Birgitta** (1990) *On The Concept of “Erleben” in Georg Simmel’s Sociology*. Teoksessa Michael Kaern, Bernard S. Phillips & Robert S. Cohen (eds.): *Georg Simmel and Contemporary Sociology. Boston Studies in The Philosophy of Science, volume 119*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 225–241.
- Niemenmaa, Vivi** (2005) *Helsingin paikallisagenda: tarina osallistumisesta ja suunnittelun subjektiivisuudesta. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisu A 31*. Espoo: Teknillisen korkeakoulu.
- Noro, Arto** (1991) *Muoto, moderniteetti ja ‘kolmas’*. Tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Noro, Arto** (1997) *Georg Simmel - muotojen sosiologiasta moderniteetin diagnoosiin*. Teoksessa Jukka Gronow, Arto Noro & Pertti Töttö (toim.): *Sosiologian klassikot*. Helsinki: Gaudeamus, 213–261.
- Patton, Michael Quinn** (1990) *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury Park, California: Sage Publications.

- Peltonen, Lasse** (2004) NIMBY-kiistojen asukaskeskeiset ja kontekstuaaliset selitykset. *Alue ja Ympäristö* 33 (2), 43–54.
- Peltonen, Lasse & Villanen, Sampo** (2004) Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet. Osa 1. Katsaus käsitteisiin ja kirjallisuuteen. Suomen ympäristö 723. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Peräkylä, Anssi** (1996) Vuorovaikutus, valta ja instituutiot. *Sosiologia* 33 (2), 89–102.
- Peuhkuri, Timo** (2004) Tiedon roolit ympäristökiistassa. Saaristomeren rehevöityminen ja kalankasvatusta julkisen keskustelun ja päätöksenteon kohteena. Turun yliopiston julkaisuja. *Annales Universitatis Turkuensis*. Sarja C, osa 220. Turku: Turun yliopisto.
- Pirttilä, Ilkka** (1993) Me ja maailman mallit. Tiedonsosiologian ydintä etsimässä. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja no 18. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Porteous, J. Douglas** (1990) *Landscapes of the Mind*. Toronto: University of Toronto Press.
- Pulma, Panu** (2000) Sortuvien toiveiden kaupunki. Teoksessa Otto Mattsson & Milka Sunell (toim.): *Pääkaupungin kuva – luentoja Helsingin historiasta*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo, 129–146.
- Päivänen, Jani** (2000) Kaupungin tiiviys ja täydennysrakentaminen – Sosiologia kysymyksiä. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B81. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Quinn, Naomi & Holland, Dorothy** (1987) *Culture and Cognition*. Teoksessa Dorothy Holland & Naomi Quinn (eds.): *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 3–40.
- Rajanti, Taina** (1999) Kaupunki on ihmisen koti. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua. Väitöskirja. Paradeigma-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Roos, J.P.** (1987) *Suomalainen elämä*. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rose, Mark H.** (2004) Technology and Politics. The Scholarship of Two Generations of Urban-Environmental Historians. *Journal of Urban History* 30 (5), 769–785.
- Rubinstein, Robert L. & Parmelee, Patricia A.** (1992) Attachment to Place and the Representation of the Life Course by the Elderly. Teoksessa Irwin Altman & Setha M. Low (eds.): *Place Attachment. Human Behaviour and Environment. Advances in Theory and Research*, volume 12. New York: Plenum Press, 139–164.
- Saaristo, Kimmo** (1994) Henkilökohtainen ekologia. Onko vihreä elämäntapa vastausyritys moderniin? Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Sosiologian laitoksen julkaisuja 58.
- Saaristo, Kimmo** (2000) Avoin asiantuntijuus. Ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertiisi. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sairinen, Rauno** (1994) Ympäristökonfliktit kuntien suunnittelussa ja päätöksenteossa. ACTA-sarja 31. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Sairinen, Rauno & Kohl, Johanna** (2004) Ihminen ja ympäristön muutos. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin teoriaa ja käytäntöjä. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B87. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Sairinen, Rauno, Manninen, Rikhard, Peltonen, Lasse & Wiik, Maarit** (2006) Ympäristöterveys yhdyskuntasuunnittelussa. Näkökulmia hyvinvointia edistävään elinympäristöön. Suomen ympäristö 13/2006. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Salmi, Minna** (1991) *Ansiotyö kotona – toiveuni vai painajainen? Kotiansiotyö Suomessa työntekijän arkipäivän kannalta*. Helsingin yliopiston Sosiologian laitoksen tutkimuksia No 225. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sayer, Andrew** (2000) *Realism and Social Science*. London: Sage Publications.
- Scheff, Thomas J.** (1990) *Microsociology. Discourse, Emotion, and Social Structure*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Schutz, Alfred & Luckmann, Thomas** (1973) *The Structures of the Life-World*. Evanston: Northwestern University, Studies in Phenomenology & Existential Philosophy.
- Sennett, Richard** (1978) *The Fall of Public Man*. New York: Vintage Books.
- Siikala, Anna-Leena** (1987) *Kertomus, kerronta, kulttuuri*. Teoksessa Tommi Hoikkala (toim.): *Kieli, kertomus, kulttuuri*. Helsinki: Gaudeamus.

- Siitonen, Juha** (1999) Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Oulu: Oulun yliopisto. <http://herkules.oulu.fi/isbn951425340X/>
- Siltala, Juha** (2004) Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun. Helsinki: Otava.
- Silvasti, Tiina** (2001) Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 821. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Simmel, Georg** (2005) Suurkaupunki. (Alkuper. Die Grossstädte und Geistesleben. Jahrbuch der Gehestiftung IX, 1903). Teoksessa Georg Simmel, Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895-1917. Suom. Tiina Huuhtanen. Valikoimut ja esipuheen kirjoittanut Arto Noro. Helsinki: Gaudeamus, 27–46.
- Spaargaren, Gert & Mol, Arthur** (1997) *Sociology, Environment and Modernity: Ecological Modernization as a Theory of Social Change*. Teoksessa Gert Spaargaren: *The Ecological Modernization of Production and Consumption. Essays in Environmental Sociology*. Wageningen: Thesis Landbouw Universiteit, 63–88.
- Strauss, Anselm & Corbin, Juliet** (1998) *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Strauss, Anselm & Glaser, Barney G.** (1967) *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Taylor, Ralph B.** (1988) *Human Territorial Functioning. An empirical, evolutionary perspective on individual and small group territorial cognitions, behaviors, and consequences*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Taylor, Ralph B. & Brower, Sidney** (1985) Home and Near-Home Territories. Teoksessa Irwin Altman & Carol M. Werner (eds.): *Home Environments. Human Behaviour and Environment. Advances in Theory and Research, Volume 8*. New York: Plenum Press, 183–212.
- Ten Have, Paul** (2004) *Understanding Qualitative Research and Ethnomethodology*. Sage Publications, London.
- Tesch, Renata** (1990) *Qualitative Research Analysis Types and Software Tools*. Basingstoke, Hampshire: The Falmer Press.
- Thompson, Michael & Ellis, Richard & Wildavsky, Aaron** (1990) *Cultural Theory. Political Cultures Series*. Colorado: Westview Press.
- Timonen, Päivi** (2002) *Pyykillä – Arkinen järkeily ja ympäristövastuullisuus valinnoissa*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Tirkkonen, Juhani** (2000) Ilmastopolitiikka ja ekologinen modernisaatio. Diskursiivinen tarkastelu suomalaisesta ilmastopolitiikasta ja sen yhteydestä metsäsektorin muutokseen. *Acta Universitatis Tampereensis* 781. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Toiskallio, Kalle** (2002) Liikenteen sosiologiaa. Taksimatkan seurallisuus, liikenteen neuvottelut, automainosten näkökulmat. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia No. 240, 2002.
- Tommila, Päiviö** (1992) Suomen kaupunkilaitoksen kehityslinjoja. Teoksessa Kimmo Kajaste (toim.): *Kaupunki – elämän kohtauspaikka. Suomen Kaupunkiliitto*. Helsinki: Kirjayhtymä, 13–23.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli** (2004) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Uljens, Michael** (1989) *Fenomenografi – forskning om uppfattningar*. Lund: Studentlitteratur.
- URBS** (2000) *Kirja Helsingin kaupunkikulttuurista. Toim. Stadiipiiri*. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Vaaranen, Heli** (2004) Kaaharipoikia ja rappioromantiikkaa. Tutkimus erään kaahailukulttuurin elämänilosta ja tuhoisuudesta. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A30. Espoo: Teknillinen Korkeakoulu.
- Välimäki, Johanna & Kauppinen, Tapani** (2000) *Ympäristövaikutukset arvioidaan – missä on ihminen? STAKES, raportteja 246*. Helsinki: Stakes.
- Väliverronen, Esa** (1996) *Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

- Waris, Heikki** (1973) Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle. Helsinki: Weilin + Göös.
- Wenestam C.-G.** (1993) Fenomenografi och skolans pedagogik. *Kasvatus* 24, 30–37.
- Wirth, Louis** (2000) Urbanism as a Way of Life. Teoksessa Richard T. LeGates & Frederic Stout (eds.): *The City Reader*. London: Routledge, 97–105.
- Ympäristöministeriö** (2002) Elinympäristön seurannan kehittäminen. Työryhmän raportti. Suomen ympäristö 545. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Österberg, Dag** (2000) Stadens illusioner. En sociomateriell tolkning av Oslo. Överstättning Sten Andersson. Göteborg: Bokförlaget Korpen.

Lehtikirjoitukset ja television ajankohtaisohjelmat

- Kolbe, Laura** (2005) ”Helsingin suunnittelu juuttui 1970-luvulle”. *Helsingin Sanomat* 20.11.2005.
- Niini, Inkeri** (2005) ”Hei siivelläentäjät!” Yleisönosastokirjoitus. *Länsiväylä* 12.10.2005.
- Vaaranen, Heli** (2005) ”Yhteiskunnan ylikierrokset näkyvät liikenteessä”. *Helsingin Sanomat* 24.6.2005.
- Helsingin Sanomat** 13.1.2006. ”Ministeriö: Parveketupakointia hillittävä”. *Kotimaan uutinen*, sivu A8.
- MOT** 21.3.2005 Jätepolitiikka suossa. *YLE TV1*.
- Ympäristö 8/2005**: ”Kuntien ympäristöviranhaltijat väsyvät työtaakan alle”. Vaikuttaja: ympäristötarkastaja Sini-Pilvi Saarnio, s. 16–17.

Internet-lähteet

- Helsingin kaupungin ympäristökeskus**. <http://www.hel.fi/ymk/> (luettu 5.12.2006).
- Helsingin kaupungin ympäristökeskus, vuosikatsaus 2002**. <http://www.hel2.fi/ymk/vk2002/index.html> (luettu 17.10.2006)
- Helsingin kaupungin ympäristönsuojelumääräykset**. Helsingin kaupunki. <http://www.hel2.fi/YMK/ymparistosuojelumaaraykset/> (luettu 18.10.2006).
- Lonkila, Markku & Silvonen, Jussi** (2002) Laadullinen tekstianalyysi Atlas.ti 4.2. –ohjelmalla. Atlas TI-kurssin julkaisematon opetusmoniste. <http://www.valt.helsinki.fi/atk/atlas/k2003/> (luettu 14.11.2006).
- Mercer, William M.** (2002) World-Wide Quality of Life Survey. <http://www.expat.or.id/info/qualityofliving.html> (luettu 14.11.2006).
- Naapurit: haitta ja sietämisvelvollisuus**. <http://www.laki24.fi/yms-naapurit.htm> (luettu 2.11.2006).
- Scheff, Thomas J.** (2000a) Shame and the Social Bond A Sociological Theory. <http://www.soc.ucsb.edu/faculty/scheff/2.html> (luettu 26.10.2006)
- Scheff, Thomas J.** (2000b) Shame in Self and Society. <http://www.soc.ucsb.edu/faculty/scheff/3.html> (luettu 26.10.2006)
- <http://www.laki24.fi/yms-naapurit.html> (luettu 2.11.2006)

HELSINGIN KAUPUNKI
TIETOKESKUS
PL 5500
00099 HELSINGIN KAUPUNKI

KUVAILEHTI

Tekijä(t) Haverinen, Risto		
Nimike Kaupunkilaisen elinympäristöongelma Käsitteellistämistavat ja puuttumisen mallit		
Julkaisija (virasto tai laitos) Helsingin kaupungin tietokeskus	Julkaisu-aika 2006	Sivumäärä, liitteet 205 s.
Sarjan nimike Tutkimuksia – Helsingin kaupungin tietokeskus		Osanumero 2006:11
ISSN-numero 1455-724X	ISBN-numero 952-473-809-0	Kieli fin, swe, eng
Tiivistelmä <p>Tutkimuksessa analysoidaan urbaanin elinympäristöongelman laadullisesti erilaisia käsitteellistämistapoja ja ongelmaan puuttumisen malleja. Lähtökohtana on kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen institutionaalinen kohtaaminen ja vuorovaikutus. Tutkimus selvittää: 1) miten ympäristöongelma rakentuu kaupunkiasumisen arjessa, 2) miten kaupunkilaiset reagoivat ongelmiin ja nostavat niitä esille ja 3) miten kaupunkilaisten ja ympäristökeskuksen määrittelyt ongelmista kohtaavat.</p> <p>Aineistona ovat Helsingin kaupungin ympäristökeskuksen asiakkaiden teemahaastattelut ja tarkastajien ryhmäkeskustelut. Teemahaastattelujen analyysissa sovelletaan fenomenografista laadullista lähestymistapaa ja teoriasidonnaista haastattelupuheen kategorisointia. Ryhmäkeskusteluja analysoidaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmällä.</p> <p>Tutkimus hyödyntää kaupunkisosiologista teoriaa arkielämän organisoitumisesta modernissa suurkaupungissa. Analyysin perusteella elinympäristöongelman käsitteellistämistapoja määrittävät: 1) vakuuttelun ja puuttumisen vaikeus, 2) tilan ja paikan hallinnasta käytävät territoriaaliset kamppailut, 3) arkielämän sosiaalista järjestystä ylläpitävien sääntöjen ja normien rikkomukset sekä 4) urbanismin rapautuminen erilaisine lieveilmiöineen.</p> <p>Käsitteellistämistapojen analyysiä syvennetään kulttuurisen riskiteorian kannalta. Analyysin lopputulokseksi saadaan neljä kulttuurista mallia, jotka kertovat kaupunkilaisten puuttumisesta elinympäristöongelmiin: pihapoliisi-, aidanrakentaja-, puistovahti- ja miljöönhoitajamalli. Mallitypologia kuvaa ongelmiin puuttumisen kulttuurista vaihtelua. Sitä voidaan hyödyntää sovitettaessa kunnallisen ympäristöpolitiikan toimintatapoja kaupunkiasumisen arjen olosuhteisiin ja tilanteisiin.</p>		
Asiasanat urbaanit elinympäristöongelmat, arkielämä, kaupunkiasuminen, kulttuuriset mallit, kunnallinen ympäristöpolitiikka		
Hinta 14 €	Jakelu puh. 169 2423	
Myynti Tietokeskuksen kirjasto: Katariinankatu 3, 00170 HELSINKI, puh. 169 3135 Verkkokirjakauppa: http://granum.uta.fi		